

EKONOMI TURK KITABI INSIDER MONKEY
SITESININ SPONSORLUGUNDA UCRETSIZ
OLARAK HIZMETINIZE SUNULUYOR.
LUTFEN SPONSORUMUZU ZİYARET EDİNİZ.
INSIDER MONKEY SITESİ EKONOMİ TURK
KITABININ YAZARI INAN DOĞAN'IN YENİ
PROJESİDİR.

Ekonomi Türk

Ekonomide hurafeler ve gerçekler...

İnan Doğan

Doğan, İnan

Ekonomi Türk: Ekonomide Hurafeler ve Gerçekler

ISBN 13: 978-975-251-008-9

Liman Kitapları: 10

2. Baskı, Mart 2011

1. Baskı, Nisan 2010

© *Liman Kitapları* 2010

Liman Kitapları® *Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.*

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayınevimiz kanunî takibat yaptırmaya hakkına sâhiptir.

Mizanpaj: *Liberte Yayınları*

Tashih: *Selçuk Durgut*

Kapak Tasarım: *Muhsin Doğan*

Kapak ve İç Baskı: *Cantekin Matbaası*

Montaj ve Kalıp Baskı: *Ahsen Repro*

Liman Kitapları

GMK Bulvarı, No: 108/16

06570 Maltepe/Ankara

Telefon: (312) 230 87 03

Faks: (312) 230 80 03

E-posta: info@liberte.com.tr

İnternet Satış:

www.liberte.com.tr

LiBeRtE
liberteyayıngrubu

ISBN 13: 978-975-251-008-9

Dr. İnan Doğan

1996 yılında Bilkent Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. Özel sektörde iki yıl çalıştıktan sonra ekonomi eğitimi görmek üzere Amerika'ya gitti. 2005 yılında New York Eyalet Üniversitesi'nin Buffalo Kampüsü'nden ekonomi doktorası aldı. Uzmanlık alanları finansal ekonomi, gayrimenkul değerlendirme modelleri ve sağlık ekonomisidir.

2003 yılında iki ortakla bir *hedge fon* kurmuş ve 220 milyon dolara ulaşan meblağları ortakları ile birlikte yönetmiştir. Daha sonra ise kullandıkları stratejiyi büyük bir *hedge fonuna* devrettiler. Hâlihazırda *Turkishtime* dergisinde ve *Ekonomi Türk* blogunda köşe yazıları yazmaktadır. Ayrıca New York'ta sağlık ekonomisi alanında danışmanlık yapmakta ve bir yandan da fon yönetimi konusunda yeni müşteriler aramaktadır.

İçindekiler

Teşekkür	13
Önsöz.....	15
Giriş.....	19

Birinci Bölüm

Makro-Ekonomik Göstergeler	25
1. Büyüme	25
Kahinler	30
Yüksek Büyümeye Karşı Sunulan Savlar	34
2. Faiz, Bütçe Açığı ve Borç Stoğu	39
Borç ve Yığılma	45
3. Enflasyon	51
4. Döviz	57
Kurlar Ne Zaman Patlar?	62
5. Cari Açık	66
6. İşsizlik ve Mikro Reform	76
7. Gelir Dağılımı, Vergiler ve Popülizm	87
8. Ortaya Karışık	107
Hala Depresyon Lafları Geliyor.....	107
Favori Ekonomi Yazarımı Değiştirdim.	107
Amigo Yazar Süleyman Yaşar	108

Ege Cansen'den Cari Açık Komedişi.....	111
Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı.....	113
Mahfi Eğilmez Kur ve Para Politikalarını Bilmiyor Olamaz.....	114
Faiz Dışı Fazla.....	115
Tarhan Erdem'in Anketi Kimleri Morarttı?.....	116
Türkiye'nin Kredi Notu	118
Bir Yiğit Bulut Klasığı	119
Kayıp, Aranıyor: 1 trilyon dolar	120
Döviz Yorumları	122
Kısa Vadede Borsa	124

İkinci Bölüm

Mikro-Ekonomi ve Keyifli Yazılar..... 127

9 YTL'ye Bilet Olur mu?	128
Otobüs Şirketi Hurması	129
Osminyum, Osmium????	130
Korelasyon ve Nedensellik	132
Çernobil ve Kanser	134
Atma Recep!!	136
Ortalama Ne Demek?	136
Nefesi Kuvvetli Hocalar Hastaları İyileştirebilirler mi?	137
Böbrek Piyasasının Mikro Reformu	138
Yumurta Piyasası.....	143
İnsan Hayatının Değeri	144
Cari Açık İçin Çözüm: Erke Dönergeci	146
Marka Merakı	146
Ekonomistlerin Hemfikir Olduğu Konular	148
Adverse Selection ve Sübyancılar?	149
Öğretmen Maaşları Az mı?	150
Camiler Özelleştirilsin.....	152
DTP Değil DPT Kapatılsın!.....	153
Devlet Opera ve Balesi Satılsın.....	155
Devletin sanatçısı olmaz olsa olsa soytarısı olur.....	156
TRT Kapatılsın	157
2/B Orman Arazileri Satılmasın	161
Yerli Malı Yurdun Malı Herkes Onu Kullanmalı?	163
IMF Düşmanlığı	164

Üçüncü Bölüm

Yatırımcılara Tavsiyeler 167

Borsa	175
Döviz	181

Altın	184
Petrol	186
Gayrimenkul	187
Sigorta	188
Bireysel Finans ve Tasarruflar	190
A. Gelir ve Giderler	192
B. Gereksiz Harcamaların Tespiti ve Eliminasyonu	193
C. Gelir-Gider Dengeniz	195
D. Acil Durum Fonu	197
E. Hödö Parası 3-6-12 Ay	197
F. İleriye Dönük Para Biriktirme	198

Bu ülkenin tarihsel şanssızlığı, diğer topraklardaki fosillerin petrole dönüşerek ekonomik zenginliğe katkı sağlaması ama bu topraklardaki fosillerin aktif politikaya devam etmesi ya da gazetelerde köşe yazarlığı yapmasıdır.

Teşekkür

Bu kitap Türk ekonomisi üzerine internette birkaç yıldır sürdürdüğümüz blogdan seçilmiş yazıların yeniden elden geçirilmesiyle oluştu. *Ekonomi Türk* blogunda dört yılda 2 bin yazı yayınladık, ilk aylarından itibaren değerli hocamız Deniz Gökçe *Akşam* gazetesindeki köşesinden defalarca bize destek çıktı, yazılarımızın çarpıcı kısımlarını okuyucularına duyurarak blogumuza birçok okuyucu kazandırdı. Onun desteği olmasa idi, muhtemelen ilk yılımızı doldurmadan blogu kapatırdık. Kendisine hem ilk günlerde bize verdiği cesaret ve motivasyondan ötürü hem de kitabımızın giriş kısmını yazma nezaketini gösterdiği için teşekkür ediyoruz. Keşke Türkiye'deki her ekonomist Deniz Gökçe gibi olsa! Maalesef öyle değil. Öyle olsaydı blogumuza ve kitabımıza bunca zengin malzemeyi nereden bulurduk değil mi? Kitabımızda yazı ve görüşlerine yer verdiğimiz onlarca diğer ekonomistimize de bize sağladıkları çeşitli malzemelerden ve Türk halkını aydınlatma fırsatını sağladıkları için teşekkürü bir borç biliyoruz :) ...

Kitabımızın sizlere ulaşmasında ise en büyük katkı bizimle irtibata geçerek bu fikri ortaya atan ve yazıların önemine ısrarla vurgu yapıp bizi cesaretlendiren değerli hocamız H. Bahadır Akın'a aittir. Bahadır Akın yayıncının bulunmasından ve anlaşmaların yapılmasından tutun da kitabımızın defalarca gözden geçirilmesine kadar her aşamada en ince detaylarla uğraşarak kitabımızın elinize ulaşmasında kuşkusuz en büyük paya sâhiptir. Kendisine minnettarız.

Şüphe yok ki teşekkürün önemli bir kısmını da blogun benim dışımdaki yazarları hak ediyor. Hem blogumuza hem de kitabımıza yazılarıyla zenginlik kazandıran ama kimliklerini saklama ihtiyacı duyan (Tabii Tuğrul'un kendine daha iyi bir takma isim bulması lazım, ismi hiç belli olmuyor :)) yazar arkadaşlarıma da teşekkür etmeyi bir görev bilirim. Bu gönüllü ekip, hem benim hem de okuyucularımızın ufkunu açan yazılar yazarak, üstelik de bunu hiçbir maddî karşılık beklemeden yaparak herhâlde herkes için iyi bir örnek oluşturmuştur.

Son olarak beni blogdaki binlerce okurla paylaşan, “ben seninle evlendim, sen bilgisayarınla” diye sitem etmesine rağmen özveride bulunmaktan çekinmeyen eşim Meena'ya, bilgisayarımın tuşlarını çıkartıp “dur baba tamir edeyim, tamir edeyim, tamir edeyiim” diyerek teknik destek sağlayan kızım Olivia'ya, beni yetiştirmek için her türlü maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen annem Gülşen ve babam Gazi'ye ve “aşkolsun abi, kitap yazmışsın ama bizden hiç bahsetmemişsin” diyeceklerinden emin olduğum kardeşlerim Meral ve İkbâl'e de ayrıca teşekkür ederim.

Ekonomiyle ilgilenen ve ekonomide doğruları arayan herkese yararlı olması dileğiyle.

İNAN DOĞAN

Mart 2010, New York

Önsöz

Türkiye ekonomi mantığının yaygın olduğu, toplumun kültüründe ekonomi, piyasa, arz, talep gibi konularda yaygın bilgi ve bilime saygı bulunan bir ülke değildir.

Bu nedenle kör ekonomik milliyetçilik, garibanizm, devlet yardımı dilenme, destek ve popülizm gibi konular bol müşteri bulur. Bu ülkede tarafsızlık değil taraf olmak önemlidir. ‘Hemşehri’ iseniz hassınız! Yoksa kötüsünüz!

Hâlbuki siyaseti ekonomik gerçekçiliğin üstüne çıkartmak girişimi, yaygın ‘kör milliyetçilik’, salgın kötümserlik ve mesnetsiz garibanizm, popülizm, her tür gözyaşları, yani tüm “Kemalettin Tuğcu” faktörleri, “Ayşe Teyze ve Ali Rıza Bey” yaklaşımları toplumu kurtarmaz.

Toplumu üretkenlik, verimlilik, teknolojiye ve bilime katkı ve saygı, teknolojik değişme, girişimcilik, dünyaya açıklık, arz ve talebi ve piyasayı anlamak yüceltir.

Türkiye bugün iyimserlerle ‘tedavisi mümkün olmayan’ kötümserlerin savaştığı, ‘değişime inananlarla’, “bu ülke değişmez oğlum” diyenlerin kapıştığı bir ülke.

Türkiye, siyasetin, ekonominin gerek ve gerçeklerinin üzerine çıkarıldığı zaman yerlerde sürünen; ekonomi ucuz siyaset, garibanizm ve popülizmin altında ezildiği zaman hırpalanan, krizler yaşayan ve son yıllarda olduğu gibi ekonomi siyasetin üstünde tutulduğu zaman da atılım yapan bir ülke.

Ancak birkaç yıldır ülkemizdeki en salgın ve yaygın, eski ve kötü yaklaşımlar, popülizm, garibanizm gibi olgular, bir kere daha canlanıyor.

Adeta her yorumcu bir siyasetçi, her televizyon kanalı ve her gazete bir siyasî parti! Zaten bizde ideolog olmayan da entelektüel sayılmaz!

Bu olgular nedeni ile ekonominin ilkelerine ihanet etmekteyiz. Hangi ekonomi kitabında veya kuralında ‘Belediyeler kentin futbol takımını beslemelidir!’ yazmakta?

Vatandaşın çoğunluğu parksız, bahçesiz, yürüyecek sokaksız iken, belediye genele açık, halk için park, bahçe, spor alanı, yürüyüş alanı yapacağına neden futbol takımı besler ki?

Eskiden solcular kabaca uluslararası, sağcılar ise milliyetçi olurdu. Bugün tuhaf bir şekilde muhafazakâr kökenli parti sosyalist gibi, tam gün çalışan doktor istiyor, tersine modern ve sosyal görüşlü olduğunu söyleyen parti ise “Profesörlerin yarım gün terzi, yarım gün tüccar olmasını” savunmakta! Şaşkınlık !

Üstelik, üzücüdür ki, bugün herkes ‘ölçüsüz kör milliyetçi’. Milliyetçilik kavramı iyice yozlaştırıldı ve saçma bir kör milliyetçilik yoluna girildi. Milliyetçilik milli maçta rakibi “dövmek “ ve rakibe “sövmek” değildir.

Milliyetçilik yabancı her şeye karşı olmak da değildir. Milliyetçilik ırkçılık ve ayırımcılık da değildir.

Milliyetçilik ülkeni, insan yetiştirerek, teknoloji üreterek, bilgi yayarak, verimlilik sağlayarak, tüm fertleri ile tüm dünyada rekabet edebilir hâle getirmek için çaba sarf etmektir.

Birçok ekonomik sorun konusunda artık klişeleri kullanmayı bırakıp analiz yapmaya başlamak zorundayız. Ülkemizdeki ekonomi konusundaki yorumlar, o kadar statik, ezber ve kötümser hâle geldi ki, artık yorumcuların birçoğunu okumaktan vazgeçtim. Çünkü bir konu gündeme geldiğinde ne yazacaklarını artık biliyorum. Oysa ABD’de başlatılan ve daha sonra kadrosuna iyi eğitimli bir çok yazarı katan blog dünyasında çok farklı şeyler yazılıp çizilmekte. Hepsi de heyecan verici.

Kuruluşundan itibaren yakından takip ettiğim *Ekonomi Türk* blogunda İnan Doğan ve diğer yazar arkadaşlar yukarıda bahsettiğimiz karanlık sokaklara sapmadan tarafsız bir biçimde ekonomideki hurafeleri gün ışığına çıkararak karanlığa ışık tutuyorlar.

Yazdıkları yazıları topladıkları bu kitap üniversitede okuyan öğrenciler ve kendini geliştirmeye çalışan ve ekonomiye ilgi duyan diğer kesimler için vazgeçilmez bir kaynak olacak .

Yazıların en eğlendirici ve öğretici yanı da, havadan hayâlî veri üretip ekonomi teorisiyle alâkası olmayan yorumlar yapan yorumcuların yanlışlarını bir bir ortaya dökmeleri.

Yıllarca ekonomi bilmez, popülist insanlarımız bu “karamsar dinazor yorumcuların” yorumlarını okuyarak yanıltıldılar. *Ekonomide Hurafeler ve Gerçekler* kitabı ise bu yorumcuların yanlış yorumlarını kullanıp, doğruları da göstererek ekonomi dünyamıza yeni bir soluk getiriyor. Türkiye’nin yeni nesil yazarlarının zihin açıcı yorumlarını beğenerek okuyacağınızı düşünüyorum. Belki bazıları ülkenin şirket olamadığını anlar artık da, şirket kurtarma reçetelerini ülke kurtarma reçetesi diye gündeme getirmez!

DENİZ GÖKÇE

Giriş

Ekonomi Türk blogunda 2005’in sonundan beri yazıyoruz. Çoğumuz ekonomi doktorası sahibi veya ekonomi doktoru olmak üzere olan medyanın “parlak çocuklar” dediği türden ekonomi ve finans konularında uzman kişileriz. Türkiye’de ekonomi ve finans konularında tarafsız, içine politika karışmamış, popülizmden ve ideolojik saplantılardan uzak bilimsel yorumların medyada pek yer bulmadığını görerek bu boşluğu doldurmak, toplumu bilinçlendirmek ve bunu yaparken de hem eğlenmek hem de öğrenmek gayesiyle yola çıktık. Bunu da karşılık beklemeden yapıyorduk demek isterdim ama okuyucularımızdan bizim verdiğimiz bu gönüllü hizmetlere karşılık Çocuk Esirgeme Kurumu ve TEGV gibi organizasyonlara bağış yapmalarını her fırsatta talep ettik.

Blogda bir yandan köşe yazarlarının ve politikacıların hatalarını düzelten yazılar yazarken bir yandan da “İktisat fakültesi mezunuyum ama kendimi yeterli görmüyorum”, “ekonomiye ilgi duyuyorum, kendimi nasıl geliştirebilirim” veya “mühendisim, finansal piyasalarda nasıl kazanabilirim” türünden birçok soruyla karşılaş-

tık ve ara ara bu sorulara da cevap vermeye çalıştık. Bu kitabı yazmamızın bir amacı iktisat, maliye, işletme, endüstri mühendisliği gibi bölümlerde okuyan öğrencilere derslerde gördükleri teorik kavramların güncel hayatta karşılırlarına nasıl çıkacağını göstermek, ekonomiye olan ilgilerini arttırmak ve derslerinde daha sorgulayıcı olmalarına katkıda bulunmaktır. Diğer bir amacımız ise üniversiteden mezun olmuş ve ekonomiye ilgi duymaya başlamış kişiler için ekonominin gidişatını anlamalarına yardımcı olacak ve tasarruf ve yatırım kararlarını buna göre şekillendirmelerini sağlayacak bir kaynak ortaya çıkarmaktır. Yaptığımız verilere dayalı analizler neticesinde hem yurtiçi hem de yurtdışı piyasaların gidişatı hakkında çok isabetli tahminlerde bulunduğumuzu belirtmeliyiz. Kitapta teknik bir dil kullanmadık; sade, anlaşılır ve eğlendirici bir dil kullanmaya gayret ettik. Türkçe ve dört işlem matematik biliyorsanız yazılanların büyük çoğunluğunu anlayabilirsiniz.

Türkiye’de ekonomi dediğiniz zaman insanların ilk aklına gelen şey makro-ekonomi, sonrasında ise finansal piyasalardır. Türk insanı da ekonomistler konusunda çok kalender meşreptirler. Ekonomistlerin bir yandan büyümeden, enflasyondan, işsizlikten, dış ticaretten ve gelir dağılımından anlamalarını beklerken diğer yandan da finansal piyasalar konusunda uzman olmalarını ve faiz oranlarının, döviz kurlarının ve borsaların bir gün, bir ay ve bir yıl sonra ne yöne gideceğini de hatasız bilmelerini beklerler. Aslına bakarsanız herkesin her konuda uzman olduğu ülkemizde ekonomistlerden “tek” bir konu olan ekonomiden anlamalarını beklemek çoğu kişiye normal gelir. O yüzden de iktisat fakültelerinden mezun olmuş ekonomistlerimiz çoğu zaman sıradan kişilerin veya aile büyüklerinin tacizine maruz kalırlar. Kitabın ilk kısmını makro-ekonomiye ayırmamızın arkasında da bir gün annemin “oğlum bize ekonomi kitabı yazdım diyorsun ama kitabın ekonomiden başka her şeye benziyor” demesinden korkmam

yatıyor. Zaten köşe yazarlarının çoğunluğu da makro-ekonomi konusunda yazdığından ve biz de onların yazılarını eleştirerek sizlere doğruları öğretmeyi hedeflediğimizden kitabın çoğunluğunu bu yazılar oluşturuyor.

Kitabın ikinci kısmında mikro-ekonomi ile alakalı yazılara yer verdik. Öğrencilerin ve ekonomistlerin kendilerini geliştirmeleri gereken alan aslında budur. Bence kitaptaki en keyifli yazılar da bu bölümde yer alıyor ve benim de yazmaktan en zevk aldığım yazılar bunlar.

Üçüncü bölümde amacımız Türkiye’de önüne gelenin bir şekilde tokatladığı küçük yatırımcılara genel tavsiyelerde bulunmak. Burada tasarruf yapmaya genç yaşta başlamak, kredi kartlarını kredi aracı olarak değil ödeme aracı olarak kullanmak, yatırım fonlarına para kaptırmak yerine pasif yatırım portföyleri oluşturarak daha yüksek getiriler elde etmek gibi temel tavsiyelerde bulunduktan sonra borsa, altın, gayrimenkul gibi enstrümanlardan kısaca bahsettik.

Kitabı okumaya başlamadan önce sizden 17 Aralık 2007 tarihinde İMKB-100 endeksi 55.000 iken ve Merkez Bankası 2008 için % 4 enflasyon tahmini yaparken yazmış olduğum şu yazıyı okumanızı istiyorum. 2008 yılında ortaya çıkacak krizi tam zamanında haber veren ender yazılardan bir tanesidir; ayrıca kitabın genelinde işlediğimiz konular hakkında da size bir fikir verecektir.

Bu İşler Adamı Şişler

Bu blogda yazmaya başladığımda oldukça iyimserdim, 2006 yılında borsa 31.000'lere düştüğü zamanlarda hep iyimser yazılar yazdım. Ancak iyimser tonum 2007'nin Şubat ayından itibaren değişmeye başladı. Her ne kadar 2007 için borsa 60.000'i görecektir şeklinde bir tahmin yapmış olsam da, Şubat ayında % 4'lük enflasyon hedefinin tutmayacağını açık bir ifade ile belirttim. Enflasyonun % 6-7 arasında çıkacağı tahmininde bulundum. Ben de kendimi enflasyon konusun-

da karamsar zannediyordum. Meğerse iyimsermişim, enflasyonun % 4 çıkacağını varsayan yazarlarsa hayâlperestmiş.

Daha sonrasında hükümetin seçimden önce popülizm politikalarını eleştirdim. Seçimlerden sonra da Zafer Çağlayan gibi popülist kişileri ekonominin direksiyonuna getirmelerini eleştirdim. Eylül ayından itibaren de Merkez Bankası'nı eleştiriyorum. Ekim ayının başında 2007 sonu için % 6, 2008 için ise % 3,2 enflasyon tahmini yapıyorlardı. Gelecek senenin sonunu beklemeye gerek kalmadı. Bu sene enflasyon % 8'in üzerinde çıkacak gibi görünüyor¹. Gelecek sene de % 4'ün çok üzerinde çıkacak².

Merkez Bankası Ekim ayının başından itibaren faizleri 3 kez 50 baz puanı, toplamda da 1,5 puan düşürdü. Bu süre zarfında da 1,5 sene vadeli faiz oranları % 16'dan % 16,6'ya yükseldi. Faizlerin yüksek olduğundan, Merkez Bankası'nın kısa vadeli faizleri düşürerek uzun vadeli faizleri düşürebileceğini düşünenler iyi bir ders almış oldular. Bu arada da bonoya yatırım yapmış yabancılar (bazıları sıcak para da diyor buna) yaklaşık 35 milyar dolarlık portföylerinin 7 milyar dolarını denizi fazla dalgalandırmadan dışarıya çıkarıverdiler. Dolar yükselmedi, faizler de fazla oynamadı. Bu aktiviteleri daha devam edecektir, bu sefer erken davranan paçayı sıyracak, geride kalanlar ayvayı yiyecekler.

Bu öngörülerimizle paralel olarak Morgan Stanley de Türkiye'nin ağırlığının azaltılması tavsiyesini vermiş³. Ben de geçen hafta elimdeki Garrant Bankası hisselerinin tamamını 10,8 YTL'den sattım. Böylece 1.5 yıl önce 4,19 YTL'den aldığım hisseleri elimden çıkarmış oldum.

Türkiye'nin yakın bir zamanda ciddi bir kriz yaşaması olasılığının oldukça yükseldiğini düşünüyorum. Bu ekonomist diliyle "kriz çıkacak" demektir, çıkmazsa kendime kaçış için açık kapı bırakmış oluyorum. Amacım sadece kriz tahmini yapmak değil, şimdiden suçluların kim olduğunu belirtmek. Sonra kriz çıktığı zaman kabahati başkasının üstüne yıkmaya çalışmasınlar.

Evet, çıkacak krizin en büyük suçlusu Erdoğan hükümeti ve onun bir sonraki seviyeye ulaşamayan (beceriksiz) ekonomi yönetimidir. İki senedir mikro reform yapacaklarına saz çalışıyorlardı. Şimdi kış geliyor, yani karıncanın ağustos böceğine dediği gibi "biraz da oynama" zamanı geliyor. İkinci kabahatli ise yükselen enflasyon ve risk ortamında tef çalan Merkez Bankası'dır. Piyasadaki faizlerin Merkez Bankası'yla zıt yönlere gitmesi bunun en büyük göstergesidir. Perde önünde Zafer Çağlayan'ın, perde arkasında ise diğer AKP'li politikacıların baskılarına

¹ 2007'de enflasyon %8,4 olarak gerçekleşti.

² 2008'de enflasyon %10,1 olarak gerçekleşti.

³ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/7884570.asp?gid=196&sz=74832>

yenik düşerek hükümetin dümen suyunda hareket etmeye başlamışlardır. Neticede kaybeden yine Türkiye olacak, elinde döviz tutanlar biraz rahatlayacaklardır.

Haa, kriz çıktığında bana ABD'yi, küresel ekonomiyi bahane olarak getirmeyin. Çin'de ve Hindistan'da küresel ekonomi yok mu? Onlar niye % 9-11 arasında hızlarla büyümeye devam ediyorlar?

Bu aralar yazı yazmaya fazla vaktim yok. Pek iştahım da kalmadı. İçimde 90'lı yıllara geri dönüyormuşuz gibi bir his uyanıyor. Bilinçsiz ekonomi politikalarının ve politikacıların at koşturduğu bir ortamda da benden fazla bir yorum beklemeyin. Deveye boynun eğri demişler, "nerem doğru ki" demiş; ben deveye boynun eğri diyecek insan değilim.

Kitabımızdaki yazılar yukarıdaki örnekte gördüğünüz üzere ekonomideki güncel olayların analizini ve geleceğe yönelik tahminlerimizi içeriyor. Bu tahminlerde inanılmaz yükseklikte bir başarı sergilememizin en büyük sebebi verilere dayanan ve politik görüşlerden etkilenmeyen analizler yapmamızdır.

Bu arada *Ekonomi Türk* yazarlarının bir çoğu yazılarına bugün dahi devam ediyor. Kitabı okuduktan sonra blogumuzu <http://ekonomiturk.blogspot.com> adresinden ziyaret edip hem son yazılarımızı okuyabilirsiniz hem de tartışmak istediğiniz konulara seviyeli muhataplar bulabilirsiniz. Kendinize güveniyorsanız blogumuza yazar olarak da katılabilirsiniz ama dikkat edin okuyucularımız boyunuz ölçüsünü ilk fırsatta almaya çalışacaklardır.

İyi eğlenceler :)

Birinci Bölüm

Makro-Ekonomik Göstergeler

1. Büyüme

NTV-MSNBC'de eski bir haber⁴ gözüme çarptı, yorumsuz aktarıyorum:

"2002 yılına ilişkin tahminlerini de yayınlayan Merrill Lynch, ekonomide reel büyümenin yüzde 2,5; yıl sonu enflasyonunu da yüzde 50 olacağını savundu. Merrill Lynch'in raporunda, 2002 yılı sonu dolar kuru 2 milyon 400 bin lira olarak tahmin edildi.⁵"

Büyüme oranı ve kişi başına düşen GSYH (Gayrisâfi Yurtiçi Hâsıla) bir ekonominin şu anki ve yakın geçmişteki durumunu gözler önüne seren en isabetli göstergelerdir. İnsanlarımız şikayeti sever, medyadaki yazarlarımız da ya ekonomiden anlamaz ya da

---

⁴ <http://www.ntv-msnbc.com/news/119821.asp>

⁵ Ekonomimiz 2002 yılında %6,2 büyüdü. Dolar kurunun ise 2,4 olmadığını hepimiz biliyoruz.

yorumlarına politika karıştırdıkları için gerçekleri çarpıttılar. O yüzden Türkiye'nin yakın geçmişte nasıl bir performans izlediğini öğrenmek istiyorsanız bakmanız gereken tek şey TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) her çeyrek açıkladığı büyüme oranlarıdır. Köşe yazarlarının da her söylediğine inanmayın, ortalama ya da kümülatif büyüme oranlarını kendiniz bile TÜİK'ten en son açıklanan rakamları indirdikten sonra Excel'de hesaplayabilir ve neyin ne olduğunu görebilirsiniz. Bunu neden söylüyorum? Şubat 2007'de *Ekonomi Türk*'te yayınladığımız şu yazıyı⁶ okursanız ne demek istediğimizi anlarsınız.

Güngör Uras diyor ki:

"Önce "Türkiye çok hızlı mı büyüyor?" sorusuna cevap arayalım. Ülkenin büyümesi, sabit fiyatlarla (enflasyondan arındırılmış YTL ile) milli gelir rakamlarından izlenir. Sabit fiyatlarla 4 yılda ekonomi yüzde 24,1 oranında büyüdü. Ortalama yıllık büyüme yüzde 6 dolayında. Kişi başına gelir (sabit fiyatlarla) son 4 yılda yüzde 20,6 oranında arttı. Yıllık kişi başına gelir artışı yüzde 5 dolayında." Milliyet, 14.02.2007

Önce "Türkiye çok hızlı mı büyüyor?" sorusuna cevabı doğru sayılarla arayalım. Eğer son dört sene ile kastettiğimiz 2002-2005 arası ise, Türkiye % 33,6 büyüdü, 24,1 değil. Eğer kastımız 2003-2006 arası ise o zaman büyüme hızı % 32,5. Ortalama yıllık büyüme % 7,5'e denk geliyor, % 6'ya değil. Bu rakamları hesaplamak bu kadar zor mudur?

Güngör Hoca dün de şöyle yazmıştı:

"2000-2004 yılları arasında üretim yüzde 24,5 arttı. İstihdam yüzde 0,22 azaldı. (İstihdam endeksi 90,3'ten 90,1'e indi). İşte buna "İstihdamsız ve de Gelirsiz Büyüme" deniliyor." Milliyet, 13.02.2007

Hayır, buna insanları yanıltıcı yazı deniliyor. Merkez Bankası'nın dilinde tüy bitti anlatmaktan⁷, hâlâ aynı tas aynı hamam. İstihdam artışı için Güngör Hoca'nın yaptığı gibi İmalat Sanayi Üretimde Çalışanlar Endeksi kullanılmaz. Neden? Çünkü İmalat Endeksi sadece büyük ölçekli işletmeleri ölçer. Büyük ölçekli işletmeler ise sanayi istihdamının sadece % 20'sini kapsar. İstihdam ne oldu anlamak için TÜİK onca para

⁶ Tuğrul tarafından yazılmıştır.

⁷ <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/14/yazar/uras.html>

⁸ <http://www.milliyet.com.tr/2007/02/13/yazar/uras.html>

⁹ <http://www.tcmb.gov.tr/research/parapol/enf-ocak2006.php>

harcayıp her ay Hane Halkı İşgücü Anketi düzenliyor. Zahmet edip ona bakiverin.

2000 yılından bu yana sanayide istihdam % 13, toplam tarım dışı istihdam % 17 artmış. 15 yaş üzeri nüfusun artışı ise % 12. Bu ne anlama geliyor? Ekonomi istihdam yaratıyor anlamına geliyor. Ekonomi 5 senede 3 milyon tarım dışı iş yaratmış. Yeterli mi? Değil. Neden? Çünkü köylerden şehirlere göç devam ediyor. Çünkü nüfus artış hızı yüksek. Yetersiz deyip eleştirecekseniz, hakkınızdır, eleştirin. Ama lütfen doğru rakamları kullanın.

Kural 1: Doğru analiz yapabilmek için doğru rakamları kullanıp doğru hesaplamaları yapmak gereklidir.

Kural 2: Doğru analiz yapabilmek için doğru istatistiklere bakmak gereklidir.

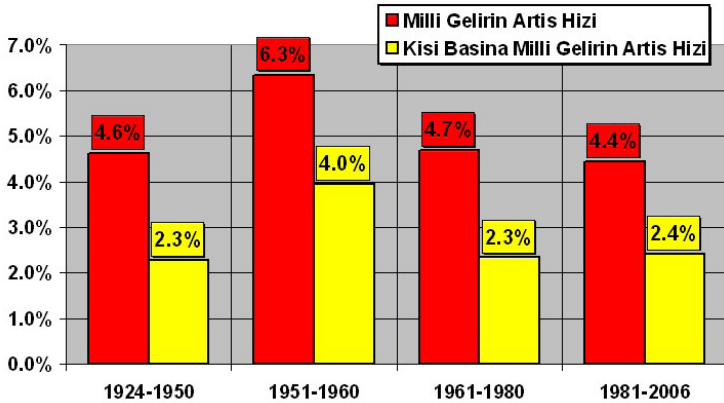
Aslına bakarsanız bu kitabın en öncelikli amaçlarından bir tanesi ikinci kuralı yani nerede hangi istatistiklere bakılması gerektiğini öğretmektir. Bu bölümde şimdiye kadar şunları öğrendik: ekonominin genel performansına bakmak için GSYH'deki değişim oranına, ekonominin ne kadar yeni iş yarattığını veya kaybettiğini görmek içinse Hane Halkı İşgücü Anketi'ne bakmamız gerekiyor.

Doğru yere baktık, doğru rakamları kullanıp doğru hesapları yaptık diyelim. Bulduğumuz rakamlara nasıl anlam vereceğiz? Bunun için iki yöntem önereceğiz. Birincisi geçmiş performan-sımıza kıyasla ne durumda olduğumuz. İkincisi ise bize benzer (referans) ülkelere kıyasla ne durumda olduğumuz.

Bu konuda Tuğrul Gürgür'un blogunda yayınladığı çalışmalara bakacağız. Aşağıdaki grafik¹⁰ Türkiye'nin dört ayrı dönemde hem genel hem de kişi başına düşen GSYH'daki ortalama değ-

¹⁰ <http://iktisatyazilari.blogspot.com/2007/05/bolum-2-mazi-kalbimde-yaradir.html>

şim oranlarını gösteriyor. 1951-1960 arasındaki dönemi hariç tutarsak diğer dönemlerde ekonomimizdeki büyüme oranlarının birbirlerine oldukça benzer olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomimiz ortalama % 4,8 hızıyla büyürken, kişi başına düşen miktar ise % 2,5 hızıyla büyümüştür. Nüfus artış hızımızın yavaşladığı son yıllarda büyüme hızımız daha düşük olmasına rağmen kişi başına düşen gelirdeki artış oranı bir miktar daha yüksek seyretmiştir. Bu rakamlara bakarak şunu söyleyebiliriz. Eğer Türkiye'nin büyüme hızı % 4 ile % 5,5 arasında ise bu ortalama bir performansa işaret ediyor. Eğer büyüme hızı % 5,5'in üzerinde ise iyi, % 4'ün altında ise kötü bir performans gösterilmiştir.

Hemen aklınıza acaba AKP hükümeti şimdiye kadar nasıl bir performans göstermiştir sorusunun geldiğini hisseder gibiyim. 2002-2009 arasında Türkiye ekonomisi¹¹ 1998 sabit fiyatlarıyla kümülatif olarak % 40,8, senelik geometrik ortalama olarak ise % 4,4 büyümüştür. Yani AKP'nin performansı tam anlamıyla vasat-

¹¹ 2009 yılındaki küçülme oranının %6 olacağı varsayılmıştır.

tır. AKP dönemini 2002-2006 ve 2007-2009 olarak ikiye ayırırsak farklı bir tabloyla karşılaşırız ama. 2002-2006 arasında ekonomimiz % 7,2 hızıyla süper bir performans sergilerken 2007-2009 arasındaki ikinci AKP hükümeti döneminde ise % 0,2 hızıyla küçülmüştür. Yönetim aynı yönetim, felsefe aynı felsefe olduğuna göre iki dönem arasında nasıl böyle büyük bir fark olabilir?

Aslına bakarsanız 2002-2005 arasında uygulanan politikada Kemal Derviş ve IMF'nin çok tuzu var. Türkiye'de körü körüne IMF düşmanı olanların sayısının neredeyse Milli Takımı tutanların sayısından daha fazla olduğunun farkındayım. IMF konusuna ileride değineceğiz. Şimdilik iki dönem arasındaki farkı açıklayan başka bir faktöre değinelim: küresel koşullar. Yani 2002-2006 arasındaki dönemde küresel koşullar hem dünya ekonomisinin geneli için hem de bizim ekonomimiz için çok uygun bir ortam sağladığı için hızlı büyüdük. Bu büyümenin sebebi AKP hükümeti değil, küresel koşullardı. En azından 2006 yılında AKP karşıtı yazarların ortaya attığı tezlerden bir tanesi bu idi. 2007-2009 arasında ise küresel koşullar çok zor bir ortam yarattığı için ekonomimiz küçüldü. Bu savı da AKP taraftarı yazarlar "krizin teğet geçtiğini" savunmadıkları zamanlar kötü performansın bahanesi olarak kullandılar. Her iki taraf da politik davranarak küresel koşulları ancak işlerine geldiği zaman kullandılar. Biz size işin doğrusunu anlatalım.

Tabii ki bu soruyu rastgele sormuyoruz. Türkiye'nin büyüme performansının başarılı olup olmadığını belirlemenin diğer bir yolu ise ya dünya ekonomisinin tamamını ya da bize benzer ülkeleri referans alıp onların performansı ile kıyaslamaktır. Böylece iktidardaki hükümetlerin gerçek kabiliyetlerini daha iyi ölçebiliriz. Aksi takdirde 2006 sonunda "AKP hükümeti ve Recep Tayyip Erdoğan ekonomik olarak Türkiye'yi yöneten en iyi iktidarlardan bir tanesidir" gibi yanlış bir sonuç da çıkarmamız oldukça muhte-

meldir. 2002-2006 yılları arasında dünya ekonomisi % 4,2 hızıyla¹² büyürken, 2007-2009 yılları arasında ise % 2,8 hızıyla¹³ büyümüştür. Gördüğünüz üzere dünya ekonomisindeki büyüme oranı Türkiye ekonomisindeki büyüme oranını kısmen açıklıyor. 2002-2006 arasında ekonomimiz dünya ekonomisinin 3 puan üzerinde büyürken, 2007-2009 arasında ise 3 puan altında büyümüş. Anlayacağınız açıklanması gereken performans farkı 7,4 puan değil sadece 6 puanmış. Bu sorunun cevabını kitabın ilerleyen bölümlerinde vereceğiz. Şimdi büyüme ile ilgili diğer konulara el atalım.

Kahinler

Kendini veya politik görüşlerini ön plana çıkarmak isteyen Deli Dumrul tadındaki yazarlar ara ara geleceğe yönelik kehanet içeren tahminlere girişirler. Kendini ön plana çıkarmak isteyenler başkaları “vay be krizin geleceğini önceden gördü” desin diye ara ara karamsar tahminlere imza atarlar. Okuyucular tabii ki bu tahminlerin çoğunu görmezden gelirler veya unuturlar. Sonra gün gelir devran döner ve ekonomimiz resesyona girdiğinde şans eseri doğru tahmin yapmış olan bir kişiyi karşımızda “kahin” olarak buluruz. Ben sizlere bu kahinlerden değil, vakitsiz tahmin yapan kahin adaylarından bahsedeceğim. Birinci yazı 4 Nisan 2006 tarihinden:

Bağımsız sosyal bilimciler diye bir grup keşfettim, nedense Türkiye’deki aşırı solcular kendilerine “bağımsız” demeyi çok seviyorlar. Sanki biz bağımsız değiliz!!! Neyse burada Mustafa Sönmez isimli bir çaylak (dereyi görmeden paçaları sıvayıp çaylakça bir hata yaptığından dolayı çaylak diyorum) 2005 büyüme verileri açıklanmadan Deli Dumrul misali şöyle bir yazı yazmış¹⁴:

“Yakın tarihinin en derin krizini 2001’de yaşayan Türkiye, izleyen 3 yılda yüksek büyüme hızları yaşadıktan sonra 2005’te tekrar bir düşüşe geçti.

¹² Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, Ekim 2008

¹³ Kaynak: Birleşmiş Milletler’in “World Economic Situation and Prospects” adlı Mayıs 2009 tarihli yayınından alınmıştır. 2008 için %2,5, 2009 için %1 büyüme tahmini içermektedir.

¹⁴ http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/SonmezDec05.pdf

Bu düşüşün 2006'da süreceğini ve yeni bilinmezlerle doğru toplumu sürükleyeceğini artık en "pembe gözlüklü" analizciler bile kabul etmiş görünüyorlar."

Mustafa Sönmez kullandığı rakamları nereden buluyor Allah bilir. Ekonomi 2005'te düşüşe geçmişmiş de, 2006'da da sürecekmış diyor. Bu bizim İngiltere'ye 8-0 yenildiğimiz maçın ardından tekrardan 5-0 yenildiğimizde "Adamlar nasılda bocaladı, 8 tane atamadılar" dememiz gibi bir şey. Uyanık bu yazıyı bir de Aralık 2005'te yazmış.

Şimdi bir tavsiyede bulunayım karamsar ekonomistler için. Birincisi hiçbir koşul altında piyasada ne olacağı ile ilgili tahmin yapmayın, tarih hiç vermeyin, rakam veya tarih verdiğiniz an kendinizi riske atmış olursunuz, foyanız ortaya çıkar. İkincisi, hiçbir koşul altında yatırım tavsiyesinde veya görüşlerinde bulunmayın. Üçüncüsü, cümlelerinizde "işçilere yansımıyor", "cari açık tehlikeli boyutlara ulaşmış olabilir", "sıcak para kaçabilir", "sıcak para er veya geç kaçabilir" gibi yuvarlak, test edilmesi zor veya imkansız ifadeler kullanın. Örnek istiyorsanız aynı grubun üyesi Erinç Yeldan'ın yazdığı yazılara¹⁵ bakın. Ben çok baktım ama bu akademisyenimizin test edilebilir bir tahminini görmedim. Tek açık verdiği nokta 2005'in başlangıcında söylediği "cari açık artıyor, tehlikeli boyutlara ulaşıyor, sıcak para vs. vs." şeklindeki saçmalamaları, onu da tutup adamın yüzüne vurmak çok zor. Er ya da geç bedel ödenecek şeklinde cevap verip işin içinden sıyrılabilir. Bir sene önce bu saygıdeğer ekonomistin yazdıklarından korkup borsaya girmeyen vatandaş da % 80'lik getiriden mahrum olur ama kimin umurunda.

Aradan 3,5 yıl geçti. Türkiye ekonomisinin 2005'te % 8,4 2006'da ise % 6,9 büyüdüğünü biliyoruz ve o günleri mumla arıyoruz. Mustafa Sönmez'in ise rakamlarla uzaktan yakından ilgisi olmayan yorumlar yaptığı kabak gibi ortaya çıkmış. Eğer ekonomimiz 2006'da bir çöküş yaşamış olsaydı, adama kahin diyecektik. Oysa şimdi adamın bu tür abuk sabuk bir tahminde bulunduğu kaç kişi biliyor? Erinç Yeldan'ın ise yıllar öncesinden bizi cari açık konusunda defalarca uyarılmış olması ne kadar ilginç değil mi? Olabilecek en derin küresel krizlerden birini yaşadığımız bir ortamda dahi cari açık problem olmadı. Ne iyi etti de bizi uyardı!!! Kriz gelecek diye dolara saldıranlar da şimdi kendisine teşekkür ediyordur.

¹⁵ <http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Cumhuriyet.html>

Kötü tahmincilerden bir tanesi ise Asaf Savaş Akat. Mayıs 2006'da o dönemdeki krizin ilk günlerinde Akat sert daralma tahminleri yaptığı¹⁶ sırada şöyle demişim:

Asaf Savaş Akat köpekbalığı gibi bir tahminci, kan kokusunu aldığı zaman ekonomik yavaşlama tahmini yapan birisi. Hatırlarsanız 2005'in ortalarında da faizler çok "yüksek" olduğu için ekonomik yavaşlamanın olacağı düşünüldüğü zamanlarda "yumuşak iniş" tahmininde bulunmuştu. Ben bugün Savaş Akat'ın yaptığıın tam tersi bir tahminde bulunacağım ve ekonominin en kötü ihtimalle yumuşak inişe geçeceğini (% 4 büyüme), normalde de % 6-7 civarında bir ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini söylüyorum. Eğer ekonomik büyüme % 4'un altında gerçekleşirse Savaş Akat'ın yaptığı "sertimsi iniş" tahmininin doğru çıktığını kabul edeceğim. Amerika'da sertimsi iniş dediğiniz zaman bu en fazla % 2 büyümedir ama olsun, ben Akat'ın kötü tahminciliğine güveniyorum ve tersinin gerçekleşeceğine inanıyorum.

Ne olduğunu biliyoruz. Ekonomi tam da benim tahmin ettiğim gibi % 6,9 büyüdü. O dönemde borsanın % 30-35 düşmesinden fırsatla banka kağıtlarını ucuzdan toplayıp bayağı bir para kazandım. Asaf Savaş Akat ise televizyonda "uzman" ekonomist pozlarıyla muhtemelen benim kazandığımdan çok daha fazlasını kazanmıştır. Kim bilecek bu saygıdeğer ekonomistin bundan 3,5 sene önce abuk subuk tahminlerde bulunduğu.

Kişi Başına Düşen GSYH

Şimdiye kadar genellikle GSYH'daki yıllık artış üzerinde durduk. Hani insanlarımız yüksek büyüme rakamlarını duyduklarında "ekonomi büyüyormuş diyorlar ama bize yansımıyor" şeklinde şikayet ederler ya, işte bu durumu ölçmek için de kişi başına düşen GSYH rakamlarına bakmamız gerekiyor. Kişi başına düşen gelirdeki artışı bulmanın yolu GSYH'yı nüfusa bölmek ve yıllık değişimi hesaplamaktır. Kısa yoldan ise GSYH artış oranından nüfus artış oranının çıkarılmasıyla çok yaklaşık olarak hesaplanabilir. Yukarıda Türkiye ekonomisinin son 86 yılda ortalama % 4,8

¹⁶ <http://www.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&Newsid=78300&CategoryId=4&wid=8>

büyüdüğünü ama kişi başına düşen gelirin sadece % 2,5 arttığını belirtmiştik. Bu nüfusumuzun senelik ortalama % 2,3 civarında arttığı anlamına geliyor. Türkiye ekonomisi genel büyüklük olarak dünyanın en büyük 20 ekonomisinden bir tanesi, ancak kişi başına düşen gelir seviyesine baktığımız zaman ise 50'li sıralarda yer alıyor. Yani daha kat edeceğimiz çok yol var. 2006 yılının sonlarında yüksek ekonomik büyüme hızından cesaret alan Tayyip Erdoğan yaklaşan seçimlere atıfta bulunarak seçmenlere eğer iktidarları boyunca satınalma güçlerinde bir azalma gördülerse kendilerine oy vermemelerini söylemişti. Aslına bakarsanız Erdoğan o dönem haklıydı. Yine de medyada birkaç yazar bu lafa bile muhalefet etmeye yeltenmişti. 3 Ekim 2006 tarihinde *Hürriyet* gazetesinden Çiğdem Toker kel alâka bir yazı yazmış, biz de cevabını şöyle vermiştik:

BAŞBAKAN Tayyip Erdoğan'ın satınalma gücünü kastederek, "Malpara üzerinden bir değerlendirme yapın. Eğer eksiliyorsa partime sakın oy vermeyin" sözüne Merkez Bankası ile TÜİK'in ortak anketinin üç yıllık sonuçları, "Evet satınalma gücü düştü" yanıtını veriyor. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Merkez Bankası'nın 2003 yılı sonunda ortaklaşa başlattığı Tüketici Güven Endeksi'nin 33 aylık rakamsal sonuçları, satınalma gücüne ilişkin kanaatlerin düştüğünü ortaya koyuyor. Bu düşüşün ne kadar derin olduğunu ise söz konusu verilerden oluşturulmuş grafik gözler önüne seriyor...

Yukarıya bir kısmını aktardığımız "Devlet'in resmi rakamları Erdoğan'ı oysuz bırakacak" başlıklı yazıda¹⁷ Çiğdem Toker resmi rakamlara göre vatandaşın satınalma gücünde düşüş olduğunu iddia ediyor. Bu sonucu da "Tüketici Güven Endeksindeki" düşüşe bakarak çıkardığını belirtiyor yazısında. Bilmeyenler için söyleyelim, Tüketici Güven Endeksi vatandaşın geleceğe yönelik beklentilerini ölçen bir endekstir, **satınalma gücündeki artışı veya azalışı ölçmez**. Satınalma gücündeki artışı ölçmek istiyorsanız IMF'nin sayfasına gidip¹⁸ bu verilerin yıllık değişimlerini görebilirsiniz. Eğer tembel bir gazeteciyseviz veya bu veriye nasıl ulaşılacağını bilmiyorsanız önemli değil, ben rakamları aşağıya aktarıyorum:

¹⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5190150.asp?gid=52>

¹⁸ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/weorept.aspx?sy=2001&ey=2007&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&am&am&am&am&br=1&c=186&s=PPPPC&grp=0&am&am&am&am&a=&pr.x=45&pr.y=7>

34 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

Yıl	Satınalma Gücü Paritesiyle Kişi Başına Düşen GSYH
2001	5.928 dolar
2002	6.407 dolar
2003	6.807 dolar
2004	7.494 dolar
2005	7.950 dolar
2006	8.385 dolar

Satınalma gücü düzenli olarak artış gösteriyor, daha gerilere gider-seniz satınalma gücünün düştüğü iki yıl görebilirsiniz: 1999 ve 2001. Niye?

Bizim amacımız burada AKP savunuculuğu yapmak değil el-bette. Rakamlar ne ise ve ne söylüyorsa kime yaradığına bakma-dan gerçekleri söylemek. Eğer Erdoğan'ı 2006'da söylediği iddi-alı sözlerden dolayı eleştirmek istiyorsanız 2009 yılından daha büyük bir fırsat elinize zor geçer. 2009'un ilk çeyreğinde ve ilk yarısında ekonomi 2001 yılından bile daha kötü bir performans sergiledi ve muazzam bir oranda küçüldü. Satınalma gücündeki azalma ise nüfus artış hızından dolayı daha da kötü bir rakam. İşte fırsat, şimdi eleştirin.

Yüksek Büyümeye Karşı Sunulan Savlar

Türkiye gerçekten de 2002-2006 arasında çok güzel bir büyüme grafiği çizdi. Yine de buna rağmen mutlu olmayan birçok köşe ya-zarı verilerin desteklemediği “istihdamsız büyüme” tekerlemesini ortaya attılar. Barış'ın bu konuda yazdığı çok güzel bir yazıyla de-vam ediyoruz:

Tartışmaların alevlendiği konulardan biraz sıyrılıp, birkaç yazımı ve-rimlilik konusuna ayıracam. Önce bir masalla başlayayım:

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde okyanusun ortasında, Hır-tistan adında minicik bir ada varmış. Topu topu 500 aileden oluşan Hırtların ne dış dünyadan, ne de başka insanlardan haberi varmış. Hırt erkekleri her gün denize açılır ikişer balık tutar, evde bekleyen hanım-

ları da ikişer ekmek yapar, böylece herkes günde bir ekmek bir balık tüketerek yaşamlarını sürdürürlermiş. Başka bir gıdaya da ihtiyaç duymazlarmış. Ancak zamanla Hırt kadınları günde iki ekmek yerine dört ekmek yapabilir duruma gelmişler. Kimsenin buna bir itirazı olmamış. Artık herkes günde iki ekmek ve bir balık yiyebilir duruma gelmiş. Hırt erkekleri çalışan kadınları ile gurur duyuyorlarmış. Ancak bununla bitmemiş. Çalışkan Hırt kadınları, daha iyi beslenmenin de verdiği heyecanla, günde dört değil sekiz ekmek yapmayı da başarmışlar. Ancak bu, akşam eve iki balıkla dönen Hırt erkeklerini o kadar sevin-dirmemiş. Çünkü günde bir balık, dört ekmek için az gelmekteymiş. Hırt erkekleri kafa kafaya verip bir çözüm bulmuşlar. “Bundan sonra”, demişler, her iki aileden sadece bir kişi ekmek yapacak, diğer kadın bizimle birlikte balık tutmaya gelecek. Bulunan bu harika çözüm herkesi memnun etmiş. Artık her iki aileden bir kadın evde kalıp sekiz ekmek yapıyor, diğer üç kişinin getirdiği altı balıktan her ailenin payına ekstra birer balık daha düşüyormuş. Derken, elinde kalın bir klasörle, ortaya bir köşe yazarı peydahlanmış. Aslında Hırtistan’da işler hiç de iyi git-miyormuş. Rakamlarla ortaya koymuş ki, toplam ekmek istihdamı kısa bir sürede % 50 oranında azalarak toplam 500 kişiden 250 kişiye düş-müş. “Yakında”, demiş, Hırt ekonomist, “bu hızla giderse, ileride ekmek üretecek kimse kalmayacak aç kalacağız!”

Verimlilik konusunu anlatırken, daha önce, Krugman’dı sanırım, ben-zerini bir yerlerde okuduğum ve sıkça kullandığım bu basitleştirilmiş masalı severim. Önce ekonomik büyüklükleri analiz edelim. Başlan-gıçta Hırtistan Gayri Safi Hasılası 1.000 ekmek ve 1.000 balıktan oluşu-yor. Kişi başı gelir, yani tüketim, de 1 ekmek + 1 balık. Kısa süre sonra GSH 2.000 ekmek ve 1.000 balık’a yükseliyor. Kişi başı gelir de 2 ekmek + 1 balığa. Bir sonraki aşamada ise ekmek istihdamı % 50 düşerken toplam GSH 2000 ekmek ve 1500 balığa yükseliyor. Kişi başı GSH da 2 ekmek + 1.5 balığa yükseliyor.

Peki bu örneği Türkiye’ye uyarlayabilir miyiz? Bir tek şey aynı kalmak şartıyla evet. Ekmek sektörünü tarım+sanayi, balık sektörünü de hiz-met sektörü olarak alırsanız, rakamları da bu gözle analiz ederseniz ne dediğimi anlarsınız.

Aynı kalan şey mi ne?

Hırt ekonomist, hırt olarak kalıyor, gazetelerde köşe yazarlığı yapmaya devam ediyor.

Ekonominin büyümesi demek herkesin, her sektörün (aynı oranda) büyümesi veya istihdam yaratması demek değildir. Şu-bat 2006’da *Referans* gazetesinde şöyle bir haberle karşılaşmıştım. “Türkiye ekonomisindeki büyüme genellikle yüksek ithal girdi kulla-

nan sektörler e yansıda. Büyümeden nasibini alamayan diğer sektörler ise sıkıntıda. Hükümet bu soruna el attı. İşadamları yarın Başbakan'a sorunlarını anlatacak."

Haberi okuyunca içinizden "vay be ne iyi yapmışlar!! Gerçekten de önemli konu, geride kalan sektörler e destek verip ülkeyi toptan kalkındır alım" diye düşünenler olabilir. Yapmayın! İki elin on parmağı bir değil, elbetteki bir ekonomide rekabet gücü yüksek olan sektörler veya tüketicinin ilgi gösterdiği sektörler diğerlerinden daha hızlı büyüyecektir. Öte yandan rekabet gücü düşük olan sektörler veya tüketicinin ilgi duymadığı sektörler ise ya daha yavaş büyüyecek ya da küçülecektir.

Örneğin bilgisayar piyasaya çıktıktan sonra daktilo üretimi veya tamiriyle uğraşan sektörlerde bir daralma görülmesi gayet doğal bir olaydır. Burada hükümetin veya başka bir grubun çıkıp da "Yahu daktilocular da çok zarar görüyor, yeterince büyüyemiyorlar. Devletin bunlara yardım elini uzatması gereklidir" demesi ekonomik olarak doğru değildir. Hayatın gerçeği şudur, duruma ayak uydurabilen üreticiler krizleri atlatacak (hatta önceden görecek), zayıf olanlar ise kaybolup gideceklerdir. Bu çok doğal bir şeydir.

Yüksek büyümeye karşı ortaya atılan savlardan bir tanesi de enflasyona neden olduğudur. Ekodok 23 Mayıs 2007'de Ege Cansen'in bu savına karşılık şu cevabı veriyor:

...Nihayetinde bugün Ege Cansen'in yazısını¹⁹ görünce daha fazla dayanamadım ve klavyeyi tekrar elime aldım. Çünkü Ege Bey enflasyon-büyüme ilişkisi üzerine bir yazı yazmış ve tabiri caizse benim çöplüğümde ötmüş. Yalnız ötüşü pek doğru olmadığı için kendisine bir iki çift laf etme hakkını bana vermiş oldu.

Ege Bey yazısında "Kural olarak, büyüme ile enflasyon indirme arasında ters ilişki vardır. Yani, büyümeden fedakârlık etmeden, enflasyonu düşürmek mümkün değildir" diyor. Türkiye'de son beş yılda ekonomi büyürken enflasyonun düşmesini ise o meşhur "yüksek faiz-düşük

¹⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/6562751.asp?yazarid=17&gid=61>

kur" politikasına bağlıyor. Herhâlde Ege Bey 40 yıl kadar önce üniversitede okurken kendisine enflasyon-büyüme ilişkisinin böyle olduğunu öğretmişlerdi. Hani şu meşhur Phillips eğrisi analizi. Ancak aradan geçen sürede enflasyon-büyüme ilişkisine yönelik literatür bir değil iki kez değişti, beyefendinin haberi yok. Önce 1980'li yılların başlarında başlayan çalışmalar enflasyon ile büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin mevcut olduğunu gösterdi. Daha sonra 1990'lı yılların ortalarından itibaren ise bazı araştırmacılar bu ilişkinin yüksek enflasyon oranlarında negatif, düşük enflasyon oranlarında pozitif olduğunu buldular. Yani Türkiye'nin % 8-10'luk seviyeye gelene kadar büyüme devam ederken bir taraftan da enflasyonu düşürmesinde hiçbir gariplik yok. Şimdi Ege Cansen'e bu konuda internetten ulaşılabilen kaynaklardan oluşan kısa bir okuma listesi vereceğim. Umarım bunları okur da bir daha bu konuda yazı yazacağı zaman aynı yanlış yapmaz. Haa, konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyen okuyucularımız da bu okuma listesinden yararlanabilir tabii.

Ege Cansen için okuma listesi:

1) Michael Bruno and William Easterly, "Inflation and Growth: in Search of a Stable Relationship", 1996.²⁰

2) Atish Ghosh and Steven Phillips, "Warning: Inflation May Be Harmful to Your Growth", 1998.²¹

3) Mohsin S. Khan and Abdelhak S. Senhadji, "Threshold Effects in the Relationship Between Inflation and Growth", 2001.²²

Belki İngilizcesi kıttır, bir iki de Türkçe kaynak vereyim:

4) TÜSİAD, "Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri", 2002.²³

5) Orhan Karaca, "Türkiye'de Enflasyon-Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi", 2003.²⁴

6) Metin Berber ve Seyfettin Artan, "Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", 2004.²⁵

Bu arada Güngör Uras da meydanı boş buldu iki gündür desteksiz salıyor. Uras'ın dünkü²⁶ ve bugünkü²⁷ yazılarını okuyanlar ekonominin

²⁰ <http://research.stlouisfed.org/publications/review/96/05/9605mb.pdf>

²¹ <http://www.imf.org/external/Pubs/FT/staffp/1998/12-98/pdf/ghosh.pdf>

²² <http://www.imf.org/external/pubs/ft/staffp/2001/01a/pdf/khan.pdf>

²³ http://www.tusiad.org/turkish/rapor/enf_buyume/enflasyon.pdf

²⁴ http://www1.dogus.edu.tr/dogustru/journal/cilt_4_sayi_2/M00099.pdf

²⁵ <http://www.tek.org.tr/dosyalar/M-BERBER-S-ARTAN-INF.pdf>

²⁶ <http://www.milliyet.com.tr/2007/05/22/yazar/uras.html>

²⁷ <http://www.milliyet.com.tr/2007/05/23/yazar/uras.html>

38 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

beş yıldır küçülmekte olduğunu, ihracatın da baş aşağı gittiğini sanacak. İstatistiklerde 2004-2006 arasında Türkiye’de yapıldığı görülen yatırımlar da gerçekte Patagonya’ya yapıldı herhâlde. Dua etsin ki vakitim yok. Şu anda yarına yetiştirmem gereken bir raporla uğraşıyorum. Bu sıkışık zamanımda şu yazıyı yazmak için bir saatim gitti. Adamlar bir sürü yalanla yanlış harmanlayıp ekonomi yazısı diye gazetelere basıyor, bir de üstüne para alıyor. Biz ise onların belki de yarım saatte falan yazdıkları yazıları eleştirmek için gidip veri falan ararken bedavadan değerli vaktimizi harcıyoruz. Bir de üstüne iki tane geri zekalı okuyucu çıkıyor büyüyen ekonomiye büyüyor diyoruz diye bizi AKP yalakası olmakla suçluyor. E ne yapalım kardeş büyüyor. Büyüyen ekonomiye sırf AKP’ye muhalefet yapacağız diye göz göre göre küçülüyor mu diyelim. Ne yapalım, Allah’tan okuyucularımızın çoğu böyle değil. Değerini anlayanlara emeğimiz helali hoş olsun.

Büyümeyle ilgili son olarak şunu ifade edeyim. İyi ekonomistler de her zaman doğru büyüme tahminleri yapmayabilir. Mesela benim en çok beğendiğim ekonomistlerden biri olan Uğur Gürses de 2007’nin Eylül ayında 2007’de Türkiye’nin büyüme oranının % 4’ün altında kalacağı tahmininde bulundu. *Ekonomi Türk*’ün yazarları ise bunun aksini düşünüyorlardı:

13 Eylül tarihinde develer tellal, pireler berber iken Ekodok Uğur Gürses’in % 4’lük büyüme tahminine katılmadığını söyledikten sonra ben de Ekodok’la aynı fikirde olduğumu şu sözlerle belirttim:

“Politik belirsizliğin beklentileri bozduğu ve bunun gelecekteki büyümeyi olumsuz etkileyeceği yönündeki görüşlere de katılmıyorum, bizim ülkemizde beklentiler çok çabuk değişebiliyor, faizler indirilmeye başlandığında ne dediğimi hissedeceksiniz. Neticede büyümenin % 4 ya da % 5 olması çok bir fark ifade etmiyor benim için. Yine de bu konuda Ekodok ile benzer beklentilere şahip olduğumu, ekonomik büyümenin 2007 yılının tamamında % 90 ihtimalle % 4’ün üzerinde olacağını tahmin ediyorum.”

Gerçekten de Cumhurbaşkanının seçilmesi sürecindeki sancılar büyümeyi çok olumsuz etkilemedi, Merkez Bankası’nın hareketi orta vadeli faizleri % 16-% 17 aralığına indirdi ve yılın ikinci yarısındaki büyüme bizim tahmin ettiğimiz gibi gerçekleşti. Neticede 2007 yılında ülkemiz % 4,5 büyüdü²⁸.

²⁸ Bu rakam daha sonra %4,7 olarak yukarı revize edildi.

2. Faiz, Bütçe Açığı ve Borç Stoğu

"...Ekonomideki riskleri daha iyi anlayabilmek için, bazı soruların cevabını bilmek ve ekonomideki yeni dengeleri sorgulamamız gerek.

Türkiye daha ucuza borçlanıyor mu?

Hiç bu kadar pahalı olmadı.

[Reel] Faiz % 12,8, enflasyon beklentisi % 7,48. Enflasyonun % 150'si kadar reel faiz veriliyor..."

Yaman Törüner, Milliyet, 25 Eylül, 2006

Yaman Törüner'in cambazlığına cevap vermek zor değil. Ekonomide böyle bir kural ya da formül yok, tamamen işkembeden sallamış Yaman Bey. Bu hesabın abukluğunu onun bahsettiğinden çok daha "felaket" bir durumu örnek vererek göstereceğim. 2009'un ilk sekiz ayında gerçekleşen enflasyon oranı sadece % 1,8 idi. Eğer nominal faizler % 4,5 olsaydı ülkemizde enflasyonun % 150'si kadar bir reel faiz ödüyor olurduk. Oysa ödediğimiz faizler bunun iki katından daha fazla. Kim % 4,5 nominal, % 2,7 reel faiz ödemek istemez değil mi?

Kural 3: Nominal faizlerin pahalı mı yoksa ucuz mu olduğu enflasyona oranlayarak değil, enflasyondan çıkarılarak hesaplanır. Buna reel faiz denir. Riski az olan ülkeler % 2-4 arasında reel faiz öderler, orta riskli ülkeler % 4-7 arasında, yüksek riskli ülkeler ise % 7'den daha fazla.

Kural 4: Reel faiz geleceğe yönelik beklentilere bakılarak hesaplanmaz, buna beklenen reel faiz denir. Reel faiz geçmişte ödenen nominal faizi geçmişte gerçekleşen enflasyona bölerek hesaplanır.

Reel faiz hesaplaması ekonomistler tarafından bile oldukça karıştırılan bir kavramdır. Bırakın Türkiye'deki ekonomi köşe yazarlarını, ismi bir ara Merkez Bankası başkan yardımcılığı için gündeme gelen Morgan Stanley'in eski Türkiye ve Ortadoğu eko-

nomisti Serhan Çevik bile bu konuda hatalı yorumlarda bulundu. İşte 2007'nin Şubat ayında yazdığımız yazı:

Reel faiz olması gerekenden daha yüksek diyenler kervanına Serhan Çevik²⁹ de katılmış. Reel faiz öyle bir şey ki bugünden ne olacağını tahmin etmek NBA şampiyonunun kim olacağını tahmin etmek gibi bir şey. Ne olabileceği hakkında şimdiki faiz oranlarına bakarak tahmin yürütebiliyoruz ama yine de ne olacağını bilmiyoruz gerçekten.

Mesela 2006'da faizler sene başında % 14 civarında idi, Merkez Bankası enflasyon hedefi % 5, piyasada yapılan anketler ise enflasyonun % 6 civarında olacağını tahmin ediyordu. Geçen sene insanlara 2006 yılında reel faizler ne olacak diye sorsaydık alacağımız cevap % 8-9 civarında bir rakam olurdu herhâlde. Peki 2006 yılında reel faizler gerçekten ne kadar gerçekleşti? Enflasyon % 10'a yakın gerçekleştiğine göre 2006 yılında da reel faizler sadece ve sadece % 4 olarak gerçekleşmiş efendim. Bunu da nominal faiz oranı olan % 14'ten enflasyon oranı olan % 10 rakamını çıkararak buluyoruz³⁰.

Öncelikle bir konuyu açıklığa kavuşturalım. 2006'nın ortalarından itibaren "dünyanın en yüksek reel faizini öduyoruz" şeklinde işkembeden atılan iddiaları duyuyoruz. Bilmeyenler için söyleyelim, 2006'nın başında Brezilya'da faizler % 17'nin üzerinde idi ve 2006 yılında Brezilya'da enflasyon % 3 olarak gerçekleşti. Demek ki 2006 yılında Brezilya'daki reel faizler % 14'ün üzerinde gerçekleşmiş. Tabii Türk insanı kendi başına araştırmasını, hesaplama yapmasını sevmediğinden ekonomi köşe yazarları da yakalanma korkusu duymadan işkembeden sallamakta bir sakınca görmüyorlar.

2007 yılındaki reel faizler olması gereken noktada mı sorusuna geri dönmeden önce reel faizlerin nasıl hesaplanması gerektiğine bir bakalım. Reel faizler yaklaşık olarak nominal faizlerden gerçekleşen enflasyon oranı çıkarıldığında geriye kalan faizlere denir. Nominal faizlerin sene başında % 20,5 seviyesinde olduğunu biliyoruz. O zaman bulmamız gereken tek şey 2007 yılında enflasyonun ne seviyede gerçekleşeceğidir. Bunun için Merkez Bankası'nın hedeflediği enflasyon oranına mı bakmalıyız, yoksa düzenlenen anketlerde beklenen enflasyon oranına mı? Cevap hiçbirisi. Doğru cevap hazine bonusu alan yatırımcıların ağırlıklı enflasyon beklentisi ve bunun standart sapması olacak. Neden bu kişilerin beklentisi önemli de, diğer kişilerin beklentisi önemli değil? Çünkü parayı bastırıp bonoyu alanlar bunlar da ondan³¹.

²⁹ <http://www.morganstanley.com/views/gef/archive/2007/20070212-Mon.html#anchor4376>

³⁰ Bu yöntem düşük faiz ve enflasyon oranlarında yaklaşık olarak doğru rakamı verdiği ve hesaplaması çok basit olduğu için tercih edilmiştir.

³¹ Bono yatırımcısının enflasyon beklentisini ölçen bir anket bulunmadığından önümüzdeki yıllarda

Teorik olarak enflasyon beklentisi nominal faizlerin seviyesini belirler, reel faizlerin üzerinde beklenen enflasyon oranının standart sapması daha önemlidir. Geçen sene insanlar enflasyonun % 6 civarında çıkacağını beklerken enflasyon 4 puan daha yüksek çıkarak birçok bono yatırımcısının canını yaktı, volatilitenin çok da düşük olmadığını yatırımcılara gösterdi. Aynı yatırımcılar 2007 senesinde aynı hataya düşmek istemiyorlar, bunda da haklılar. (Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer durumu)

Şimdi Serhan Çevik çıkıp da “reel faizler seçim yılında % 10 olmalıdır” diye buyurursa bizim ona söyleyecek tek şeyimiz var. Baba elinin altında milyarlarca dolarlık fonlar var, Morgan Stanley hem kendi parasını hem müşterilerinin parasını OLMASI GEREKENDEN en azından 350 baz puanı fazla faiz veren Türk Hazine Bonolarına yatırırsa ve bu yatırıma 1’e 5’lik bir kaldıraç uygularsa senelik % 17,5’lik bir “alfa” (riskten arındırılmış kazanç) yaratır ki 2007 senesine damgasını vurur, sene sonunda çalışanlarına milyon dolarlık bonus (ikramiye) dağıtırlar. Elinizi kolunuzu tutan yok. Buyurun piyasaya.

Göreceğiniz üzere nominal faizler 6 aydır aynı seviyelerde seyrettiğine göre demek ki ortada bizim rakamlara dökemediğimiz, ama piyasalar tarafından fiyatlandırılan bir risk var. Bu işi Merkez Bankası’nın kısa vadeli faizleriyle de açıklamamız mümkün değil, çünkü uzun vadeli faizler de yüksek.

Serhan Çevik olaya yatırım açısından değil, ekonominin temel göstergeleri açısından yaklaşmış. Bu açıdan baktığımızda borçları reel olarak azalmaya başlayan bir ülkenin gerçekten de yüksek reel faiz vermesi normal değil. Biz de bunu biliyoruz da enflasyonun 2007 senesinde % 10’un altında olacağını nereden çıkarmış onu tam anlayamadık. Belki de enflasyon % 15 olacaktır, bunun böyle olmayacağını garantisi var mıdır? O zaman bonozedelere enflasyon farkı kadar ekstra bir ödeme yapılacak mı?

Reel faizlerin ne olduğunu önceden bilmenin yolu enflasyona endekli bonolardır. Bunlara yıllar öncesinden geçmiş olmamız gerekirdi. Burada yapılan yatırımcılara reel faiz üzerinden bono satmaktır, enflasyon yüksek çıkarsa enflasyon farkını da yatırımcılara ödemektir. Böyle yaptığınız takdirde enflasyon riskini yatırımcının sırtına yüklememiş oluyorsunuz, neticede daha düşük faizlerden borçlanmanız mümkün hâle geliyor. Ortada böyle bir enstrüman olsaydı reel faizlerin gerçekten ne olduğunu bilecek ve ona göre konuşabilecektik.

Bu yazıdan birkaç hafta sonra Hazine ilk kez enflasyona endeksli bonoları piyasaya sattı ve ihalede gerçekleşen reel faiz oranı % 9,95 idi. Yani reel faizler Morgan Stanley'in veya başkalarının hesapladığı gibi % 13-14 değildi. Sene sonuna gittiğimizde ise enflasyon oranı ne Merkez Bankası'nın hedeflediği gibi % 5 ne de beklenti anketlerindeki gibi % 6 olarak gerçekleşti. 2007 yılında enflasyon oranı % 8,4 çıkarak bono yatırımcılarını değil acemi ekonomistleri yanılttı. Enflasyon 2008 yılında da hem Merkez Bankası'nı hem de Merkez Bankası'nın hedeflerine bakarak yorum yapan ekonomistleri ters köşeye yatırdı: Merkez Bankası'nın % 4'lük hedefine karşılık 2008 yılında enflasyon % 10,1 gerçekleşti. Bu işler öyle hedef belirlemekle olsaydı, Fenerbahçe çoktan Şampiyonlar Ligi şampiyonu olmuş, Milli Takım da Dünya Kupası'nı müzesine götürmüştü!!

Reel faizleri doğru olarak hesaplayabildiğimize göre artık asıl önemli soruya gelebiliriz. Reel faiz yüksek midir? Yüksekse neden yüksektir? Türkiye'nin ödediği reel faiz miktarı genelde % 10 civarında seyrederken bu rakam 2008'in sonlarında krizin zirveye ulaştığı zamanlarda % 17'ye kadar yükseldi, 2009'un sonlarına doğru ise krizin etkilerinin geçmesi ve sermaye hareketleri bakımından krizden başarılı çıkmamız nedeniyle % 4'lere kadar geriledi. Yine de neresinden bakarsanız bakın Türkiye riskli bir ülke olduğu için buna karşılık gelen yüksek bir faiz ödüyor. Bu arada riskten kastettiğimiz sadece geri ödememe riski değildir. Vergi sisteminin ve kanunların değişmesi riski, döviz kurlarının ani ve keskin bir şekilde değişmesi riski de ciddi anlamda karşımıza çıkan risklerdir. Ayrıca Türkiye'nin kredi notunun "yatırım yapılabilir" seviyesinin altında kalması da ciddi anlamda ve uzun vadeli sermaye akışını destekleyen başka bir faktördür. Türkiye'de reel faizlerin gerçekten yüksek seyretmesinin en temel nedenini ise aşağıdaki yazıda açıklamışız:

Son 20 yılda politikacılar genelde ekonomik verilerden “enflasyon” rakamı üzerine odaklanırlardı. Neden? Çünkü enflasyon sabit geliri eritir, TL taşıyan vatandaşlarımızı cezalandırırdı. Ekonomiden anlayanlar buna enflasyonun değil, beklenmeyen enflasyonun neden olduğunu, insanlar beklentilerini bir kez şekillendirdikten sonra faizler, maaş artışları, döviz kurları vs. enflasyon beklentilerine göre ayarlandığı için politikacıların vurguladığı olumsuz etkilerin büyük ölçüde ortadan kalktığını bilirler. Enflasyon iyidir demiyorum, yanlış anlamayın. Söylediğim politikacıların cambazlık yapıp zaten ekonomiden anlamayan halkı manipüle ettikleridir.

Enflasyonun olumsuz etkisi riskleri büyütmesidir. Bu nedenle yatırımlar düşük enflasyonlu bir ortama nazaran azalır, alınan ve verilen borçlarda vade azalır, kısa zaman içerisinde enflasyonlardaki dalgalanma neticesinde bir kesimden başka bir kesime büyük gelir transferi yaşanır. Ülkemizde normalde sadece dalgalanma yaratabilecek gelişmelerin krizlere dönüşmesinin nedeni enflasyon nedeniyle ortaya çıkan vade kısalığı ve bütçe açıkları idi. Artık enflasyon ciddi bir problem olmadığı için politikacılar da ilgi alanlarını özellikle cari açık ve döviz kuru konularına ve dolayısıyla yüksek faizlere kaydırmışlardır.

Kurt politikacılar düşük döviz kurlarıyla yüksek faizler arasında bir sebep-sonuç ilişkisi olduğunu söylemekteler. Oysa faizlerin yüksek olmasının gerçek nedeni “dün yediğimiz hurmaların bugün karnımızı tirmalaması” olayıdır. Nedir bu hurmalar bir sıralayalım:

1. Özal sonrasında ilk Mesut Yılmaz döneminde (Mesut Yılmaz daha başbakan olmadan önce üstü açık kırmızı bir Cadillac ile oturduğum şehirde tur atmış, çok “genç” ve “dinamik” bir politikacıydı) memur ve işçiye yapılan zamlar çok kişiyi sevindirmişti. Yine de Allah seçimlerde herkese bir ev ve bir araba vaadeden, tüm problemleri 500 günde çözecek Süleyman Demirel’in yüzüne güldü.

2. Süleyman Demirel memurları ve işçileri erken emekli edip onların yerine işsizleri yerleştirerek işsizlik probleminde “müthiş” bir çözüm bulmuştu. Dünyada hiçbir iktisatçının aklına nedense gelmeyen bu müthiş fikir şimdiye kadar yediğimiz hurmaların en büyüğü idi. Karpuz büyüklüğündeki bu hurma her geçen gün daha da kronikleşen Sosyal Güvenlik açıklarının da en önemli iki nedeninden bir tanesidir.

3. Bir avuç dolusu küçük hurma: pamuk taban fiyatı, şekerpancarı taban fiyatı, fındık taban fiyatı, buğday taban fiyatı, yeşil mercimek taban fiyatı, yaş çay taban fiyatı, tütün taban fiyatı...

4. Düşük faizli krediler her tür politikacı tarafından sevilen diğer bir hurma çeşididir. Genellikle Ziraat Bankası kanalıyla çiftçilere ve Halkbank kanalıyla da esnafa verilen bu krediler birçok kereler geri alınmamıştır. İstihdamı arttıracığı varsayılan bu hurmalar bütçe açıklarının

44 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

yükselmesine ve neticede faizlerin daha da yükselmesine katkıda bulunarak uzun vadede hedeflenenin tam tersi etkiye bulunmuşlardır.

5. Teşvikler politikacılarımızın sevdiği başka bir hurma çeşididir. “Bal dutan barnağını yalar” felsefesinden de hareketle uygulamaya konulan bu hurmalar birçok “girişimci” çıkararak ülkemizin “kalkınmasında” önemli rol oynamıştır.

6. Kurtarıcı hurmalar ziraat, halk, emlak, pamuk, demir, imar, kent gibi türlere ayrılır. Hırsızın çaldığı yanına kar kalır. Detaya girmeme gerek yok hepiniz biliyorsunuz.

7. Zede hurmaları. Bunlar da imarzede, offshorezede, tavukzede, dövizzede, fındıkzede, kartzede gibi gruplara ayrılır. Yol kapayıp eylem yapma ve şantaj yöntemleri kullanılarak tüketilen bu ürünler de çok sevilirler ancak daha sonra hazımsızlığa yol açarlar.

8. TRT, Devlet Demir Yolları, Devlet Opera ve Balesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kendi başına ayakta kalamayacak birçok devlet destekli kurumun yediği hurmalar. Verimsiz çalışan, kimi zaman yan gelip yatan ve sayıları her sene artan devlet memurlarının yediği hurmalara ise hiç değinmeyelim.

Bakınız 1988 yılında imalat sanayi reel ücret endeksi 62 imiş, bu rakam özellikle Mesut Yılmaz zamanında 1991’in sonunda 162’ye yükselmiş. Ben Yılmaz kadar “işçi ve memur dostu” bir kişi görmedim. Sonrasında Erdal İnönü’nün de yer aldığı koalisyonların ilk iki yılında bu yüksek ücretler korunmuş olsa da, sonuna doğru özellikle 1994 krizinden sonra 100 seviyesine gerilemiştir bu rakam. 1999 yılında Ecevit hükümeti geldiği zaman tekrar 100’ün üzerine çıkmayı başaran reel ücretler 2001 kriziyle bir darbe daha alarak bugün 1991’deki seviyesinin neredeyse yarısına düşmüştür. Rakamlar bile Mesut Yılmaz’ın en büyük işçi dostu olduğunu gösteriyor.

Yılmaz ve Demirel’in bize yedirdiği bu hurmalar faiz harcamalarının katlanarak artması neticesinde etkisini artan şiddetlerde göstermeye başlıyor. Koalisyonlardan ve popülist hurmalardan dolayı vergileri önemli miktarlarda arttırıp bütçe açıklarını kapatma yoluna gidemiyoruz. 1996-2000 yılları arasında topladığımız her 100 liralık vergiye karşılık 140 ile 150 lira arasında harcama yapmaya devam ediyoruz³². 2001 ve 2002 yıllarında ise 100 liralık vergiye karşılık 155 liralık harcama yapıyoruz. Daha sonra AKP döneminde ise vergileri büyük oranlarda arttırdığımız için ve özellikle 2003 ve 2004 yıllarında harcamaları reel anlamda azalttığımız için bu rakam 2003 yılında 140’a, 2004 yılında 125’e ve 2005 yılında ise 105’e düşmüştür.

³² http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_15.xls.htm

Dikkat edin sürekli açık vermeye devam ediyoruz. İlk yıllarda işçiye memura çiftçiye sanayiye haybeden para dağıttığımız için açık veriyorduk, son 10 yılda ise daha önce dağıttığımız paraların faizlerini ve erken emekli ettiğimiz gençlerin maaşlarını ödemediğimiz için açık veriyoruz. Aynı kredi kartından borçlanıp gelirinin çok üzerinde harcamalar yapıp daha sonra borç sarmalından kurtulamayan -medyanın kart-zede benim geri zekalı dediğim- finansal cahiller gibi hareket etmişiz.

Bundan çıkarmamız gereken sonuç nedir? Muhalefeti ve lobicileri dinlerseniz faizleri azaltmalı ve döviz kurunu yükseltmeliyiz demeniz gerekir. Kafanız çalışıyorsa yüksek faizlerin bir neden değil, bir sonuç olduğunu, faizleri istesek de hemen düşüremeyeceğimizi, faizleri düşürmenin yolunun bütçe fazlası vermek ve hurma yememek olduğunu söylersiniz. Hurma yemediğimiz vakit bütçe fazlası vereceğiz, borçlarımız azalmaya başlayacak, borçlar azaldıkça faizler de düşecektir. Borçların azalması bir yandan da kredibilitemizi arttıracak ve ödediğimiz risk primi de düşecektir. Yüksek faizlerin tohumu 18 yıl önce Mesut Yılmaz tarafından atılmış, gübresi Demirel tarafından sağlanmış ve suyu Çiller ve Ecevit tarafından verilmiştir. 10 yılda ortaya çıkan bir problemi bir günde kurlarla oynayarak çözmeyi hayal ediyorsanız sizi gelecekte Yılmaz, Demirel, Çiller ve Ecevit gibi daha çoookook kurt-lar kapar, bizden söylemesi.

Borç ve Yiğit

Bütçe açıkları ve borç stoğu faizleri etkiler dedik, biraz açalım. Medyada en çok istismar edilen rakamlardan bir tanesi de borç stoğudur. 2006 yılında NTVMsNBC sitesinde 2005 yılı sonu itibariyle 345 milyar dolara çıkan borçların “345 rakımlı bir borç dağına” dönüştüğünü ve borçlardaki artışın *iyiye alamet* olmadığını belirten bir haberle karşılaşmıştım. Diğer medya kuruluşları da aynı haberi “her bebek 7 bin YTL borç ile doğuyor³³” başlıklarıyla geçiriyorlardı. Bunlar ekonomik olarak yanlış analizler ve yanlış sonuçlar içeren haberler. Birincisi borçların miktarı değil, GSYH’ya oranı önemlidir. Borçların miktarı içerisinde bulunulan vahim durumu ortaya seriyor olsaydı Amerika \$10000 milyarı geçen, Japonya da \$10000 milyara yaklaşan borçlarıyla bizden kat kat kötü durumda olmalıydı. Keza aynı şekilde Amerika’da her

³³ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5220238.asp?m=1>

bebek neredeyse 60 bin YTL borç ile doğuyor, sizce bu bebekler şanslı mı şanssız mı?

Kural 5: Borç stoğunun ciddiyeti mutlak rakamlara bakılarak değil, GSYH'ya oranı alınarak ölçülür.

Kural 6: Borç stoğunun GSYH'ya oranının yıldan yıla değişimi iyileşme veya kötüleşme olduğunu tespit için kullanılır.

Mesela borçlarımız artarken eğer GSYH değerindeki artış yüzdesi borçlardaki artış yüzdesinden daha fazla ise borçluluk oranımız düşer ve bu iyileşmeye işaret eder. Basit bir örnek verelim. Ahmet'in aylık geliri 1.000 TL olsun, borcu da 1.000 TL olsun. Eğer Ahmet'in borcu 1200 TL'ye geliri de 1600 TL'ye yükselirse Ahmet'in finansal durumu iyiye gidiyor demektir. Neticede eskiden borçlarını ödemesi için bir aylık gelirini kullanması gerekirken, şimdi sadece 3 haftalık gelirini kullanarak borçlarını kapatabilir.

Medyada borç konusunda yapılan yanlışlar bunlarla da kalmıyor maalesef. Güngör Uras 10 Ekim 2006 tarihinde *Milliyet*'te yayınlanan yazısında³⁴ ciddi hatalar yapıyor:

"2006 yılı ocak-ağustos arasında (8 ayda) halkımız, iç borç kâğıtlarına para bağlayan yerlilere ve yabancılara tam 108 milyar YTL anapara ve faiz ödemesi yaptı. Bu ödemeye rağmen, yıl başında 244 milyar YTL olan iç borç stoku 251 milyar YTL'ye çıktı. Nasıl olur böyle bir şey? Sekiz ayda borç stokunun yüzde 43'ü kadar para ödeniyor. Stok azalmıyor, artıyor. Cevap: Çünkü faiz çok yüksek"

Güngör Bey lisede edebiyatı seçmiş galiba. Neyse önemli değil, hepimiz birbirimizin eksiklerini tamamlayacağız. Öncelikle kullandığı rakamlar ölçmek istediği kavramları ifade eden rakamlar değil. Borcun topluma maliyetini ölçmek istiyorsanız yapılan anapara ödemelerine bakmazsınız. Çarpıcı bir örnek vereyim. Diyelim ki bir banka buldunuz, size 1 ay vadeli % SIFIR faizle kredi verdi ve siz de 10.000 dolar borçlandınız. (Amerika'da eğer kredi puanınız iyiye bankalar genelde size promos-

³⁴ <http://www.milliyet.com.tr/2006/10/10/yazar/uras.html>

yon amaçlı bu tür fırsatlar sunuyorlar). Bir ay sonunda başka bir bankadan aynı koşullarda 10.000 dolar kredi alarak ilk bankadan aldığınız krediyi ödediniz. Böylece borcunuzu 1 ay için çevirmiş oldunuz. İkinci ayın sonunda üçüncü bir bankadan aynı miktarda aynı koşullarda kredi buldunuz. Ve bu işlemi 12 ay devam ettirdiniz diyelim.

Şimdi bu örnekte verdiğimiz durumu analiz edelim:

Soru 1: Bu borcu almakla iyi mi yaptık kötü mü? Cevap: İyi yaptık çünkü bu paradan elde edeceğimiz getiri (% 3 senelik faiz) bu paranın maliyetinden (SIFIR) daha yüksek. Kredi faizinin % 3'ün altında olduğu tüm durumlar için bu sonucumuz geçerli.

Sonuç 1: Önemli olan borç miktarı değil, bunun maliyeti ve getirisidir. Eğer Türkiye aldığı borçları üretken alanlarda kullanıyorsa iyi yapmıştır. Yok, fındıkçılara, tekstilcilere vs. dağıttıysa iyi yaptığı söylenemez.

Soru 2: Bir yıl boyunca ne kadar anapara ve faiz ödemesi yaptık? Bir yıl boyunca 11 kez anapara ve faiz ödemesi yaptık ve toplamda 110.000 dolar ödedik. Yani borcumuzun 11 katı ödeme yaptık. Neticede Güngör Bey'in de yorumladığı gibi o kadar ödeme yapmamıza rağmen borcumuz azalmamış bile.

Sonuç 2: Yapılan toplam anapara ödemesinin faiz oranlarıyla bir ilgisi yoktur, borçluluk seviyesi ve özellikle borcun vadesi bunu belirler. Önemli olan anapara ödemesi değil, ödediğimiz faiz rakamıdır. O yüzden bizim yılın ilk sekiz ayında ödediğimiz 108 milyar YTL rakamı çok anlamlı değildir.

Soru 3: Peki yapılan toplam ödeme rakamı anlamsızsa hangi rakama bakmamız lazım? Bakmamız gereken rakam ödediğimiz faiz rakamı ve buna paralel olarak iç borç konusunu irdelediğimiz için enflasyon oranları.

Sonuç: Örneğimizde ödediğimiz toplam faiz miktarı SIFIR olduğu için aldığımız krediyle ilgili doğru sonuçlara bu rakama bakarak ulaşırız. Bize yükü yoksa veya getirisi maliyetinden büyükse her zaman borç almak borç almamaktan daha iyidir.

Şimdi verdiğimiz örnekten Türkiye gerçeklerine dönelim ve yılın ilk sekiz ayındaki iç borç resmini yorumlayalım. Yılın ilk sekiz ayında 252 milyar YTL'ye yükselen iç borcumuza toplam 29 milyar YTL faiz ödemişiz. İç borcumuz da 7,1 milyar YTL artmış. Bu iyi mi kötü mü? Buna cevap verebilmemiz için bir rakama daha ihtiyacımız var: enflasyon rakamı. Yılın ilk sekiz ayında enflasyon oranı % 6,5 olarak gerçekleşti. Enflasyonun hedeflerin üzerinde olması vatandaş için kötü ama borç stokunun reel değeri açısından iyi. Enflasyon vatandaştan, bono sahiplerinden alınan dolaylı bir vergidir. Yani biz yılın ilk sekiz ayında başlangıçta 245 milyar YTL olan iç borcumuzdan % 6,5 oranında enf-

48 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

lasyon vergisi almışız. Bu miktar yaklaşık olarak 15,9 milyar YTL'ye karşılık geliyor. Yani borcumuz nominal olarak 7,1 milyar YTL artmasına rağmen 15,9 milyarlık enflasyon vergisini çıkardıktan sonra reel olarak 8,8 milyar YTL düşmüştür.

Konuya çok hakim olmayan kişiler borç rakamlarını analiz ederken enflasyon etkisini göz ardı ediyorlar. Unutmayalım ki para her zaman enflasyon yüzünden değer kaybediyor. Geçen senenin 245 milyar YTL borcu bu senenin 261 YTL borcuna eşit, şimdiki borcumuz 252 milyar YTL olduğu için **reel olarak** borcumuzun azaldığını söyleyebiliyoruz.

Ama yine de borç rakamları beni tatmin etmiyor. Benim görmekten mutluluk duyacağım sonuç bu sene harcamaların % 14 yerine % 7 gibi bir oranda artması (yani reel olarak 1-2 puan azalması) ve neticede bütçe fazlası vererek borç stoğumuzun nominal olarak da azaldığını görmektir. Hükümet gizli seçim yatırımı yaptığı için harcamalar son üç yıla nazaran çok yüksek hızlarda artıyor. Bu da bütçe fazlası vermimizi geciktiriyor.

Evet, hükümet mali disiplini bozmaya gerçekten de 2006 yılında harcamaları arttırarak başladı. Ekonomimiz o dönemde hızlı büyüdüğü için vergi gelirleri de çok yüksek hızlarda artıyor ve borçluluk oranımız iyileşiyordu. Ancak 2008 yılında krizin başlamasıyla gelirlerdeki artış hızla yavaşlarken hükümeti harcamalar konusunda frenleyecek IMF gibi kuruluşlarla da çalışmadığımızdan bütçedeki iyiye gidiş durdu ve 2009 yılında 60 milyar TL açık vereceğiz gibi görünüyor. Eğer mali disiplinimizi bozmadıysaydık bugün hem kredi notu olarak hem de ekonomi olarak bir üst ligde mücadele ediyor olurduk.

Bir sonraki konumuz da yine medyada çok istismar edilen alanların başında geliyor. Faizler konusunda yazılan en câhil ama en etkili yazılar ülkemizin Türk lirasının değerlendirildiği bir dönemde Yorgo, Hans ve Agop'a ödediği faiz miktarına ilişkin yazılan ve okuyanı kahreden yazılardır. İşte bu konuda Densiz'in 9 Haziran 2007'de yazmış olduğu yazı:

"Yunanistan'dan gelen bir emeklilik fonu 2003 Mart ayında Türkiye'de 1 milyon dolar satmış ve karşılığında hazine bonusu almış. Kur 1,30'lara gelince pozisyonunu kapatmış veya hâlâ pozisyonunu koruyor. Kur farkı

ile dolar bazında getirisi o günden bugüne yüzde 100 seviyesinde... Bu kazancı ile de kendi katılımcısı olan Yorgo'nun maaşını ödemiş. Bu paranın dolar bazında elde ettiği yüzde 100'e yakın getiri nereden geliyor?" Yiğit Bulut, Referans³⁵, 09.06.2007

Aлчақ Yorgo! Hadi parayı kazanan Azerbeycanlı Rüstem olsaydı neyse, ama işin içinde Yorgo, Hans, hatta hatta Agop olursa hır çıkar.

Bu % 100 getiri kimin cebinden çıkmış anlatayım.

Bir kere gerçek rakam % 100 değil, % 181. Yiğit Bey, muhtemelen hesabını (tabii eğer yapmışsa) 2004'te yapmış. Ondan sonra hep aynı yazıları yazdığı için (hâlâ 2004 bütçe rakamlarını kullanması gibi) % 100 rakamı o gün bugün aynı kalmış.

% 181 getirinin 19 puanı liranın değer kazanmasından, 135 puanı ise faizden geliyor (ikisinin toplamı 181 etmiyor, çünkü burada bileşik faiz hesabı yapıyoruz: $(1+1,81)/(1+0,19)-1=1,35$)

Hazine'nin, yani vergi veren vatandaşın cebinden çıkan faiz oranı dört senede % 135. Bu zaman zarfında enflasyon % 47 olduğuna göre, gerçekte ödediğimiz faiz % 60 $(= (1+1,35)/(1+0,47)-1=0,6)$.

Demek ki Yorgo'nun kazandığı % 181 getirinin 60 puanı bizim yani hazinenin cebinden çıkmış. Bu da yıllık % 12'ye denk geliyor.

Peki geri kalan 121 puan kimin cebinden çıktı?

Yorgo'dan Mart 2003'te kim dolar alıp Mayıs 2007'de tekrar dolar satmışsa onun cebinden çıktı. O "yatırımcı" siz misiniz? 2003'de dolar alıp, 2007'de dolar sattınız mı? Almadınız mı? O zaman sizin cebinizden çıkan 60 puandır.

Dolar bazında maliyet hesabı olmaz. Neden? Çünkü devlet vergiyi dolar cinsinden değil yerli para cinsinden toplar. Eğer yarın dolar 1 liraya düşse, Yorgo'nun kazancı yüzde onyüzbine çiksa bile bu değişmez.

"Türk bankalarının ortalama fon maliyetleri yaklaşık yüzde 12 olup ABD bankalarından yaklaşık yüzde 8,5 fazladır. Buna rağmen, Türk bankaları dövizlerini yaklaşık yüzde 4 ve Merkez Bankamız da yaklaşık yüzde 3 zararlarla yabancı bankalara yatırır. Yabancı bankalar, kendi ülkelerindeki fonlar aracılığı ile gelip, bizim paramızın bir bölümünü bizim borsamıza, bir bölümünü de bizim Hazine bonolarımıza veya tahvillerimize yatırır. IMF sayesinde, kur riskini garanti ettiklerinden yüzde 22 civarında faiz alırlar. " Yaman Törüner, Milliyet³⁶, 02.06.2007

Birincisi, madem IMF'nin kur garantisi var, neden malı mülkü satıp, dolar borçlanıp, lira faizine parayı yatırmıyorsunuz Yaman Bey? Elinizden tutan mı var? Buyurun.

³⁵ http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=70294&ForArsiv=1

³⁶ <http://www.milliyet.com.tr/2007/06/02/yazar/toruner.html>

50 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

Asıl konu ise şöyle. Bankalar yurtdışından faizi LIBOR üzerinden alırlar. LIBOR, London Interbank Offered Rate anlamına gelir. Londra'daki itibarlı bankaların kendi aralarında borç vermede kullandıkları faiz oranıdır. Türk bankalarının riski, Londra bankalarından fazla olduğu için LIBOR üzerine risk primi konur. Şu anda 1 senelik LIBOR % 5,8 civarında olduğuna göre ve Türk bankaları genellikle LIBOR + 0,6 ile borçlandıklarına göre³⁷ doğru hesap neymiş? $5,8+0,6=6,4$.

Esas konuya dönersek, bankalar % 4 veren Amerikan tahvillerine yatırım yapmak için % 6,5 ile dışarıdan borçlanmazlar. % 18 ile Türk lirası mevduat hiç toplamazlar.

Dışarıdan kaynak sağlamanın amacı, bu parayı kredi olarak içeride kullandırmaktır. Lira üzerinden verilen krediler % 20'nin üzerinde, dolar üzerinden % 8'in üzerinde faiz bırakır. Böylece bankalar kar ederler. Nitekim, yurt içinde kredi talebi kesilince, dışarıdan borçlanma da kesiliverdi (Ocak-Nisan arası 2006'da bankalar 3,5 milyar dolar kredi almışlardı. 2007'de 1,2 milyar dolar aldılar). Tesadüf mü? Değil. Eğer içeride bu faizi veren yoksa, bankalar da dışarıdan faizle borçlanmazlar. Aynı şekilde, içeride toplanan mevduat kredi olarak plase edilemiyorsa, Hazine kağıtları alırlar. Bakarsanız hazine faizi, gecelik faizin altına inivermiş.

Peki ya Merkez Bankası? Merkez Bankası (MB), rezerv biriktirmek için borç almaz. Olsa olsa IMF'den yardım alır. O da en son Aralık 2001'de olmuş. Merkez Bankaları doğrudan piyasa müdahalesi ile döviz toplarlar. Karşılığında piyasaya banknot sürerler. Bu işin MB'ye maliyeti, banknot matbasını çalıştıran işçilere ödenen maaşı ve kağıt masrafını bir kenara koyarsak, sıfırdır. Ancak eğer piyasaya çok miktarda para sürerlerse, enflasyona sebep olacağından bu paranın bir kısmını borçlanarak piyasadan çekerler. Buna Açık Piyasa İşlemleri denir. Borçlanma sonunda tabii bir faiz öderler.

Mayıs 2007 itibari ile MB'nin piyasadan topladığı para 7 milyardır. Buna % 19 faiz verse, yıllık faiz masrafı 1,4 milyar lira olur.

MB'nin brüt rezervi 66 milyar dolardır. Bu para dört kaynaktan gelir:

1. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın MB hesabında açtıkları döviz hesapları.
2. Bankaların döviz cinsi zorunlu karşılıkları
3. Hazine'nin dolar olarak MB hesabında tuttuğu mevduat
4. Diğer

Yurtdışındaki vatandaşlarımızın MB'de açtığı döviz hesaplarının miktarı 16 milyar dolar civarındadır. Bunlara ödenen dolar faizi % 2,75'tir³⁸.

³⁷ <http://www.haberler.com/istanbul-akbank-550-milyon-abd-dolari-tutarinda-2-haberi/> ve <https://www.isbank.com.tr/haber/haber104.html>

³⁸ <http://tcmb.gov.tr/iscidvz/kmdthsdh.htm#MB8>

14 milyar dolar bankaların döviz hesapları karşılığında MB'ye yatırmak zorunda oldukları zorunlu karşılıklardır. Bunlara ödenen faiz % 2,53'tür³⁹.

12 milyar dolar Hazine tarafından tutulmaktadır. Bunlara faiz ödeniyor mu bilmiyorum.

Kalan 24 milyar dolar MB'nin net döviz pozisyonudur. Türk lirası verecek piyasadan çektiği dövizin miktarıdır. Maliyeti sıfırdır. Daha sonra API operasyonları 7 milyar lirayı geri çekince yıllık 1,4 milyar faiz ödüyor ya, bu demektir ki dolar cinsi olarak 24 milyar dolar için aslında % 4 faiz ödenmiş demektir ($1,4/1,35/24 = 0,04$).

Yani neymiş? MB'nin rezervlerinin MB'na maliyeti ağırlıklı ortalama olarak aslında % 2,7 imiş. Bu parayı % 4,5 ile Amerika'ya verince aslında kar edermiş.

Peki o zaman diyeceksiniz ki Türkiye'de 100 milyar dolardan fazla para yok mu? Bu para aslında Amerika'ya verilmiş düşük faizli borç olmuyor mu?

Evet oluyor. Ama bunu yapan bankalarımız veya MB değil. Bunu yapan parasını dolarda tutan Türk halkı. Kızacaksanız gidin ona kızın.

Gördüğünüz üzere köşe yazarlarımız çeşitli nedenlerden dolayı hükümeti haklı şekilde eleştiren yazılar yazamıyorlar. Oysa 2009 yılında ülkemizin bir yandan GSYH'si % 6 düşerken diğer yandan bütçe açığı GSYH'nin % 6'sı kadar arttı. Yani çift kaymaklı ekmek kadayıfı: ülkenin borçluluk oranı anormal bir şekilde 12 puan birden artmış oldu. Bundan daha iyi fırsat mı var hükümeti eleştirmek için?

3. Enflasyon

Ev kirası artıyor. Domates biber arttı. Düşen hiçbir şey yok. Ama enflasyon da düşüyor. Hiç inandırıcı gelmiyor bana... (Anonim Yorumcu)

Biz Türkiye'de neredeyse 25 yıl kronik enflasyon problemini yaşadık. Bu dönemde enflasyon oranı ara ara % 100'ün üzerine de çıksa 1993-2002 arasında olduğu gibi % 70 civarında seyretti. Her ay enflasyon oranı saat gibi % 5 olarak açıklanırdı. Cirit ve güreş olan ata sporlarımız arasına "maaşı alır almaz döviz bürosuna koşup dolar/mark almak" da girmişti neredeyse. Buna rağmen

³⁹ <http://tcmb.gov.tr/yeni/bgm/dim/YPzorunlukarsilikfaizorani.html>

yukarıya aldığımız anonim yorumu yapan birçok kişiyle karşılaşmamız mümkün. Benim merak ettiğim bu kişilerin dolmuşta veya otobüste seyahat ederken de “dolmuş yavaşlıyor diyorsunuz ama biz hâlâ ileri doğru gidiyoruz, yavaşlama oluyorsa geriye doğru gitmemiz gerekmez mi?” şeklinde sorup sormadıklarıdır.

Kural 7: Dünyanın neredeyse her yerinde ve her zaman fiyatlar artar. Eğer fiyatlar eskiye göre daha az artıyorsa enflasyon düşüyordur, eskiye göre daha fazla artıyorsa enflasyon yükseliyordur. Eğer fiyatlar düşüyorsa, ki bu ülke genelinde çok nadiren olur, buna deflasyon denir.

Ben bu kişilerin için anlayamayacakları bir dilden enflasyon kavramını tekrar açıklayayım da kafaları iyice karışsın, eğlenceli oluyor. Enflasyon, fiyat fonksiyonunun birinci türevidir. Biz enflasyon düşüyor derken fiyat fonksiyonunun ikinci türevinin işaretine bakıyoruz. Eğer ikinci türev eksi ise enflasyon düşüyor, ikinci türev artı ise enflasyon artıyordur. Yapılan hata enflasyonun ve fiyat fonksiyonunun aynı şeyler olduğunun düşünülmesidir. Tekrar açıklayalım, deflasyon olmadığı sürece birinci türev her zaman pozitifdir, birinci türev artı olduğu zaman ise fiyatlar artıyordur, yani fiyatlar (yıllık olarak) her zaman artıyordur.

Hata ekonomistlerde tabii ki. Enflasyon kavramını halka öğretmek için fiyatları seçmişler. Vakt-i zamanında ücretleri seçselerdi bu kadar muhalefetle karşılaşmayacaklardı. Mesela son yıllarda ücret enflasyonu da düşüyor, ancak bu durumdan şikayetçi olan, “ücret enflasyonu düşüyor diyorlar ama bizim ücretlerimiz hâlâ artıyor” şeklinde yakınan kaç kişi duyduunuz Allah aşkına?

En iyisi işin içerisine ikinci türevi hiç karıştırmamak, hem böylece karamsar haberlerle halkı daha iyi korkutabiliriz. Bir düşünün “Fiyatlar yine arttı ama TÜİK fiyatlar az arttı diye kendini avutuyor” şeklindeki gazete başlıklarını.

Halkımızın enflasyon kavramını çok iyi anlamamasına kızmamak lazım. Nice doktoralı ekonomist TÜFE ile GSYH deflatörü arasındaki farkı bilmiyor mesela. İşte Barış'ın 6 Nisan 2006'da yazdığı yazı:

Son iki günde kendileri "opinion-maker" statüsünde olan iki büyük Türk yazarı, Ege Cansen⁴⁰ ve Asaf Savaş Akat'ın⁴¹ yazdıkları yazılar Tüketici ve Üretici Fiyat Endeksleri (TÜFE-CPI) ile GSYH deflatörü arasındaki farkın yurdum insanı tarafından, sıfatları ekonomist de olsa, sağlıklı olarak bilinmediğini ortaya koydu. Daha önce "durgunluk geliyor" şeklindeki öngörülerini yakından bildiğimiz, dolayısıyla "biased" (tarafli) yorumları benim için sürpriz olmayan iki iktisatçı da konuya dikkat çektiler. Önce Sayın Cansen açıklanan yüksek büyüme hızlarını deflatör ile TÜFE enflasyonu arasındaki farka havale etti. Asaf hoca da ertesi gün Ahmet Çakar usulü sataşmayı⁴² tercih ederek Ege Cansen böyle böyle diyor diye yazdı.

TÜİK'in ya da Hazine, TCMB, Maliye gibi kurumların açıkladığı rakamlar hakkında elde somut bir bilgi olmadan sadece sezilere dayanarak güvenilirlik sorgulaması yapmak, gölge düşürmeye çalışmak tehlikeli bir durum. Uzun vadede böyle bir durumun sonuçlarının altından ne sayın Akat'ın ne de sayın Cansen'in kalkabilmesi mümkün değil, bunun hesabını da veremezler. Ama kendi hatalarını kurumların üstüne yıkmaya çalışmaları üzücü bir durum.

Nedir GSYH deflatörü ve fiyat endeksleri arasındaki fark? Bu konu geniş akademik bilgi gerektiren bir konu değil. Hemen hemen bütün makroekonomiye giriş kitaplarının ilk bölümlerinde işlenen bir konudur. GSYH deflatörü nominal GSYH'nin reel GSYH'ye oranıdır. Yani aradaki fiyat gelişmelerini ifade eder. TÜFE ya da ÜFE gibi fiyat endeksleri de fiyatların genel seviyesini gözlemek için kullanılır. Dolayısıyla deflatörle endekslerin birbirine yakın seyretilmesi beklenir.

Ancak tanım gereği aralarında farklılıklar vardır. Kısa bir özet geçelim:

1. GSYH deflatörü ekonomideki bütün mal ve hizmetleri kapsar. TÜFE/ÜFE ise sadece belirli bir sepet içindeki mal ve hizmetleri kapsar. Ek olarak tüketiciler tarafından satın alınmayan, örneğin sadece devlet ya da şirketler tarafından satın alınan mal ve hizmetlerdeki fiyat değişiklikleri TÜFE'yi ilgilendirmez. Ülke içerisinde üretilen uçaksavarın

⁴⁰ <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4203687&yazarid=17>

⁴¹ <http://www.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&Newsid=75114&Categoryid=4&wid=8>

⁴² Ahmet Çakar usulu sataşmaya örnek: "Sana şöyle böyle demiyorum ama öyle diyenler var."

54 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

fiyat artışı ya da düşüşü tüketicuyu ilgilendirmez, ama GSYH deflatöründe yer alır.

2. GSYH deflatörü sadece içeride üretilen mal ve hizmetleri kapsar. İthal mallardaki fiyat değişimleri yer almaz. Ama TÜFE'de yer alır. 3. TÜFE ve ÜFE'de sepet içindeki mal ve hizmet katsayıları sabittir, GSYH deflatöründe ise GSYH'nın kompozisyonuna göre değişir (Laspeyres vs Paasche).

Bu konu anlatılırken, Mankiw'in makro-ekonomi kitabında (Part I-Ch.2) tam Ege Cansen'lik bir bölüm var. Başlığını aktarayım merak edenler bulur okur nasıl olsa: "Case study: Does the CPI Overstate Inflation?"

Açıklanan GSMH rakamları konusunda bir de abartılan revizyon meselesi var. Deniz Gökçe o konuda oldukça doyurucu bir yazı yazdı.⁴³ Benzer açıklamalar dün CNBC-E'ye çıkan TÜİK başkanı tarafından yapıldı. Doğrusu adam dün "Bu kadar kayıt dışı olan bir ekonomide yatın kalkın data açıkladığımıza dua edin" dese bile haklıydı aslında.

Bitirirken olumlu şeyler söyleyerek bitirelim. Mızrağı çuvala sokmak yolunda inat eden yazarlarımız bu sene daha yaratıcılar. Geçen sene "hormonlu büyüme" (esas hormonlu büyüme 90'lardaydı), "cari açıkla büyüdük" (ithalat GSMH üzerinde negatif etki yapar) gibi şeyler yumurtlamışlardı. Bu sene tüketim odaklı büyüme, revizyon, GDP deflatörü gibi ekonomi teorisinde daha yer bulabilir argümanlar geliştiriyorlar. Öğreniyoruz işte toplum olarak fena mı? Zamanında nasıl stagflasyon, enflasyon, devalüasyon gibi kavramları yaşayarak öğrendiysek bunları da öğreneceğiz. İnşallah sıra technology, paradigm shift, perfect competition gibi konulara da gelecek. Tabii EC 101'den çakmazsak!

Enflasyonun tanımına yeterince değindik. Sırada enflasyon tahminleri konusu var. Benim *Ekonomi Türk* blogunda yapmış olduğum isabetli tahminler meşhurdur. Daha önce reel faizlerden bahsederken 2007 yılında Merkez Bankası'nın beklediği gibi % 5 ya da yapılan anketlerde çıkan % 6 gibi oranların çok üzerinde enflasyon tahmini yaptığımı belirtmiştim. 2007'nin Ekim ayında Merkez Bankası 2008 için % 3,2 enflasyon tahmini yaparken de enflasyonun en iyi ihtimalle % 5-6 arasında çıkacağı tahmininde bulundum. Tabii ki bu tahmini havadan yapmıyorum. İşte açıklaması:

⁴³ <http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=34975>, 12

2008 yılı için enflasyon tahminimi % 5-6 arasında açıklayınca bir okumuzdan şu tepkiyi aldım:

"bütün parametreler enflasyonda aşağıya doğru gidişe işaret etmesine rağmen siz 2008 için yüzde 5-6 diyorsunuz. (bu arada merkez bankası raporlarını okumuyorsunuz herhâlde, okuyorsanız da önemsemiyorsunuz veya daha doğru bulgularınız var, bu bulguları paylaşırsanız sevinirim) neye göre? kusura bakmayın ama eleştirdiğiniz köşe yazarlarınkı gibi bir sallama olmuş :("

1. Birincisi kredibilite meselesi. Merkez Bankası'nın ne dediği dedikleriyle yaptıkları arasında bir bağlantı olduğu zaman önemlidir. Eğer Merkez Bankası yönetimi "yeni" ise (bir geçmişe sâhip değilse) dediklerini dikkate almaktan başka çare yoktur. Ama şimdiki yönetim gibi bir geçmişe sâhip ise yaptıklarına söylediklerinden çok daha fazla ağırlık vermemiz gerekir.

Bakınız, 2007'nin başında Merkez Bankası enflasyonu % 4 hedeflediğini söylüyordu. Muhtemelen elindeki "veri seti" de bunu gösterdiği için faizleri arttırma veya düşürme yolunu seçmedi. Biz ise 4 Şubat 2007 tarihinde şu satırları yazmışız:

"Ancak Deniz Gökçe bizden farklı olarak gıda sektöründeki artışların mevsimsel olduğunu, sene sonunda enflasyonun % 4,8 oranında gerçekleşeceğini öngörüyor. Biz katılmıyoruz. Biz 3 Eylül 2006 tarihinde yazdığımız "Zamlar Nereden Gelecek" başlıklı yazıda önümüzdeki 10 sene içerisinde gıda ve konut fiyatlarının enflasyonun üzerinde artacağını belirtmiştik. Tabii ki mevsimsel faktörler ara ara fiyatların olması gerekenin çok altında veya çok üstünde olmasına neden olabilir ama uzun vadede gıda, konut ve sağlık harcamalarında enflasyonun çok üzerinde artışlar göreceğiz. Aynı yazıda henüz üniversiteye başlamamış okurlarımıza da doktor olmaları tavsiyesinde bulunduğumuzu hatırlatalım. Haa, biz sene sonunda enflasyonu % 6-7 aralığında görüyoruz."

Aradan 8 ay geçti ve enflasyonun sene sonunda % 4 olmayacağını dünya alem gördü. Size soruyorum, bu bilgiler ışığında kimin kredibilitesi daha yüksek, Merkez Bankası'nın mı, benim mi?

2. Merkez Bankası'nın davranışlarından (sözlerinden değil dikkat edin) enflasyon kadar büyümeye de önem verdiklerini çıkarıyorum. Oysa kanunen Merkez Bankası'nın sorumluluk amacı fiyat istikrarını⁴⁴ sağlamak ve sürdürmektir", o kadar.

Neticede Merkez Bankası faizleri indirme yoluna girdi. Önümüzdeki aylarda da 25 veya 50 baz puanı gibi boyutlarda faizleri kademeli olarak indireceklerdir. Merkez Bankası'nın gecelik faizleri indirmesinin

⁴⁴ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2002/konusma.php>

56 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

etkileri neler olabilir? Tüketiciler krediyle alışveriş yapırlarken gecelik olarak borçlanmıyorlar. Ev veya araba alanlar 3 yıllık vadeleri seçiyorlar, diğer ürünlerde de vadeler 12 ay civarında gerçekleşiyor. O yüzden hesabınızı yaparken gecelik faizlerdeki azalmaya değil, 1-2-3 yıl vadeli faiz oranlarındaki azalmalara bakmanız gerekiyor.

Bundan bir ay önce % 18,5 civarında seyreden gösterge faizler (Mayıs 2009 vadeli) % 16,6'ya düşmüş durumda. O yüzden Merkez Bankası üç ay içerisinde faizleri 75-100 baz puan indirse bile bu uzun vadeli faiz oranlarını çok daha aşağıya çekecektir. Faizlerdeki azalmayı bekleyen bankalar da uzun vadeli kredileri vermeye şimdiden başlayacaktır. Biz 3-6 ay arasında talep canlanır derken söylediğimiz faizlerdeki azalmaların etkisini 3-6 ay ("lag") içerisinde göstermeye başlayacağı idi. Yoksa faizler şimdiden düştü, Millet Merkez Bankası'nın neyin peşinde olduğunu daha net olarak anladığı zaman daha da düşecektir.

3. Siz sormamışsınız ama enflasyonun üzerindeki risklere bir kez daha değinelim. Birincisi gıda fiyatları. Petrol fiyatlarındaki artıştan ürken millet salak gibi mısırdan yakıt üretmeye çalışıyor. Bu da diğer tüm tarım ürünlerinin fiyatını arttırıyor. Bir de bunların üzerine küresel ısınma kaynaklı anormallikler biniyor. Üstüne üstlük Türkiye'deki gıda fiyatları da dışarıya kıyasla "daha ucuz". Bu durumda gıda fiyatlarının enflasyondaki düşüşe destek vermesini beklemek biraz saflık.

Türkiye'deki konut fiyatlarıyla kiralalar arasında bir kopukluk var, ya konut fiyatlarının düşmesi ya da kiralaların yükselmesi gerekiyor. Konut fiyatları benzer ülkelere kıyasla daha düşük, o yüzden konut fiyatlarının düşmesini beklemek çok da sağlıklı değil. Neticede kiralaların yükselmesi daha olası. Bu da enflasyonu olumsuz etkileyecek bir faktör.

Enflasyondaki düşüşü en çok destekleyen faktörlerden bir tanesi YTL'nin değer kazanması. Bu yüzden rekor petrol fiyatlarından ya da rekor tahıl fiyatlarından o kadar çok etkilenmedik. Her sene buradan destek geleceğinin garantisi yok, döviz fiyatları ters yönde hareket etmeye başlarsa (ne yöne gideceğini bilmiyoruz, kimse bilmiyor) enflasyon da olumsuz etkilenir.

Son olarak ücretlerdeki artış oranlarını "enflasyon hedefi" bahanesiyle gayet güzel baskı altında tutuyorduk. Papaz her gün pilav yemez, bazen de canı et ister.

Benim gördüğüm risklerin çoğu yukarı yönlü. Bir de politik baskılar vs. de var ki söylemeye dilim hiç varmıyor. Bu şartlar altında % 5-6 arasındaki bir enflasyon ile 2008'i bitirirsek bence başarıdır.

Dikkat edin bu yazıyı Merkez Bankası % 3,2 enflasyon tahmini yaparken yazmışım. Hem 6-7 ay sonra bütün dünyada baş

gösterecek tahıl ve gıda fiyatlarındaki anormal artışlara hem de doların 1,2 seviyelerinden 1,7 seviyelerine yükselme riskinden bahsediyorum. Bu arada doların 1,2 liradan 1,7 liraya yükselmesi en çok Yorgo'nun, Hans'ın ve Agop'ın canını yakmıştır ama bu bir önceki bölümün konusuydu. 2007 yılında enflasyonun Merkez Bankası'nın beklediği gibi % 5 değil % 8,4, 2008 yılında da % 10,1 çıktığını hatırlatmama gerek yok sanırım.

Enflasyon konusunda sevindirici haber ise 2009 yılında enflasyonun % 5 civarında gerçekleşecek olması. Hatta Merkez Bankası 2010 ve 2011 yıllarında daha düşük enflasyon oranları da bekliyor ama çok güvenmeyin derim. Ekonominin depresyonda olduğu ve % 6 küçüldüğü bir yılda enflasyon % 5'in altına düşmez ise ne zaman düşecek? Kaldı ki enflasyonun düşmesinin nedeni bütçe açıklarını kısmamız ve vergileri arttırmamızdı. Bakalım aynı performansı gösterebilecek miyiz?

4. Döviz

"TL yüzde 15 değer kaybetti. Türk insanı yüzde 15 fakirleşti." (Deniz Baykal)

"İzmir'de, Ege İhracatçı Birlikleri'nde dün bir araya gelen birlik başkanları, YTL'nin dolar ve euro karşısında aşırı değerlendiğini, bunun sektörü darboğaza sürüklediğini belirterek, hükümetten YTL'nin değerinin normale döndürülmesini istediler." (Hürriyet)

2006 Mayıs'ta o zamanki küçük kriz çıktığında ve dolar bir anda TL karşısında % 15 değer kaybettiğinde Baykal Türk insanının bir anda % 15 fakirleştiğini söylemişti. Ertesi gün TL dolara karşı % 4 değer kazandığında ise bir açıklama Amerika'dan geldi. Hillary Clinton "Amerikan doları TL karşısında % 4 değer kaybetmiş, Amerikan halkı % 4 fakirleşmiştir" diyerek Bush hükümetine yüklendi. Bu açıklamaya istinaden Deniz Baykal ise "Doğrudur, dolar bugün % 4 değer kaybetmiş ve birikimlerini dolarda tutan orta ve düşük gelirli vatandaşlarımız mağdur edilmiştir. Devletin

buna bir dur demesi gerekmektedir” diyerek ekonomiden anlamayan hükümete haddini bir kez daha bildirmişti⁴⁵.

Kural 8: Bir ülkenin parası % 10 değer kaybederse halkının ne kadar fakirleştiği ülke ekonomisinin dışı açıklık oranına ve kurlardaki değişimin fiyatlara etkisine bakarak belirlenir. Türk lirası % 10 değer kaybederse bu halkı aşağı yukarı % 1 fakirleşmiştir anlamına gelir, % 10 değil. Dış ticarete tamamen kapalı ülkeler paralarının değerinin değişmesiyle ne zenginleşirler ne de yoksullaşırlar.

Ülkemizde 25 yıllık kronik enflasyonun getirilerinden bir tanesi ise halkımızın ekonomistlerin dolar spekülâtörü, ekonominin ise sadece ve sadece dolar kurundan ibaret olduğunu düşünmelelidir. Dolar kurlarına müdahale ederek birçok sorunu çözebiliriz; ekonomistler de zaten her gün her dakika dolar kurunun ne olacağını önceden rahatlıkla tahmin edebilirler.

Biz size işin doğrusunu anlatalım. Döviz kurlarını açıklamak için üç tane ana teori var, kabaca özetleyeyim:

- PPP: Bu model bir ürün için dünyada tek bir fiyat olması, yani her ülkede aynı fiyata satılması gerektiği varsayımına dayanır. Örneğin Big Mac denilen McDonalds’ın iğrenç⁴⁶ hamburgerinin fiyatının dünyanın her yerinde aynı olması gerekir. Eğer Türkiye’de 2 dolar Amerika’da 4 dolar ise Türk lirasının % 100 değer kazanması gereklidir sonucu çıkar. Aynı teoriyi kullanarak ve enflasyon oranları arasındaki farka bakarak döviz kurlarındaki artış veya azalışları tahmin edebiliriz. Mesela Türkiye’de enflasyon % 7 gerçekleşecek olsun ve Amerika’da enflasyon beklentisi % 4 olsun. Bu teoriye göre Türk lirası sene sonunda % 3 değer kaybetmeli ki fiyatlar aynı seviyede kalsın.

⁴⁵ Bu cümledeki Hillary Clinton’a ve Deniz Baykal’a ait ifadeler tamamen hayal ürünüdür, burada bir edebi sanat yaptım ama lisede edebiyatım zayıftı, o yüzden ne yaptığımı tam olarak bilemiyorum.

⁴⁶ Kendi fikrimdir, güzelim Türk kebaplarıyla karşılaştırdınca mukayese bile edilemez.

- Ödemeler dengesi yaklaşımı: Bu yaklaşımda ödemeler dengesine (veya cari açığa bakanlar da var) bakarak döviz tahmini yapılır. Döviz kuru öyle bir seviyeye gelmeli ki ne açık oluşsun ne de fazla. Örneğin Türkiye ve Amerika acayip açık veren ülkeler, o yüzden paraları aşırı ölçüde değer kaybetmeli ki açıklar sıfırlansın.
- Sermaye hareketleri yaklaşımı: Bu teoriye göre yatırımcıların yerli ve yabancı yatırım araçları tercihleri vardır, bunun sonucu olarak da sermaye, getirilerin yüksek olduğu ülkelere akar. Bu akış ise o ülkenin parasına değer kazandırarak (arbitraj sonucunda) tüm ülkelerdeki para birimlerinin değerinin denge-lenmesini sağlar. Mesela Türkiye’deki yatırım araçlarının getirileri artar ise ülkeye sermaye girişi olur ve bunun neticesinde TL değer kazanır.

Tüm teoriler kulağa hoş geliyor da uygulamada kullanılmaları deveye hendek atlatmak gibi bir şey (hayatımda hiç deveye hendek atlatma girişiminde bulunmadığımı belirtmeliyim). Kısa vadeli döviz kuru gelişmelerini açıklamakta ben üçüncü teoriyi daha çok tercih ediyorum, uzun vadeli döviz kurlarını açıklama işinde ise birinci teoriyi. Bu bağlamda değeri önümüzdeki yıllarda en çok artacak para birimlerinden bir tanesinin de Hint rupisi olduğunu söyleyebilirim. Spekülasyonu seviyorsanız işte size bir hedge fon yöneticisinden tavsiye.

Dikkatinizi çekmiştir, bu teorilerin arasında vergiler, kotalar, merkez bankası müdahaleleri, sermaye hareketi kısıtlamaları gibi konuları inceleyen bir teori yok. Yani anlayacağınız, döviz kurları konusunda ekonomist yetiştiren okulların temel yaklaşımı “saldım çayıra mevlam kayıra” şeklindedir. Açıkça “arkadaş biz bu iş üzerinde yüzyıllardır çalışıyoruz ama hâlâ çözebilmiş değiliz” di-yemediklerinden “döviz kurları düşmezse kesin çıkar” diyorlar.

Kısa vadeli döviz kuru tahminimize dönelim. Cebinizden bir demir para çıkarın ve havaya atın, yazı gelirse dolar yükselecek, tura gelirse düşecektir. Laboratuvar koşullarında test edelim, Türkiye'nin en iyi 10 döviz kuru uzmanını getirin, yukarıda anlattığım yöntem bu uzmanların yarısından daha iyi bir tahmin üretecektir.

Piyasada beklenen dolar kuru seviyelerini nasıl görebileceğimizi ise 2006 yılında yazdığım şu yazıda anlatıyorum:

Dün itibariyle 1 ABD doları 1.58 YTL'ye eşitti; eurobond piyasasında ise 23 Ocak 2012 vadeli kağıdın bileşik getirisi % 7,18 iken 19 Ocak 2011 vadeli tahvilin bileşik faizi % 18,5 civarında idi. Şimdi bu rakamlara bakarak piyasanın önümüzdeki beş yıl içerisinde dolara yönelik beklentilerini çıkarabiliriz.

Finansta "no arbitrage condition" diye bir kavram vardır, bu durumda anlamı şudur: paranızı ister TL'de tutup tahvile yatırırsanız ve vadesi geldiği zaman dolara çevirir, ister dolara şimdi çevirip eurobond alırsanız, vadesi geldiğinde iki yöntemin de dolar getirisi aynı olmalıdır (şimdiki beklentiler bazında). Eğer eurobond daha kârlı ise piyasa oyuncuları eurobond alacak ve eurobondun getirisi düşerek tahvile eşitlenecektir; eğer tahvilin getirisi daha yüksek ise piyasa oyuncuları tahvil alacak eurobond satacak, taa ki getiriler eşitlenene kadar. Bu teoriyi kullanarak piyasanın dolardaki artış beklentilerinin ne kadar olduğunu ortaya çıkarabiliriz. Kabaca piyasa önümüzdeki beş yıl içerisinde senelik % 18,5-% 7,2=% 11,3 artış bekliyor demektir. Buradaki en önemli varsayım eurobond ve tahvillerin aynı riske sâhip olduklarıdır (kötü varsayım değil bence). Demek ki piyasanın yılsonu dolar tahmini şu an kabaca 1,68 YTL civarında, her sene de % 11'lik bir artış bekliyor.

İnternette yaklaşık olarak aynı vadeye sâhip eurobond ve tahviller arasındaki bileşik faiz farkını hesaplayarak kendiniz de piyasanın dolar tahminini her zaman bulabilirsiniz. Kolay yöntem. Ben kendi tahminlerimi söyleyeyim. Ben doların bu sene daha fazla değer kazanmasını beklemiyorum. Önümüzdeki 5 senede ise senede % 5 civarında bir artış bekliyorum en fazla. Yani 2011 yılında 1 dolar en fazla 2 TL olur diyorum. Bunun diğer bir anlamı ise şu: ya TL cinsi faizler düşecektir ya da eurobond faizleri yükselecektir, böylece aradaki faiz makası azalacaktır. O yüzden şu sıralar TL cinsi hazine kağıtlarına ilgi duyuyorum.

Ülkemizdeki ekonomi câhilleri ileride çıkabilecek krizlere karşı kendilerini sigorta ettirmek maksadıyla döviz alma yolunu seçiyorlar. Her krizde doların yukarı fırlaması bu kişilerin bu

konudaki fikirlerini pekiştiriyor. Oysa faizler konusunu işlerken bu kişilerin krizin zamanlamasını doğru yapamadıkları için dolar bozdurup faize yatıran yatırımcıların ekmeğine yağ sürdüğünden bahsetmiştik. 2006 yılının sonlarına doğru (2007'deki politik belirsizlikten dolayı) kriz beklentisi tavana vurmuş ve birçok yazar, milleti döviz almaya teşvik ediyordu. 2007 Şubatı'nda yazdığım yazıda bu konuya değiniyorum:

Bundan üç ay önce bir kısım ekonomist veya köşe yazarı üç vakte kadar kriz çıkacağı tahmininde bulunuyor, milleti döviz almaya teşvik ediyordu. Hatta vatandaşın bir tanesi Deniz Gökçe'ye "evimi sattım dolara yatırdım, ne zaman çıkmaya başlar" diye bir soru bile yöneltmişti. Biz de bunun üzerine bir yazı yazıp bu kişileri ibret-i âlem olsun diye utandırmak için şubat sonunda yaptıkları tahminin sonuçlarını gözden geçireceğimizi belirttik.

Bu yazıda belirlediğimiz yazarlardan bir tanesi Gazi Erçel, diğeri de Asaf Savaş Akat idi. Gazi Erçel 22 Kasım 2006'da⁴⁷ bir sürü risk faktörünü sıraladıktan sonra kısa vadede dövizin artacağını söylüyordu. Bu iş 2001 Krizi'nin hemen öncesinde Merkez Bankası başkanırken devalüasyon yapmadan önce "inside information" kullanarak döviz almaya ve "para kazanmaya" benzemiyor değil mi⁴⁸? 22 Kasım tarihinde parasını dolara çeviren maalesef iki türlü kaybetti. Birincisi YTL'den kazanacakları % 5'lik faizden oldular, ikincisi 22 Kasım tarihinde 1,45 olan döviz kurunun 26 Şubat tarihinde 1,38'e düşmüş olmasından kaynaklanan % 5'lik kayıp. Demek ki Gazi Erçel'in tavsiyesine uyarak dolara geçen spekülâtör Türk yatırımcıları üç ayda % 9 kaybetmişler.

Döviz kurlarının değeri önemlidir ama Türkiye'de bunlara aşırı önem veriliyor. İhracat ve ithalat işleriyle uğraşmıyorsanız, senenin yarısını Amerika'da veya Avrupa'da geçirmiyorsanız döviz kurlarını bu kadar kafanıza takmayın, spekülasyon hiç yapmayın. Dış ticaretle uğraşanlar için ise döviz kuru önemlidir. O yüzden de bu kişiler politikacıları ve Merkez Bankası'nı baskı altına alıp kurları yönlendirmeye gayret ederler. İhracatçılar (özellikle tekstilciler) sürekli şikayet hâlinde faizlerin düşürülmesini ve döviz

⁴⁷ <http://www2.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&sid=&Newsid=94163&Categoryid=4&wid=126>

⁴⁸ Bir kısmınız "adam eski Merkez Bankası başkanı, içeride hâlâ bir sürü tanıdığı vardır, onlar adama bilgi sızdırıyordur" diye düşünebilir. Bu düşüncenin yanlış olduğunu birazdan göreceksiniz.

kurlarına müdahale ederek yükseltilmesini isterler. Oysa problemlerinin çoğunluğu rekabet edememeleridir. Neyse bu konuyu ileride cari açık konusuyla birlikte tartışacağız.

Son olarak Türk lirasının aşırı değerli olmasından şikayet edenlere verdiğimiz yanıtı ve sonrasında da Mahfi Eğilmez'in döviz kuru tahminlerini eleştirdiğimiz yazıya bir bakalım:

Türk lirasının aşırı değerli olması demek aynı anda birkaç anlam birden ifade eder. Birincisi, Türkiye'de üretilen ürünlerin rekabet gücü azdır anlamına gelir. İkincisi, dışarıda üretilen ürünlerin fiyatı içeridekilere göre daha caziptir demektir. Ancaaaaaak, Türk lirasının aşırı değerli olması demek şu anlamlara da geliyor. Nasıl Türkiye'de üretilen ürünler daha pahalı oluyorsa Türkiye'deki varlıkların (hisse senedi, gayrimenkul, tahvil) fiyatı da dışarıdakilere göre pahalıdır. İkincisi nasıl dışarıda üretilen ürünler ucuzsa dışarıda bulunan varlıklar da (hisse senedi, gayrimenkul, tahvil) ucuzdur. O zaman yabancıların Türkiye'de yatırım yapmaları gayet mantıksız değil midir? Aynı şekilde Türklerin dışarıda yatırım yapmaları bizim açımızdan gayet iyi bir şeydir, çünkü aşırı değerli olan ama gerçekte değersiz paramızı kullanarak yabancıların varlıklarını ucuz fiyata alıyoruz demektir. Güngör Uras yabancıların pahalı Türk varlıklarını almasından neden şikayetçi anlayamıyorum, eğer Türk lirası aşırı değerliyse adamlara resmen kazık atıyoruz demektir. Çünkü "aşırı değerli YTL" tezini savunanlar şimdi uygulanan YTL'yi aşırı değerli tutma politikasının elimizde patlayacağını ve YTL'nin ani bir şekilde ciddi değer kayıpları yaşayacağını öngörüyor. Ne güzel işte, o gün gelene kadar bırakalım yabancılar bizim "pahalı" şirketlerimizi, gayrimenkullerimizi alsınlar, kıyamet günü geldiğinde biz onların elinden çok daha ucuza hepsini geri alırız. Nasıl fikir ama!!!

Kurlar Ne Zaman Patlar?⁴⁹

Zamanında bürokrasinin basamaklarını tırmanıp Ankara'da üst noktalara gelen kişilerin kariyer çizgisi genelde İstanbul'a da uğrar. Çoğunlukla da müsteşar eskilerinin, bürokrat emeklilerinin, İstanbul'daki ilk durağı (nedense) Doğan Grubu'nun gazetelerinden birinde köşe kapmak olur. Nadiren farklı örnekler ortaya çıkarsa da genel eğilim böyle.

⁴⁹ 2008 Haziranı'nda Barış tarafından yazılmıştır.

Tabii Doğan'ın elinde gazete çok, başarısız olanlar *Referans* gazetesine mahkum olurken sıfatları kocaman olanlar *Milliyet* ve *Hürriyet* gibi amiral gemilere yerleşirler. Burada çizgi genelde küçükten büyüğe olmak üzere *Referans* - *Radikal* - *Vatan* - *Milliyet* - *Hürriyet* şeklinde oluyor. Tabii Damat Ferit gibi nereden geldiği belli olmayanlar joker statüsünde ve parlatılacaklar listesinin en tepesinde yer alırlar. Pardon, Damat Yiğit diyecektim.

Bu arada yanlış anlaşılmasın, bürokrat eskisi yazarlarının hepsi kötüdür demek istemiyoruz. Genelde Uğur Gürses, Fatih Özata, Ercan Kumcu, Güven Sak gibi Merkez Bankası çıkışlılar daha isabetli yazılar yazarken Yaman Törüner gibi istisnalar da yer alabiliyor. Hazine ve planlama (DPT) çıkışlılar ise Güngör Uras başta olmak üzere vahim durumdalar. Güngör Uras “fiyatlar mutlaka enflasyonla artmaz”, “cari açık=döviz açığı” gibi özdeyişlerin sahibi. Tabii daha vahim örnekler de var. Yiğit Bulut, mesela, çan eğrisinin tepesinde zenginlerin oturduğunu⁵⁰ sanıyor (şaka yapmıyorum, gerçekten böyle demiş). Diğer yandan akademi kökenli, bürokrasiye bulaşmamış Asaf Savaş Akat, Mehmet Altan, Eser Karakaş, Deniz Gökçe gibi yazarlar ise genelde daha istikrarlı bir çizgi sergiliyorlar.

Bizim bugünkü konumuz ise bürokrat eskilerinden Mahfi Eğilmez. Bir süredir Mahfi Eğilmez'e bir yazı borcumuz vardı. Hesabı denkleştirelim.

Bir ekonomistin asla yapmayacağı şey tarih vererek kur tahmini yapmaktır. Normalde kurların aşağı mı yoksa yukarı mı gideceğini her 10 tahminden 6'sında tutturabilen birisinin kur piyasasını hallaç pamuğu gibi atmasını beklersiniz. (Bir maymunun tahmin başarıları ortalaması 10'da 5'tir.)

⁵⁰ <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=%2312479057>

Mahfi Eğilmez 2005-2006 döneminde kendini rüzgara kaptırıp 1 dolar = 1 YTL gibi bir tahminde bulunmuştu. Haziran 2006'da dolar kuru 1,7 YTL seviyesine çıkınca bu tahmin de komik kalmıştı. Mahfi Eğilmez sonradan “Kriz olmazsa ve içeride de siyasal sorun çıkmazsa yıl sonuna kadar 1 dolar 1 YTL olur demiştin” diye bir düzeltme yapmıştı ama bu açıklama da “Halamın bıyığı olsa amcam olurdu”dan farklı değil.

Mahfi Eğilmez uslanmamış olacak ki bir süre önce (14 Şubat 2008) “YTL değer kaybeder” başlıklı yazısında şöyle yazdı⁵¹:

“... Bunun sonucunda benim tahminim YTL'deki değer kaybının ciddi bir aşamaya ulaşması noktasına bahar aylarında gelineceği yolundadır. Sonrası için şimdiden bir şey söylemek ve bir tahmin yapmak mümkün değil.”

Ben de “İyi haberler” başlıklı yazımda⁵² şunu yazmıştım:

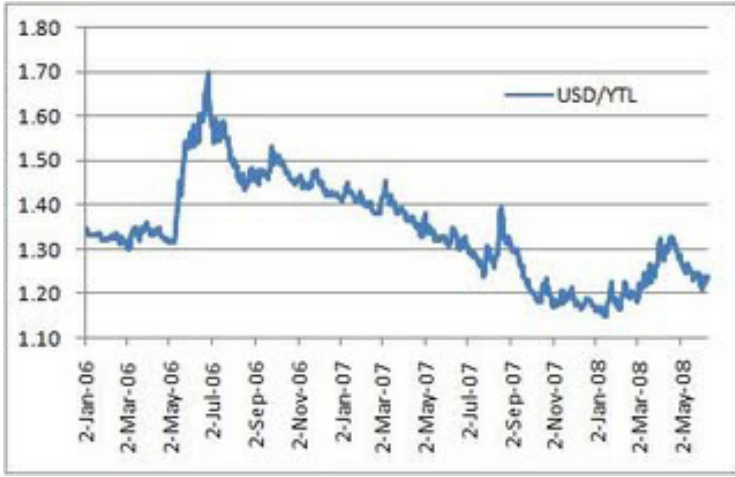
“Mahfi Eğilmez de “YTL değer kaybeder” başlıklı yazısında “Bunun sonucunda benim tahminim YTL'deki değer kaybının ciddi bir aşamaya ulaşması noktasına bahar aylarında gelineceği yolundadır” diyerek bir ekonomistin asla almayacağı bir risk almış (Tarih vererek kur seviyesi tahmini). Hoş, seviye belirtmemiş ama YTL'de ciddi değer kaybı demiş. Bu ifadeden şu ana kadar yaşanan dalgalanmalardan daha farklı bir kayıp beklediği yorumunu yapıyoruz. Bahara şunun şurasında iki ay kaldı. Tabii 2008 baharı da dememiş oradan da kaçış yolu var ama bahar aylarında kendisini tekrar ziyaret ederiz.”

Mahfi Eğilmez yazısını yazdığında dolar kuru 1,20 YTL seviyesinde iken Mayıs ayının sonunda 1,22 YTL seviyesinde imiş. Arada 18 Nisan tarihinde 1,33 seviyesine kadar yükselmiş. Yani baharın ilk yarısında YTL değer kaybederken, ikinci yarısında değer kazanmış. Mahfi Eğilmez'e yine de hak vermek gerek, bir miktar değer kaybı yaşanmış.

Ancak bu değer kaybının “ciddi” olup olmadığı konusu biraz şüpheli. Aşağıdaki grafik son iki senenin USD/YTL grafiği.

⁵¹ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=247412>

⁵² <http://ekonomitürk.blogspot.com/2008/02/iyi-haberler.html>

Gerek TV programlarından gerekse yazdığı yazılardan Mahfi Eğilmez'in uzun süredir dev bir global kriz beklediğini biliyoruz. Mahfi Eğilmez YTL'nin değerinde ciddi kayıp beklediğinde bunun daha önceki dalgalanmalardan farklı olacağını anladığımızı yazmıştık. Ama grafik bize daha önceki zıplamalara göre daha düşük şiddette bir dalgalanma olduğunu söylüyor. Dolar kuru bugün bir sene önceki seviyenin de altında.

Daha önemli nokta ise Mahfi Eğilmez'in kendini rüzgara kaptıracak tahminler yapıyor olması. 14 Ocak-12 Şubat 2008 tarihleri arasında zaten dolar kuru 1,15 seviyesinden 1,23 seviyesine yükselmişti. Daha önceki dönemde kendini rüzgara kaptıracak yaptığı 1 dolar=1 YTL tahmini de benzer şekilde çuvallamıştı.

Kıssadan hisse: Siz siz olun döviz kuru konusunda tahmin yapan kimseye güvenmeyin.

Kural 9: Geliriniz ya da gideriniz döviz cinsinden değilse döviz piyasasından uzak durun, piyasayı sağlamaya kalkmayın.

5. Cari Açık

"Cari işlemler (döviz açığı) bu yıl 33 milyar doları aşacak. Bu açığı kapatmak için dışarıdan borçlanmaya mecburuz. Özel sektör borçlanmasa devlet borçlanacak. Özel sektörün ödediği faizi devlet ödeyecek. Özel sektörün üstlendiği kur riskini (devalüasyon riskini) devlet üstlenecek." Güngör Uras, Milliyet⁵³, 25.12.2006

"TÜRKİYE için elverişli olmayan kur politikası nedeniyle, siyasi iktidarın dört yılında 150 milyar dolarlık dış ticaret açığı ve 79 milyar dolarlık da cari açık ortaya çıktı.

Bu cari açığın finansman şekli bugün sıcak para ve dış borçla yapılıyor... Bugün yüksek reel faiz ve kırılgan bir ekonomi olarak ortaya çıkıyor... Yarın dış borç ödeme ve dolayısıyla reel sektördeki sıkıntılar ve işsizlik olarak ortaya çıkacaktır. Cari açık döviz kaybı demektir... 4 senede ortaya çıkan bu 79 milyar dolarlık kayıp dünyada verilen en yüksek savaş tazminatlarından daha yüksektir. Bir karşılaştırma yapmak, cari açıkla ortaya çıkan kaynak kaybımızın 5 tane GAP kadar olduğunu söyleyebiliriz... Demirel "GAP'ı gaptırmam" dedi... Ancak görüyoruz ki AKP cari açık yoluyla 5 GAP harcadı." Esfender Korkmaz, Tercüman, 30.04.2007

Ekonomideki çetrefilli konulardan bir tanesini bu bölümde inceleyeceğiz. Çetrefilli olmasından dolayı en çok yanlış anlaşılan ve sömürülen konulardan bir tanesi cari açıktır. 2003 yılından 2009 yılının ortalarına kadar ya art niyetli ya da câhil birçok gazeteci ve ekonomist cari açık konusunda milleti korkuturken bizim de kafamızı şişirdi. En yaygın korkutma yöntemi cari açığın miktarına dem vurarak bir gün yabancı sermaye kaçarsa ekonomimiz bu cari açığı finanse edemeyecek ve batacağız söylemidir. Buna cevap verebilmemiz için cari açığın nasıl oluştuğunu bilmemiz lazım. Yabancılarla ticaret yaparken ya açık verimiz ya da fazla, açık verdiğimiz varsayalım. Buna dış ticaret açığı denir. Bunun yanında yabancılar ülkemize gelip harcama yaptığında bir çeşit dış ticaret fazlası verirken, Türkler yurtdışında harcama yaptığında ise bir çeşit dış ticaret açığı verimiz. Buna net turizm gelirleri denir. Bunların dışında diğer en büyük kalemler ise kâr transferlerinden

⁵³ <http://www.milliyet.com.tr/2006/12/25/yazar/uras.html>

oluşan doğrudan yatırımlara ve faiz ödemelerinden oluşan diğer yatırımlara yaptığımız ödemelerdir. Diğer küçük kalemleri de bunlara dahil ettikten sonra elimize geçen toplam eksi ise buna cari açık, artı ise buna cari fazla denir. Tüm bu işlemler yapılırken ödemeler de (peşin veya vadeli) yapıldığından verdiğimiz cari açık da finanse edilmiştir aslında. Anlayacağınız cari açığın finanse edilememesi gibi bir durumun olma ihtimali yoktur.

Peki Güngör Uras cari işlemler açığına döviz açığı diyor doğru mu bu? Cari açığın finansmanının iki yolu vardır. Ya elimizdeki dövizleri kullanırız ve ülke genelindeki toplam döviz rezervimiz düşer ya da yabancılar ülkemize ekstradan döviz getirir (ya hazine bonosu alır, ya borsaya yatırır, ya şirketlere ve bankalara borç verir, ya şirket satın alır ya da gelir gayrimenkul alır). O yüzden cari açık vermemize rağmen eğer ülkeye getirilen döviz miktarı daha fazla ise sene sonunda döviz fazlamız bile oluşabilir. Nitekim son yıllarda verdiğimiz toplam cari açık miktarı 150 milyar doların üzerinde olmasına rağmen döviz rezervlerimiz azalmamış, artmıştır bile.

Esfender Korkmaz dört senede cari açık yoluyla 5 tane GAP harcandı diyor. Bir örnekle neden hatalı olduğunu açıklayalım. Bir ülke düşünün, adı Gavuristan, ekonomisi tamamen dışa kapalı olsun, yani kendi kendine yeten bir ülke olsun. Gavuristan'ın cari açığı sıfırdır. Şimdi diyelim ki bu ülke bir kereliğine bir Türk inşaat şirketiyle anlaşsın ve maliyeti 16 milyar dolara ismi Gavuristan Projesi (GAP) olan bir barajı yap-işlet modeliyle ihale etsin. Türk şirketinin Türkiye'de imal ettiği malzemeleri ve Türk işçisini, ayrıca Türkiye'den getirdiği gıda ve diğer ihtiyaç malzemelerini kullanarak (Gavuristan ekonomisine bir kuruluş katkı yapacak bir harcama yapmadığını varsayıyoruz) bu projeyi bir yılda bitirdiğini varsayalım. Bu bir yılın sonunda Gavuristan'ın cari açığı tam tamına 16 milyar dolar olacaktır. Şimdi Gavuristan 16 milyar do-

lar cari açık vererek bir GAP mı kaybetmiştir yoksa bir GAP mı kazanmıştır? Peki hazinesinden tek kuruş döviz çıkmadan Gavuristan cari açığı nasıl finanse etmiştir? Ve en önemli soru: Gavuristan bu işten karlı mı çıkmıştır yoksa zararlı mı?

Türk şirketi istediği kadar yatırım yapsın, Gavuristan vatan-daşları Türkler tarafından işletilen bu barajda üretilen elektriği kullanmak zorunda değiller, eğer kendilerinin ürettiği elektrikten daha ucuz ise veya hizmet daha kaliteli ise (yani işlerine geliyor-sa ve bir fayda sağlıyorsa) kullanırlar. O yüzden Gavuristan bu proje sayesinde havadan bir GAP kazanmıştır ve vergi veren vatan-daşlardan toplanan paralar başka verimli alanlarda kullanılarak ülke kalkınması daha yüksek hızlarda gerçekleştirilebilecektir. Cari açığın finansmanı ise hiçbir noktada problem olmamıştır.

Türkiye’de iken dayım cari açık konusunda şikayet ediyor, köşe yazarlarından okuduğu saçmalıkları bana anlatıyordu. Dayı dedim, senin altında 30-40 bin liralık VW araba var, cari açığı yaratanların başında sen geliyorsun. Niye aldın bu arabayı? Tabii bu eleştiri sadece dayım için geçerli değil. Eğer siz de “yerli” malı olsa bile bir arabaya biniyorsanız cari açığa katkıda bulunuyorsunuz çünkü arabanın motor gibi önemli ve pahalı parçaları da yurtdışından geliyor. Arabanız yoksa yine kurtuldum zannetmeyin. Otobüse veya herhangi bir toplu taşıma aracına biniyorsanız benzin veya mazot tüketimine katkıda bulunuyorsunuz demektir. Bunlar da ithal edildiğine göre siz de cari açığı yaratıyorsunuz. Evde oturuyorsanız, hiç dışarı çıkmıyorsanız dahi kışın kullandığınız doğalgaz ya da doğalgazdan üretilen elektrik de cari açığa katkıda bulunur. Herkesin cebinde dışarıdan ithal ettiğimiz cep telefonları var ve dışarıdan ithal edilen telekomünikasyon sistemlerini kullanarak birbirimizle iletişim kuruyoruz. Bu listenin sonu yok. Cari açıktan şikayet eden köşe yazarları da yukarıda saydığım faaliyetlerde bulunarak cari açığı büyütürler. Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu.

Kazın ayağı tabii ki öyle değil. Cari açık yaratmayacağız diye taş devrine dönecek hâlimiz yok. Neticede cari açık demek ülkemizde olmayan ürünlerin ülkemize girmesi, ülkemizde olmayan sermayenin ise ülkemize yatırım yapması demektir. Yani cari açık demek daha yüksek büyüme, daha kaliteli yaşam demektir. Bakınız 2006 yılında köşe yazarları cari açık feryatlarını ayyuka çıkardığı zaman neler yazmışız:

Köşe yazarlarının yaptığı yanlışlardan bir tanesi “keşfettiklerini” düşündükleri problemlere şipşak çözümler önermeleridir. Sanki ilkokula giden çocuklarının veya torunlarının matematik problemini çözüyorlar sanırsınız. Türkiye’nin problemleri bir günde oluşmadı, bir günde de çözülemez. Fildişi kulelerinden faizleri indirelim, döviz kurunu yükseltelim diyerek milletin beynini bulandırıyorlar; çözüme katkıdan çok zarar veriyorlar.

Eğri oturup doğru konuşalım.

Türkiye’nin problemi cari açık değil. Cari açık Türkiye’nin diğer problemlerinin bir sonucu. Cari açık kabaca ihraç ettiğimizden (turizm gelirlerini de ihracat rakamlarına dahil ediyorum) daha fazlasını ithal etmemiz neticesinde ortaya çıkıyor. Niye ihracattan daha fazla ithalat yapıyoruz peki? Bunun üç nedeni var. İlk neden ithal ettiğimiz hammaddelerin (petrol ve doğalgaz gibi) ülkemizde olmayan mallar olması. İkinci neden ithal ettiğimiz makineleri ve ara mallarını ülkemizde üretecek teknolojiye sahip olmamamız. Üçüncü neden ise ithal ettiğimiz ürünlerin ülkemizde üretilenlerden daha ucuz veya daha kaliteli olması.

2005 yılı içerisinde 19 milyar dolarlık petrol ve doğalgaz ithal etmişiz. 2006 yılında ortalama petrol ve doğalgaz fiyatları yükseldiği için bu rakam sene sonunda 20 milyar doların üzerine çıkacaktır. Bu problemi çözmenin bir yolu Türkiye’de petrol ve doğalgaz üretmektir. Ülkemizde çok petrol var ama yabancılar bizim üretmemize izin vermiyor geyiğine girmenin tam zamanı ama maalesef gerçekler öyle değil. Bu işten çıkış yolu kısa vadede görünmüyor. Doğal kaynaklar (güneş, rüzgar, etanol, vs.) kullanılarak enerji üretilme yoluna gitmek de çözüm değil çünkü bunların üretim maliyeti petrolden daha fazla. Kısa vadede benim görebildiğim iki çözüm yolu var. Tüketici dernekleri arabaların su ile, kalorifer kazanlarının da normal hava ile çalışması için eylem yaparsa veya yüce meclisimiz suyun kaynama sıcaklığını 50 dereceye düşüren bir kanun geçirip Cumhurbaşkanımız da onaylarsa Türkiye’nin enerji problemini kökünden çözmüş oluruz. Nasıl çözüm ama? Döviz kurunun yükselmesi çözümünden daha mantıklı bir çözüm. Türk lirası değer kaybetse bile fiyat esnekliğinden dolayı bizim tüketimimizde çok bir azalma olma-

70 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

caktır. Neticede sadece benzine ve ısınmaya daha yüksek bir bedel ödeyecek, cari açığımız da azalmayacak, TL cinsinden artacaktır bile. Ben size benim çözümüm daha iyi demiştim!!!

Cari açığın yüksek olmasının ikinci nedeni ise makine, teçhizat ve ülkemizde üretilmediğimiz ara malların ithalatıdır. Neden bizde bu ürünleri üretecek teknoloji yok? Bu sorunun cevabı ülkemizin en önemli problemini ortaya çıkaracaktır. Herhangi bir üretimin (teknoloji üretimi buna dahil) olabilmesi için o alana yaptığınız yatırımın karşılığını alabiliyor olmanız lazım. Eğer üzerinde yıllarca çalıştıktan ve tonlarca para harcadıktan sonra ortaya çıkardığınız ürün iki gün sonra yolun karşı tarafındaki üreticiler tarafından piyasaya sunuluyorsa ve siz bu konuda bir şey yapamayacağınızı biliyorsanız baştan teknoloji üretimi işine girişmezsiniz. Türkiye'deki problem de burada. Mevcut kanunlar üreticilerin bu haklarını korumaktan uzak, çığnänen kanunların uygulanmasında boşluklar var ve verilen cezalar da caydırıcılıktan uzak. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki en büyük fark burada. İyi işleyen bir adli sistem serbest piyasa ekonomisinin en önemli koşullarından bir tanesidir. Bunu ne kadar vurgulasam azdır.

Teknoloji üretilmemesinin ikinci bir nedeni olarak kalifiye eleman yetersizliğini söyleyebilirsiniz ama bu da endüstriden yeterince talep gelmemesinden kaynaklanmaktadır.

Şimdi döviz kurlarının yükselmesi 2005 yılında yaklaşık 9 milyar dolar civarında olan makine ve teçhizat ithalatımızı bir miktar düşürebilir, yüksek kurlar bizim daha az makine almamıza ve daha fazla işçi çalıştırmamıza yol açar. Yine de birçok sektörde işçiler makinelerin yerini tutamaz (3.000 tonluk presin yaptığı işi kaç işçi yapabilir?) ve üreticiler bu makineleri yüksek kurdan almak zorunda kalırlar. Bu yüzden yüksek döviz kurları bu alanda da bizi olumsuz olarak etkileyecektir.

Cari açığın yüksek olmasının üçüncü nedeni ise ithal ettiğimiz ürünlerin kendi ürettiğimiz ürünlerden daha ucuz/kaliteli olmasıdır. İthal ürünler bizim ürettiğimiz ürünlerden neden daha ucuz peki? Bu sorunun cevabı da Türkiye'nin diğer bir problemine ışık tutacaktır. Yüksek maliyetlerin en önemli nedenlerinden bir tanesi verimsizliktir. Ülkemizdeki özellikle küçük ve orta boy üreticiler hâlâ çok verimsiz çalışıyorlar. Bu, şirketlerimizin rekabetten uzak olmalarından, işini bilen profesyonel eleman çalıştırmamalarından, devletin teşviklerle (veya kayıtdışı ekonomiyi dolaylı yollardan desteklemesiyle) bunları korumasından ve dengesiz vergi sisteminin ekonomik kararları çarpıtmasından kaynaklanmaktadır. Bu konunun çözümü binlerce küçük değişikliğin (ki biz bunlara mikro reform diyoruz) hayata geçirilmesine bakıyor ki, bir günde olacak bir şey değil. Bu konuya ilerde değineceğiz.

Peki döviz kurlarının yükseltilmesi bu alanda cari açığı kapatır mı? Bu soruya verilebilecek en güzel cevap "yanlış soruyu soruyorsunuz" ola-

çaktır. Ben bugünkü problemlerin devletin dünkü problemlere ürettiği çözümlerden kaynaklandığını düşünen birisiyim. Bir alanda “iyi niyetle” yapılan işler başka bir alanda “yeni” problemler olarak karşımıza çıkıyor hep. Döviz kurunun yükselmesi birkaç ürün piyasasını bir müddet için koruyacak ve cari açığın az da olsa düşmesine yardımcı olacaktır ama bizim amacımız cari açığı düşürmek değildir, hiçbir ekonominin amacı da bu olmamalıdır. Bizim amacımız ekonominin uzun vadeli büyümesini, rekabetçi olmasını ve istihdam yaratmasını sağlamaktır. Cari açık bugün önümüze ekonomi bilmeyenler tarafından (ya da sırf politik sebeplerle) “problem” diye sunulan ama “problem” olmayan bir konudur. Vaktimizi ve enerjimizi bununla harcamamız israftır.

Eğer gerçekten devlet eliyle cari açığın düşürülmesini istiyorsak bu konuda uygulanabilecek en isabetli politika ülkenin toplam tasarruflarının artırılmasıdır. Devletin insanları zorla tasarruf yapmaya zorlaması çok pratik bir yöntem değildir. O yüzden tasarrufları arttırmanın en kolay yolu devletin tasarruflarını arttırmasıdır, yani bütçe fazlası vermesidir. Bunu yapmanın en doğru yolu ise harcamaların kısılmasıdır. Yine de şunu aklımızdan çıkarmamamız gerekiyor. En büyük problemimiz, hemen hemen hiçbir ekonominin tartışmadığı, adli sistemimizdir. Neredeyse bunun kadar önemli ve neredeyse kimsenin kafasının basmadığı “devletin piyasalara müdahale alışkanlığı” problemi de ülkenin gerçek problemlerine çözüm üretmesinin önündeki en büyük engellerden bir tanesidir. Devletin asıl yapması gereken çalışkan, girişimci insanların önünden çekilmesi; piyasalardan ve ekonomiden elini çekerek ülkenin hedeflerine ulaşmasını sağlayacak rekabet ortamına zemin hazırlamasıdır. Ne yazık ki bu konular hiçbir zaman gündeme gelemiyor. Toplumda fikirlerin oluşmasında en büyük etken olan medya, ekonomiden anlamıyor, boş tenekeler dolu tenekelerden daha fazla ses çıkarıyor. Neticede yanlış problemlere yanlış çözümler üretiyoruz ve maalesef iki yanlış bir doğru yapmıyor.

Yukarıdaki yazı cari açık konusundaki birçok söylenmeyen noktaya parmak basıyor. Ayrıca bize cari açık konusunda alternatif bir tanım getiriyor.

Kural 10: Ülkede ortaya çıkan tasarruf açığına cari açık denir. Cari açığı azaltmanın en doğru yolu tasarrufları arttırmaktır.

Türkiye’nin tasarruf oranı 2006 yılında % 16 idi, 2007 yılında da % 17 olarak hesaplanıyordu. Bu rakamın Çin’de % 40 civarlarında seyrettiğini, tasarrufla büyüme arasında bir ilişki olduğunu

ve daha hızlı büyümenin yolunun daha fazla yatırım yapmaktan geçtiğini çok kişi bilmiyordu. Tasarruf oranımız yüksek seyreden reel faizlere çok da duyarlı değil gibi görünüyor. % 10 civarında seyreden reel faizlerin çok daha yüksek tasarruf oranlarını tetiklemesini beklersiniz ama halkımız tasarruf etmeye pek meyilli değil. Faiz oranlarının yüksek seyretmesinin bir nedeni de bu aslında. Türkiye'deki "devlet nasıl olsa yaşlandığımızda bize bakar" düşüncesinin insanları para biriktirmemek konusunda etkilediği hipotezini de öne sürebiliriz. Sosyal güvenlik sisteminin anormal açıklar vermesi, insanların az tasarruf etmesi ve faizlerin yüksek seyretmesi hep birbiriyile bağlantılı.

Cari açık konusunda Barış da aşağıdaki yazısında benim söylediklerimi bir miktar daha açmış ve dinazor köşe yazarlarını şöyle eleştirmiş:

Bu ülkenin tarihsel şanssızlığı, diğer topraklardaki fosillerin petrole dönüşerek ekonomik zenginliğe katkı sağlaması ama bu topraklardaki fosillerin aktif politikaya devam etmesi ya da gazetelerde köşe yazarlığı yapmasıdır. Bu fosillerin takvimleri hiçbir zaman 1980 yılının ilerisine gitmemiştir. Ne politik olarak ne de ekonomik olarak 1980 sonrasında olanları anlayamamışlardır. Ya da daha doğru ifade ile algılayamamışlardır, ne kapasiteleri, ne eğitimleri ne de vizyonları buna müsait değildir, olamamıştır.

Örneğin bu dinazorlar hem ithalatın ve cari açığın yüksek olmasından yakınmaktadır hem de benzin fiyatlarındaki vergilerin indirilmesini istemektedirler. Yine bu fosiller cari açık=döviz açığı diyebilmekte, ama 2002'den beri cari açık (yani döviz açığı) verirken Merkez Bankası'nın döviz rezervinin nasıl arttığını açıklayamamaktadır. Yüksek faiz ile iç talep balonu oluştururlar. Talep balonu ile talebin arzdan fazla olmasını aynı şey zannederler. Gelir etkisi (income effect)'den habersizdirler ya da öyle davranırlar.

Yine aynı fosil grubu "*enflasyon önemli değildir, önemli olan cari açıktır*" gibisinden saçma sapan zırvaları kolayca söyleyebilmektedirler.

Bu grup hâlâ 70'lerde 80'lerde kaldığı için küreselleşmeyi anlayamamışlardır, dolayısıyla her türlü sermaye hareketi karşısında dilleri tutulmakta eciş bücüş olmaktadır. Gözleri kurdan başka bir şey görmez. İthalatı hâlâ devletin yaptığını zannedip cari açık meselesinin

devlet/hükümet tarafından halledilmesi gerektiğini düşünürler. Bu kesimin dini imanı (ve maaşları ve çoğunluk yatırımları ve ekonomi anlayışları) dolar üzerine kurulu olduğu için gözleri dolardan başka bir şey görmez.

Kriz sevdalılarıdır. Kriz de zaten doların artması demektir. Ekonominin büyümesi ya da küçülmesi kriz endikatörü değildir. Cari açık sorununa tek çözüm önerileri dolar kurudur. Onlara göre doların lira karşılığı artarsa ihracat artacaktır, çünkü küresel rekabet anlayışları ancak bununla sınırlıdır. Verimlilik denen şeyden bihaberdirler. Zaten rekabeti de sevmeyiz. Devlet üretsin, devlet şunu yapsın devlet bunu yasaklasın zihniyetinden başka bir şey bilmezler. Benzer şekilde, dolar artınca ithalat da azalacaktır, cari açık sorunu çözülecektir. Hem bu ülkenin sermaye açığı olduğunu söylerler, hem dışarıdan gelen her türlü sermayeye karşı çıkarlar.

Her şeyi devletten bekledikleri için (artık kafalarında devlet anlayışı nasılsa) kedisi köpeği hastalansa devletten bilirler (örnek kuş gribi). Fiyaskoyla sonuçlanan Devlet Planlama dönemi (her şeyin, özel sektör yatırımlarının bile devlet tarafından belirlendiği dönem) onlar için asr-ı saadettir. Serbest piyasa denince anladıkları başıboşluk, kuralsızlıktır. Özel sektör borcu ile kamu borcunu ayıramamaktadırlar. Mutlak değere bakıp analiz yaparlar. Matematikleri beş para etmez olduğu için daha derin analize kapasiteleri yetmez. Zaten bu ülkenin diğer şanssızlığı da aritmetiği matematik zannetmesidir. Matematikleri yetersiz olduğu için de analiz zafiyeti bulaşıcı durumdadır. Matematik yetersizliğini üniversite sınavlarında ortalama matematik doğru cevaplarına bakarak anlayabilirsiniz. (Kilit kelime "ortalama").

Her türlü felaket haberi ile zil takıp oynarlar. Ekonomiye bakış açıları Orhan Gencebay'ın iki şarkısı ile sınırlıdır: "*Ben zaten her acının tiryakisi olmuşum*" ve "*Ya evde yoksan?*" (Bu tespit bana ait değildir). İşlerin iyi gitmesinden, ekonomik görünümün olumlu olmasından rahatsızlık duyarlar. Ekonomide yaşananlar ise gün be gün onların ezberini bozmaktadır ama umurlarında değildir.

Örneğin, ham petrol ithalatı 2006'da Ocak-Mayıs döneminde ton bazında % 9 düşmüştür (geçen yılın aynı dönemine göre). Ama dolar bazında % 28 artmıştır. (benzer durum 2003'ten beri var). Yine aynı dönemde mineral yakıt ve mineral yağ ithalatı 7 milyar dolardan 11 milyar dolara çıkmıştır. Dış ticaret açığı da 16 milyar dolardan 22 milyar dolara çıkmıştır. Ama bunu görmezler ya da görmek istemezler. İthalatın neden arttığı umurlarında değildir çünkü. Ancak tek bildikleri dış ticaret açığı ya da cari açık artıyor diye ağlamaktır, şikayet etmektir. Bir de benzin zammından ağlaşırlar. Eğer cari açığı azaltmak istiyorsan petrole yeni vergi koyacaksın, ki kullanımı (talep) azalsın bu bir. Ben-

zin üzerinden vergiler kaldırılırsa benzin ithalatı azalmaz, artar bu iki. Bu petrolü de devlet ithal etmiyor, yani parasını devlet ödemiyor bu üç. Bireylerin vergi ödemediği bir ülkede kimsenin yüksek vergilerden şikayet etme hakkı yoktur bu da dört.

2006, 2007 ve 2008 yıllarında cari açık yukarıda bahsettiğimiz şekilde tartışıldı. Köşe yazarlarının bizleri cari açık konusunda anelerimizin bizi “terli terli su içmeme” konusunda uyardığından çok daha fazla şekilde uyardıklarını gördük. O dönemde bizim yazdıklarımızı okuyanlar “söyledikleriniz mantıklı gibi geliyor ama gerçekten haklı olup olmadığınızı nasıl bileceğiz” diye düşünmeden de edemiyorlardı. Neticede 2008’in sonuyla 2009 yılının ilk yarısında son 70 yılın en büyük finans krizi yaşandı. Bu öyle bir krizdi ki eğer Amerikan hükümeti trilyon dolarlık müdahalelerde bulunmasa dünyanın en büyük bankalarını batıracak şiddette idi. Bizim söylediklerimizi bundan daha iyi test edebilecek bir ortam olamazdı. İşkembeden sürekli kıyamet günü tahmini yapanların haricindeki hiçbir ekonomist de bu ciddiyette bir kriz yaşayacağımızı beklemediğine göre onların söylemlerine bakarsak bu krizin ülkemizin finans sektörünü yerle bir etmesi, doların onyüzbin milyona çıkması ve ülkenin 70 sente muhtaç olması gerekmez miydi? Neticede bir miktar sıcak para kaçtı ve krizin en derin olduğu noktada dolar kuru 1,8 TL’ye yükseldi. Ama 2006 yılında da dolar o seviyeden dönmemiş miydi zaten? Türkiye’de gerçekleşen enflasyonu da göz önüne alırsak bu krizin dolar kuru üzerindeki etkisinin 2006 krizinden bile daha az gerçekleştiğini görürüz. Kaldı ki kriz süresince doların avroya karşı da % 20 civarında değer kazandığını da göz önüne alırsak, dolar kurundaki hareketin çok da anormal olmadığı sonucunu da çıkarabiliriz. Ekonomimizde ise hiçbir bankanın veya büyük şirketin dolardaki hareketler nedeniyle batmamış olması da cari açık konusunda bizim haklı olduğumuzu gösteriyor. Peki kriz bizi nasıl etkiledi? Yatırımlar ve tüketim bıçak gibi kesildi. Neticede dışarıdan eskisi kadar serma-

ye bulmamıza gerek kalmadı. Petrol ve enerji fiyatlarının da yarıdan fazla azalmasıyla cari açığımız 30 milyar dolar birden düşerek eskisine oranla komik bir seviyeye geldi. Senelerce bizi cari açık konusunda korkutan ve dolaylı olarak milleti döviz spekülasyonu yapmaya teşvik eden ekonomistlerin ise ağzını bıçak açmıyor.

Cari açık konusunda okuduğum en iyi yazılardan bir tanesini Barış 2006 yılında yazmıştı. Deniz Gökçe, İnan Doğan ve Emrah Aydınonat bu yazıyı köşelerine taşıyarak bu düşüncemizi teyit etmişlerdir. Barış yaşlı (dinozor) ekonomistlere şu tavsiyelerde bulunuyor:

1. Günlük olarak ekonomi ve iş dünyasında ne olup bitiyor öğrenmek için cari açık rakamlarına bakın.
2. Aylık olarak ekonomi ve iş dünyasında ne olup bitiyor öğrenmek için cari açık rakamlarına bakın.
3. Yıllık olarak ekonomi ve iş dünyasında ne olup bitiyor öğrenmek için cari açık rakamlarına bakın.
4. Piyasalar türbülansa girdiyse, borsa düştü faizler yükseldiyse, enflasyon rakamları yüksek geldiyse, yine cari açık rakamlarına bakın.
5. Ekonomide iyi şeyler oluyorsa, büyüme rakamları yüksekse, kesin bir pislik vardır, siz cari açık rakamlarına bakın.
6. İşsizlikle ilgili yazıları kış döneminde yazın ki zaten mevsimsel olarak yükselen işsizlik oranlarından iyi malzeme çıksın.
7. Mutlak rakamlar asıl göstergedir. Oranlar biraz matematik (aritmetik) gerektiğinden kafa karıştırıcıdır. Ortalıkta kafası en iyi çalışan siz olduğunuza göre, sizin kafanızın basmadığı şeylere sizi okuyanların kafası hiç basmaz.
8. Rakamlara inanmayın. Herhangi bir rakama ihtiyaç duyduğunuzda çekinmeyin, sallayın.
9. Şikayet edecek bir şey bulamıyorsanız, cari açık rakamlarına bakın.
10. Cari açık rakamlarına bakarken Merkez Bankası'nın yayınladığı tablonun sadece en üst satırına bakın. Alttaki satırlar

gereksiz detaydır ve sadece kafa karışıklığı yaratır. Cari açık aynı zamanda döviz açığı olduğu için dövizlerimiz cari açık rakamı kadar azalmıştır.

11. Saçmalayın. Örnek: Enflasyon artar ama fiyatlar artmaz. Cari açık=döviz açığı vs...
12. Ekonomi konusunda ahkam kesmeniz için ekonomi bilmeniz gerekmez. Bilenleri de gördük.
13. Tüketim kötüdür.
14. İthalat daha kötüdür.
15. İhracat bizim için iyidir, başka ülkelerin ihracatı bizim ithalatımız olacağından çok kötüdür. Keşke sadece biz ihracat yapsak.
16. Bütçe açığı iyidir, benim köylüm, benim memurum, benim fındıkçım, benim tavukçum....
17. Herkesin altında BMW ya da Mercedes yoksa enflasyon düşmemiştir.
18. Yazacak konu bulamıyorsanız, cari açık rakamlarına bakın.
19. Yazacak konu bulsanız da cari açık rakamlarına bakın.

6. İşsizlik ve Mikro Reform

"Bu insanlar bu konuları bilmiyor, okumuyorlar. Analiz yapmıyorlar. Türkiye'nin gündemini kurla faizle meşgul ediyorlar. Bu kişilerin oturup bir düşünmesi lazım. Yeni bir süreçten geçiliyor. Bu sürece nasıl ayak uydururuz diye. Ama bu çevreler yapay çözümlerle uğraşıyorlar. Tamam Türkiye'nin gündeminde cari açık da var, rekabet gücü sorunu da var. Ama bunların çözümü kur ve faiz gibi yapay çözümler değildir. Oysa ki Türkiye'nin rekabet gücünü artıracak birtakım mikro reformlar söz konusu. Bunların gündemde olması gerekiyor" (Fatih Özatay, Şubat 2006)

"1 milyon 400 bin üyeniz var. Her biriniz bir kişi istihdam etse 1 milyon 400 bin işsize iş bulunmuş olur"(Recep Tayyip Erdoğan, Ağustos 2004)

Hemen konuya girmemi istiyorsunuz biliyorum ama işsizlik kavramının ne olduğunu ülkemizde pek bilen yoktur. O yüzden dünyada herkes tarafından kabul gören ve kullanılan işsizlik kavramını açıklayalım, şaşıracaksınız.

Kural 11: Aktif şekilde iş arayıp bulamayanların çalışanlarla aktif şekilde iş arayanlara oranına işsizlik oranı diyoruz. Bu bize özgü bir tanım değil.

Ülkemizin nüfusu 70 milyonun üzerinde ama arayıp da iş bulamayan insan sayısı sadece 4 milyon, hatta işsizlik oranının % 16'dan aşağıya düşmesinden sonra bu rakam da 3,5 milyonun altına indi bugünlerde. Yani ülkede yaşayanların sadece % 5'ten azı iş arayıp da bulamıyormuş, şaşırıdınız değil mi? Barış 2006'nın sonunda bu durumu şöyle açıklıyor:

1990 yılında Anadolu toprakları üzerinde 55,3 milyon insan (kurumsal olmayan nüfus) yaşıyormuş. Bu nüfusun 19,7 milyonu 15 yaşının altında imiş (toplamin % 36'sı), 1,9 milyonu da yaşlı yahut sakat, hasta imiş (% 3). 2006 yılında toplam nüfus 72,3 milyon kişiye, çocuk nüfusu da 20,9 milyona (toplamin % 29'u) yükselmiş. Yaşlı, sakat, hasta olanlar da 3,3 milyon olmuş (% 4,5). Demek ki artık daha az çocuk yapıyoruz ve yaşlı, sakat, hasta nüfus daha hızlı artıyor. Kalan nüfusa çalışabilecek durumdakiler diyebiliriz. 1990'da bunlar 33,7 milyon kişi imiş (nüfusun % 61'i), 2006'da 48,1 milyon kişiye yükselmiş (nüfusun % 67'si).

1990 yılında çalışabilir durumda olan nüfusun kabaca yarısı (17,2 milyon=% 51) adam gibi bir işte çalışırken bu oran 2006 yılında % 44'e inmiş (21,2 milyon). Yani çalışabilir durumdaki nüfus 14,4 milyon artarken, çalışan kişi sayısı sadece 4 milyon artmış. Hemen belirtelim, bu çalışan nüfusa garsonluk yapan avukatlar, ayakkabı boyayan muhasebeciler, tarlada çalışan bankacılar, şoförlük yapan doktorlar dahil değil. Bunlara eksik istihdam (under-employment) diyoruz. Ancak, şimdi okurlarımız "bir de köşe yazarlığı yapan kapıcılar var, bunlar da dahil mi?" diye sorarsa cevap verelim maalesef bunun istatistikleri elimizde yok.

Kalan nüfus (1990'da 16,5 milyon, 2006'da 27 milyon) ne yapıyor peki? Boru değil, 1990'da çalışabilir nüfusun % 49'u, 2006'da % 56'sı bunlar. Bakalım ne yapıyorlar. 1990'da bunların 1,3 milyonu yukarıda bahsettiğimiz saçma sapan işlerde çalışıyorlarmış. O yüzden bunları çalışmıyor kabul ediyoruz (şimdi moda böyle). İşleri küçük gördüğümüzden ya da aşağılamak istediğimizden değil. Sadece bir doktorun ayakkabı boyacılığı yapması (uç örnek verdim) hakikaten de saçma geliyor. (Eksik istihdamın tam tanımı için TÜİK'in hanehalkı işgücü anketi bültenine bakınız). Ama eksik istihdamda iyi bir haberimiz var: 2006'ya geldiğimizde bu tür çalışan insanlar 897 bine düşmüş. Yani 1990'da çalışabilir nüfusun % 3,9'undan, 2006'da % 1,9'una. Bu iyi bir gelişme!

Gelelim, yarım yamalak da olsa çalışmayanlara. Bunlar 1990'da 15,2 milyonken 2006'da 26 milyona çıkmış. Yani çalışabilir nüfusun % 45'in-

78 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

den, % 54'üne. Bunların 1990'da 9.4 milyonu, 2006'da 12,9 milyonu ev hanımı (% 28'den % 27'ye ufak bir düşüş var). Bir açıdan bakınca aslında bu kişilerin çalışmadıklarını iddia etmek doğru değil. Çünkü ev işleri ile meşguller. Ancak beni asıl rahatsız eden konu Türk'ü Türk yapan prensiplerden biri olan "Erkek adam karısını çalıştırmaz" anlayışı. Üniversite mezunu da olsa kocası istemiyor diye çalışmayan birçok tanıdığım var. Bu anlayıştan vazgeçip kadınları da işgücüne kazandırmamız lazım. İşgücüne dahil toplam kadın sayısı 6,3 milyon, yani çalışabilir durumdaki toplam kadın sayısının yaklaşık dörtte biri. Ev hanımlarının dışında, 3,6 milyon öğrenci, 3 milyon da emeklimiz var. Öğrenci sayısı 1990'da 1,8 milyonmuş, emekliler de 1,3 milyon. Emekli sayısının iki kattan fazla arttığına dikkat çekelim. Yaşlı nüfusu ilk başta zaten çıkarmıştık hatırlarsanız. Bunun kibar ifadesi: 3 milyon kişi yan gelip yatarak diğerlerinin kazandıklarından otlanıyor. Bir de mevsimlik çalışanlar var. Bunlar da 1990'da 114 bin kişi iken 2006'da 448 bin kişiye çıkmış.

eriyi kalıyor benim kaygısızlar dediğim, TÜİK'in de "ailevi ve kişisel nedenler ve bunun dışındaki diğer nedenler ile iş aramayan ve iş başı yapmaya hazır olmayan kişiler" olarak tanımladığı 1,7 milyonluk kitle. Bunların bir şekilde tuzu kuru ya da dünya umurlarında değil. Ne iş arıyorlar, ne çalışmak istiyorlar. Ne de o taraklarda bezleri var. 1990'da kaygısızlar grubu 707 bin kişi imiş. Bunlar da iki kattan fazla artmış.

Hemen Türkiye'nin işsizlik sorunu (!) diye atlayacaksınız. Ama durum öyle değil. Çalışabilir durumda olup da çalışmayan toplam 26 milyon kişiden sadece 2,5 milyonu iş arıyor, yani aktif bir şekilde çalışmak istiyor. 2 milyonu da iş aramıyor ama olsa çalışırım diyor. Yani çalışmaya gönüllü sadece 4,5 milyon kişi var. 1990'da 15,2 milyondan 1,6 milyonu iş arıyormuş, 252 bin kişi de aramıyorum ama olsa çalışırım diyormuş. Toplam 1,9 milyon kişi.

Bakınız, hiç işsizlik oranı vermeden, bir resim çektim. Benim gördüğüm şu: Türkiye'de işsizlik sorunu değil işgücü sorunu var. Malzeme bu olunca, sonuç da bugünkü gibi oluyor. Bir yanda kalifiye eleman diye kıvranan şirketler var, diğer yanda çalışmaya pek de niyetli olmayan bir nüfus var. Nazlana nazlana kendisine iş verilmesini bekliyor. Bu kişiler çıkıp işgücü piyasasına dahil olmadıkları için de işgücü piyasasında "esneklik" sağlanamıyor. Rekabeti zaten sevmeyiz, o ayrı konu.

İşsizlik konusu Türkiye'de çözülmesi en zor konuların başında gelir. Şipşak pratik çözüm üreterek geçmişte bu sorun çözülmeye çalışıldı ama sonuçları hüsrana. 1990'lı yılların başında Türkiye'nin gelmiş geçmiş en cin politikacılarından bir tanesi Sü-

leyman Demirel aynı yukarıda Tayyip Erdoğan'ın "herkes bir kişi istihdam etse işsizlik oranı yarıya düşer" felsefesine paralel bir cin fikir ortaya attı. Çalışanları emekli edip onların yerine iş arayanları yerleştirirsek iş arayanların sayısını ve işsizlik oranını çarpıcı biçimde düşürebiliriz gibi son derece tehlikeli bir fikri hayata geçirerek kadınları 38, erkekleri 43 yaşında emekli etmeye başladı. Ne var bunda diyeceksiniz? Bu cin fikrin o dönemdeki kısa vadeli faturası çok fazla değildi, oysa bugün her sene bu fikirden dolayı Sosyal Güvenlik Sistemimiz erken emekli olanlara ekstradan 30 milyar TL civarında bir ödeme yapıyor. Her sene. Tekrar edeyim, her sene. Düşünsenize 30 milyar TL ile her sene neler yapabileceğimizi. Onun yerine erken emekli olmuş kişilere yediriyoruz bu parayı. Tayyip Erdoğan ise Demirel kadar dar vizyonlu değil. O faturayı devletin değil 1 milyon 400 bin işverenin ödemesini istiyor. Aç tavuk kendini darı ambarında görmüş. Bir kişiyi işe almak işverenin işine gelseydi zaten Erdoğan'ın lafını beklemez, işe kaç kişi alması gerekiyorsa o kadar kişiyi işe alırdı zaten. O yüzden Erdoğan'ın asıl yapması gereken işverene "Neden bir kişi daha fazla çalıştıramıyorsun? Daha fazla kişiyi istihdam edebilmem için (avantadan para vermek hariç) ben ne yapabilirim?" diye sorması lazım (mesela neden bir sürü işletme 49 kişi çalıştırıyor da 50 kişi çalıştıran hiç yok?). Onun yerine buldukları cin fikir habire devlete boş oturup boş kalkan, hiçbir işe yaramayan memur olarak (bunun zamanlamasını da seçimlerden önceye denk getiriyorlar hep) işsizliği yapay olarak azaltmak. Aynı Demirel'in fikri ama biraz daha ufak boyutlusu.

İstihdam piyasasındaki bir numaralı problem yukarıda belirttiğimiz gibi işgücü piyasasına katılan kişilerin azlığı. Bizde bu oran % 50 iken, gelişmiş ülkelerde % 65'in üzerinde seyrediyor. Yani verimlilik düzeyimizi gelişmiş ülkelerle aynı seviyeye çıkarabilirsek dahi onların milli geliri bizden çok daha fazla kişi çalıştığı için %

30 daha fazla olacaktır. O yüzden ülkemizdeki refah seviyesini arttırmanın bir yolu daha fazla kişinin işgücü piyasasına katılmasını sağlamaktır.

Kural 12: İşçilerin verimliliği arttıkça hem o işçilerin hem de ülkedeki diğer çalışanların aldıkları ücretler artacaktır. Gelişmiş ülkelerdeki berberlerin bizim ülkemizdeki profesörlerden daha fazla kazanmasının sebebi budur.

İki numaralı problemimiz ise ülkemizdeki işçilerin verimliliğinin yüksek olmaması. Ne iyi işte, bir kişinin yapabileceği işi iki kişi yapıyor, istihdam ikiye katlanıyor diye düşünürseniz yanılırsınız. Maalesef Türkiye’de ancak iki kişinin yaptığı işi başka bir ülkede bir kişi yapabiliyorsa Türk şirketleri yabancılarla rekabet edemeyecek ve piyasayı yabancı şirkete kaptıracaktır. O yüzden bir kişi yapamıyorsa o işi, neticede kimse yapamayacak ve işsizlik artacaktır (ve biz o ürünleri ithal edip cari açık vereceğiz). İşçilerin verimliliği ne kadar fazla ise aldıkları ücretler de o kadar fazla olacaktır. Yani verimliliği yüksek olan ülkeler bir yandan daha fazla kişiyi istihdam ederken diğer taraftan çalışanlarına da daha yüksek ücretler öder. O yüzden ülkeyi yönetenlerin temel görevi zihni sinir fikirler üretmek değil, ülkemizin daha verimli olamasının önündeki engelleri reformlarla kaldırmaktır. Biz bunlara mikro reform diyoruz. Bunlardan biraz bahsedelim.

Birincisi daha önce de belirttiğimiz gibi devletin harcamalarının yüksek olması ve bunun neticesinde vergilerin yüksek olması. Ekonomideki en ucuz ücrete ve en düşük vergilere tâbi olan asgari ücretlilerin durumuna bir göz atalım, ne dediğimi anlayacaksınız. Asgari ücret 2005 yılında 16 yaşını doldurmuş çalışanlar için net 350 YTL idi. Brüt asgari ücret 489 YTL olmasına rağmen, toplamda % 30,6’yı bulan gelir vergisi, SSK kesintisi, işsizlik sigortası kesintisi, vb. nedeniyle asgari ücret 350 YTL’ye düşmekte. İşveren

için ise 489 YTL'lik maliyetinin üzerine % 19.5'lik SSK vergisi ve % 2'lik işsizlik sigortası kesintisinden sonra toplam miktar 594 YTL'ye yükselmektedir. Yani işverenin cebinden 594 YTL para çıkıyor, işçinin cebine ise 350 YTL para giriyor. Asgari ücretin 2005 senesi sonunda işverene maliyeti yaklaşık 450 Amerikan doları civarında anlayacağınız, işçiler ise sadece 250 dolar civarında bir para elde ediyor. Tabii bunlar 2005 rakamları, daha sonra yapılan zamlarla asgari ücret daha da yükseldi⁵⁴.

Şimdi Türkiye'de faaliyet gösteren bir işverenin bu kadar yüksek vergilerden sonra Çin'de 100 dolara işçi çalıştıran şirketlerle rekabet edebilmesi çok zor. Bu arada burada önemli olan işverenin bir işçi için ödediği bedel, işçinin eline geçen bedelin bunun yarısı olması ülkeyi daha rekabetçi yapmıyor. Bu arada Türkiye'de işçiler şirketten yemek, ulaşım ve yakacak yardımı gibi değişik indirekt ödemeler de bekliyor; bunları rakamlara dahil etmedik.

İkincisi piyasalarda serbest rekabetin olmaması. Bu tespitim hem şirketler hem de çalışanlar için geçerli. Ürün piyasalarında rekabetin olmaması tüketicilerin yüksek fiyatlar ödeyerek düşük miktarlar tüketmesine neden olur. Yani üretim ve dolayısı ile istihdam serbest piyasa koşullarında olabileceğinden daha düşük olur. Öte taraftan emek piyasalarında da sendikalar ücretlerin normalden daha yüksek olmasını sağlarlar. Bu sendika üyesi olan işçiler için iyidir de hem tüketiciler hem de işsizler için kötüdür. Şirketler ücretler yüksek olduğu için daha az işçi çalıştırırken, işçilerle ithal makineler arasında tercih etmeye gelince ibre ithal makinelere de kayar. Devletin yüksek harcamalarını finanse etmek için istihdam üzerine koyduğu yüksek vergiler de benzer bir etki yaratır. Sendikalar konusunda söylediklerimi bir örnek ile genişletelim. Aşağıdaki tespitleri 2006 yılında *Ekonomi Türk*'te bir okuyucunun sorusuna istinaden yapmıştım:

⁵⁴ Asgari ücret yükselse de karamsar köşe yazarlarımızı dinlersek bu kişilerin durumlarındaki gerilemenin devam ettiğini duyarız.

82 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

Sendikalar kavram olarak kötü değiller, özellikle ipin ucunu kaçırان işverenlere karşı. Ancak ipin ucunu kaçırان çok sendika da var. Sana Amerika'dan bir örnek vereyim. General Motors (GM), (Türkiye'de arabalarını pek görmesek de) dünyanın en büyük araç üreticisi ve GM işçilerinin bağlı olduğu bir sendika var. Bu sendika çok güçlü ve zamanında yapılan pazarlıklarla çok büyük haklar kazanmış. Öyle ki işçiler senede ortalama 80.000 dolar para kazanıyor (sanırsın ki adamlar roket mühendisi) çok bonkör emeklilik hakları, sağlık sigortaları ve iş güvenceleri var. Ne kadar "iyi" değil mi işçiler için.

Bence değil. Birincisi GM uzun süredir çok az sayıda yeni işçi işe alıyor (bir kere alınca başına kalıyor çünkü). Yani bu imkanlardan sadece "içerideki" işçiler faydalanabiliyor. İkincisi GM'in işçilik ücretleri yüzünden araba başına diğer üreticilere kıyasla ekstra maliyeti 2.000 dolar. Yani bir Toyota'yla kafa kafaya olabilmesi için diğer tüm giderlerde 2.000 dolar tasarruf sağlayabilmeli ki rekabet edebilsin. Mümkün değil tabii bu, sonuç GM gittikçe pazar payı kaybediyor ve (ancak çok yüksek tazminatlar ödeyerek) işçi çıkarmak zorunda kalıyor.

Göreceğin üzere sendikanın genel olarak "içerideki" işçilere bir faydası olsa da toplamda işçiler için faydadan çok zararı var. Senede 200 milyar dolar satışları olan bu şirketin piyasa değeri bizim Tofaş'ın sadece 3 katı. Adamlar kendilerini bacaklarından vuruyorlar anlayacağın.

Yeri gelmişken söyleyeyim, ekonomistin müneccimliği ancak yukarıdaki gibi olur. Üç yıl öncesinden teşhisi çok süper koymuşum. 2008-2009 krizinde GM'e ne olduğunu biliyorsunuz, iflas etti ve geride kalanları devlet kurtardı. Bunun en büyük sorumlusu sendika idi ama faturayı vergi veren vatandaş ödedi. Gelecekte de ödemeye devam edecek.

İşsizlik konusu gördüğünüz üzere ülkenin diğer problemlerinden bağımsız çözülebilecek bir problem değil. İşgücüne katılım oranını arttırmanın yolu ekonominin çok daha hızlı büyümesinden geçiyor. Verimliliği ise ancak rekabetçi piyasa ortamında insana ve teknolojiye yatırım yaparak arttırabiliriz. Emek ve sermaye üzerindeki yüksek vergileri ise ancak devleti ve kayıtdışı ekonomiyi küçülterek azaltabiliriz. Eğitime ve teknolojiye yatırım yapabilmemiz için ise tasarruflarımızı arttırmamız gerekiyor. Bu değişiklikleri yapabilmemiz için birçok alanda küçük binlerce de-

ğışıklığe gitmemiz gerekiyor. Mesela Türkiye'deki piyasaların çoğunluğu oligopoli, yani birkaç kişi veya organizasyonun kontrolü altında. İşverenler rekabetin kısıtlı olduğu piyasalarda faaliyet göstererek mallarını olması gerekenin üstünde bir fiyata satmaktadırlar. Bu piyasalara yeni rakiplerin girmesini engellemek için bir sürü entrika çevirmekten de kaçınılmazlar. Bu piyasalardan bir tanesini serbestleştirmemiz demek iki anlama gelir. Birincisi bu piyasada istihdam ve üretim artar, fiyatlar düşer. İkincisi tüketiminin cebinde daha fazla para kalır ve bu para ile diğer ürünlerin tüketimi, dolayısı ile diğer piyasalardaki üretim ve istihdam artar. Yeni iş bulan kişiler de harcamalarını arttırarak diğer piyasalara destek olurlar. "Erke dönergeci" denilen şey bu olsa gerek.

Kural 13: Serbest piyasalar tekel veya oligopol piyasalara nazaran daha fazla üretimin, daha fazla istihdamın ve daha düşük fiyatların gerçekleşmesinin kapısını açtığı için başarılıdır.

Başka bir örnek için 2007'nin sonunda yazdığım aşağıdaki yazıya bir bakalım:

Ekonomiden anlamayanlar ya da yapılması gereken reformlardan çekinenler, geçtiğimiz aylarda Merkez Bankası'na ciddi şekilde yüklendiler. Sanki ekonomiyi canlandırmanın tek yolu faizleri indirmekmiş gibi bir hava yaratıldı. İşler o kadar basit değil.

Türkiye birçok açıdan çok pahalı, birçok açıdan da çok ucuz bir ülke. Bu ülkedeki fiyatların çeşitli vergilerle ve politikalarla yamultulduğunun belirtisi. Fiyatların yanlış olduğu bir ülkede bu fiyatlara bakılarak verilen kararlar da yanlış olur. Mesela 2006'da bir ton biyodizel üreticisi türemişti. Tanju Çolak bile bu işe girmişti. Niye?

Ülkemizde akaryakıt üzerinde çok büyük vergiler var, bu vergiler doğalgazda veya biyodizelde yok mesela. Bunun bir sonucu tüple çalışan arabaların yolları doldurması oldu. Diğer bir sonucu ise maliyeti benzinden daha yüksek olan biyodizelin üretilmeye başlanması. Bu hem kaynakların israfına yol açıyor hem de gıda fiyatlarının yükselmesine. Amerika'daki şaşkınlık çevrecilik adına bu işe el atılır, Türkiye'dekiler ise vergi arbitraжі yapıyorlar.

84 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

Yüksek vergilerin diğer bir sonucu ise akaryakıt kaçakçılığı, bu kaçakçılığın önlenmesi için polis harcamaları, vs. vs. Bir alandaki çarpıklığı gidermek için diğer alanlarda çarpıklıklar yaratıyoruz ve bu dalga dalga ekonominin geneline yayılıyor. Böylece enerjimizi verimsiz bir şekilde harcıyoruz.

Mikro reformlar genelde piyasaların serbestleşmesini ve doğru fiyatların oluşmasını hedefliyor. Fiyatların orantısız vergilerle (veya kartellerle) yamultulmadığı durumlarda ise fiyatlar daha düşük, üretim ve istihdam ise daha yüksek oluyor.

Son olarak verimlilik konusuyla direkt bağlantılı olan özelleştirmelerden bahsedeceğim. En beğendiğim atasözlerinden biri “El elin eşeğini türkü çıkırarak ararmış” sözüdür. Ekonomideki “agency theory” (vekalet teorisi) denilen, bir şirketin yöneticilerinin sâhipleriyle farklı amaçlara sâhip oldukları için şirketin çıkarı için değil kendi çıkarları doğrultusunda çalışacağını savunan teoriyi atalarımız yüzyıllar önce bulmuşlar.

Eşeği türkü çıkırarak arama problemi devlet işletmelerinde daha da büyüktür, çünkü özellikle Türkiye’de şirket sâhipleriyle şirket yöneticileri genellikle aynıdır. Ya da şirket sâhipleri bu problemi azaltmak için çalıştırdıkları yöneticilerin performansını çok yakından takip ederek hedeflerine zarar verebilecek faaliyetleri minimuma indirmeye gayret ederler. Devlet işletmelerinin sahibi ise halktır. Halk temsilciler seçer ve bu temsilciler de devlet şirketlerinin yöneticilerini belirler. Türkiye gibi ekonomik ahlâksızlığın yüksek boyutlarda olduğu ülkelerde (bu konuda yalnız değiliz emin olun) devlet şirketleri arpalık fonksiyonundan çok öteye geçemez. Verimlilik düşüktür; sendikalarla pazarlıklarda çok taviz verilir; yatırımlar zamanında yapılmaz veya hiç yapılmayabilir; araştırma geliştirmeye yeterince kaynak ayrılmaz. Listeye daha çok şey ekleyebilirsiniz ama işin özü “El elin eşeğini türkü çıkırarak arar” sözüdür ve eşeğin sahibi de zaten ortada yoktur. Devlet

şirketlerinin en büyük avantajı çoğu zaman monopol (tekeli) olmalarıdır. Piyasa rekabete açıldığı zaman Tekel'in veya TRT'nin bozguna uğramaları ve önemli ölçüde pazar payı kaybetmeleri de yukarıda saydığım sebeplerden dolayı normaldir.

Bakınız burada özelleştirme derken Deli Dumrul misali tekel konumunda olan şirketleri gözü kapalı bir şekilde özel sektöre devretmekten bahsetmiyorum. Tekel şirketler devlet şirketleri kadar olmasa da oldukça verimsiz çalışanlar çünkü onları zorlayacak ve verimli olmalarını sağlayacak rekabet ortamından uzaktırlar. O yüzden bu şirketlerin özelleştirilmesi yapılacaksa bu piyasalar da en kısa sürede rekabete açılmalı ve rekabet koşulları oluşana kadar bu şirketler sıkı bir şekilde denetlenmeli, fiyat kontrolleri devreye sokulmalıdır. Bu arada devlet denetiminin ve fiyat kontrollerinin de verimsiz ve genellikle önemli olumsuz yan etkilere sahip mekanizmalar olduğunu söylememe gerek yok sanırım.

Diğer konularda olduğu gibi işsizlik konusunda da mesafe kat edebilmemiz öyle bir düşmeye basarak, bir iki parametreyle oynayarak olacak şeyler değil. Özellikle Türkiye gibi genç bir nüfusa sahip ve her yıl yüz binlerce kişinin işgücüne katıldığı bir ülkede atılan her yanlış adım işsizliği arttırırken, işsizliğin azalması için birçok şeyin aynı anda doğru yapılması gerekiyor. AKP iktidarının ilk döneminde atılan doğru adımlara rağmen ikinci dönemde atılan yanlış adımlar işsizlik oranını 2002 senesine kıyasla daha da kötü bir noktaya getirdi maalesef. Bu işler ancak Rıfat Hisarcıklıoğlu'ndan her işverenin bir kişiyi işe almasını istemekle çözülmeyeceğini anladığımız zaman çözülmeye başlar.

Son olarak aşağıda Yılmaz Özdil'in işsizlik oranları üzerine yaptığı içi boş alaycı bir yazıya yer verdik. Nedense herkes işsizlik oranlarının yüksekliğinden şikayet etmeyi görev bilirken, işsizlik oranlarını düşürecek reformlara destek olmayı bırakın, anlama-

dıklarından veya işlerine gelmediğinden, köstek oluyorlar. Bunlara hükümet de dahil.

Cingöz Yılmaz

Sabah yazarlarından Yılmaz Özdil bugün şunları⁵⁵ yazmış:

"Aralık 2000, *Hürriyet*.
İşsizlik geriledi, % **5,6**'ya düştü.
Ekim 2001, NTV.
İşsizlik geriledi, % **8,5**'e düştü.
Aralık 2002, *Takvim*.
İşsizlik geriledi, % **9**'a düştü.
Eylül 2004, *Milliyet*.
İşsizlik geriledi, % **9,3**'e düştü.
Mayıs 2005, *Vatan*.
İşsizlik geriledi, % **9,5**'e düştü.
Temmuz 2005, *Radikal*.
İşsizlik geriledi, % **10**'a düştü.
Aralık 2005, *Zaman*.
İşsizlik geriledi, % **10,3**'e düştü.
Aralık 2006, *Sabah*.
İşsizlik geriledi, % **10,4**'e düştü.
Mart 2007, *Referans*.
İşsizlik geriledi, % **10,5**'e düştü.
Nisan 2007, *Yeni Şafak*.
İşsizlik geriledi, % **11**'e düştü.

***

Ve...

***

Mayıs 2007, CNN Türk.
İşsizlik geriledi, % **11,4**'e düştü."

Yılmaz Özdil gerçekten 10 numara bir insan, ben kendisinden çok şeyler öğreniyorum. Bu yazısından da medyanın kendi görüşlerini öne çıkarmak için nasıl kıvrıtabileceğini öğrendim. Hemen bu öğrendiklerimi borsa için uygulamaya geçiyorum:

29 Mart 2001, *Sabah*: Borsa **7.160**'a düştü.

3 Ekim 2001, *Akşam*: Borsa **7.670**'e düştü.

8 Ekim 2002, *Hürriyet*: Borsa **8.809**'a düştü.

⁵⁵ <http://www.sabah.com.tr/2007/05/16/haber,10574AE2FBB440998BAA2EDFAB5057FB.html>

Eylül'de varlığını ispatladığı kazancı, gelecekte hiçbir şekilde vergilendirilmeyecektir. Bu imkândan yararlanmak için, Türk lirası, döviz, çek ve benzeri mali kıymetlerini, 30 Eylül 1998'e kadar, herhangi bir Türk bankasına yatırmak yeterlidir." (Mesut Yılmaz, Başbakan, 17 Eylül 1998)

Ülkemizde gelir dağılımı hiçbir devirde düzelmemiştir, her devirde her şey daha da kötüye gitmiştir, Taş Devri de buna dahildir. En azından köşe yazarlarına ve ekonomi yazarlarına göre durum böyledir. Baksanıza koskoca muhasebeciler odası başkanı bile asgari ücrete ve politika yapmaya gelince yüzde hesaplamasını unuttuyor. 2006 yılında asgari ücret 683 YTL iken, bunun 280 YTL'si vergilere, kalan 403 YTL'si ise işçiye gidiyordu. Yani asgari ücretin % 41'i vergilere gidiyordu. Bu az rakam mıdır? Değildir. O zaman neden doğru dürüst hesaplamıyoruz?

En sevmediğim muhabbetlerden bir tanesi “gelir dağılımı kötüye gidiyor” ise diğeri de “yoksulluk sınırı 3.000 TL olmuş” muhabbetidir. Garibanizm yapan veya garibanizm muhabbetine maruz kalmış adamı tespit etmenin en kestirme yoludur bu.

Kural 14: Gelir dağılımının düzelmesi her zaman işler iyiye gidiyor anlamına gelmez. Gelir dağılımının bozulması da her zaman işler kötüye gidiyor anlamına gelmez. Yoksulların durumunda değişimi merak ediyorsanız bakmanız gereken yer gelirlerindeki artış veya azalış oranıdır.

Gelir dağılımı hakkında kabaca şunu söyleyebiliriz. Bir ekonomide en az kazanan % 20'lik kesimin geliri en çok kazanan % 20'lik kesimin gelirinden daha az artıyorsa gelir dağılımı bozulur. Yine de ülkedeki yoksulluk bu durumda azalır ve bu iyi bir şeydir. Öte taraftan eğer en az kazanan % 20'lik kesimin geliri en çok kazanan % 20'lik kesimden daha az azalmışsa bu durumda gelir dağılımı düzelmiştir ama ülkedeki yoksulluk artmıştır ve bu iyi bir şey değildir. Geliri % 10 azalan yoksul bir aileyi gözlerinizin önüne getirin. Bu ailenin “çok iyi oldu bu durum yahu, zenginle-

rin geliri % 20 azalmış, bizim durumumuzda onlara kıyasla acayip iyileşme var, çok mutluyuz” diyeceğini düşünüyor musunuz?

Gelir dağılımı istatistiklerinin zayıf yanlarını bir kenara bırakalım ve Türkiye’de gelir dağılımına ne oluyor bir bakalım. Bu konuda Aralık 2006’da yazdığım yazıyı düzelterek aşağıya koyuyorum:

2005 yılına ait gelir dağılımı rakamları TÜİK tarafından açıklandı. Rakamlar Türkiye’deki gelir dağılımının giderek düzeldiğini gösteriyor. Burada “düzeliyor” kelimesini eşitleniyor anlamında kullandım yanlış anlaşılma olmasın. Bana sorarsanız gelir dağılımının eşitlenmesi genelde kötüdür, iyi değildir. Bir Bill Gates çıkaramadığımız anlamına gelir veya devletin yüksek vergiler ve zenginden yoksula transferleri neticesinde bu durumun gerçekleştiğini ifade eder. Mesela 30 yıldır neredeyse senede % 10 hızla büyüyen Çin’in gelir dağılımı bize göre çok bozuktur, her geçen yıl da daha da bozulmaktadır. İyi midir bu, kötü müdür, kendinize sorun.

Benim düşüncelerimi bir tarafa bırakıp, genel kanının ne olduğuna bakarsak ekonomi yazarlarının çoğunluğunun gelir dağılımındaki eşitlenmeyi “düzeltme” olarak kabul ettiklerini söyleyebiliriz. TÜİK 2005 yılında da gelir dağılımında eşitlenme olduğunu açıkladığında ise *Hürriyet* gazetesi ekonomi servisinin ne tür bir başlık atmasını beklersiniz diye bir soru yönelteyim o zaman. Evet bildiriz, *Hürriyet* “Zengin Yoksulun 13 Katı Kazanıyor”⁵⁶ diye başlık atmış. Sanırsınız ki eskiden zenginler yoksullara kıyasla daha az kazanırdı, şimdi ise iyice kene gibi kanımızı emmeye başlamışlar!!

Biliyorum tembelsiniz, eski gelir dağılımı rakamlarını arayıp bulmaya üşeniyorsunuz. Ben size vereyim:

SINIFLAR	1963	1968	1973	1987	1994	2002	2003	2004	2005
En yoksul % 20	4,5	3,0	3,5	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,1
İkinci % 20	8,5	7,0	8,0	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1
Üçüncü % 20	11,5	10,0	12,5	14,0	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8
Dördüncü % 20	18,5	20,0	19,5	21,2	19,1	20,8	20,9	21,9	21,4
En Zengin % 20	57,0	60,0	56,0	50,0	54,0	50,1	48,3	46,2	44,4
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38

Gördüğünüz üzere en yoksul % 60’lık kesimin gelirlerden aldığı paydaki genel trend artış yönünde. 1963-1968 ve 1987-1994 arasında bir bozulma var ama son 15 yıldır gelir dağılımının eşitlendiğini görüyoruz. Ama burada asıl önemli olan 2002-2005 arasında gelirlerde de

⁵⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5672103.asp?gid=52>

90 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

önemli oranlarda artış olması. Mesela 2005 yılında yoksul vatandaşlarımızın eline geçen toplam para 2004 senesine göre nominal olarak % 18, reel olarak % 10'un üzerinde artış göstermiş.

Gelir dağılımının bozukluğunu gösteren Gini katsayısı ise düşüşünü 2005'te de sürdürmüş ve 0,38'e gerilemiş. Bu hızda devam edersek 10 yıl içinde dünyada gelir dağılımı en eşit ülke biz olacağız. Solcuların yapmadığını Erdoğan yapıyor, kimse de bunun farkında değil.

Bu rakamların üzerine dahi *Milliyet* yazarı Hurşit Güneş "Sakin ha inanmayın! Gelir dağılımı söylendiği gibi düzelmiyor"⁵⁷ başlıklı bir yazı yazabiliyor. Sanki gelir dağılımı düzeldi de başımız göğe erdi. Tekrar söyleyelim, önemli olan yoksulların gelirindeki artış oranıdır. Ülkedeki yoksulların sayısına ne olduğuna bakmak için ise yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların sayısına bakmanız lazım.

Ama ülkemizdeki politik kurumlar bu konuyu da politize etmeyi gayet güzel başarıyorlar. En son okuduğumda, Kamu-SEN'in yaptığı araştırmaya⁵⁸ göre Ağustos 2009'da bir kişinin yoksulluk sınırı 1.405 TL 56 kuruş, bir ailenin yoksulluk sınırı ise 2.804 TL 10 kuruş. Bunlar bir de net rakamlar onu da söyleyeyim. Amerika'da 2008 yılında bir kişinin yoksulluk sınırı senelik 10.991 dolar (vergi öncesi aylık 916 dolar) iken dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı ise senelik 22.025 dolar (vergi öncesi aylık 1.835 dolar) imiş. Bunlar vergi öncesi rakamlar bir de. Kamu-SEN'in hesabına göre Türkiye'de ayda 2.800 TL kazanan bir aile yoksul kabul edilirken aynı aile aynı miktarda parayı Amerika gibi pahalı bir ülkede kazanıyor olsaydı yoksul kabul edilmeyecekti. Olacak iş mi bu?

Tek problem bu da değil ama. Ortada bir de yoksulluk sınırı enflasyon problemi var. Mesela aynı Kamu-SEN 2006 yılının Ocak ayında şu araştırma sonuçlarını açıklamış:⁵⁹ "Türkiye Kamu-Sen, 4

⁵⁷ <http://www.milliyet.com.tr/2007/04/13/yazar/gunes.html>

⁵⁸ <http://haber.turk.net/CAH/2322953/Tek-Kisinin-Yoksulluk-Siniri-1405-TL>

⁵⁹ http://haber.tnn.net/haber_detay.asp?ID=1379549&Cat=EKO

kişilik ailenin Ocak ayı yoksulluk sınırını 1.922 YTL 25 YKr olarak hesapladı. Türkiye Kamu-Sen'in hesaplamalarına göre, Aralık 2005'te 1.900 YTL 44 YKr olan 4 kişilik ailenin asgari geçim haddi (yoksulluk sınırı), geçen ay 21 YTL 81 YKr (% 1,14) artarak 1.922 YTL 25 YKr'ye yükseldi." Yani Kamu-SEN'in yoksulluk sınırı 3,5 yılda tam tamına % 45,9 artmış. Oysa aynı dönemdeki genel enflasyon oranı % 32 civarında. Yani 2006'nın başında 100 birim mal alabilen bir aile yoksul sayılmazken 2009'un ortasında yoksul sayılmamak için 112 birim mal alabilmek gerekiyormuş. Hesabı Kamu-SEN'e bıraksak ilelebet yoksulluktan kurtulamayacağız.

Tek suçlu Kamu-SEN de değil, ipini koparan yoksulluk sınırı araştırması yapıyor, ortada birbirini tutmayan seksen tane rakam var. Bu rakamlar da sürekli enflasyonun üzerinde artıyor yıldan yıla. Komedi gibi. Adamlar bu hızla devam ederlerse 2250 yılında Sabancı ailesi bile yoksulluk sınırının altında kalacak! Bana sorarsanız Amerika'nın açıkladığı yoksulluk sınırı rakamları çok yüksek, bizimkiler Amerikalılardan daha yüksek rakamları ortaya utanmadan atıyorlar. Medyadan da bir kişi çıkıp da "Yahu siz saymasını mı bilmiyorsunuz yoksa hiç mi sopa yemediniz" veya "Bundan elli sene önce Hasan Ağa dediğimiz kişilere bugün nasıl yoksul deriz?" diye sormuyor.

Kural 15: Yoksulluk oranını doğru hesaplayabilmek için yoksulluk sınırı rakamlarını yıldan yıla reel olarak sabit tutmamız gerekir. Ancak bu durumda bundan 100 sene önce zengin dediğimiz kişilere bugün yoksul demek saçmalığından kurtuluruz.

Bana sorarsanız bu konuda en doğru rakamları Dünya Bankası açıklıyor, onlar da günlük 2 doların altında kalan insanlara yoksul diyor. Yıldan yıla yapılması gereken de aslında bu rakamı enflasyon oranı kadar arttırmak. Türkiye'de çok çok az bir kesim gerçek-

ten yoksul sınıfına giriyor. O yüzden de politik kişiler ve kurumlar kendi yapay “yoksulluk sınırlarını” ortaya atarak kendi amaçlarına ulaşmaya çalışıyorlar.

Öte taraftan gelir dağılımının eşitlenmesini isteyenlerin aslında istedikleri yoksulluğun ortadan kaldırılması. Yoksa bir ülkedeki tüm insanların gelirinin eşit olması oldukça saçma bir düşünce, komünist ülkeler bunu, saçmalığını yaşayarak tüm dünyaya ispat ettiler zaten. Bir elin beş parmağı aynı değil. Herkesin farklı yetenekleri var, herkes farklı miktarlarda çalışıyor, çaba sarf ediyor ve herkesin ailesi geçmişte farklı miktarlarda çalışmış çabalamış. Nasıl ben çıkıp “Bu ülkede eşitlik varsa ben de A Milli Takım’da futbol oynayabilmeliyim, bana da her sene milyon dolarlar vermeli” dersem “Saçmalama, otur yerine” diye cevap veriyorsanız, bir politikacı veya köşe yazarı (ne farkları varsa artık tam bilemiyorum) çıkıp “Gelir dağılımı bozuluyor, düzeltmemiz lazım” derse aynı cevabı vermeniz tutarlı olur. Önemli olan gelir dağılımının eşit olması değildir, önemli olan gelir dağılımının adil olmasıdır. Eşitlik ve adalet farklı şeylerdir.

Adalet çok çalışanın, yetenekleri olanın hak ettiği miktarı kazanmasıdır. Tembel tembel oturanların veya önlerine çıkan iş fırsatlarına burun kıvrıranların da hak ettikleri miktarı kazanmasıdır (bence sıfırdır bu rakam). Sistem çok çalışmayı, okumayı, öğrenmeyi, kendini geliştirmeyi teşvik etmelidir ki ülke daha hızlı büyüsün, zenginleşsin ve kalkınsın. Bu işin kestirme yolu yok (Konya Ovası’nda petrol veya doğalgaz bulmadığımızı farzediyorum). Ücretlerin en adil belirlendiği sistem ise inanmayacaksınız ama serbest piyasa sistemidir. Eğer piyasa bir kişinin yeteneklerini ve yapabileceklerini değerli buluyorsa (yani bu kişinin katma değerinin yüksek olacağına inanıyorsa) bu kişinin geliri daha yüksek olacaktır. Ne zaman piyasa mekanizması dışına çıkılırsa, ücretler de o zaman çarpıtılır ve adalet olmaz. Mesela devlet memurları

hak ettiklerinden daha az mı yoksa daha fazla mı kazanıyorlar? Biraz üzerinde düşünün, ben cevabı aşağıya yazdım.

Kural 16: Bir malın veya hizmetin fiyatı eğer arzı talebinden fazla ise yüksektir, eğer talebi arzından fazla ise düşüktür. Bu durumu devletin piyasaya müdahalede bulunduğu ve fiyatları kısıtladığı devirlerde gözlemleyebiliriz.

Eğer kadro açıldığında devlet memuru olabilecek yeterliklere sâhip yüz binlerce kişi sıraya giriyorsa bu devlet memurlarının hak ettiklerinden daha fazla kazandıkları anlamına gelir. Yok, boş kadro olmasına rağmen kimse çalışmak istemiyorsa devlet memurları hak ettiklerinden az kazanıyordur.

Adalet konusunun diğer önemli olduğu bir alan ise vergi adaletidir. Ben devletin mümkün olduğunca küçük olmasını savunan bir kişiyim. Yine de özel kurum ve kişilerin yapamayacağı, devletin vermesi gereken temel hizmetler olduğu da bir gerçek. Bunların finansmanı için de vergi toplanması şart. Vergi konusunda adaleti sağlayabilmenin yolu en azından herkesten eşit oranlarda vergi toplamaktır. Vergi toplamaktan kastettiğim ise her birkaç senede bir getirilen vergi afları değildir tabii ki. Bu bölümün başında 1998 yılında o zamanın başbakanı Mesut Yılmaz'ın sözlerini koydum ki 2009 yılında gündeme getirilen "Varlık Barışı" gibi yanıltıcı isimlerle halka yutturulmaya çalışılan vergi aflarının önümüze ısıtılıp ısıtılıp gelen konulardan olduğunu bir kez daha göresiniz. 2006 yılının başında yazdığım kısa bir yazı vergi toplamadaki yetersizliği gözler önüne seriyor:

Hazır aflardan bahsetmeye başladık, sıradaki bir diğer af da vergi affı veya barışıdır. Çok önemli tabii, işverenlerimizin çoğu da çok zor durumdalar. En azından ödedikleri vergilere bakarak bunu söyleyebiliriz. *Hürriyet*'in haberi⁶⁰:

⁶⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/4131593.asp?gid=52>

94 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

"Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı'nın gelir vergisi mükellefleri nezdinde yaptığı araştırma, her 10 sektörden 6'sında, patronların asgari ücretle çalıştırdıkları işçilerin dahi altında vergi ödediklerini ortaya koydu. Dericiler, asgari ücretlinin 3'de biri, un fabrikatörleri ve kürkçüler 5'de ikisi, mensucat sanayicileri ise yarısı kadar vergi ödüyor."

Yazık adamlara yahu, gecekonducuların en azından asgari ücreti neyi var, bu adamların çoğu zarar ediyor, aynı zamanda gerizekalı olmalılar çünkü yıllarca zarar eden şirketlerini kapatmayı bir türlü akıl edemiyorlar. Yani hem parasızlar hem de zihinsel engelliler. Devletimiz kredi kartı mağdurlarını affederek beyinsizlerin, dara düşenlerin yanında olduğunu herkese göstermiştir. Şimdi sıra işverenlerimizdedir.

Kinaye yapıyorum tabii ki. 2008-2009 Krizi süresince başbakanımız IMF ile anlaşma yoluna gitmedi. Bunun bir sebebi IMF'nin halkımız tarafından düşman olarak görülmesi. Diğer bir sebebi ise IMF'nin hükümetten vergi toplamada ve denetimlerde reformlara gidilmesini şart koşması idi. Yani adamlar aslında vergi kaçırmanın, vergisi daha maaşı eline geçmeden kesilen orta direk vatandaşın işine gelecek reformların yapılmasında diretiyorlar. Tabii ki bu reformların asıl sebebi kaçırılan vergilerin toplanması ve neticede borçların daha kolay ödenmesi ama bize düşen de şerefli insanlar gibi aldığımız borçları geri ödemek değil midir? Bu süreci ne kadar uzatırsak o kadar çok faiz ödemek zorunda kalıyoruz mu? Hükümet ise vergi kaçakçılığını azaltacak bu reformlardan vebadan kaçır gibi kaçıyor.

Vergi kaçakçılığı üzerine yazdığım başka bir yazı:

AKP hükümetinin en sevmediğim yönü kayıtdışı ve vergi kaçakçılığı konularında hemen hemen hiçbir şey yapamamış olmasıdır. Katı maliye politikalarını destekliyorum ama kayıtdışı konusunda yol katetmiş olsalardı her şey çok daha güzel olabilirdi. Kayıtdışının ve vergi kaçakçılığının önüne geçmek gerçekten de çok mu zor?

Ülkedeki vergi mükellefinin sayısı 1.366.000 imiş ve bunların 1.121.000 tanesi asgari ücretin altında gelir elde ettiklerini beyan etmişler. Şimdi burada grafik çizmeye, matematiksel işlem yapmaya falan gerek yok. 10 yaşındaki çocuğa söyleseniz bu rakamları bu adamların vergi kaçırıldığını size söyler. Bu konu üzerinde 20 saniye beyin fırtınası yaptıktan sonra şu çözümleri öneriyoruz.

Birincisi, vergi mükelleflerine kâr yapsınlar yapmasınlar asgari 5.000 YTL'lik vergi getirilir, eğer bu miktardan daha fazla vergi tekabül ediyor-sa tekabül eden vergiyi öderler. Gerçekten para kaybeden mükellefler uzun süre dayanamaz ve kepenk kapatır, öyle de olması lazım zaten.

İkincisi, bu ülkede 2,2 milyon devlet memuru var. Demek ki vergi mükellefi başına 1,6 devlet memuru düşüyormuş. Maliye bakanlığının 30.000 kişilik bir kadrosu var, bunların 10.000 tanesi üniversite mezunu⁶¹ imiş. Üç tane ağacı olan ülkemizdeki Çevre ve Orman Bakanlığı'ndaki şube müdürü sayısı⁶² bile (çalışanlarını saymıyorum) Maliye Bakanlığı'nın kadrolarından daha fazla!!! Çok mu zor devlette üretkenliği arttırmak ve kaynakları etkin bir şekilde kullanmak? Orman Bakanlığı'nda çalışanların yarısını Maliye Bakanlığı'na kaydırsak kimsenin ruhu bile duymaz. Denetimleri arttırarak vergi kaçakçılığını büyük ölçüde azaltabiliriz. Devlet memurları da nihayet zamanlarını daha etkin bir şekilde değerlendirip, bir işe yaramış olurlar!!

Cezaları anormal derecede artırıp (kaçırılan verginin 10 katı gibi bir rakam), aynı zamanda denetimleri de arttırsanız kayıtdışının önemli miktarını ortadan kaldırırsınız. Domatesin fiyatı yukarı çıkınca vatandaş buna nasıl cevap veriyor? Ya hiç domates almıyor ya da normalde aldığından daha az alıyor. Aynı durum kayıtdışı için de geçerli. Bunların dışında bir de hiç beyanda bulunmayan ve kayıtlara bile girmeyen bir grup "girişimci" var. Bu kişilerin yakalanması ve denetlenmesi çok daha zor olduğu için, tamamen kayıtdışı çalıştıran kişilere hapis cezası ve en azından 25.000 TL para cezası; bu kişileri ihbar edip ve mahkum olmalarını sağlayacak delilleri sağlayanlara ise elde edilecek gelirin (cezaların ve toplanan vergilerin) % 20'si ödül verilerek tamamen kayıtdışı çalışan ve hiç vergi vermeyen işletmelerin de kökü kazınır.

Ben yirmi saniyelik beyin fırtınası sonucunda üç tane çözüm ürettim, devletin başındakiler 7 yıldır doğru dürüst bir çözüm üretemediler maalesef. Bana sorarsanız hükümetin zayıf noktası burasıdır, bu konuda sınıfta kalmıştır.

Türkiye'deki mevcut sistemde kayıt içerisinde çalışan ve vergisini zamanında ödeyen şirketler kayıt dışı çalışan şirketleri sübvansede ediyorlar. Yani normalde vermeleri gerekenin iki üç katı vergi veriyorlar. Kayıt dışı ekonomi ve vergi kaçakçılığı azaltıldıkça vergi oranları da azaltılabilecek ve sistem hem daha adil hem daha verimli olacaktır. Vergilerden dolayı kapanacak şirketlerin

⁶¹ <http://www.maliye.gov.tr/pergen/istatistik/2005/ogrenim.asp>

⁶² <http://www.cevreorman.gov.tr/teskilat/index.htm>

ise boşalttıkları pazarlara diğer verimli şirketler girerek istihdam kaybını minimuma indireceklerdir. Kayıt dışının azaltılması ve işçilerin de kayıt içine girmesi sosyal güvenlik sistemi açıklarının kapanmasını da sağlayacaktır.

Bu konuda kinaye dolu bir yazı daha:

Akşam gazetesi yazarı Hüseyin Yıldız vergi gelirlerinin özeti yapmış:

“Alt detayına baktığımızda; bazı sektörlerdeki aylık ortalama gelir vergisi yükleri şöyle: Lokantacı 63, mobilyacı 68, bakkal 69, fırıncı 109, kuyumcu 132 YTL gelir vergisi ödemiş. Buna karşın 2006 yılında bir asgari ücretli 68,5 YTL, bir işçi ya da memur ise aylık ortalama 175 YTL vergi ödemiş görünüyor.”

Neredeyse her hafta asgari ücret şöyle düşük böyle düşük diye yakınan bir sendika ile karşılaşıyoruz. Nedense kimse lokantacıların, mobilyacıların, bakkalların, fırıncıların ve en önemlisi kuyumcuların karşı karşıya olduğu “zor durumu” gözler önüne sermiyor. Ne yiyor ne içiyor bu kişiler diye sormuyor. Bence işsizlik sigorta fonundaki paraların bir kısmını da özellikle asgari ücretli kadar bile vergi veremeyen zor durumdaki lokantacı ve mobilyacılar destek olarak verelim, ücretsiz olarak SSK’ya üye yapalım ve hepsine yeşil kart dağıtalım.

Şimdi aksini söylesem, bu adamların üzerine gidin veya yasal olarak bir asgari işletme vergisi getirin desem yine beni eleştireceksiniz. Ben en iyisi herkes gibi popülizme kaçayım, nasılsa seçimler de yaklaşıyor. Neredeyse unuttuyordum, halkın bankası Halkbank’ı özelleştirmeyin, Halkbank’tan zor durumdaki esnaflarımıza negatif reel faizle kredi verelim, sonra ödemelerini yapmayanları “Anadolu Harekatı” veya “Büyük İstihdam Hamlesi” falan gibi sözde istihdamı arttıracak girişimlerle affedelim. Halkbank’ın kuruluş amacı bu değil miydi zaten? 2001 Krizi bizi akıllandırmadı, belki yenisi akıllandırır.

Adalet piyasalarda güven oluşması için olmazsa olmaz şarttır. Birilerinin saman altından su yürüttüğünü düşünüyorsanız birikimlerinizi başka türlü değerlendirirsiniz. Türkiye’nin bu konuda kat etmesi gereken yol daha çok uzun. Şu yazıda ne dediğimi daha iyi anlayacaksınız:

Biz kolay kolay adam olmayız, niye? *Insider trading*, yetkili birinin kamunun (yatırımcıların) sâhip olmadığı bir bilgiyi kullanarak fayda elde etmesine verilen addır. Mesela A şirketinin genel müdürü şirketin çok büyük zarar ettiğini biliyor ve bu bilgi yatırımcılara açıklanmadan gi-

dip borsada hisseleri satın kar ediyorsa (veya zarardan kaçınıyorsa) buna *insider trading* denir. Başka bir örnek vereyim, mesela Gazi Erçel adında bir Merkez Bankası başkanımız olsun. Bu şahıs çok büyük bir devalüasyondan önce TL cinsinden paralarını Amerikan dolarına çevirerek 35.000 dolar kâr elde etmiş olsun. Daha sonra yaptıkları ortaya çıkmış olsun ve mahkemede de suçluluğu kanıtlanmış olsun. Dikkat edin, *insider trading* mahkemede kanıtlanması o kadar kolay bir suç değil. Mesela Martha Stewart'ın (Amerika'nın Ayşe Özgün'ü) yaptığı *insider trading*'i kanıtlayamadılar ama kadını yalan söylediği için 6 ay hapse koydular (Türkiye'de yalancıları hapse atsak dışarıya bayağı tenhalaşır)⁶³.

Neyse efendim, Gazi Erçel'in işlediği suç da mahkemede kanıtlanmış olsun. Bu zat-ı muhtereme ne tür bir ceza verirdiniz. Amerika'da mesela her bir suç için ayrı ayrı olmak üzere 5 milyon dolara kadar para cezası ve 10 yıla kadar hapis cezası veriliyor ki caydırıcı olsun, yatırımcıların ve tüm dünyanın Amerikan piyasalarına olan güveni kaybolmasın. Başka türlü New York nasıl finans merkezi olabilir? (Biz de İstanbul'u finans merkezi yapmaya çalışıyoruz ama bu adli sistemle hayatta olmaz)

Açıklıyorum. Gazi Erçel'e tam tamına 1.536 YTL para cezası verilmiş⁶⁴. Bravo yani. Adam keşke biraz daha akıllı olsaydı da şöyle 300-500 milyon doları çevirseydi, alacağı ceza topu topu 1.000 dolar, bir daha da Merkez Bankası'na başkan da olamaz.

Türkiye'de adli sistemin yeterince gelişmiş olmadığı doğru. Bununla bağlantılı başka önemli bir konu ise ülkemizde yaygın olan popülizm hastalığı. Popülizm insanımızın kanına işlemiştir, çoğu kişi popülist bile olduğunun farkında değildir. Sıradan vatandaşın popülist olması bir derece normaldir. Amerika'da bile bir sürü câhil insan popülist söylemlerle devlet politikalarını etkilemeye çalışıyor ama neticede popülizmin etkisi ve yaygınlığı Türkiye'ye nazaran daha az. Türkiye'nin problemi okumuş insanların dahi popülist olması. Mesela zengin ve yoksulların eğitim harcamaları arasındaki fark istisnasız her sene ısıtılıp ısıtılıp önümüze sunulur ve bizden de “vah vah, yoksulların durumu gerçekten çok kötü,

⁶³ Başka bir olay ise geçtiğimiz Ekim ayında gerçekleşti. 1,3 milyar dolar servete sâhip bir hedge fon yöneticisi *insider trading* yaparak 20 milyon dolar kâr elde etti diye tutuklandı ve muhtemelen bu suçtan dolayı 20 yıl hapis yatacak, hem kazandığı paraları geri verecek hem de üstüne çok daha büyük bir ceza ödeyecek.

⁶⁴ <http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=32583,6>

pis zenginler” dememiz beklenir. Aşağıdaki yazıda bu konuya değiniyorum:

Gazetecilerin çoğu orta direğin yanında olmaya gayret ettiklerinden olsa gerek, görevleri olan doğruyu söylemekten ziyade popülist yayın yapan tuhaf yaratıklardır. Gazetecilerin yoksulların yanında olmaya çalışmalarına bir şey demiyorum, söylediğim tek şey gazetecilerin gerçekleri tarafsız bir şekilde ifade etmeleri. Tepemi attıran nedir bahsedeyim.

Hürriyet “Zengin ve yoksulun eğitim harcamalarında 18 kat fark” başlıklı bir haber yapmış⁶⁵. Haberde en zengin % 20’lik kesim ile en yoksul % 20’lik kesimin yaptığı ortalama harcamalar karşılaştırılmış. Başlığı okuyan Türkiye’nin en yoksul kesiminin acayip bir dezavantaj içerisinde olduğunu düşünür. Birincisi, 18 katlık rakam yanlış. Niye yanlış? Çünkü eğitim harcamalarının içerisinde devlet tarafından sağlanan BEDAVA eğitim hizmetleri dahil edilmemiş. Vatandaş BEDAVaya aldığını zannettiği eğitim için de vergi olarak bir rakam ödüyor; aynı eğitimi alan (veya bu eğitimi almak yerine özel okullara giden) zenginler vergi olarak daha fazla bir rakam ödüyor. Yoksul vatandaşlar ise çok cüzi bir miktar vergi ödeyerek ödedikleri paradan çok daha fazla değerli bir eğitimi satın alabiliyorlar.

Eğer zengin ve yoksulun eğitim harcamalarını karşılaştırmak istiyorsanız yapmanız gereken iki şey var: birincisi eğitim vergilerini (aslında devlet okullarına gidenler için verilen eğitimin kişi başına düşen gerçek maliyetini, özel okullara gidenler için ise bu kişilerden toplanan vergilerden eğitime ayrılan payı) için içerisinde katacaksınız, ikincisi yapılan toplam eğitim harcamalarının alınan eğitimin kalitesine oranına bakacaksınız. Bunları yaptığınız zaman aradaki farkın 18 kattan çok çok daha az olduğunu göreceksiniz.

Haberdeki talihsiz nokta ise gazetecinin yaptığı şu açıklama: “Bu arada eğitim harcamalarındaki bu adaletsizliğe bir de Türkiye’de ailelerin eğitim için daha az para harcamaları ekleniyor. Eğitime ayda sadece 11,4 milyon YTL harcayan en yoksul kesimin içki ve sigara harcamaları ise 91,1 milyon YTL’yi buluyor. En zengin % 20’lik dilimin içki ve sigara harcamaları ise 256 milyon YTL ile eğitim harcamalarına yakın seyretti.”

Bu gazeteci arkadaşımız eğitim harcamalarındaki oransızlığın adaletsizlik olduğunu söylüyor. Adaletsizliğin nerede olduğunu biz söyleyelim. Adaletsizlik yoksul ailelerin paralarını çocuklarının eğitimi için harcayacaklarına gidip İÇKİ VE SİGARAYA harcamalarıdır. Bu çocukların gelecekte başarılı olabilmelerinin en kestirme yolu iyi bir eğitim

⁶⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5109994.asp?gid=71>

almalarıdır. Anne ve babaları bu konuda ellerinden geleni yapmadıktan sonra devletten (yani diğer vergi veren insanlardan) çok bir şey beklememek gereklidir. Yine de devletin bu çocuklara anne ve babalarından daha fazla para harcadığı aşıkâr değil mi? Devlet de parayı ağaçtan toplamıyor, çok kazanan çok vergi veren vatandaşlardan topluyor. Demek ki ortada bir adaletsizlik varsa bu zenginlere yoksullar tarafından yapılan adaletsizliktir.

Maalesef Türkiye’de gazeteciler tarafından takdir edilmek için solumsuz ve yoksul olmak gerekiyor.

Popülizmin diğer bir göstergesiye kanunları çiğneyenlere, solumsuz davrananlara mazlum muamelesinin yapılması. Raşsan Ecevit’in katilleri, ırz düşmanlarını, hırsızları sokağa salan “genel af” uygulamasından tutun, solumsuzca borçlanıp para harcayan sonra borçlarını ödemeyen insanlar için 2-3 senede bir (her seferinde son defaya mahsus olmak üzere) çıkarılan kredi kartı aflarına kadar bir sürü çarpıklıklarla dolu ölkemiz. Son yazımız kendilerine ait olmayan yerlere izinsiz konut kuran milyonlarca insanımız hakkında.

Derbent’te *Hürriyet*’e göre yıkım savaşı yaşanmış⁶⁶. Kaçak yapı hüviyetindeki bir bina belediye tarafından yıkılmaya çalışılırken göstericilerle polis arasında çatışma çıkmış. Benim bu konuda ne düşündüğüm açık. Kanunların harfiyen uygulanmasından yana olan bir kişi olarak hazine arazisi üzerine kurulmuş tüm kaçak binaların yıkılmasını destekliyorum. Af çıkarmanın insanları gelecekte de aynı suçı işlemeye teşvik ettiği de açık. O yüzden kararlı bir şekilde suç işleyenlerin üzerine gitmek gelecekte bu suçların işlenmesini engellemenin en etkili yolu diye düşünüyorum.

Ancak acı olan ölkemizde birçok kişinin gecekonducuları, hırsızları, katilleri, sapıkları desteklemeleri. Af denen kavramı her öne süren yuharıda belirttiğim gruptaki insanları destekliyor demektir. Şimdiye kadar bize 100 yıl yetecek kadar af çıkardık, kanuna uymayan varsa eski aflardan örnek verip bunların sadece “bir defaya mahsus” veya “son af” olduğunu o yüzden bu konuda yeni bir af getiremeyeceğimizi belirtmeliyiz. Sonra da işlediği suçun cezasını vermeliyiz.

Ama burası Türkiye. O yüzden size tavsiyem şöyle denize karşı güzel bir mekanda kendinize bir gecekondü dikmeniz, evin etrafını geniştir

⁶⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4130961.asp?m=1&gid=69>

100 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

çevirip duvar örmeniz, evinize yakın bölgelerdeki arazileri de gazete-ye ilan verip çok ucuz fiyata satmanız. Niye? Ne kadar kalabalık olursanız o kadar güçlü olursunuz. Birincisi oy potansiyelinizden dolayı politikacılar bulaşmayacaklardır. İkincisi kalabalık olduğunuz için polis bulaşmayacaktır. Üçüncüsü, kalabalık olduğunuz için belediye yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi hizmetleri er geç getirmek durumunda kalacaktır. Eğer ben asgari ücretle geçinen köyden kente göçmüş biri olsam direkt bu formülü uygulardım. Zaten kaybedecek bir şeyim yok, en azından işin sonunda 20-30 sene sonra 5-6 tane daire (yıllar sonra af çıkıp tapuyu aldıktan sonra müteahhite verip yaptırılacak) sahibi olma ihtimaliniz var. Alın teriyle çalışıp para biriktiren, kanunlara uyan “keriz” vatandaşın rüyasında bile göremeyeceği güzellikte hem de⁶⁷.

Hatta bu konuda uygulanabilir diğer bir strateji ise örgütlü davranıp önce 1.000 kişiyi ayarlayıp ondan sonra yer seçimi yapıp kolektif bir şekilde de kendi mahallenizi oluşturabilirsiniz. Düşünsenize ordu gibi. Bu strateji aşiretler için daha uygun bir strateji.

Popülizmin zararları sadece bunlarla da sınırlı değil. 1990’lı yıllarda bir eşeklik ettik ve 38 yaşındaki gençleri emekli etmeye başladık. Ama aradan neredeyse 15 yıl geçti ve hâlâ emeklilik sisteminin reformunu doğru dürüst beceremedik. 2006 yılında emeklilik yaşının yükseltilmesi gündeme geldiğinde bir sürü popülist “mezarda emeklilik istemeyiz” diye sokaklara döküldü, Cumhurbaşkanı Sezer yanlış istatistikleri kullanarak yapılan yamalak reformları da veto etti zaten. O zaman bu konuda yazmış olduğumuz analitik bir yazıyla bu bölüme son veriyoruz:

Türkiye yeni Sosyal Güvenlik Yasası’nı tartışırken tartışılması gereken ama tartışılmayan konulardan bir tanesi nedir? Ölüm istatistikleri. Geleceğe ilişkin tahminlere girmiyorum, şimdiki, daha doğrusu yakın geçmişteki rakamlara bir bakalım.

Önce sizi bir test edeyim. Türkiye’de her sene kaç kişi hayatını kaybediyordu? Ölüm oranları her yıl artıyor mudur yoksa azalıyor mudur? Ölenlerin sayısı her yıl artıyor mudur yoksa azalıyor mudur?

2003 ve 2004 yılında aylara göre ölenlerin dağılımı şu şekilde:

Aylar	Ölüm Sayısı (2003)	Ölüm Sayısı (2004)
Ocak	35.851	35.541

⁶⁷ Yine kinaye yapıyorum, amacım kimseyi suça teşvik etmek değildir.

Şubat	28.386	28.140
Mart	31.862	31.586
Nisan	29.170	28.918
Mayıs	28.178	27.934
Haziran	27.770	27.530
Temmuz	27.136	26.901
Ağustos	26.653	26.422
Eylül	24.843	24.622
Ekim	26.289	26.062
Kasım	25.726	25.504
Aralık	31.809	31.534
G.Toplam	343.673	340.694

Nüfusun yaklaşık % 0,5'i her sene yaşamını yitirirken ölüm oranlarında ve ölenlerin sayısında düşüş gözlemliyoruz. Diğer yıllara ait istatistiklere ulaşmak için çok çaba sarf etmedim, tembellik yaptım, o yüzden 2 yıllık rakamlara bakarak yorum yapacağım. Yaz aylarında ölenlerin sayısı kış aylarında ölenlerin sayısından daha az, demek ki adamı hastalık (muhtemel normal grip, domuz gribi değil) öldürüyor.

Benim asıl gelmek istediğim konu mezarda emeklilik konusu. 2004 verilerine⁶⁸ göre 50 ve 55 yaşları arasında 16 bin kişi, 55 ve 60 yaşları arasında 21 bin kişi, 60 ve 65 yaşları arasında 27 bin kişi, 65 ve 70 yaşları arasında 33 bin kişi ve 70 yaşın üzerinde 178 bin kişi hayatını kaybetmiş.

Şimdi çok kabaca bir hesaplama yapacağım. 2004 yılında Türkiye'de 50-65 yaşları arasında yaklaşık 8,3 milyon kişi varmış, bunların 64 bini yaşamını kaybetmiş, yani % 0,8'i. Şimdi biz emeklilik yaşını 1 yıl yükseltirsek 50 yaşının üzerindeki insanların % 0,8'i emekli olamadan yaşamını yitirecek, yani mezarda emekli olacaktır. Emeklilik yaşını 5 yıl yükseltirsek, emekli olacakların % 4'ü ancak mezarda emekli olacaklardır. Demek ki sendikalar emeklilerin % 4'üne haksızlık yapmak için toplumun geri kalanından topladığı vergileri emeklilerin % 96'sına 5 yıl daha uzun süreli emeklilik maaşı vermeyi uygun görüyor. Dikkat edin, 50 yaşına ulaşmış bir Türk vatandaşı ortalama 75 yaşına kadar yaşamayı bekliyor. Kadınlar erkeklerden daha uzun yaşıyor. Siz kadınları 58 yaşında emekli yaparsanız 18 yıllık emeklilik süresi vermiş oluyorsunuz; erkekleri 60 yaşında emekli yaparsanız 14 yıllık emeklilik süresi vermiş oluyorsunuz.

Emeklilik ile ilgili politikacıların hesaba katmadığı neler var? Birincisi insanlar tıptaki gelişmeler nedeniyle gitgide daha uzun yıllar yaşıyorlar, yaşam beklentimiz bundan 30 yıl öncesine kıyasla neredeyse 15 yıl arttı. 2036 yılına geldiğimiz zaman ortalama hayat beklentisi 80'in

⁶⁸ http://www.nvi.gov.tr/attached/NVI/istatistik_2004/2004olum/2004olum_excel/2004olencinsyasgrpturkiye.xls

102 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

bayağı üzerine çıkmış olacaktır. İkincisi, sağlık harcamaları reel olarak artış gösterecektir, öyle üç kuruşa doktor çalıştıramayacağız, 5 kuruşa ilaç alamayacağız. Şimdiki düzenlemeler kısa vadede ne kadar etki eder bilmiyorum ama uzun vade için yaraya pansuman olmaktan bile uzak. Üstüne üstlük 18 yaşına kadar herkese sağlık sigortası garantisi verilmiş galiba, al başına belayı. Anayasada yazdığı gibi sosyal bir devlet olma yolunda ilerliyoruz. Nereden gelecek bu harcamaların parası?

Nasıl bir değişiklik yapılmalıydı peki? Emeklilik yaşı 30 yıl sonra değil şimdiden kademeli olarak 65'e çıkarılmalıydı. Yeni emekli olacaklara 10 yıllık emekli maaşları emekli oldukları gün toptan ödenmeli, girisine karışılmamalıydı. Erken ölenlerin ailelerine hakkettikleri emekli maaşı kadar ödeme yapılmalıydı (böylece mezarda emekli olsa da kendilerinin kesinlen emeklilik vergilerini geri almış olacaktı). Uzun yaşayanlar kendi başlarının çaresine baksınlar (sigorta şirketlerinden ömür boyu aylık ödeme yapan sigorta almak gibi). Aylık emekli maaşı asgari ücretin üzerinde olmamalıydı. Tüm bu değişiklikler yapıldıktan sonra ise çalışanlardan yapılan SSK kesintileri azalan harcamalar nispetinde düşürülmelidir. İsteyenler sigorta şirketlerinden emeklilik ürünlerini satın alsın, o kısmı beni ilgilendirmez. Bunun dışında çalışanlara vergi öncesi maaşlarından emekliliklerine kadar dokunmak şartıyla tasarruf yapmaları sağlanmalıdır.

Sosyal Güvenlik Sistemimiz uzun bir süredir iflas etmiş vaziyettedir, her sene 50 milyarın üzerinde açık verdiği içindir de bütçeden buraya kaynak transferi yapılmaktadır. Yani ortalama bir kişiden her sene 700 TL, dört kişilik bir aileden neredeyse 3.000 TL kesilen direkt ve indirekt vergiler 40-45 yaşında emekli olmuş kişilere harcasınlar diye verilmektedir. Yüksek fiyatlardan şikayet etmeyin, benzin alırken veya ulaşımaya verdiğiniz yüksek vergiler emeklilerin maaş ve sağlık giderleri için kullanılıyor. Mezarda emeklilik olmasın diyorsanız aynı zamanda benzin de 4 lira olsun, herkesin 15 bin TL'ye satın aldığı otomobillere 25-30 bin TL ödeyelim de, dediğinizi unutmayın. Her şeyin bir bedeli vardır, devlet mekanizması aldığınız "hakların" ve "hizmetlerin" maliyetini gizleyerek normalde yapmayacağınız seçimleri yapmanıza neden olur. Bugün oylama yapılsa ve her bir kişiden (beşikteki bebekler dahil) her sene 700 TL vergi kesilerek kadınların 38,

erkeklerin 43 yaşında emekli edilmesi istense, bu haktan faydalanacaklar dışında buna kim oy verir Allah aşkına? Politikacıların popülist olmasına neden ses çıkarmıyoruz o zaman?

Popülizm konusundan bahsedip de her fırsatta devletten rüşvet koparmaya çalışan zedelerden bahsetmemek olmaz. İşte bunlardan biri olan fındıkçılar konusunda yazdığımız iki yazı:

Yeniçeriler ile fındık üreticileri arasında ne fark vardır?

*Hürriyet*⁶⁹’ın haberine göre 80 bin Ordulu fındık üreticisi hükümetin fındık politikasını protesto etmek amacıyla Ordu-Samsun karayolunu kapatmış. Ben de buradan çağrı yapıyorum, tekstilciler İstanbul-Ankara karayolunu, pamukçular Adana-Antep, kömürçüler Zonguldak-Ereğli, İncirciler Aydın-İzmir, tavukçular Bandırma-Balıkesir, şeftaliler Bursa-İzmit karayollarını kapatsınlar. Ayrıca Türkiye’nin en büyük döviz girdisini sağlayan turizmciler de Antalya, Dalaman, Esenboğa ve Atatürk havalimanlarını kapatsın. Devletin görevi dara düşen vatandaşı koruyup kollamaktır; dara düşen her vatandaşa Ziraat Bankası ve Halk Bankası kanalıyla sıfır faizli geri ödemesiz kredi vermeli, destekleme alımı yapmalı, liglerden düşmeyi kaldırmalı ve her sene en azından 3 takımın (Fener ilk 3’e giremezse bu rakam 4’e çıkarılmalı) şampiyon olması sağlanmalıdır. Devletin görevi takım tutan vatandaşını mağdur etmemektir.

Memur, işçi, emekliyi unuttuğumuz zannedilmesin. Öncelikle daha önce de yaptığımız çağrıyla bir kez daha yineleyerek asgari ücretin 1 milyon dolara çıkarılmasını ve memur ve işçi maaşlarının ise 1.5 milyon dolar olarak belirlenmesini istiyoruz. Emekliler bizim büyüğümüzdür, onların maaşları da 2 milyon dolar olsun. Gerçi maaşlar yükseltildikten sonra çok önemsemeyiz ama benzinin litresi 25 kuruşa düşürülsün.

Bu isteklerimiz gerçekleşene kadar meclisin önünde oturma eylemi yapalım, sesimizi duyuralım. Devletin “fındık politikasını” protesto etmişlermiş. Milli güvenlik mi ki bu devletin bu konuda bir politikası olsun. Merak ediyorum acaba Türk devletinin kadın donu ve tanga politikası nedir diye. Fındıkçıları da suçlamamak lazım, boşuna almış kudurmuştan beterdir dememişler.

Çanakkale Geçildi

2006’da fındık üreticilerine karşı cansiperane bir mücadele veren hükümet bu sene seçimler öncesinde 180 derece dönüş yaparak fındık üreticilerine % 28’lik (4 YTL’den 5,15 YTL’ye) bir rüşvet verme yolunu

⁶⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4839966.asp?m=1&gid=69&srid=3041&oid=1>

104 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

seçti. Bu sefer öyle yol kesmeler falan da olmadı. Alan memnun, veren memnun, dolaylı olarak veren memnun değil ama dinleyen kim.

Şubat 2007’de AKP’nin seçim ekonomisi uygulamaya başladığını tespit etmiştik. Artık cümle âlem AKP’nin seçim ekonomisi uyguladığını biliyor. Seçim ekonomisi TDK sözlüğünde “oy almak için vergi veren vatandaşın parasını rüşvet olarak dağıtmanın kibar bir şekilde söylenmesi” olarak tanımlanmış⁷⁰.

Neyse, popülizm konusu üzerine çok konuştuk, fındıklara verilen rüşvetin de vatandaşın cebinden çıkan, politikacılar tarafından dağıtıldığını belirtmekle yetineceğiz. El elin eşeğini türkü çığırarak aramış. O yüzden devletin küçülmesi, vergilerin azalması gerekmektedir. Türkiye’de bu vizyona sâhip bir parti maalesef yoktur. Böyle halka böyle politikacılar az bile.

Devletin kendileri kurtarmasını bekleyen popülistler arada sırada balta yı da taş vururlur. İşte bu konuda yazdığım bir yazı:

Hürriyet okuyucular çok seiyor, böyle haberleri çok istiyor diye “*Bolu Dağı Tüneli’nin İstanbul-Ankara istikametine ulaşımına açıldıktan sonra Bolu Dağı’nda bulunan küçük ve büyük esnaf iş yerlerini kapatmaya başladı.*” konulu bir haber⁷¹ yapmış. Haberlere yorum bırakan vatandaşların kendilerini bir kez daha alkışlayacağını düşünerek olsa gerek bu sefer balta yı taş vurmuşlar.

Genellikle bu tür haberlere “evet hükümet bir şey yapsın, mağdurlara yardımcı olsun” şeklinde geri zekalı yorumlar bırakan okuyucular bu sefer Bolu Dağı’nda şahsen eziyet çekmelerinin veya kazık yemelerinin etkisiyle olsa gerek doğru yolu bulmuşlar. Yorumlardan bazıları şu şekilde:

Şenol Sarısoy: “*Bu tünel eninde sonunda açılacaktı, çok kazalar oldu, çok aileler perişan oldu o yollarda, iş her yerde bulunur, ama can bulunmaz, ayrıca ulusoy tesislerinde 60 kişinin işsiz kalması tabiki üzüntü verici ama yaklaşık 20 yıldır 1’i 3’e satarak zaten 50 yıllık kar çıkarmıştınız. Akın akın insan gelirken 1 milyonluk bir paket cipsi 4 milyona sattılar. Etme bulma dünyası. Tünelin bu kadar geç açılmasının nedenleri ortaya çıkıyor. hızlı tren uygulamasıda bu yüzden gerçekleşmiyor. avrupa normlarında bu yüzden yaşıyamıyoruz. birilerinin çıkarları için, 70 milyon çile çekiyor*”

Erbil Keskin: “*tesisler kapanmasın ama araçlar fazladan o kadar yakıt yaksın...yok yaw...sen mi veriyorsun o parayı???...bir kaşık yemeği 10 ytl. ye satarken düşünecektin...haksız kazancı bir şekilde bitirir allah...nasıl mı??? işte bele...).*”

⁷⁰ Gerçekten böyle bir tanım yoktur, ben uydurdum.

⁷¹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5933041.asp?m=1&gid=112&srid=3603&oid=1>

Abdullah Uslu: "NE YANİ,60 KİŞİ İŞİNİ KAYBEDECEK DİYE,O KADAR KİLOMETREYİ İNSANLAR BOŞUNA MI KATEDECEK.NE MANTIK AMA,BİRİLERİ KURSAĞINI,KESESİNİ DOLDURACAK DİYE BENİMCEBİMDEN PARA ÇIKACAK.BUNU DÜŞÜNEN VEYA SAVUNAN RUH HASTASI OLMALI.BAŞKA ŞEY DÜŞÜNÜLEMEZ.DAKİKADA KAÇ ARAÇ GEÇİYOR,KAÇ KİLOMETRE AZ YAPILIYOR.NE KADAR ZAMAN VE YAKIT TASARRUFU YAPILIYOR DİYE TEKNİK HESAPYAPACAĞIMIZA,NEYMİŞ EFENDİM,60 KİŞİ İŞSİZ KALACAKMIŞ,HADI CANIM.KAFA BULMAYIN BİZİMLE."

Ömür Şahin:"BU TÜNELİN AÇILACAGI YILLAR ÖNCEDEDEN BELLİYDİ.ŞİMDİYE KADAR BU İŞLETMELER NEDEN ÖNLEM ALIP YENİ YAPILANMAYA GİRMEMİŞLER. HEP YUMURTA KAPIYA GELECEK VE BİZDE DEVLETTEN MEDET UMACAGIZ. DEĞİŞŞİN ARTIK BU ZİHNİYET"

Şenol Sarısoy birilerinin çıkarı için 70 milyon çile çekiyor demiş, bizim de burada yüzlerce defa söylediğimiz şeyi bir çırpıda söyleyivermiş. Keşke Şenol Bey ve Şenol Bey gibiler benzer şeyleri fındıklar, kartzedeler, tavukçular, vs. için de söylese de devlet destekleri, teşvikler, dolaylı rüşvetler ortadan kalksa.

Son olarak popülizm ve devletten destek dilenilmesiyle ilgili başka bir bakış açısını gösteren Eylül 2007 tarihli yazımı paylaşıyorum:

Küresel ısınma oldu, çiftçilerimiz mağdur kaldı teranelerini bir süredir dinliyoruz. Hatta seçimlerden önce kuraklıktan dolayı çiftçilere "yardım" yapılmasıyla ilgili bir sürü haberler de okuduk.

Gerçekten de çiftçilere "vergi veren vatandaşın" toplanan paraları vermeli miyiz? Devlet paraları ağaçlardan toplamıyor, benzine vergi koyuyor, otomobile vergi koyuyor, KDV topluyor, ücretlilerden vergi kesiyor. Sonra da toplanan paraların bir kısmını kimin sesi daha fazla çıkarsa onlara dağıtıyor. Bu doğru mu?

Limon ile ilgili şu haberi⁷² okuduktan sonra siz karar verin. Geçen sene 750 bin ton limon üretimi yapılmış ve çiftçi limonun kilosunu 15 YKr'a satıyormuş. Çarpma bilen okuyucularımız çiftçilerin eline geçen sene 112,5 milyon YTL para geçtiğini hesap edebilirler.

Bu sene ise küre ısınmış (bir senede kendini nasıl bu kadar çabuk gösteriyorsa bu küresel ısınma üçkağıdı?!) ve üretim 300 bin ton'a düşmüş, yani % 60 azalmış. Arzda azalma meydana geldiği için fiyatlar bu sene 5 katına çıkarak 75 YKr'a yükselmiş. Yine çarpma bile okuyucularımız çiftçilerin eline bu sene 225 milyon YTL para geçeceğini hesap edebilirler.

⁷² <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/7390624.asp?gid=196&sz=71333>

106 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

Çiftçilerin maliyetinin % 10 yükseldiğini kabul edersek, bu sene kârlarının geçen seneye kıyasla 100 milyon YTL'den daha fazla yükseldiğini görebiliriz. Yani küresel ısınma çiftçileri değil tüketicileri vurmuş, çiftçiler göreceğiniz üzere “bayram” ediyorlar. Gökten yağmur yağmamış ama para yağmış.

Bir de bunun üzerine kalkıp çiftçilerin üretimi düştü, devlet yardım yapsın lakırdılarını etmeyelim lütfen. Olması gereken bir şey varsa o da devlet çiftçilere kuraklık vergisi getirsin ve çiftçilere havadan gelen bu 100 milyon YTL'ye el koysun.

Asıl problem çiftçilerin sigorta yaptırmamasında. Kuraklık gerçekten belli bölgelerde birçok çiftçiye vuruyor ve bunlar neredeyse hiç üretim yapamıyorlar. O yüzden de yükselen fiyatlardan yararlanamıyorlar. Kuraklık olmayan bölgelerdeki çiftçiler de satış gelirlerini 5 katına çıkarıyor. Kuraklığın vurduğu çiftçiler parayı devletten istiyor. Olması gereken kuraklıktan etkilenmeyen çiftçilerin kuraklıktan etkilenenlere para vermesi. Biz buna ekonomide sigorta yaptırmak diyoruz.

Kendi probleminizi kendi aranızda halledin kardeşim, sıradan vatandaş limona 75 kuruş ödeyerek üzerine düşeni zaten yapıyor, bir de onlardan topladığınız vergileri bir kez daha çiftçilere dağıtmayın.

Size iki tane sorum olacak. Bütün gün eşşek gibi çalışmışsınız, akşam eve dönüyorsunuz, bir de ne göresiniz. Diyarbakırlı karpuzcular sizin sokağın yolunu kapatmışlar, herkesin 3 liraya sattığı karpuzda sizin 5 lira vermenizi talep ediyorlar. Ne yapardınız? Herkesin 3 liraya sattığı fındığı devlete (yani size) 5 liraya satmaya çalışan fındıkçılar için ne yapıyorsunuz?

Eve sağ salim ulaştığınızı varsayalım, yemeğinizi yediniz, pijamalarınızı çektiniz, keyif çayı içiyorsunuz. Birden kapının çaldığını duyuyorsunuz, karşınızda Ege Maden İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Arslan Osman Erdiñç.⁷³ Size düşük kur, yüksek faiz politikası ve en çok ihracatın yapıldığı ABD'deki mortgage krizinin kendi sektörlerini olumsuz etkilediğini belirterek, “Doğaltaş sektöründe ciddi yangın var. Sektörün ayakta kalabilmesi, üretim ve ihracat yapabilmesi için can suyu istiyoruz” dediğini düşünün. Ne yapardınız? Bir dakika deyip gidip cüzdanınızı mı alırdınız, yoksa en kalınından meşe odununu mu? İş-

⁷³ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/7758762.asp?gid=196&sz=83944>

ni bilen bu uyanıklardan Türkiye’de geçilmiyor. Araya “devleti” koyarak sizin cüzdanınızdaki paraları dolaylı yoldan almasını çok iyi biliyorlar. Siz de bu durumu o kadar kanıksamışsınız ki çoğu zaman “ruhunuz bile duymuyor” cüzdanınızdan uçan paraları.

Kural 17: El elin eşeğini türkü çıkırarak ararmış; dünyanın her yerinde devletin başındakiler de sizlerden topladıkları vergilere maalesef aynı muameleyi yapar.

8. Ortaya Karışık

Bu bölümümüzde daha önce değinemediğimiz ama köşe yazarlarının veya politikacıların yazdığı yanlış yazıları veya söyledikleri yanlış ifadeleri gözler önüne seren yazılarımızı paylaşacağız.

Hala Depresyon Lafları Geliyor⁷⁴

Okuyucularımız Güven Sak’ın yazısına⁷⁵ dikkatimizi çekmişler. Güven Sak ekonominin hâlâ depresyonda olduğunu söylüyor. Ekonomimiz geçen senenin son çeyreğinde ve bu senenin ilk çeyreğinde çeyrekler itibariyle % 5, senelik % 20’ye varan hızlarla küçülürken depresyondaydı. Biz de bunu o zaman ifade etmiş ve rakamların içerisinde bulunduğumuz durumu ancak altı ay sonra göstermeye başlayacağını söylemiştik. Artık depresyonda değiliz, hatta ekonomimiz ufak da olsa büyümeye başladı. Güven Sak ise hâlâ depresyonda olduğumuzu iddia ediyor.

Şimdi vaktim yok ama bilirsiniz ben böyle fırsatları hiç kaçırmam. Eleştirisini ilk fırsatta yaparız.

Favori Ekonomi Yazarımı Değiştirdim.

Benim favori yazarım Uğur Gürses idi ama ekonomideki son verilere rağmen karamsar duruşunu değiştirmede. En son yazısında

⁷⁴ 7 Ağustos 2009 tarihinde yazılmıştır.

⁷⁵ http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=127272

“Bozuk Saat Roubini”⁷⁶ lakaplı ekonomistin resesyon W şeklinde “seyredebilir” şeklindeki yorumlarına yer verince bendeki bir numaralı konumunu kaybetti.

Onun boşalttığı yere son yazısında Güven Sak’ın “depresyon devam ediyor” iddialarına ekonominin ikinci çeyrekte bir önceki çeyreğe kıyasla % 5 civarında büyüdüğünü gösteren Orhan Karaca yükseldi. Orhan Karaca’nın en sevdiğimiz yanı bir görüşe an-gaje olmaması ve gelen verileri çarpıtmadan analiz edebilmesidir. Benim artık Güven Sak’ın “depresyon devam ediyor” şeklindeki iddialarına cevap vermeme de gerek kalmadı.

Bu arada bir okuyucumuz “Siz de *rdynk* gibi borsanın 33 bine düşebileceğini düşünüyor musunuz?” diye bir soru yöneltmiş. Dünyaya göktaş çarpar, borsa sıfıra da düşebilir, her şey olabilir. Ama bunun olması muhtemel mi diye sorarsanız... Bence bunun olma olasılığı düşük, o yüzden bahse girmek isteyen olursa buyursun.⁷⁷

Amigo Yazar Süleyman Yaşar

“Kriz lobisi çok üzülecek ama, galiba dünya mali krizi Türkiye’ye teğet geçecek.”

Yukarıdaki sözler⁷⁸ başbakan’a ait değil, Taraf Gazetesinde köşe yazarlığı yapan Süleyman Yaşar’a ait. Bilirsiniz ben ne karamsar ne de iyimser ekonomistleri severim, ekonomist dediğin realist olacak. Dün Ege Cansen’i eleştiren bir yazı yazmıştık, bugün de onunla karşı tarafta bulunan Süleyman Yaşar’ı eleştireceğiz.

⁷⁶ Bu benim Roubini’ye verdiğim lakap, yoksa Türk medyası gelecek krizi taaaa 2004’te tahmin eden Roubini için “kahin” diyor. Aynı Roubini bizim borsanın 23.000’e Amerikan borsasının 6.400’e düştüğü zamanlar “borsalar daha da düşecek şeklinde tahminlerde bulunduğunu ve Amerikan borsası 10.000’e Türk borsası 50.000’e yükselene kadar bu tahminlerine devam ettiğini de belirtirsem neden bozuk saat dediğimi anlarsınız.

⁷⁷ Bu yazının buraya aktarmadığım bir kısmında TEGV’e 10 TL bağış yapan okuyuculara borsayı bir sene sonra nerede gördüğümü söyleyeceğimi belirtmişim. İki okuyucumuz toplam 250 TL bağış yaptılar ve ben de onlara borsanın bir sene içerisinde 65.000’e yükselerek rekor kıracağını söyledim. Borsa o günlerde 47 bin idi, ne olacağını bir sene içerisinde göreceğiz.

⁷⁸ <http://www.taraf.com.tr/makale/3274.htm>

Mevsimsellikten arındırılmış çeyrekler itibariyle yayınlanan büyüme rakamları kavramı ile ülkemiz daha yeni tanışıyor. Bundan 6-7 ay önce ilk İnan Doğan Turkishtime’da bahsetmişti. Dördüncü çeyrek verilerine bakıp ülkemizin o dönemde senelik % 15 civarında bir hızla küçüldüğünü belirtmişti. Geçenlerde ise önce Orhan Karaca, sonra Seyfettin Gürsel ikinci çeyrek büyüme rakamlarına bakıp ekonomimizin ikinci çeyrekte senelik % 20’nin üzerinde büyüdüğüne işaret etmişlerdi. Ben iyi ekonomist diye bunlara derim. İşkembeden sallayıp yazı yazan, krizin göbeğinde “kriz Türkiye’yi galiba teğet geçecek” diye milleti yanıltmaya çalışanlara ekonomist değil, amigo denir.

Sayın Yaşar yazısında Türkiye’nin borç ödemelerinden dolayı sorun yaşamayacağını, Aralık 2008’de dolar kurunun 1,7’den 1,5’e düşmesinin de bunu gösterdiğini belirtmiş. Anlamadığı nokta krizin çok boyutlu olduğudur. İmalat sanayi kapasite kullanım oranları dibe vurmuş, ihracat rakamları % 20’lik gerilemeye işaret ediyor Süleyman Yaşar dolar kuruna bakarak kendini avutuyor. Kaldı ki onun yazısından 2 ay sonra dolar kuru 1,8’e kadar da yükseldi.

Bahsettiğimiz yazıdan birkaç hafta sonra yazdığı başka bir yazıda⁷⁹ ise hâlâ açıklanan verileri objektif bir şekilde değerlendiremediğini bizlere ispatlarcasına şu sözleri sarfediyor:

*“Türkiye İhracatçılar Birliği’nin verilerine göre 2009’un ilk 17 gününde toplam ihracat 2 milyar 570 milyon dolara ulaştı. Geçen yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 33 oranında geriledi. Bu da, diğer sektörlerdeki ihracatın otomotivdeki gibi düşmediğini ve böylece **toplam ihracatın hızla aşağı yönlü hareket etmediğini** bize gösteriyor.”*

İhracatın % 33 geriliyor ve sen ihracat hızla aşağı yönlü hareket etmiyor diyorsan sana benim bir şey söylememe gerek yok, niyetin belli.

⁷⁹ <http://www.taraf.com.tr/makale/3617.htm>

Şubat ayının ortasında ise “Krizle Başka Bir Teğet Geçiş Daha” başlıklı bir yazıda⁸⁰ hâlâ akıllanmadığını gösteriyor bizlere. Yazıda “Türkiye, şans oyunları ihalesinden 4 milyar dolar gelir bekliyor. Maliye Bakanı Kemal Unakıtan’ın 2009 yılı bütçesini sunarken verdiği bilgilere göre, hükümet bu yıl özelleştirmeden 15,5 milyar liralık gelir bekliyor.” diyerek hükümetin amigoluğunu yapıyor. Birincisi ekonominin % 14,3 hızla küçüldüğü çeyreğin ortasında ihaleye çıkmak finansal cehalet; borsa 25.000’e düşmüş, hükümet piyasaya çıkıp özelleştirme yapma yanlışında bulunacak, olacak iş mi? Bir ekonomi yazarı olarak senin yapman gereken bu davranışı eleştirmek, ihaleden çıkacak fiyatın tatminkâr olmayacağını, kriz olan bir yılda 15,5 milyarlık özelleştirme gelirinin hayal olduğunu söyleyip insanları aydınlatman lazım. Sen tam tersini yapıyorsun.

Sonra 9 Mart 2009 tarihinde dolar kuru 1,79 iken bize “Doların neden yükseleceğini ve 2,25’e çıkacağını” anlatıyor⁸¹. Yahu Amerika bu yazının yazılmasından 9 gün sonra piyasaya 1,3 trilyon dolar para süreceğini ilan etmedi mi? Bir ülke karşılıksız para basarsa parasının değeri ne olur, düşmez mi? Hadi 9 Mart’ta yanıldın, 18 Mart’ta artık efendi efendi çıkıp “ben geçen hafta bir yanlışlık yaptım, milleti dolara teşvik ettim, oysa şimdi yanılacağım kabak gibi ortaya çıktı, tahminlerimi tam tersine çeviriyorum” diye milleti uyayabilirdi. Ben mesela 2008’in sonunda krizin vehametini görüp 1\$=2 TL şeklinde yaptığım tahminimin yanlış çıkacağını ve doların uzun vadede değer kaybedeceğini 24 Mart’ta⁸² belirtmiştim.

En son 1 Temmuz tarihinde ilk çeyreğe ait büyüme (pardon rekor küçülme) rakamları açıklandığında ise % 13,8 olan küçülme rakamını “Dolar Hesabıyla Yüzde 29 Küçüldük” başlığını kullanarak duyurmuş⁸³. Hani kriz teğet geçecekti? Sanki “Krizle Başka Bir

⁸⁰ <http://www.taraf.com.tr/makale/4079.htm>

⁸¹ <http://www.taraf.com.tr/makale/4395.htm>

⁸² <http://ekonomitürk.blogspot.com/2009/03/yalanci-bahar-mi.html>

⁸³ <http://www.taraf.com.tr/makale/6320.htm>

Teğet Geçiş Daha” başlıklı yazıyı başkası yazdı. Hani dolar yükselecekti? Böyle bir başlık atmasının sebebi bütün suçu “kriz lobisi” olarak adlandırdığı, krizin gelişini ve şiddetini doğru tahmin eden ve bu konuda önlem alınmasını talep eden kesime atmak. Dolar hesabıyla ne kadar küçüldüysek küçüldük, bize ne? Dış borç ödeme problemimiz yok ki dolar cinsinden milli gelirimize bakalım. Küçüldüysek % 14 küçüldük. Türk lirası kazanıyoruz Türk lirası harcıyoruz, hangi tarihte dolar cinsinden büyüme ya da küçülme oranlarımız açıklanmış ki sen böyle bir başlık atıyorsun. Ekonominin bu kadar hızlı küçülmesinin sorumlusu da yönetimdir. Fenerbahçe kendi sahasında ikinci sınıf bir takıma maçı kaybediyorsa suçlu olan spor yorumcuları değil, ya teknik direktör ve futbolculardır ya da yönetim. İşler iyiye giderken “biz yaptık, biz becerdik” diye ortada kasılıp kasılıp duruyorlardı, şimdi de sorumluluğu üstlerine almalıdırlar.

Haaa, bu arada gözümünden kaçtı sanmayın. Aynı yazıda “*ekonomik durgunluğa rağmen 2009 yılının ilk üç ayında Çin yüzde 6,1, Hindistan yüzde 5,8, Güney Kore yüzde 0,01 oranında büyüdü.*” ifadesini kullanmış. Güney Kore’nin ilk çeyrekteki küçülme oranı bir sene önceki çeyreğe göre % 4,2 idi. Madem Türkiye’yle karşılaştırıyorsun doğru rakamları kullan.

Ege Cansen’den Cari Açık Komedi

Köşe yazarlarının yazılarını eleştirmek istediğimde gittiğim bir numaralı maden Yiğit Bulut’tur ama ben bu sefer *Hürriyet*’ten başlayayım dedim taramaya. Daha ziyaret ettiğim ilk sayfada Ege Cansen’in 9 Eylül 2009 tarihli bombasıyla karşılaştım: cari açık azalmıyor başlıklı bir yazı.

Ege Bey Türkiye ekonomisi gelecek yıldan itibaren büyümeye başlayınca cari açık yeniden ve hızla artacaktır diyor. Cari açık yüzünden hasta olduğunu belirten Cansen sürekli “yüksek faiz-

düşük kur cari açık yaratır” şeklinde tekerlemeler söylediğini de belirtiyor. Cari açığa çözüm olarak da ihracatımızı 2009’daki 110 milyar dolar seviyesinden 120 veya 130 milyar dolara çıkarmamızı öneriyor.

Vaaaaay be, ne süper öneri. Biz neden daha önce bunu düşünemedik yahu. Sağolsun Ege Bey benim de ufkumu bir anda açtı. Bana kalırsa 130 milyarlık ihracat da yetmez, yaptık mı şöyle 600-700 milyar dolarlık ihracat yapalım ki Çin gibi senede 400-500 milyar dolar cari fazla verelim. (İçeriye doğru yüksek sesle bağırarak) Hasan oğlum, şu ihracatı arttırma düğmesini sonuna kadar aç da cari açık problemini bir an önce çözelim.

Var mı böyle bir şey ya? Bir de bu adamlar ülkenin “en meşhur” ekonomistleri olarak ekranlarda cirit atıyorlar. Amerikalı matematik özürlü ekonomi öğrencileri⁸⁴ bile bunların yazılarına güler. İhracatçı salak mı da ihracatı arttırmak aklına gelmiyor? Adam ya malına alıcı bulamıyor, ya rekabet çok güçlü iyice fiyat kırmak zorunda kalıyor. Keyfimizden daha az ihracat yapmıyor değiliz.

Bir de dolamış şu “yüksek faiz-düşük kur” tekerlemesini diline 10 senedir kafamızı şişirdi. Nominal faizler % 8’e reel faizler % 4’e kadar inmiş hâlâ yüksek faiz demekten vazgeçmiyor. Elin adamı tasarruf yapıyor, 40 yaşında çalışanlarını emekli etmiyor, teknoloji üretiyor, tüketiciye hitap ediyor da öyle ihracat yapıyor. Ege Bey hâlâ iki düğmeye basarak tüm problemlerimizi çözeceğimizi zannediyor. Geçen seneden beri faizler 10 puan düştü, TL % 20 değer kaybetti. N’oldu ihracat arttı mı?

Bir de utanmadan ekonomi büyümeye başlayınca cari açık da artacaktır diyor. Günaydın da o ilişki öyle değil. Kaldı ki Türkiye’nin cari açığının çoğunluğu enerji ithalatından ve enerji

⁸⁴ Amerika’da üniversitede ekonomi dersi verdiğim için biliyorum, hakaret anlamında söylemiyorum, gerçekten çoğunluğu matematikten anlamayan yarı câhil ama kibar insanlar.

fiyatlarının yüksekliğinden kaynaklanıyor. Enerji fiyatları arttıkça cari açık da artacaktır. Bu sorunun kısa vadeli çözümü Kon-ya Ovası'nda petrol bulmaktır, uzun vadeli çözümü ise alternatif enerji türlerine yatırım yapmaktır.

Yatırım yapacak parayı biz tasarruf etmediğimize göre ya dışarıdan borç alıp cari açık yaratacağız ya da Ege Bey bir düğmeye basarak bize Amerikan dolarını nasıl havadan yaratacağımızı öğretecek.

Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı

Zafer Çağlayan, Durmuş Yılmaz'ı iki gün önce⁸⁵ madara etmiş, o konuda bir iki laf edeceğim. *Referans*'tan aktarıyorum.⁸⁶

Çağlayan, Sanayi Bakanlığı görevine geldiği sırada, Merkez Bankası ile ilgili sözlerinin gazetelerdeki bazı kalemler tarafından yanlış anlaşıldığını, oysa kendisinin birçok platformda Merkez Bankası'nın bağımsızlığını savunduğunu kaydetti. Son açıklanan enflasyon rakamlarının dikkatle izlenmesi gerektiğine işaret eden Çağlayan, "Merkez Bankası fiyat istikrarını korumaktan sorumlu olan kuruluştur. Buyurun bağımsızlık sizin. Ama Merkez Bankası'nın, enflasyonla mücadelede gelmiş olduğumuz noktada, enflasyon konusundaki eleştirilerin Hükümete gelmesini de ciddi anlamda haksızlık olarak kabul ediyorum" dedi.

Bakalım 6 Ekim 2007 tarihinde Çağlayan Merkez Bankası'nın bağımsızlığını nasıl savunmuş⁸⁷:

*Merkez Bankası bağımsız bir kuruluş. Elbette ki Merkez Bankası'nın bağımsızlığına saygı duyarız. Tabii Merkez Bankası ile ilgili görüşlerimizi söyleyince bunlar çeşitli şekilde speküle edilebiliyor. Siyaset bir kurum üzerine baskı yapıyor diye ifadeler sarf ediyorlar. Şunu çok net söyleyeyim, **Merkez Bankası'nın görevi sadece Türkiye'de fiyat istikrarı sağlamak değildir.** Merkez Bankası'nın en önemli görevi, Türkiye'de ekonomik istikrarın sağlanmasına katkı verecek her türlü çalışmayı yapmaktır, kendine verilmiş olan görev çerçevesinde. Türkiye'de yatırım, üretim, istihdam konusundaki dengelerin korunmasına destek vermektir. Bu konuda tabii ki Merkez Bankası'na faiz düşün veya düşmeyin şeklinde bir görüş ifade etmem, onu Sanayi Odası başkanlığımda çok daha net bir şekilde ifade ediyordum. Şannediyorum ki gelişen şartları dikkate alarak*

⁸⁵ 5 Mart 2008'de

⁸⁶ http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=91790

⁸⁷ http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2007/Ekim/06/Haber_275063.aspx

bağımsız bir çerçevede gerekeni yapacaklar. Ancak şimdi bağımsız kalmak sadece fiyat istikrarını korumak, onun dışında hiçbir şeye karışmak değildir.

Bu laflar üzerine Merkez Bankası, Çağlayan'a "sen ne dediğinin farkında mısın, söylediğin sözler yanlışlar ve Merkez Bankası'nın görev tanımı dışındadır, görev tanımını değiştirmeyi istiyorsan kanunları değiştir, kanun yapıcı sensin ben değilim" diyeceğine kuzu kuzu itaat etti. Şimdi de Merkez Bankası'na yapılan eleştiriler müstahaktır. Şunu da açıkça belirtelim, enflasyonun asıl yüksek çıkmasının sorumlusu hükümettir. Piyasaları serbestleştirecek, mikro reformları gerçekleştirecek olan Merkez Bankası değil, hükümettir. Görevlerini yapacaklarına popülizme, türban siyasetine sardırıp, enflasyon konusunda pişkin pişkin Merkez Bankası'nı suçluyorlar. Mikro reform olmadan enflasyon da, işsizlik de, cari açık da kalıcı olarak düşmez. Ancak bunu anlayacak kapasiteye sâhip kaç adam var ki hükümette? Peki ya memlekette?

Mahfi Eğilmez Kur ve Para Politikalarını Bilmiyor Olamaz⁸⁸

Gözü kurdan başka bir şey görmeyenler kervanına maalesef Mahfi Eğilmez de katılmış.

Bugünkü yazısında⁸⁹ şu sonuca ulaşmış: "Türkiye'nin verdiği yüksek reel faiz, yüksek miktarda yabancı kaynak çekmekte, o da kurun düşük kalmasına ve enflasyonu baskılamasına yol açmaktadır. Yani Türkiye, enflasyonu düşürmek için kuru baskılamayı ve dolayısıyla faizi yüksek tutmayı bir para politikası aracı olarak seçmiş görünmektedir. Para politikası diye uyguladığımız şey ne yazık ki bundan ibarettir." Yapmayın Mahfi Bey. Güngör Uras ya da Yiğit Bulut yazsa neyse de size yakışmıyor.

Mahfi Eğilmez'in iktisat ve maliye diploması var. Kamu maliyesi alanında Gazi Üniversitesi'nden doktorası var. Çeşitli kamu görevlerinin ardından 1997 yılında Hazine Müsteşarlığı yapmış. Şu anda da Garanti Bankası'nın ortaklarından Doğu Grubu'nun finansal kuruluşlarında üst düzey yöneticilik yapıyor. Bir yandan da *Radikal*'de ekonomi üzerine yazılar yazıyor.

Biraz eski defterleri karıştırdım: 1997 yılı başında ikincil piyasa faizi % 98,4 imiş. Aralık ayını ise % 111,8 ile kapatmış. Enflasyon 1996 yılı sonunda % 75,7 iken 1997 yılını % 99,1 seviyesinde gerçekleştirmiş. Bir de kura bakalım. Dolar kuru 1997 yılı başında 107,775 TL'den yıl sonun-

⁸⁸ Bu yazı Barış tarafından yazılmıştır.

⁸⁹ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=239542>

da 205,245 TL'ye yükselmiş. Reel kur endeksi de (TCMB 1997 baz yılı) 1996 yılı sonunda 101,7 iken 1997 yılı sonunda 115,9 olmuş.

Bu iç açıcı rakamlardan sonra yorum yapmaya gerek var mı bilmiyorum. O güzel günlerde "düşük kur yüksek faiz" politikası yerine "yüksek kur düşük faiz" politikası uygulanıyormuş. Ve o günlerin ne kadar güzel olduğunu çocuk çocuk herkes çok iyi hatırlıyor.

Herhangi bir iktisat kitabını açan herkes görebilir ki açık ekonomilerde döviz kurunu sabitlerseniz para politikası araçlarını kullanamazsınız. Dalgalı kurda ise maliye politikalarını. Aynı zamanda açık ekonomilerde hem döviz kurunu hem de faiz oranlarını belirleme gibi durum da mümkün değil. Bunları Mahfi Bey'in bilmeme ihtimali yok.

Diğer yandan Mahfi Bey "enflasyonu düşürmek için kurun baskılandığı" şeklinde efsaneleşmiş bir argümanı dillendiriyor. Kusura bakmasın ama ortaokuldan terk Anadolu esnafı bu masala inanabilir, ama "enflasyonun her zaman ve her yerde parasal bir olgu olduğunu" bilen herkes kurun enflasyon üzerinde sadece dolaylı etkileri olduğunu enflasyonun tamamen para basmaktan kaynaklandığını hatırlayacaktır. Lâkin gözünüzü kur bürümüşse, bütün denklemlere kuru tek değişken olarak koymakta bir sakınca görmezsiniz.

Tekrar edelim: Kur ile enflasyon ya da faiz oranları arasında hiçbir ilişki yok denemez. Ama hem enflasyonu hem de faiz oranlarını sadece kur etkiler demek tamamen bambaşka bir şeydir.

Enflasyonu bir arabanın hızına benzetirsek, aracın motor hacminden, lastik ayarlarına kadar birçok faktör aracın hızını etkileyecektir. Kur bu detaylardan sadece biridir. Para politikası kapsamında ele alırsak, para basma olayı arabayı kullanan kişinin gaza ya da frene basması gibidir. Şimdi kalkıp ayağımın gaza basması enflasyonu etkileyen faktörlerden sadece biridir, önce şu lastikleri (döviz kuru) değiştirelim de araba daha yavaş gitsin demek ne kadar komikse her şeye kur gözlüğüyle bakmak da o kadar komik!

Faiz Dışı Fazla

Günün incisini Mehmet Şimşek söylemiş,⁹⁰ biz Zafer Çağlayan'dan böyle lafları bekledik ama kır atın yanında duran ya huyundan ya da suyundan kaparmış:

"Faiz dışı fazlayı düşürmeseydik ciddi vergi artışı yapmamız gerekirdi"

⁹⁰ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=237068>

Doğru söylemiş, bütçe açığı vermemek için vergi artışı yapmak gerekir tabii. Onca popülist harcamadan sonra ciddi vergi artışı yapmadığınıza göre faiz dışı fazla hâliyle düşecekti. Borçlanıp para harcamanın adı ne zaman “faiz dışı fazlayı düşürmek” oldu? Kredi kartizedeler de “faiz dışı fazlayı düşürerek” bu günlere geldiler.

Biz de vatandaşa bir tavsiyede bulunalım o zaman. Araba mı almak istiyorsunuz? Paranız mı yok? Hiç problem değil, faiz dışı fazlanızı düşürün, altınıza son model arabayı çekin. Ne süper fikir ama.

Tarhan Erdem’in Anketi Kimleri Morarttı?

Aklınızdan 1’le 10 arasında bir sayı tutunuz. Tuttunuz mu? Aşağıdaki arkadaşlar tuttuğunuz sayıyı kesin biliyordur!!!

1. **Mustafa Özyürek:**⁹¹ Seçimlerin büyük önem taşıdığını belirten CHP Genel Başkan Yardımcısı Mustafa Özyürek , AK Parti’nin tek başına iktidar olamayacağını iddia etti. Kamuoyu yoklamalarının gerçeği yansıtmadığını savunan Özyürek , “Kamuoyunu yönlendirmek adına sürekli abartılı, gerçeklerle ilgisi olmayan anketler yayınlanmakta ve holding medyasında manşetlerden verilmektedir. Bu konuda öylesine abartılı yayınlar yapıyor ki, AK Parti’nin neredeyse % 50 civarında oy alacağı ifade ediliyor. Bunların hepsi beyin yıkama operasyonlarıdır.” dedi.

2. **Fatih Altaylı:**⁹² Tahmine bak çay demle, tahminlerin tutar tarafı yok.

3. **Güngör Mengi:**⁹³ Yok artık! Bu iddia “Ya sayı saymayı bilmiyor ya dayak yememiş” sözünü hatırlattı. Batı’da kasıtlı yönlendirmelere karşı cezaî yaptırımlar uygulanmıyor, suç piyasası işleyişi içinde cezasını buluyor. (Güngör Mengi’nin yaptığı hangi tür yönlendirme sınıfına giriyor acaba?)

⁹¹ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2155186>

⁹² <http://www.tumgazeteler.com/?a=2156883>

⁹³ <http://www4.gazetevatan.com/haberdetay.asp?tarih=20.07.2007&Newsid=128611&Categoryid=4&wid=2>

4. **Güneri Cıvaoglu:**⁹⁴ Neredeyse kamuoyu araştırmalarına bakmaya 'tövbe' edeceğim. KONDA'ya göre, AKP % 48 oy almış... Yani... Her iki seçmenden biri AKP'ye oy verecek öyle mi? Olacak şey değil. Geçiyorum, üzerinde bile durmuyorum. (Biz sizi geçmiyoruz, ama üzerinizde durmayacağız.)

5. **Haluk Şahin:**⁹⁵ Yüzde 48 mi! Daha neler! Oysa ben de dere tepe dolaşıyorum, herkesle konuşuyorum, eski seçimlerden kalma izlenimlerimi gözden geçiriyorum. Hatta uyanmak için kendimi çimdikliyorum, ama bir şey değişmiyor. Hayır efendim, ben bırakın yüzde 48'i yüzde 43'lük bile bir hava görmüyorum! (Anlaşılan gözlükleri değiştirmenin vakti gelmiş, lazerle sorunu kökten de halledebilirsiniz!!)

6. **Burhan Ayeri:**⁹⁶ Seçime bir gün kala AK Parti için rüzgarın tersine döndüğünü gözlemliyoruz. Başbakan hırçınlaştıkça, başında olduğu oluşum kan kaybetmeye başladı. Tarhan Erdem gibilerin anketlerine bakıp kimse aldanmamalı. O ünlü 'Kararsızlar' var ya, hepsi muhalefet partilerine ait. İktidar partisine oy verecekler kararlı. Bu yüzden kararsızların dağıtımında hata yapılmakta. Örneğin bunlar yüzde 14'se, içlerinde AK Parti'ye gidecek oy yok. Genelde MHP, DP ve GP arasında tercihte zorlananlar görmekteyiz. Toparlarsak, yarın gece işlerin karışacağını tahmin zor değil. (Toplama toplama, bırak dağınık kalsın. Senin yapacağın analiz ancak bu kadar olur)

7. **Mehmet Ali Ilıcak:**⁹⁷ Anketlerin saçmalığı! Geçenlerde anketlere inanmadığımı yazmıştım. Dün yayınlanan Konda Şirketi'ne ait anket beni teyit edercesine idi. Ankete göre; AK Parti % 47,9, CHP % 19,5, MHP de % 14,1 olarak gösteriliyor. Olacak şey değil.

⁹⁴ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2157353>

⁹⁵ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2156104>

⁹⁶ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2157525>

⁹⁷ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2155989>

8. **Ersan Çelik:**⁹⁸ Galatasaray bu sene UEFA'da final oynar. (Tarhan Erdem'le alâkası yok, ama futbol yazarlarının saçmala-mada herkesin pabucunu dama atacağıнын örneği olması açısından listemize ekledik)

Türkiye'nin Kredi Notu

Akşam gazetesinden Hüseyin Yıldız'a bugüne kadar pek dokunmadık. Mesela Asaf Savaş Akat yumuşak görünümlü bir kişi, olur da bir yerde karşılaşır kavgaya çıkmaya kalkarsak üstesinden rahatlıkla geliriz diye düşünüyorum. Oysa Hüseyin Yıldız öyle değil, adamın resmine bakmak bile insanın kimyasını değiştirmeye yetiyor. O yüzden bu yazıyı biraz kelle koltukta yazıyorum.

Hüseyin Yıldız⁹⁹ kredi derecelendirme kuruluşları hakkında "Ben şahsen, Türkiye'nin yaşadığı 1994 Krizi ve 2001 Krizi öncesi aldıkları tavırlar nedeniyle, bu tip kuruluşların çok önemsenmemesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, her iki kriz öncesinde de, krizin nedenleri arasında sayılabilecek tavırlar aldılar ve krizin tetikleyicilerinden oldular. Bu nedenle, aslında kendilerine güvenen borç verenlerin işini de zorlaştırdılar." demiş.

Ben Hüseyin Yıldız'a katılıyorum. Önce 1994'te faizleri emir-komuta zinciri içinde düşürmesi için Tansu Çiller'e ve Merkez Bankası'ndan manyak gibi avans çekmesi için Hazine'ye baskı yaptılar. Sonra kriz çıktı tabii. 2001'de anayasayı atan Sezer, attıran ise Moody's idi (arka planda savaşılan reform ajandasını ve özelleştirmeleri saymıyorum tabii). Yani hep onlar suçlu, biz ise saf ve bakırız.

Hüseyin Yıldız'ın şu sözlerine de aynen katılıyorum:

"Her şeyin yolunda gittiği iddia edilen ülkemize not veren rating (uluslararası derecelendirme ve değerlendirme kuruluşları), nedense kredi notumuzu düşürdüler. Peki birçok kişinin dediği gibi, her şey yo-

⁹⁸ <http://www.tumgazeteler.com/?a=2160470>

⁹⁹ <http://www.aksam.com.tr/yazar.asp?a=77529,10,28& tarih=16.05.2007>

lundaysa, bu rating kuruluşları, ekonomik görünüm notumuzu neden düşürüyorlar? ... Üstelik bunu yaparken, yurtiçinde çoğumuzun risk diye algıladığı toplumsal olayları ve siyasî gelişmeleri değil, borç yapımızı ve cari açığı gerekçe gösterdiler.”

Ne demiş Fitch:¹⁰⁰

“Fitch Ratings revised its outlook on Turkey’s foreign and local currency ratings to stable from positive on Thursday, **citing increased political risks sparked by the country’s contested presidential election.**”¹⁰¹

Yukarıdaki açıklamada siyasî gelişmelere referans verildiğini görüyor musunuz? Ben görmüyorum.

Bir Yiğit Bulut Klasî¹⁰²

Yiğit Bulut’u bana bundan bir sene önce Barış tanıştırdı. Önceleri “niye bu adamın üzerinde bu kadar duruyor, medyada bunun gibi bir sürü yetenek düşmanı köşe yazarı var” diye kendi kendime soruyordum. Sonradan Aydın Doğan’la ailevî bağları olduğunu, bunun medyadaki onca köşeyi kapmasına yardım ettiğini fark ettim. Tek bir köşesi olsa ve bu kadar promosyonu yapılmasa üzerinde durmazdım ama *Hürriyet* iki gündür kendisini “uzman” diye gözümüzün içerisine soktu neredeyse. Biz de işe yaramaz “teknik analiz” yöntemini kullanarak piyasalardaki gidişi tahmin etmeye çalışan Yiğit Bulut’un analizini yapmaya karar verdik.

Hürriyet’te yayınlanan yazısında¹⁰³ Damat Bulut şurada destek burada köstek var dedikten sonra “Sonuçlar” kısmında tahminlerini şu şekilde veriyor:

“IMKB’nin normal şartlarda bugün ana destek bölgesi olan 41.800-42.500 bandı içine dönmesi gerekli... Uzun lafın kısıası; Düşüş abartı-lydı. Dünya genelinde ilk dalga atlatıldı ama bu başka artçılar olmaya-

¹⁰⁰ <http://www.marketwatch.com/news/story/fitch-revises-turkeys-outlook-stable/story.aspx?guid=%7B2BFE08C9-3C81-4037-8D7A-3E6865E0F7DA%7D>

¹⁰¹ Fitch Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin politik riskleri arttırdığını söyleyerek Türkiye’nin kredi notunu düşürdüğünü söylüyor.

¹⁰² 1 Mart 2007 tarihinde gerçekleşmiştir bu olay.

¹⁰³ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/6038507.asp?gid=52>

120 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

cak anlamına gelmez. Sizlere bugün için tavsiyem; İMKB'nin var olan veriler ile 41.800-42.500 bandına dönebileceğini bilmeniz ve "satış nasıl abartılıyorsa"; "alım da abartıldığında" normal sınırlar üstünde dikkatli olmanız. Not : BOVESPA bugün 43.849, DOW 12.361 üstüne çıkarsa İMKB'de 42.500 üstünü sorgulayabiliriz..."

Bugün borsamız 39.600'dan kapandığına göre Yiğit Bulut'un pusulasının gösterdiğinin 2.200-2.900 puan aşağısındayız demektir. Avrupa borsaları da % 1,1 civarında düştü, o yüzden şartlar "normal" değildi diyebilirsiniz. Avrupa borsalarındaki düşüşün bize etkisi % 2,2 civarında olması lazım (onlar 5 düşünce biz 10 düşüyoruz ya), demek ki Yiğit Bulut yine de 1.300-2.000 puan arasında bir tahmin hatası yapmış. *"Dolar kurunda dün anlık olarak 1,4260 üstünü gördük ve burasının kırıldığını teyit etmeden "alım yapanlar" ciddi zarar ettiler."* diyerek "yanlış" noktadan dolar alıp % 1 zarar edenler için CİDDİ ZARAR ettiler demeye çekinmeyen Yiğit Bulut acaba kendi tavsiyesine uyup da sabahattan borsaya girip gün sonunda % 4 zarar edenler için ÖLÜMCÜL ZARAR ettiler gibi bir sıfat kullanır mı dersiniz. Bu arada dün dolarda zarar edenler bugün kayıplarını telafi ettiler.

Bu yazı Yiğit Bulut'tan çok, teknik analiz kullanan Yiğit Bulut'u eleştiren bir yazı oldu. Olsun, Yiğit Bulut ekonomi konusunda da matah yazılar yazan birisi de değil ki. Bu arada bize de hayatta Doğan Grubu'ndan iş teklifi gelmez bu yazılardan sonra, ben ismimi hiç açıklamam mı ne yapsam!

Not: Biz bu yazıyı yazdıktan sonra farketтик ki Hürriyet gazetesini yukarıdaki bağlantısını verdiğimiz haberin içeriğini ve Yiğit Bulut'un ölümcül tahminlerinin hepsini kaldırmış ve yerine borsadaki düşüşü anlatan bir haber ve Yiğit Bulut'un borsadaki düşüşü analiz eden sesli linkini koymuş. Keşke bizimde amcamız medya patronu olsa da bir web sitesinde borsa çıkacak, diğerinde borsa düşecek diye yazımızı yayınlasa, sonra borsa düştükten sonra "borsa çıkacak" dediğimiz yazıyı web sitesinden kaldırsa ne iyi olurdu. İnternette sadece yaptığımız doğru tahminlere ulaşabilirdi insanlar ve 3-5 sene sonra "Görüyor musun Yiğit Bulut bir ara her gün borsanın düşüp çıkacağını önceden söylüyordu, inanmazsan internete bak" derlerdi. "Boşandıktan sonra nendense tahminleri doğru çıkmaz oldu :)"

Kayıp, Aranıyor: 1 trilyon dolar¹⁰⁴

Bugün gazeteleri gözden geçirirken beynimden vurulmuşu döndüm. Türkiye'nin toplam borcu 1,25 trilyon dolara çıkmıştı:

¹⁰⁴ 18 Eylül 2006 tarihinde Tuğrul tarafından yazılmıştır.

Türkiye'nin son 26 yılından veriler...

- Türkiye, 1980-2006 arasında 1 trilyon 880 milyar dolardan fazla bir kaynak elde etti.

Bu kaynağın 1,25 trilyon dolardan fazlası iç ve dış borçlanma ile elde edildi... (Yiğit Bulut, Radikal¹⁰⁵)

Borç verilerine bir de ben bakayım dedim: kamunun toplam borç sto-ku 245 milyar dolar imiş (2006 Temmuz itibari ile).

Peki o zaman 1 trilyon dolar borçlanma nereye gitmişti?

Yazıyı baştan bir kez daha okuyayım dedim.

Türkiye'nin son 26 yılından veriler...

- Türkiye, 1980-2006 arasında 1 trilyon 880 milyar dolardan fazla bir kaynak elde etti.

Bu kaynağın 1,25 trilyon dolardan fazlası iç ve dış borçlanma ile elde edildi...

- 1980-2006 arasında vergiden elde edilen kaynaklar, borçlanma ile elde edilen kaynakların yarısından az olarak gerçekleşti...

Önce kafam toplam yaratılan kaynak olarak verilen 1 trilyon 880 milyar rakamına gitti. Ülkenin 1980-2006 arası yaratılan kaynağı (yani milli gelir) 4 trilyon idi. Kaybolan sadece 1 trilyon dolarlık borçlanma değil aynı zamanda 2,1 trilyonluk kaynakmış. Durum gitgide dedektiflik filmlerine dönüşüyordu.

Sonra farkına vardım, yazar Yiğit Bulut. Muhakkak, Türkiye ile kastettiği kamu kesimidir, Türkiye'nin yarattığı kaynaktan bahse-derken aslında devletin yarattığı (daha doğrusu topladığı) gelirle-ri kastediyordur dedim kendi kendime.

Hesapladım, toplanan gelirler 1980-2006 döneminde 0,83 trilyon dolarmış. Borçlanma ile sağlanan kaynak ise 0,23 trilyon. İki-sinin toplamı 1,06 trilyon ediyor, 1,88 değil. Olsun, dedim, köşe-yazısı bu, kimse verilen rakamları doğru olmamakla suçlayamaz.

Aynı dönemde toplam bütçe giderleri 1,08 trilyon dolar olmuş. Bu rakam demin bulduğumuz gelir ve borçlanmanın toplamına

¹⁰⁵ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=198988&tarih=18/09/2006>

hemen hemen eşit. Zaten öyle de olması gerekir. Devlet, yaptığı harcamayı ya vergi gelirleri ile finanse edecek (% 80'i buradan gelmiş) ya da borçlanma ile (% 20'si de buradan). Borçlanma ile sağlanan kaynak, vergi gelirlerinin iki katı değilmiş, aslında dörtte biri imiş. Olsun, dostlar arasında trilyonun lafı mı olur?

Hâlâ çözemediğim, 1 trilyon dolar borçlanma neden hesaplarda borç olarak gözükmüyor? Birilerine çok fena kazık atmışız. Şışşt...Aman çaktırmayın!

Döviz Yorumları¹⁰⁶

Döviz meselesine ben de el atayım diyordum ama “uzmanlarımıza” başvurmaya karar verdim:

“ATA Yatırım Baş Ekonomisti Altuğ Karamenderes, güncel fiyatlardan döviz borçlarının kapatılabileceğini ancak, yatırım amaçlı olarak döviz satın alınmamasını tavsiye ettiğini bildirdi.”

Ne güzel değil mi? Eğer döviz borcunuz varsa borcunuzu kapatın çünkü döviz kurları ileriye gidecek gibi. Sonra pişman olursunuz. E üstadım o zaman döviz alıp yükselince satsak? Yok olmaz, yatırım amaçlı alıyorsan olmaz. Siz bilmezsiniz bu döviz piyasaları adamın gözünden niyetini anlar. Kur, ancak borcunu kapatmak için aldıysan çıkar. Yatırım amaçlı alırsan zarar edersin, çünkü o zaman kur düşer. Yani, kısacası, uzmanımız diyor ki: mecburen, konuşmam gerektiği için konuşuyorum, aslında benim de bir şey anladığım yok.

Devam edelim:

“Piyasalarda yaşanan gelişmeleri değerlendiren Karamenderes, piyasalarda yaşanan gelişmelerin iki kaynaktan beslendiğini belirterek, bu kaynaklardan ilkinin yüksek çıkan Nisan enflasyonu, cari açık, Sosyal Güvenlik Yasası, Cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi Türkiye’de yaşanan bazı gelişmeler, ikinci kaynağın ise yurt dışı borsalardaki değer kaybı ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinin dolara karşı değer kaybı olduğunu anlattı.”

¹⁰⁶ Barış tarafından 25 Mayıs 2006’da yazılmıştır.

Neymiş? Dalgalanma ya yurt içi faktörler ya da dış faktörlerden kaynaklanıyormuş. Satürn piyasası, Merkür fonları ve Mars'taki faizler etkili değil yani. Nisan enflasyonu yüksek çıkınca piyasalar tepki vermiş. Ama ne hikmetse piyasalar bu tepkiyi Nisan enflasyonunun açıklandığı 3 Mayıs günü değil 15 gün sonra vermiş. Hesapları falan ancak yaptılar herhâlde. Tembel adamlar!

Cari açık da yüksek ya.. Bir ay önce cari fazla veriyorduk. 15 gün önce ne olduysa bir anda cari açık 25 milyar dolara fırladı. Eee piyasa bu affeder mi hiç? Sosyal Güvenlik Yasası da 12 aydan fazla bir süredir öyle beklerken sorun yoktu. Hükümet Cumhurbaşkanına göndererek hata yaptı. Uyuyan piyasa canavarını uyardırdı. Cumhurbaşkanı da veto edince piyasalar yine affetmemiş. Burada da birkaç günlük bir gecikme söz konusu ama, olsun o kadar. Malum haberler biraz geç yayılıyor.

Son sebep ilginç: Özellikle gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinin dolara karşı değer kaybı yüzünden lira değer kaybetmiş. Gelişmekte olan piyasalar hangileri? Türkiye, Rusya, Brezilya vs. Yani, Türkiye'de dolar değer kazandığı için lira değer kaybetmiş. Var mı bunun başka izah tarzı?

Karamenderes, “*Şu anda dünya piyasalarındaki gelişmeler beklenmekte*” dedi. Sakın yanlış düşüncelere kapılmayın. Godot falan beklenmiyor yani.

Peki yarın ne olur?

Doların düne oranla bugün bir miktar düştüğünü hatırlatan Karamenderes, şöyle konuştu:

“Bugün durağanlaştı fakat, yön hâlâ belirsiz. Olasılık olarak yönün aşağı doğru durma olasılığı daha fazla yani satış istekliliğinin bir süre daha devam etmesi... Bundan sonraki yönü yurtdışındaki gelişmeler belirleyecek. Henüz yön buradan itibaren yukarı ya da yatay demek henüz zor, hâlâ aşağı doğru bir baskı var. Durgunlaştığı gerçek ama bundan sonraki yön konusunda bir şey söylemek için erken...”

Yorum yok! Anladınız anlayacağınızı...

Bir de Abdurrahman Yıldırım'a kulak verelim. Bugünkü yazısında ne demiş?

“İşler İyiyse Kur Düşer, Kötüyse Çıkar”¹⁰⁷

Şaka gibi ama yazının başlığı bu... İsteyen okur isteyen okumaz linki verdim benden günah gitti.

Vallahi pes ettim. Bu döviz konusu beni aşıyor. Yorum yapacaktım, vazgeçtim.

Kısa Vadede Borsa¹⁰⁸

Kısa vadede borsa kafası koparılmış tavuk gibi hareket eder, nereye gideceği hiç belli olmaz. O yüzden televizyona çıkan, jön borsaacıların 38 binde destek, 45 binde direnç var şeklindeki saçmalarını duyduğum zaman ya onların aptal olduğunu ya da bizi aptal yerine koyduklarını düşünürüm. İşin diğer bir yönü ise borsanın kısa vadeli hareketlerini açıklamaya çalışan yorumcudur. Mesele bundan iki hafta kadar önce borsa düşmeye başladı ve 35.000 seviyelerine kadar geriledi. *Vatan* gazetesinden Ali Ağaoğlu bakın bu gerilemeyi nasıl açıklıyor:¹⁰⁹

“Küresel ısınma nedeniyle mevsim normallerinin üzerinde seyreden hava sıcaklıkları tüm dünyada petrol talebini azaltınca fiyatlar son 18 en ayın en düşüğüne indi. Öyle ki petrol karteli OPEC’in sürekli tekrar ettiği üretim kısma tehdidi bile fiyatları toparlamaya yetmiyor. Ancak herkes hesabını yüksek fiyatlara göre yaptığı için petroldeki düşüş, Türkiye dahil tüm piyasaları derinden sarsıyor. Hava durumunun finansal piyasaları bu denli etkilemesi herhâlde beklenmiyordu. Küresel ısınma, küresel piyasaları da vurdu. Kış mevsiminin sert geçeceği beklentisiyle yükselen petrol fiyatları, beklentilerin tersine kış aylarının ılıman gitmesiyle, Aralık ayının son haftasından bu yana hızla düştü. Aralık ayının başında 64,92 seviyelerini gören Brent petrolünün fiyatı, dün 53,50 dolar/varile kadar düştü. Oysa

107 <http://www.sabah.com.tr/2006/05/25/yildirim.html>

108 Ocak 2007’de yazılmıştır.

109 <http://www7.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&tarih=&Newsid=&Categoryid=&wid=104>

geçen yıl; petrol fiyatlarının 100 dolar/varile kadar çıkacağı çok konuşulmuştu. Havalar soğuk gitmiş olsaydı bile; piyasa katılımcılarının neredeyse yüzde 90'ından fazlasının aynı düşüncede olduğu bir piyasada, yüksek fiyatlardan kimin yeni pozisyon açacağı pek hesaba katılmamıştı. Herkes yükselecek diye pozisyon almış ise alınan bu pozisyonlar kime satılacaktı ? Nitekim tam da bu noktada; ABD'nin bu yılki büyümesinin düşeceğinin kanıksanmasıyla eldeki pozisyonlar başa bela olmaya başladı. Petroldeki satışlar tüm emtia piyasalarını da etkilendi."

Yani neymiş, hammadde fiyatları düştüğü için Türkiye piyasaları da düşüyormuş. Bi' dakika yahu, küçükken Barış'ın kafasına örs düşmüştü, yoksa sizin de mi kafanıza örs düştü? Acaba traderlar arasında şu şekilde konuşmalar geçiyor mudur?

- Muzaffer n'oldü koçum üzgün görünüyorsun?

- Çok üzgünüm Kemal abi, petrol fiyatları düşüyormuş!!

- Vah vah, bu hayat pahalılığında, özellikle 35 milyar dolara dayanmış cari açık ortamında petrol fiyatlarının düşmesi hiç hayra alamet değil. Depolarımızı daha ucuza dolduracağımızdan elimizde kalan paralar ekonomimize çok zarar verecek. Öbür türlü paralarımızı Araplarla Ruslara verince daha da zenginleşiyorduk.

- Öyle abi, n'apacağız?

- Doğru vallahi! Şirketlerimizin maliyeti düşecek, tüketicilerin cebinde harcamak ve yatırım yapmak için daha çok para olacak.

- Bizim insanımız şaşkındır, cebindeki para dinamit gibidir, ne yapacağı belli olmaz.

- Borsanın ne yapacağı da belli olmaz, hemen satalım bizim kağıtları!!

Havalar ısınmışmış da, petrol fiyatları düşmüşmüş de, bizim borsa o yüzden düşmüşmüş!! Son iki haftadır petrol fiyatları daha da düştü. Bugün 51 doların altından kapandı NYMEX'de!!! Bizim borsa niye çıkıyor o zaman?

Oooooo, demek ki petrolden değil. Enerji ihalelerinin iptal edilmiş olmasından ürkmüş olabilir mi piyasalar? Termodinamiğin birinci yasası değişmediğine göre, enerji ihalelerinin iptalinin iptali de söz konusu olmadığına göre sorun bu da değil.

Geçen sene Mayıs ayında yaşanan Merkez Bankası başkanının atama krizinin etkileri hâlâ devam ediyor olabilir mi? Avrupa Birliği ile ilgili tedirginlikler olabilir mi? Ya da SSK Yasası'nın ertelenmesi?

Allah insana akıl fikir versin, başka bir şey istemiyorum. Koyun sürüsü gibi birbirinin yaptığını tekrarlayan traderların peşinden gidip de elindeki kağıtları Türkiye'nin lehine gelişmelerin yaşandığı bir ortamda satan "uyanıkların" ellerindeki kağıtları üç kuruştan kaptırmaları yeterli bir derstir onlara.

Ali Ağaoğlu gibi yorumcular da içlerinden bir ses yazdıklarının saçma olduğunu söylese de bu sese kulak vermek yerine saçma yorumlarına devam etmektedirler. Böyle okuyucuya böyle yorumcu müstehaktır, ne diyelim.

Bu arada *Hürriyet*¹¹⁰ borsanın 40.000'in üzerine çıkmasını şu şekilde açıklıyor:

"Uluslararası borsalardaki olumlu seyir, faiz ve dövizdeki gerilemenin yarattığı olumlu havadan destek alan İMKB, 2007 yılında ilk kez 40 bin puanın üzerinde günü tamamladı."

Hadi yaaaa! Ben de endeksin içinde olan kağıtlar yükseliyor diye borsa yükseliyor zannediyordum. Meğerse hava olumluymuş, nereden bileyim, bizim aklımız böyle şeylere ermez. Acaba faiz ve döviz niye düşüyor ki?

¹¹⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5799773.asp?gid=52>

İkinci Bölüm

Mikro-Ekonomi ve Keyifli Yazılar

Ekonomi sadece şimdiye kadar bahsettiğimiz makro kavramlardan ibaret bir bilim dalı değildir. Aslına bakarsanız ekonomistlerin büyük çoğunluğu şimdiye kadar bahsettiğimiz konularla değil daha detaylı ve mikro konularla uğraşır. Biz de bu bölümde değişik konularda yazılmış yazıları dikkatinize sunacağız.

Şirketler arasındaki rekabet, topraklarımızdaki madenlerin değerini hesaplamada kullanılan yöntemler, nedensellik araştırmaları, negatif dışsallıklar, regülasyonların banka değerleri üzerindeki etkisi, davranışsal ekonomi, sağlık ekonomisi, insan hayatının değerinin belirlenmesinde kullanılan yöntemler, ters seçim, devletin ekonomideki rolü, enerji ekonomisi, özelleştirmeler ve vergi politikaları bu bölümde kısaca değineceğimiz konular arasında. Ekonomistlerin büyük çoğunluğu (% 95'i diyebilirim) bu bahsettiğimiz alanlarda çalışırlar (en azından Amerika'da öyle) ve

bu yüzdendir ki çoğu ekonomistten döviz veya borsa tüyosu almak ve yatırımlarınıza o şekilde yön vermek çılgınlıktır. Ekonomi gerçekten ilginç konuları irdeler, biz de fırsat buldukça bu konulara girip okuyucuları aydınlatmaya çalıştık. Gelecekte ekonomist olmayı düşünüyorsanız üzerinde uzmanlaşacağınız alanın makro-ekonomi olmayacağına iddiaya girerim.

9 YTL'ye Bilet Olur mu?

Olur olur bal gibi olur. *Hürriyet* müşterilerle Onur Air arasında geçen konuşmaları yayınlamış.¹¹¹ Komik olanlarından iki tanesi şu şekilde:

- Dokuz YTL'lik biletlerden istiyorum.
- Hangi yön ve tarihe olacak efendim.
- Hiç fark etmez. Çoluk çocuk uçak görsün.
- Bacım Gaziantep'e dokuz YTL'lik bilet alacaktım.
- Maalesef hiç kalmadı efendim.
- Hiç mi kalmadı?
- Hiç kalmadı.
- Nasıl olur. Binlerce bilet satıldı yani.
- Kampanya dahilinde olanlar geçen hafta satıldı.
- O kadar adam ne yapacak Antep'te hayret bir şey. Allah Allah.

Şimdi ekonomi penceresinden olaya bakalım. Otobüsçüler ve diğer uçak şirketleri haksız rekabet, damping vs. gibi iddialarla bu kampanyaya karşı çıkıyor. Onur Air gerçekten de zararına mı satıyor bu biletleri? Cevap hayır. Bu tür kampanyalar serbest piyasanın bir parçası. Adı üzerinde kampanya, herkese her istediği zaman istenilen miktarda satış yapmıyorlar. O yüzden de buna damping veya haksız rekabet diyemezsiniz.

¹¹¹ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/4198925.asp?gid=52>

Süpermarketler bu tür kampanyaları her zaman yaparlar, satıcıları ürüne “loss leader” denir. Yani birkaç ürünü çok düşük fiyata zararına satarlar ama müşterilerin ayağı alışır, diğer ürünlerden alırlar ve genelde karlılıklarını arttırırlar. Onur Air 100 bin YTL’lik bilet satmış olsun ve bu işten 500 bin YTL zarar etmiş olsun. Olur mu böyle bir analiz? Olmaz.

Birincisi, bu satışları satış olarak değil reklam olarak değerlendirmek lazım. Televizyonda THY’nin reklamını seyrettiğiniz zaman dikkat bile etmiyorsunuzdur çoğu zaman. Ama 9 YTL’ye bilet alan adam “Antep’e uçakla çoluk çocuk kebab yemek gittik” diye 80 kişiye anlatacak, ayağı otobüse almış kişi bir dahaki sefere uçağa binmeyi düşünecektir. Yani çok etkili bir reklam yapıyorsunuz ve karşılığında da uçağa binenlerden 9 YTL para alıyorsunuz. Benim, gazetelerin bunu haber olarak vermesi de reklamdır.

İkincisi, analiz yaparken ortalama maliyete değil marjinal maliyete bakmanız lazım. Ekstra bir yolcunun maliyeti 9 YTL’den az ise, 9 YTL’ye sattığınız bu biletlerden kâr bile elde ediyorsunuz demektir. Uçaklar her zaman % 100 doluluk oranıyla gitmiyor ki. Ben size daha etkili bir promosyondan bahsedeyim, hem de kârlı bir promosyon. Son dakika biletlerini 20 YTL’den satmak (ek maliyetin 20 YTL’den az olduğunu varsayıyorum). Bu biletleri yer olması kaydıyla ve sadece uçak kalkmadan 1 saat önce en fazla 5 kişiye satabilirsiniz. Ya da piyango şeklinde her uçuşta 5 yolcuya 1 uçuş bedava verebilirsiniz. Sonuçta çok az para harcayarak Amerikalıların dediği gibi bir “buzz” yaratıp iyi reklam yapabilirsiniz. İnsanların yaratıcılıklarının sınırı yok, yeter ki devlet bıraksın.

Otobüs Şirketi Hurması

Mikro-ekonomi makro’dan çok daha eğlenceli bir alan. Komedi filmlerinde göremeyeceğimiz durumlar karşımıza haber olarak çıkıyor. Bunlardan bir tanesi de *Hürriyet*’in haberi¹¹²:

¹¹² <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5524440.asp>

130 • İnan Doğan - Ekonomi Türk

“Van’dan diğer kentlere otobüsle yolcu taşımacılığı yapan Van Gölü, Best Van, Van Seyahat, Özvan Yolu, Van Yolu ve Erciş İtimat isimli 6 turizm ve seyahat acentesinin yetkilileri, havayolu taşımacılığının ucuz olmasından dolayı yolcu taşımacılığında büyük sıkıntı yaşadıkları için acenteleri bünyesindeki yaklaşık 300 otobüsü satışa çıkarma kararı aldı.

2 gündür yolcu taşımacılığının yapılmadığı Van’da, Otogar Müdürlüğü önüne park edilen araçlara “Satılıktır” yazısı yapıştıran araç sahipleri, sorunlarına çözüm bulunmaması durumunda yüzlerce insanın işsiz kalacağını belirttiler. Araç sahipleri, hava yolu şirketleriyle seyahatin ucuz olmasından dolayı yolcuların otobüs yerine uçağı tercih ettiğini, bu nedenle de otobüslere rağbetin azaldığını kaydettiler.

Kazandıkları paranın yakıt ücretini dahi karşılamadığını vurgulayan araç sahipleri, protestolarının, devlet yetkililerinin sorunlarına çözüm bulmadığı sürece devam edeceğini ve bu süre içinde kontak kapatacılarını dile getirdiler.”

Güleriz ağlanacak hâlimize. Otobüs şirketi sahipleri (basınımız bunlara yakında UÇAKZEDE derse şaşırmayın) piyasadan anlayan adamlar, rekabet edememeleri yüzünden yeterince yolcu taşıyamadıklarını anlamışlar. Burada problem yok, problem havayolu rekabetinin gelişini yıllar öncesinden görememeleridir. Bu uçaklar havadan inmedi yaa! (hehehehe) Ben bundan 7-8 sene önce mikro-ekonomi dersleri verirken küçük havayolu şirketlerinin büyük havayolu şirketlerine getirdiğı rekabeti tartışan bir vaka analizi yaptığımı hatırlıyorum. Bu rekabetin Türkiye’ye gelmeyeceğini düşünmek saflıktan başka bir şey değildir. Aynı tekstilcilerimiz gibi otobüsçülerimiz de ortada kalmıştır. Kısa mesafe (500 km’den az) otobüs taşımacılığı yapan şirketlerimiz hizmetlerini çeşitlendirerek hava taşımacılığı ile rekabet edebilirler belki ama, Van’dan İstanbul’a veya Ankara’ya otobüs taşımacılığı yapan şirketlerin çok fazla şansı yok. Bu arada rekabette her geriye düşenin bir çeşit “eylem” yaparak devleti kendilerini kurtarmaya zorlamalarını da gözden kaçırdım zannetmeyin, o da başka sefere.

Osmenyum, Osmium????

Arada sırada şu tür laflar kulağıma geliyor. Osmium diye bir maden varmış, çok değerliymiş, en büyük rezervleri de bizdeymiş, satıp

zengin olabilirmişiz. Önce gerçekten böyle bir maden var mı, değerli mi diye araştırdık. Wikipedia gerçekten böyle bir maden olduğunu, gramının da çok pahalı olduğunu ve en büyük rezervlerin de Türkiye de olduğunu söylüyor. Demek ki tamamen yalan bir haber değil bu. Ancak bu madenin oksidinin çok zehirli bir madde olduğunu ve bu yüzden de endüstride nadiren saf olarak kullanıldığını da söylüyor. Kullanım alanları sınırlı ve genelde diğer madenlerle karıştırılarak kullanılıyormuş. Ayrıca başka kaynaklardan bu madeni çıkarma maliyetinin çok yüksek olduğunu da okudum.

Görünen o ki, hemen hemen kimse bu madeni kullanmıyor, kullanmak isteyen olursa da hayvan gibi bir fiyat ödemesi gerekiyor. Çölde susuzluktan ölmek üzere olan adama kaç liraya su satarsınız? Osmium da işte bu fiyattan satılıyor. Şimdi siz çıkıp da bizde 100.000.000.000 gram Osmium rezervi varmış, bunun gramı 100.000 dolar ise bu rezervlerin değeri 1 katrilyon dolardır demeniz saçma olur.¹¹³ Siz piyasaya sunduğunuz miktarı arttırdıkça bu malın fiyatı düşer. Zaten çok talep de yok. Bunu işleyecek teknoloji de yok, üretmeye gerek de yok. Ha, söylemeyi unuttum iridyum osmiuma benzer özelliklere sâhipmiş ve endüstride daha çok tercih ediliyormuş.

Geyikçilerin söyledikleri şuna benziyor, silikonun gramı 10 dolar, silikon kumdan yapıyor, Türkiye’de de kumdan bol ne var? Cevap veriyorum: Türkiye’de bundan bol geyik var, hem de dalı budaklı geyik.

---

¹¹³ Buna benzer bir hatayı Microsoft şirketi de yazılım korsanlarının şirketlerine verdikleri zarar hesaplararak bilerek yapıyor. Her sene atıyorum 100 milyon Windows işletim sistemi kaçak olarak kullanılıyor ve Microsoft da bunların tanesini ortalama 100 dolardan satıyor olsun. Adamlar diyorlar ki bizim bu işten zararımız 100 milyon X 100 dolar = 10 milyar dolardır (aynı bizim Osmium kompo teorisyenlerinin yaptığı yani). Oysa es geçtikleri bir sürü nokta var. Birincisi korsan yazılım olmasaydı bahsi geçen 100 milyon kullanıcının çok ufak bir kısmı para verip bu yazılımı kullanma yolunu seçecekti. İkincisi, bu yazılımın kullanılması Microsoft’la rekabet eden Linux gibi diğer ürünlerin kullanılmamasına neden olduğu için Microsoft’a fayda sağlıyor ve bunun da rakamlara girmesi lazım. Neyse, Ekonomi Türk blogunda biz bu konuyu derinlemesine işleştik, bir zahmet analizin geri kalanını oradan okuyun, herşeyi buraya koyacak kadar yerimiz yok maalesef.

Korelasyon ve Nedensellik¹¹⁴

Bazı ekonomik problemler basittir, insanlar düz mantık yürüterek problemi anlayabilirler ve çözüm üretebilirler. Bazı ekonomik problemler ise karmaşıktır, anlaması ve çözüm üretmesi uzun araştırmalar gerektirir. *Hürriyet*'te yine Sinan Aygün'ün resminin bulunduğu bir haber yayınlandı¹¹⁵. Haberde şöyle deniliyor:

"Ankara Ticaret Odası'nın (ATO) hazırladığı rapora göre, ekonomideki kötü gidiş aileleri dağıttı. Son on beş yılda boşanma oranı yüzde 245 arttarken, en ağır krizin yaşandığı 2001 yılında boşanma sayısı 2000 yılına kıyasla yüzde 45 artarak 50 bin 402'ye çıktı. 2000-2004 yılları arasında 353 bin 765 çift boşandı. ATO'nun Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün verilerinden yararlanarak hazırladığı "Boşanma Raporu"na göre, Türkiye'de her yıl boşanma sayısı artıyor. 1990 yılında 25 bin 712 olan boşanma sayısının, 2004 yılında 88 bin 736'ya çıktığını gösteren rapora göre Türkiye'de son 15 yılda boşanma oranı yüzde 245 arttı."

Sinan Aygün'ün eğitimi nedir bilmiyorum ama ekonometriden anlamadığı kesin. Korelasyon iki değişkenin aynı zaman dilimi içerisinde aynı yönlü veya zıt yönlü hareket etmesine verilen isimdir. Nedensellik ise bir değişkenin başka bir değişkeni etkilemesine denir. İki değişken arasında korelasyon olması bu değişkenlerden birinin diğerini etkilediği sonucunu çıkarmaz. Ne demek istediğimi bir örnekle açıklayayım. Japonca konuşan insanlarda kalp krizi olma olasılığı Japonca konuşmayan insanların yarısı kadardır. Bu herkesin ölçebileceği, tartışma götürmeyen bir gerçek. Yani Japonca konuşma ile kalp krizi riski arasında negatif bir korelasyon vardır. Ama bu Japonca konuşmanın kalp krizi riskini azalttığı anlamına gelmez. Öyle olsaydı biz de Japonca öğrenir, kalp krizi riskimizi azaltırdık. Kalp krizi riskini azaltan sebebi bilmiyoruz, belki Japonların genlerinde bir şey vardır, belki de Japonlar çok miktarda balık yedikleri için öyle oluyordur veya bambaşka bir

¹¹⁴ Bu yazı 13 Şubat 2006 tarihinde yazılmıştır.

¹¹⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/3924768.asp?gid=52>

sebeptir. Bunu tespit edebilmemiz için çok sayıda veriye ve uzun ve detaylı bir araştırmaya ihtiyacımız vardır. Şimdi ATO'nun yaptığı "araştırma"nın zayıf yönlerine bir bakalım.

ATO'nun yaptığına araştırma denilmez tabii ki. 2001 yılında ekonomik kriz olmuş, ayrıca 2001 yılında boşanma sayısı % 50 artmış, hemen bu ikisi arasındaki aslında olmayan (veya çok zayıf) bir bağlantı kurularak "ekonomik krizler boşanmaları artırır" sonucu çıkarılmış. Bu sonucun tek başına bir anlamı da yok aslında ama neyse (çözüm nedir? ekonomik kriz çıkarmamak mı?). Birinci vurgulamak istediğim nokta, tek bir veri kullanılarak genelleme yapmak istatistiksel olarak mümkün değildir. Eğer iki olay arasında bir bağlantı yoksa bile % 50 olasılıkla negatif veya pozitif bir ilişki bulmanız mümkündür. Nitekim 2002, 2003 ve 2004 yıllarında ekonomi çok büyük hızlarda büyümüş ve toplamda % 25'lik bir büyüme oranı yakalanmıştır. Ekonomi % 25 büyürken boşanma oranları ne olmuş peki? 50 binden 88 bine çıkmış, yani neredeyse % 80 artmış. Demek ki boşanmaların arkasında daha önemli bambaşka bir sebep var. Ortaya çeşitli teoriler sürebiliriz. Mesela boşanma oranları artarken Türklerin yabancı uyruklu bayanlarla evlenme oranlarında da artış söz konusu. Bir de buna ek olarak boşanmaların en yoğun görüldüğü gruplar arasında 16 yıldan daha fazla evli olan çiftler var. Şimdi biz de Sinan Aygün gibi bu ikisini birleştirip, "Nataşalar boşanmaları arttıran en önemli sebeptir" sonucunu çıkartabiliriz. Yaşlandıkça ekonomik gücü artan evli erkekler 40 yaşına geldikleri zaman 40'lık karılarını bozdurup 20'lik Nataşalarla evleniyorlar diyebiliriz. Doğru mu yapmış oluruz? Tabii ki hayır. Bu çok karmaşık bir konu ve öyle düz mantık yürütmekle çözülebilecek bir konu değil. Doğruluğunu bir ülkede değil her ülkede her toplumda test etmeniz gerekir. Batı toplumları giderek zenginleşirken boşanma oranları da artış göstermektedir. Demek ki ekonomik güç ile boşanma oranları

arasında aslında pozitif değil negatif bir korelasyon vardır. Yani ATO'nun istatistikleri baştan yanlıştır.

Diğer bir noktaya bakalım. Aynı yazıda intihar istatistikleri de verilmiş. Eğer ekonomik kriz insanları bunalıma sürüklüyor ve evliliği dağıtıyor ise, aynı zamanda intihar sayılarını da arttırmasını bekleriz değil mi? Gazetelerde borsada parasını kaybetti kendini damdan aşağı attı şeklinde haberleri çok görmüşüzdür. Kriz olan 2001 yılında 2000 yılına oranla intihar sayısında artışı bırakın % 10 azalma var. Daha fazla yorum yapmaya gerek var mı?

Profesyonellikten uzak, içi gediklerle ve yanlış sonuçlarla dolu bir çalışmayı halka sunmak, altına da imzanızı atmak ancak Türkiye gibi geyik bir ülkede olur. Bunu yapan da Ankara Ticaret Odası başkanı. Hem ayıp hem yazık.¹¹⁶

Çernobil ve Kanser

Hatırlar mısınız bilmem ama zamanında Çernobil nükleer kazası olduğu zaman Devlet Bakanı Cahit Aral televizyona çıkıp milletin gözünün içine baka baka “Çayda radyasyon yoktur, bakın ben nasıl içiyorum” demişti. Maksat Karadeniz Bölgesi'ndeki çay üreticilerinin gönlünü hoş tutmaktı. Milyonlarca insanımız radyasyonlu çay içmiş çok da önemli değildi. (Aslına bakarsanız popülist politikaların arkasında hep bu mantıksızlık ve sorumsuzluk yatmıyor mu? Ufak bir kesimin çıkarları için milletin tamamını zarara uğratmak) Kaynağını hatırlamıyorum ama sonradan kendisinin de Karadeniz Bölgesi'nde yetişen çaylardan içmediğini öğrenmiştik.

Aradan 20 yıl geçti. *Hürriyet* gazetesinin haberine¹¹⁷ göre Çernobil'deki nükleer patlama gerçekten de kanserde artışa yol açmamış. Benzer bir haberi Ukrayna için de okuduğumu hatırlıyorum. Yani o

¹¹⁶ Bu yazıdan sonra ATO başkanı ve üyeleri de ne bu kitabı alırlar ne de bana iş verirler :)

¹¹⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/4931168.asp?m=1&gid=69&srid=3041&oid=1>

kadar tantana boşunaymış. Nükleer patlama bilimsel araştırmalara göre ülkemizde kanser vakalarında artış nedeni değilmiş.

Haberde bana kalırsa bundan çok daha önemli bir rakam veriliyor. Sigara içenler veya içenleri savunanlar hep anlatır ya: “bizim arkadaşın dedesi günde iki paket sigarayı 50 yıldır içiyor, maşallah turp gibi. Kayınçosu ise spor yapar, sigara içki ağzına koymaz ama kanserden gitmiş”. Maalesef durum öyle değil. Ülkemizde kansere yakalanan vatandaşların % 90’ı sigara içiyormuş. Ülkemizdeki insanların ise % 30’u sigara içiyor. Eğer sigara ile kansere yakalanma arasında ilişki olmasaydı bu iki rakam birbirine eşit olmalıydı. Haa, kansere yakalananların % 10’u sigara içmiyormuş. Kimse kanserin tek nedeni sigaradır demiyor ki, ama görünen o ki en önemli nedenlerinden bir tanesi.

Kural 18: Başkalarının aldığı kararlar yüzünden sizin olumsuz yönde etkilenmenize ekonomide negatif dışsallık denir; devletler çoğu zaman bunları bahane göstererek vergi veya ceza gibi yöntemleri devreye sokarlar; Çoğu zaman bu uygulamalar bilimsel temele değil politik, keyfi kararlara dayandığından birçok durumda problem ya daha da kötüleşir ya da ortaya yeni yan problemler çıkar.

Bana kalsa şehirlerin çeşitli bölgelerinde inşa edilecek özel sigara odaları dışında sigara içilmesini yasaklar, yasağa uymayanları adam öldürmeye teşebbüsten hapse atardım. Sigara içmenin kamuya açık üstü kapalı alanlarda yasaklanması doğru bir adım ancak evinde çocuklarının yanında sigara içerek onları zehirleyen anne ve babalar hakkında ne yapıyoruz? O çocuklar yasal olarak anne ve babanın malı değil sorumluluklarıdır. Devlet nasıl çocuklarını keserle veya baltayla doğrayıp öldüren anne babaları hapse atıyorsa, onların yanında bağımlılık yaratan ve kansere yol açan sigarayı tüketerek uzun vadede öldürmeye teşebbüs eden anne ve babaları da cezalandırmalıdır.

Atma Recep!!

BDDK Başkanı Bilgin, iki buçuk yıldır bankalara yeni lisans vermediklerini, bunu sayısı 47'ye düşen bankacılık sektöründeki konsolidasyona katkıda bulunma amacıyla yaptıklarını söyleyerek "Bu bir stratejidir. Satılan bankalarımızın değerli satılmasının tek nedeni, yeni lisans vermememizdir" dedi. (kaynak: *Hürriyet*)

Desteksiz atmak diye buna denir. Türkiye'de ekonomi polisi olmadığı için kimse bu tür saçmalıkların üzerine gidemiyor tabii ki. Mecburen görev bize düşüyor. Bilgin'in tezine göre yeni lisans verilmemesi bankaların değerli satılmasının tek nedeniymiş. Bunu test etmenin yolu kolay. Şube sayısı fazla olmayan ama bankacılık lisansı olan bir bankanın satış fiyatına bakarsanız bankacılık lisansının piyasa değerinin en fazla ne kadar olduğunu görebilirsiniz. Tek bir şubesi olan Adabank geçenlerde 45 milyon YTL'ye satıldı. Bu demektir ki bankacılık lisansının değeri en fazla 45 milyondur. Şimdi Finansbank 7-8 milyar dolar gibi bir rakama satıldığı zaman, bu kadar yüksek fiyattan satılmasının tek nedeni (değeri en fazla 45 milyon YTL olan) bankacılık lisansına sahip olması değildir.

Ortalama Ne Demek?

Vatan gazetesinde dahiyane bir haber¹¹⁸ okudum. Halkın alım gücünün artıp artmadığı sorusuna cevap bulmak için 2003 yılından itibaren gerçekleşen fiyat artışlarına bakmışlar ve neticede ortalama toplam fiyat artışının % 50,6 olduğunu bulmuşlar. Ancak istatistik tarihine geçecek başka bir gerçeği de keşfetmişler: birçok ürünün fiyatı ortalamanın üzerinde artmış. Bakın mesela bu durum AB ülkelerinde hiç böyle değildir. AB ülkelerinde diyelim ki ortalama enflasyon % 2 olsun, fiyatı % 2'nin üzerinde artan bir tek ürün göremezsiniz!!!! Ya da daha başka bir örnek vereyim. Türkiye'de ortalama zeka seviyesi 90'dır diyelim, Türkiye'de zeka-

¹¹⁸ <http://www.gazetevatan.com/root.vatan?exec=haberdetay&tarih=04.11.2006&Newsid=92062&Categoryid=2>

sı 90'ın altında bir tek insan bulamazsınız çünkü hepimiz cin gibiyizdir. Anlayacağınız ortalama kelimesi enflasyon için kullanıldığı zaman “en yüksek”, zeka seviyesi için kullanıldığı zaman ise “en düşük” anlamına gelmektedir!!!

Nefesi Kuvvetli Hocalar Hastaları İyileştirebilirler mi?

İnanmayacaksınız ama bu sorunun cevabı evet. Şimdi içinizden “Ulan biz de bu kitabı adam gibi biri yazmış diye okuyorduk, meğerse yazarı hurafelere inanan hödüğün tekiymiş; hem bu konunun ekonomiyile ne alâkası var ki?” dediğinizi duyar gibiyim.

Ekonomi sadece arz-talep, dolar-faiz gibi konularla değil, insanların davranışları ve bunların etkileri gibi çok geniş bir alana ilgilenir aslında. Davranışsal ekonomi ekonomi biliminin son yıllarda en hızlı büyüyen dallarından bir tanesidir. 2002 yılında Nobel Ekonomi Ödülünün bir psikoloji profesörü olan İsraili Daniel Kahneman’a verilmiş olması da bunun bir göstergesi. Literatürde deneysel ekonomi olarak geçen bu dal bana sorarsanız oldukça ilginç ve yeni kapılar açacak gibi görünüyor.

Üfürükçü hocaların davranışsal ekonomiyile ne alâkası var peki? Tıp dünyasında sağlık probleminin çözümüne yönelik iyileştirici özelliği olmayan ilaçların veya ameliyatların hastaları iyileştirmesi gibi ilginç bir durum var. “Plasebo etkisi” olarak adlandırılan bu durum dinî inancı kuvvetli hocaların nefeslerinin neden iyileştirici etki yaptığını da açıklıyor. Açıklayalım.

1. Yapılan deneylerde kendilerine çok kuvvetli bir ağrı kesici verildiği söylenen hastalar iki gruba ayrılıyor ve birinci gruba gerçekten ağrı kesici ilaç verilirken ikinci gruba ise hiçbir ağrı kesici niteliği olmayan C vitamini veriliyor. Daha sonra deneklere elektrik verilerek ne kadar acı hissettikleri soruluyor. Sonuçlar C vitamini verilen deneklerin 8 miligram morfin verilmiş hastalarla aynı seviyede acı hissettiklerini gösteriyor.

2. Dan Ariely tarafından yapılan diğer bir deneyde ise bir dozunun fiyatı 2,5 dolar olan ağrı kesiciyi alan hastalar bir dozunun fiyatı 0,1 dolar olan ağrı kesiciyi alan hastalardan daha az acı hissediyorlar. İşin ilginç tarafı her iki gruba da aynı C vitamininin verilmiş olması.

3. Sahte ameliyat olan hastalar sahte hap alan hastalardan çok daha fazla plasebo etkisini hissediyorlar.

4. Plasebo etkisi bazen yıllarca sürebilmektedir.

5. Plasebo etkisi depresyon sorunu olan hastalarda da oldukça iyi sonuçlar verebilmektedir.

Bunlar bilimsel çalışmaların sonuçları. Üfürükçü hocaların kendilerini iyileştirme yeteneği olduğuna inanan insanlarımız da plasebo etkisi nedeniyle birçok durumda gerçekten de ağrılarından ve şikayetlerinden kurtulmaktadırlar. O yüzden bu hocalara giden ve hocaların gerçekten nefeslerinin kuvvetli olduğuna yemin eden insanlar bir bakıma yalan söylemiyorlar.

Akupunktur yapan, bunun üzerine bir endüstri kurmuş olan Uzakdoğulular da plasebo etkisinin başka bir örneği. Yapılan deneyler gerçek akupunktur yapılan kişilerle sahte akupunktur yapılan kişilerin benzer sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur.

Bu sonuçları kullanarak bir yandan üfürükçü hocaların ipliğini pazara çıkarabiliriz ama bir yandan da plasebo etkisinin doktorlar tarafından daha çok kullanılmasını teşvik ederek özellikle psikolojik problemleri olan kişilerin problemlerini çok ucuza da çözebiliriz.

Böbrek Piyasasının Mikro Reformu

Daha önce mikro reform konusuna değindik ama eminim ki ne olduğunu pek anlamış değilsiniz. O yüzden bu sefer detaylı bir

örnekle konuyu açacağım. Vereceğim örnek ekonomiyle alâkalı değilmiş gibi gelecek ama bu konu gerçek ekonomistlerin kendi yeteneklerini gösterebilecekleri en iyi konulardan bir tanesi. Amerika'da, Türkiye'de ve dünyanın her yerinde insan organlarının alınıp satılması yasak, tıbbi olarak organa ihtiyaç duyanlar organ bankasında sıraya girerek organ bağışlayan kişilerden organ gelmesini bekliyorlar. Bu arada sıra size gelmeden ölürseniz o da sizin şansınıza, maksat eşitlik bozulmasın. Amerika'daki istatistiklere bakacak olursak Amerika'da her gün yaklaşık 18 hastanın organ transferi beklerken hayatını kaybettiğini görüyoruz. Amerika'da çoğunluğu böbrek olmak üzere organ transferi bekleyen hasta sayısı 93 bin kişiymiş. Ne yazık ki böbrek transferine ihtiyaç duyan her 4 hastaya karşı böbreğini bağışlayan sadece bir iyiliksever varmış. Türkiye'deki istatistikler ise daha vahim. Türkiye'de her sene organ bağışlayan sadece 140 kişi varmış.

Bu konuda bir problem olduğu aşıkâr. Problem sadece bizim problemimiz de değil, neredeyse tüm dünyanın problemi. Bu konuda başarılı birkaç uygulama varmış. Önce onlara bakalım.

Belçika'da organ bağışlamak isteyenler değil, organ bağışlamak istemeyenler dilekçe vererek programdan çıkıyorlarmış. İnsanlar genelde tembel olduğundan programdan çıkmayan birçok kişi otomatik olarak organ bağışladığı için Belçika'da organ bağışı sorunu yokmuş.

İsrail'de uygulamaya konulmaya çalışılan model ise Marginal Revolution blogunun yazarlarından Alex Tabarrok tarafından önerilmiş. Serbest piyasada organların alınıp satılmasını nefesine yediremeyenler için alternatif bir çözüm üretilmiş. Çözüm, organ bağışı yapmaya dinî ya da başka bir sebeple karşı çıkan birisi neden başka insanların bağışladığı organlardan yararlansın sorusundan ortaya çıkıyor. Yani organını bağışlamamış bir kişinin diğer

insanların bağışladığı organlardan faydalanmasına izin vermeyecek işin talep yönünü kısıyoruz. İnsanlar gelecekteki organ alama riskini azaltmak için şimdiden organlarını bağışlama yolunu seçeceklerinden işin arz yönünü arttırıyoruz. Neticede organ kıtlığı azalacaktır. Sistemin kritik bir mekanizması ise şudur: organlarını bağışlayan kişiler 1 sene bekleme süresinden sonra eğer ihtiyaçları var ise bağışlanan organlar için sıraya girebileceklerdir. Yoksa insanlar önceden bağış yapma yolunu seçmeyeceklerdir.

Tuğrul bu konuda yazdığı bir yazıda *Kennedy Institute of Ethics Journal* (dergisinin) Eylül 2006 sayısında böbrek nakli ve böbrek bağışı hakkında Alireza Bagheri tarafından yazılan ilginç bir makaleye değindiği yazısında şunları söylüyor: “...İran’da hiçbir hastanın böbrek transferi için beklerken hayatını kaybetmediği, ülkede bekleme listesi diye bir şeye gerek olmadığı belirlenmiş. İhtiyaç duyan herkese organ transferi yapılabililiyormuş. Sebep, İranlıların daha mı çok iyiliksever olması? Hayır. Bu başarının arkasında İran’da 1999 yılından beri uygulanan ve organını bağışlayan kişiye para yardımı yapılması (compensated donations) modeli yatmakta. İrandaki sistemde organ bağışlamak isteyenler ve organa ihtiyaç duyanlar Charity Foundation for Special Diseases (tabii vakfın ismi İngilizce değil, Türkçesi Özel Hastalıklar Vakfı oluyor galiba) isminde bir vakfa başvuru yapıyorlar. Bu vakıf bağış sahiplerine 1090 dolar tutarında bir ödeme yapıyor ki bu para İran’da kişi başına düşen milli gelirin üçte biri. Kimin kime bağış yaptığı gizli tutuluyor. Yapılan araştırmaya göre organ bağışlayanların % 80’i, organ nakli yapılanların % 50’si fakir. Bu model sayesinde 1999 yılından bu yana organ transferi için bekleme listesi ihtiyacı ortadan kalkmış.”

Türkiye’de genelde organ nakline ihtiyaç duyan kişiler haricinde bu işe sıcak bakan yoktur, politikacılar da dahil. 2007 yılında CHP Bursa milletvekili Ali Dinçer yaşamını yitirmeden bir süre

önce bu konuda bir şeyler yapmak istiyordu ama meclis kürsüsünden organ bağışı çağırısı yapmaktan öteye gidemedi. Kendisini de tanıdım, iyi insandı ancak bu konuya eğilmesinin arkasında kendisinin de organ bağışına ihtiyaç duymuş olan birisi olmasının payı büyüktü. Damdan düşenin hâline damdan düşen anlar misali Ali Dinçer bu konuda şöyle düşünüyordu: “Nasıl askerlik doğal, zorunlu bir vatan göreviyse organ ve doku bağışı da böyle olmalıdır. Ulusal Organ Nakli Kurumu kurulmalıdır. Bu kurum, organ bağışlarını düzenleme, alma, nakil yapılacak merkezlere ulaştırma işlerini üstlenmeli, organ bağışı sağlayan, nakil yapanları maddeten desteklemelidir.”

Biz bu konuda ne düşünüyoruz söyleyelim. Piyasalar çoğu zaman kendi başlarına bırakıldıklarında oldukça verimli sonuçlar üretirler. Devlet müdahaleleri ise birçok zaman ya problemi daha da kötü yapar ya da yeni problemler yaratır. Organ ticaretinin yasaklanmasını dinî ve etik nedenlerle doğru bulabilirsiniz ancak bu yasağın neticesinde dünyada her yıl on binlerce insanın organ bulamamaktan dolayı ölmesine, yüz binlerce insanın ise acı veren diyaliz gibi kısa vadeli geçici çözümlerle boğuşmasına da neden olursunuz. Eğer devlet müdahalesi olmasaydı parası olanlar ihtiyaçları olan organları piyasadan tedarik edebilecek, organ kıtlığından dolayı ölen insan sayısı çok daha az olacaktı. Organ ticaretinde alan memnun satan memnun olduğu için de bu işten zarar gören insan sayısı da daha az olacaktı. Gördüğünüz üzere devlet müdahalesi bu alanda da çarpık ve bence kabul edilemez sonuçlar doğuruyor.

Serbest piyasa alternatifini bir kenara bırakalım ve insanlara politik olarak daha cazip gelecek başka birkaç fikir ortaya atalım.

Ali Dinçer kabaca herkes organ bağışlamak zorunda olsun diyor. Biz bu öneriyi biraz geliştirelim. Herkes organ bağışlarsa bu sefer de ortada organ fazlalığı oluşur. Neticede tüm dünyada ihti-

yaç duyulan organ sayısı her sene 100.000'i geçmez. Bu insanların tamamı da bizim sorumluluğumuz değil zaten. Türkiye'de ihtiyaç duyulan organ miktarı ise muhtemelen 3.000'in altındadır. Bu durumda eğer organ bağışını zorunlu tutacaksak bunu cinayet işlemiş insanlarla sınırlandırabiliriz.¹¹⁹ Böylece bir can alan bu kişiler, başka bir kişiye can vererek topluma olan borçlarını bir miktar hafifletebilirler. Onun dışında organ bağışının herkese zorunlu olmasını kılabiliriz ama Belçika'da olduğu gibi bir dilekçe ve 100 TL (bu benim fikrim) ücret ödeyenler bu yükümlülüktan kurtulabilirler. Topladığımız paraları ise organ bağışlayan kişilere veya ailelerine 10 yıl süreyle her sene 5.000 TL vermekte kullanabiliriz. İnsanlardan toplayacağımız 100 TL'nin gelecekte olabilecek bir organ ihtiyacına karşı sigorta primi olduğunu düşünebilirsiniz.

Şimdi de işin ülke ekonomisine katkı yönüne bakalım. Ülke-mizin daha hızlı büyüyebilmesi için diğer ülkelere karşı rekabet üstünlüğünün olması lazım. Eğer biz organ bağışı ve nakli işini bir sisteme oturtabilirsek bu sefer ülkemizde gerçekten de organ fazlalığı ortaya çıkacaktır. Bunu da yabancı ülkelerde yaşayan hastaların tedavisinde kullanabiliriz. Mesela böbrek nakli için hastalardan 150.000 dolar gibi bir rakam talep edebiliriz. İşin talep boyutuna bakarsak Amerika'dan bize her sene 4.000'den çok daha fazla sayıda hasta gelecektir. İnsanlar hayatları konusunda risk almak istemezler, Amerika'da ortalama 5 yıl sıra beklemek durumunda olan hastalar bu 5 yıl süresince diyaliz makinesine de bağlanarak hem eziyet çekmekte hem de bunların tedavi masrafları için bizim talep edeceğimiz 150.000 dolar rakamından daha fazlasını ödemekteler. O yüzden bu kişilerin özel sigorta şirketleri de bu ticarete sıcak bakacaktır. Ayrıca dünyanın diğer ülkelerinden de bir bu kadar kişinin ülkemize geleceğini tahmin ediyorum.

---

¹¹⁹ Bu da Çin'in ortaya attığı çözüm oluyor aslında. İdam edilecek kişilerin organları ihtiyaç duyanlara veriliyor. Pek insani bir uygulama olarak kabul görmüyor.

Bu işin getirisi nedir? Sırf böbrek naklinden senede 1,5 milyar dolar civarında bir gelir elde edebiliriz. Ayrıca binlerce kişiye iş imkanı açarak işsizlik oranını da düşürebiliriz. Turizm gelirleri de cabası. Diğer organların da transferini göz önüne alırsak Türkiye dünyanın organ transfer merkezi konumuna yükselecektir. Bir müddet sonra diğer ülkelerden insanlar diğer sağlık hizmetlerini de almak ve tedavi görmek için Türkiye'yi seçecektir. Böylece çok kısa zamanda bu endüstriyi 10 milyar dolar civarında bir büyüklüğe ulaştırabiliriz.

Benim önerdiğim çözümü beğenmeyebilirsiniz. Ancak şu bir gerçek ki bu konuda bir şeyler yapmamız en azından acı içinde organ beklerken ölen insanlarımız için gerekli. Bunu bir fırsata çevirip ülke ekonomisine de önemli katkılarda bulunabiliriz ama bu ikinci planda tabii ki. Neticede önerdiğimiz değişikliklerin bir kısmı bile organ bağıışı konusunda sıkıntıların büyük bir kısmını ortadan kaldıracaktır.

Yumurta Piyasası

Tavuk yumurtasından değil, kadın yumurtasından bahsediyorum. Bu işin piyasası mı olur demeyin. Neticede bir kadında iki tane böbrek var ama ikiden fazla yumurta var, o yüzden fiyatların düşük olmasını beklersiniz değil mi? Önce size bunun Amerika'daki piyasasından bahsedeyim (adamlar böbrek piyasası oluşturulması fikrini etik bulmuyorlar ama başka bir insan parçası olan yumurtaların satışına karışmıyorlar, çifte standart?). Reuters'den Sue Ziddler imzalı yazıda¹²⁰ Amerika'da bir adet yumurtanın fiyatının geçmişteki 2.500 dolar değerinden şimdi 35.000 dolara kadar yükseldiği belirtiliyor. Fiyatlar niye yükselmiş peki? Geçmişte çaresiz durumda olan insanlar kaliteden çok miktar konusuna odaklanmışlardı, yani eskiden tüketici (bilimsel olarak biz

¹²⁰ http://news.yahoo.com/s/nm/20061125/tc_nm/column_pluggedin_dc_6

bu kişilere gerçekten de tüketici veya müşteri diyoruz) açısından bir yumurtanın diğer yumurtadan fazla bir farkı yoktu. Ancak günümüzde kalite kavramı ön plana çıkmış durumda. Yumurtanın kalitesi nasıl belirleniyor peki?

Kolay, yumurta satıcısında irsi hastalıkların olmaması, fiziksel olarak çekici olmaları, zeki olmaları, sigara ve içki gibi zararlı alışkanlıklarının olmaması, vs.. Aranan özelliklerin tamamını içinde barındıran kadın sayısı gerçekten çok az olduğu için arz talep dengesizliğinden ötürü fiyatlar 35.000 dolar seviyesine kadar yükselmiş.

Bu yazıda devletin bu işe el atmasını istemeyeceğim. Bu sefer özel teşebbüsün devlet engellerini nasıl aşacağı konusuna değineceğim. Türk halkının mavi gözlü çocuklara ilgisini göz önüne alırsak, satıcıların Rusya ve Beyaz Rusya'dan tedarik edileceğini söyleyebilirim. Özellikle Beyaz Rusya yoksul bir ülke olduğu için ve Kuzey Avrupalılarla da karıştıkları için Türk tüketicilerin tercihlerine uygun nitelikler taşımaktalar, hem de düşük maliyete. Türkiye'de ise reklam yapmak hâlâ çok ucuz olduğu için gazete ve televizyonlara reklam vererek yine düşük bir ücrete tüketicilere ulaşmak zor olmayacaktır. Yumurta ticaret ve naklinin yasal olduğu bir ülkede bir klinik açıp Türklere yaklaşık 10.000 dolar gibi bir ücrete sarı saçlı mavi gözlü zeki ve atletik yumurta satışı gerçekleştirilerek "alan memnun satan memnun" bir ticaret işlemi gerçekleştirilir. Dr. Halil İbrahim Tekin gibi yılda 1.000 hastanız var ise senelik cironuz 10 milyon dolara ulaşabilir ve Fenerbahçeli Alex De Souza gibi bir yıldız futbolcudan daha fazla para kazanabilirsiniz. O yüzden ille de çocuğunuzu futbolcu yapmak için uğraşmayın, zengin olmanın başka yolları da var: girişimci olun.

İnsan Hayatının Değeri

Ekonomist olmak bazen nahoş sorulara cevap aramak anlamına da gelir. İşte bu sorulardan bir tanesi şu: bir insanın hayatı kaç

TL eder? Hemen celallenip “*Ekonomix*, adamların böbreğini, yumurtasını başladınız satmaya, şimdi de toptan mı bu işe el attınız” demeyin. Mantıklı ve cevaplanması gerekli bir soru bu. Diyelim ki, adamın biri A şirketinin ihmali sonucu açılan çukura düşüp hayatını kaybetti. Mahkeme de A şirketini suçlu buldu. Mahkeme A şirketini ne kadarlık bir tazminat ödemeye mahkum etmeli?

11 Eylül saldırılarında ölenlerin ailelerine devlet toplam birkaç milyar dolar tazminat dağıttı. Bu tazminat kişilerin bireysel veya şirketleri tarafından yapılmış hayat sigortalarına ek olarak verildi. Kimin ne kadar para alacağına ise hayatının sonuna kadar daha ne kadar para kazanacağına yönelik tahminlere bakarak karar verdiler. Mesela senede 500 bin dolar para kazanan finansçı ile senede 40 bin dolar kazanan temizlikçi aynı parayı almamış oldu böylece.

Bir bakıma yaşarken eşit değillerdi, ölüm bile bunu değiştiremedi diyebilirsiniz. Trajik.

Bu konunun bir yönü. Diğer bir yönü ise insan hayatının değerinin bakış noktasına göre değiştiği. Trende sizin cep telefonunuzu çalıp sonra da sizi trenden atarak ölmenize neden olan adam için sizin hayatınızın değeri sadece birkaç yüz liradır mesela. Ya da çocuğunuzun % 0,1 olasılıkla gerçekleşecek bir trafik kazasında hayatta kalma olasılığını % 70’ten % 80’e çıkaran çocuk koltukları (booster seat) için 200 dolar harcayan anne için çocuğunun hayatının değeri en azından 2.000.000 dolardır (risk-neutral olduğunu varsaydım).

Anne karnındaki bebeklerin down sendromuna sâhip olup olmadığını test etmek için annenin karnından iğne ile su alınıyor. Bu operasyon sırasında bebeğin kaybedilme riski % 1 civarında. Bu rakamlardan yola çıkarak doğmamış çocuğun bile değerini hesaplayabiliriz. Demek istediğim şu ki hayatta her kavşakta karar verirken insan hayatına farkında olmayarak bir değer biçerek karar veriyoruz. Ekonomi bu konularla da ilgileniyor. İlginç değil mi?

Cari Açık İçin Çözüm: Erke Dönergeci

Bugün *Hürriyet*'in anasayfasında “bedava elektrik üreten bir makine” bulunduğu haberini¹²¹ görünce aklıma acaba renkli fotokopi makinesinde Amerikan doları basıp sonra da bunu enerjiye çeviren bir makine mi bulmuşlar sorusu geldi. Cari açık için bundan daha iyi çözüm olamaz dedim, en azından senede 25 milyar dolar tasarruf edeceğiz demektir bu.

Dikkat etsinler yalnız, CIA denen bir grup varmış, her taşın altından çıkıyormuş, Ortadoğu’yu, Türkiye’yi, her yeri karıştırıyormuş, sakın bu adamların icat ettiği makineyi çalmasınlar. Sonuçta Amerika’nın enerji tüketimi bizim 20 katımız.

Neyse *Hürriyet* de büyük bir gazetecilik örneği göstererek bu haberi herkesten önce geçmiş. Ben de Reuters’den gördüm zaten, hemen ardından Bloomberg terminalimde gözüme çarptı. Rus ve Suudi Arabistan borsaları birkaç dakika içinde % 80 oranında değer kaybı yaşadılar. Petrolün varili 25 kuruştan alıcı bulmuyor.

Hürriyet ayrıca Birinci Boğaz Köprüsü’nün 20 TL’den, İkinci Boğaz Köprüsü’nün ise 25 TL’den Cingöz Recai tarafından satışa sunulmasını da “Kelepir Köprü” başlığıyla haber yapmış. Ekonomi bölümünde ise “faizleri düşürelim, kuru yükseltelim, cari açığı kapatmak için böyle sıfırdan enerji üreten formüllere de gerek kalmaz” şeklinde bir haber gördüm.

Erke dönergecini icat edenler bir de şu ölüme çare bulsalar tamamlamak!!!

Marka Merakı

Markanın iki tane fonksiyonu var. Birincisi müşteriye ürünün kalitesi (veya hizmetin kalitesi) hakkında bir bilgi verir, müşteri geç-

¹²¹ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/5481745.asp?m=1&gid=112&srid=3428&oid=1>

mişteki tecrübelerine dayanarak alacağı ürün hakkında fazla bir araştırma yapmadan karar verebilir. Markanın ikinci fonksiyonu ise simgelediği statü ile ilgili. Diyelim ki Türkiye’de A tekstil şirketi Armani’nin taşeronluğunu yapıyor olsun, aynı şirket Armani ile yaptığı anlaşmaya uymayarak el altından aynı malzemeyi ve aynı tasarımları kullanarak başka bir marka altında ürettiği ürünleri Armani fiyatlarının ancak çok altında bir fiyata satabilir. Armani tüketicilerinin Armani almalarının önemli bir sebebi pahalı olması. Böylece kendileri ve “diğerleri” arasındaki farkı (sınıf farkını) ortaya koyuyorlar.

Başka bir örnek vereyim, Amerika’da birçok golf kulübü var, halka açık olanlarda saatine 6 dolar gibi bir rakam vererek golf oynayabilirsiniz. Öte yandan “private” golf kulüplerinin senelik üyelik ücreti 50.000 dolar civarında seyrediyor. Belki özel golf kulüplerinin çimleri biraz daha yeşildir, daha bakımlı da olabilir ama bu haftada 1.000 dolarlık bir ücreti açıklamak için yeterli değildir. 1.000 dolarlık ücretin fonksiyonu yoksul ve orta hâlli kişileri dışarıda tutmak, sadece zenginleri içeri almaktır.

Türklerdeki marka merakını da “kaliteli ürün tüketmek” isteğinden ziyade “sosyal statüyü cümle aleme ilan etme ve konu komşuyu çatlatma” isteği olarak açıklıyorum ben. Türkler tonla para sayıp aldıkları ürünlerin markalarının diğer insanlar tarafından görülebilecek yerlerde olmasına dikkat ediyorlar çünkü.

Peki marka yaratmak neden önemli? Marka yarattığınız zaman ürününüz sıradan olmaktan çıktığı için fiyatlandırmada da üst kademelere çıkmanızı sağlıyor. Sıradan bir tişört 5 milyon liraya ancak alıcı bulurken, Polo tişört 50 milyona alıcı buluyor. Neymiş, Poloymuş?

Neyse, bizi buraya kadar sabırla takip eden makrocu okuyucularımıza da bir jest yapalım ve tasarruflarımızın düşüklüğünü

marka merakına bağlayalım. Türkiye’de tasarrufların düşük olmasının bir nedeni de insanların marka merakı yüzünden tasarruf edecekleri parayı marka yaratıcılarına verme tercihidir. Tekstilcilerimizin de acı içerisinde kıvranmalarının nedeni rekabete açık ürün üretmeleridir, eğer marka yaratabilselerdi karşılaştıkları acımasız Asya rekabetiyle daha iyi baş edebileceklerdi. Maalesef çoğu beceremedi, o yüzden de yok olma mahkumlar.

Ekonomistlerin Hemfikir Olduğu Konular

Wake Forest Üniversitesi’nden Robert Whaples¹²² Amerika’daki ekonomistler arasında bir anket yapmış. Genelde ekonomistlerin birçok konuda hemfikir olmadıkları konusunda genel bir kanı vardır. Bu çalışma bu konuya ışık tutuyor. Kısa bir özeti şöyle:

1. Amerika’nın serbest ticaretin önündeki kota ve gümrük vergisi gibi sınırlamaları kaldırması gerektiğini düşünen ekonomistlerin oranı: % 87,5
2. Amerikalı çiftçilere verilen desteklerin kaldırılmasını savunan ekonomistlerin oranı: % 85,2
3. Uzun vadede emeklilik sisteminin karşılaşacağı ödeme probleminin en iyi çözümünün emeklilik yaşının arttırılması olduğunu savunan ekonomistlerin oranı (mezarda emeklilik konusu, hatırlayan var mı?): % 77,2
4. Enerji (petrol, elektrik, doğalgaz) üzerindeki vergilerin arttırılmasını savunan ekonomistlerin oranı: % 65

Peki ekonomistlerin görüş ayrılığına düştükleri konular hangileriymiş bir de onlara bakalım:

1. Ekonomistlerin % 37,7’si asgari ücretin arttırılmasını savunurken, % 46,8’i asgari ücretin toptan kaldırılmasını savunuyor.

---

¹²² <http://www.bepress.com/ev/vol3/iss9/art1/>

2. Ekonomistlerin % 45,8'i Evrensel Sağlık Sigortasını savunurken, % 38,7'si devletin sağlık hizmetlerinden uzak durmasını savunuyor.

Adverse Selection ve Sübyancılar?

Ekonomi sadece cari açık, faiz, döviz gibi konulardan ibaret değil. Günlük hayatta karşınıza çıkan birçok şeyi açıklamak için ekonomi kullanabilirsiniz. Tabii bunu yapabilmeniz için daha önce kullanmadığınız bazı terimleri de öğrenmeniz lazım. İşte bunlardan bir tanesi de *adverse selection* dediğimiz, Türkçeye “**ters seçim**” olarak çevrilen, ekonomide hedeflenen grupların tam aksi grupların belli bir seçimi yapmasını anlatmak için kullanılan terimdir. Bu tanımın çok açık olmadığının ben de farkındayım, o yüzden örnek vererek anlatayım.

Mesela, banka olarak kredi veriyorsunuz. Hedeflediğiniz kitle borcunu geri ödeyecek olan kişilerdir, üçkağıtçılara kredi vermek istemezsiniz. Kredi faizini yükselttikçe kredi almak isteyen kişiler arasında üçkağıtçıların oranı giderek artacaktır. Üçkağıtçılar için istediğiniz faizin bir önemi yoktur, faizler artsa da onlar kredi almak ister; oysa faizler arttıkça krediyi geri ödemek üzere alan kişilerin sayısı azalır. Oysa bankalar sadece bu kişilere kredi vermek isterler. Alın size ters seçim.

İkinci örnek sigorta şirketleridir. Sigorta şirketlerinin amacı riski düşük kişileri sigorta etmektir. Maalesef riski yüksek kişiler sigortaya daha fazla talep gösterirler. Sigorta primleri artarsa riski yüksek kişiler hâlâ sigorta yaptırmak isteyecektir, öte yandan riski düşük kişiler sigortadan kaçacaktır. Genç ve sağlıklı kişilerin sağlık sigortası yaptırmaması, hasta olmaya meyilli veya genetik riskler taşıyan insanların ise sağlık sigortası yaptırmaması da buna bir örnektir.

Üçüncü örnek beni en çok rahatsız eden örnek. İlk iki örnekteki adverse selection (ters seçim) durumunu ortadan kaldırmak

için elimizde birçok araç gereç var. Bu üçüncü örnekte durum daha zor. Neden sübyancılar (çocuklara cinsel yönden ilgi duyanlar) çocuk doktoru, anaokulu öğretmeni veya ilkokul öğretmeni, dondurma satıcısı gibi meslekleri seçiyorlar? Evet bildiniz, ters seçim durumuna başka bir örnek de bu. Çocuklarımızı emanet ettiğimiz kişiler arasında onlara en çok zararı verebilecek birçok kişi olacaktır. O yüzden bu kişiler konusunda gözümüzü kulağımızı her zaman açık tutmalıyız. Ben şahsen bu tür kişilerden hizmet alırken bayanları tercih ediyorum. Bu bir çeşit ayrımcılık ama yapabileceğim fazla bir şey yok.

Öğretmen Maaşları Az mı?

Bizim ailede öğretmen çok. O yüzden bu yazıda yazacaklarımı kimse üstüne alınmasın. Orhan Karaca öğretmenler sendikasının “öğretmen maaşları 1923’tekinden daha düşük” şeklindeki saçma derecesinde komik iddiasına yanıt olarak öğretmen maaşlarının 5 kat civarında arttığını göstermiş.¹²³ Öte yandan 1923’ten bugüne kişi başına gelir 11 kat artmış. Nüfusumuz da 5 kat arttığına göre ülke olarak 1923’e kıyasla 50 kat daha zenginiz demektir. Yine de bu işlerin 1923’ten beri hep kötüye gittiği gerçeğini (!) değiştiriyor. Nerede o eski günler be, her şey daha bir güzeldi!¹²⁴

Sendikalar bunu hep yapıyor. Adamlar tarafsız değil ki. O yüzden ben sendikacıların bir gün “Allah birdir” demelerinden korkuyorum, eğer öyle bir şey olursa bilin ki çok tanrılı dine sâhip Hindular veya Afrikalı kabileler haklıymış demektir.

Öğretmen maaşlarının az mı çok mu olduğu sorusunun cevabı tarihte gizli değildir. 10 sene önce şöyleydi, şimdi şöyle olması lazım şeklindeki ifadeler hurafeden ibarettir. Aynı mantıkla siyah beyaz televizyon 20 sene önce 1.000 dolardı, şimdi 1.500 dolar

¹²³ <http://orhankaraca.blogspot.com/2007/01/retmenin-durumu-1923ten-kt-m.html>

¹²⁴ Bir de parayla saadet olmazmış diye bir söz vardı bu durumu açıklayabilecek.

olmalıdır savını ileri sürebiliriz. Renkli televizyon ve plazma olmasına hiç girmeyelim.

Öğretmenlerin aldığı ücretin az mı fazla mı olduğunu ölçmek için önce şu soruya cevap vermemiz gerekiyor.

Bugünkü maaşlarla öğretmen olmak için gereken niteliklere sâhip, öğretmen olmayan ve öğretmen olmak isteyen kaç kişi vardır?

Eğer cevabınız sıfır ise öğretmen maaşları gerçekten azdır, ortada bir öğretmen kıtlığı vardır, okullarda dersler boş geçmekte, öğretmenler fazla mesai yapmak durumunda kalmaktadırlar.

Yok eğer cevabınız yüz binlerce ise bu öğretmen maaşlarının olması gerekenden yüksek olduğunu gösterir. Bundan öğretmen maaşlarının rahat bir hayat için yeterli olduğu veya öğretmenlerin çok zengin olduğu anlamını çıkarmayın. Bundan çıkarmanız gereken anlam öğretmen maaşlarına bile sâhip olamayan birçok şanssız kişinin olduğu ve devletin öğretmen maaşlarını yüksek tutarak vergi veren vatandaştan topladığı paraları kul hakkı yiyerek öğretmenlere dağıttığıdır.

Ücretlerin belirlenmesini serbest piyasaya bıraksak, öğretmen maaşları bugünkü seviyelerinin daha da altında olacaktı.

Eskiye kıyasla göreceli olarak öğretmen maaşları düşmüştür. Neden? Çünkü öğretmenlerin sayısında inanılmaz artışlar meydana gelmiştir. Bir malın/hizmetin arzı artarsa fiyatı da düşer. 1923 yılında öğretmenler kışın ortasındaki karpuz gibiydiler, yani sayıları çok fazla değildi, toplumun en üst tabakasında yer alırlardı. Bugün yaz aylarındayız, kafanızı ne tarafa çevirseniz karpuzla karşılaşıyorsanız, fiyatlar kiloyla değil taneyle belirleniyor. Eskinin lise mezunu öğretmenlerini bırakın, bugünün üniversite mezunu öğretmenleri toplumun orta kesiminde yer alıyor. Bundan 80 sene sonra aynı şeyi doktorası olanlar için söyleyeceğiz. Bilmem anlatabildim mi?

Camiler Özelleştirilsin¹²⁵

Daha önce bu fikir niye aklıma gelmediyse!! Gözden ırak olan beyinden de ırak oluyor demek ki. Diyanet ve Vakıf Çalışanları Sendikası imamların uzun çalışma saatlerini göz önüne alarak aylık 300 YTL fazla mesai ücreti talep etmiş¹²⁶ (Kerem isimli okurumuza link için teşekkür ediyoruz). Hükümeti “namaz yavaşlatma eylemiyle” tehdit ediyorlarmış. Komedi gibi. Gözümün önüne birden köprüde çalışan garibanlar geldi!! Biz vatandaşın yanında olduğumuz için kimsenin devleti tehditlerle esir almasını istemiyoruz. Çözüm önerilerimiz hazır:

1. Günlük 40 rekat namazın topluca kılınması yönünde Bakanlar Kurulu “kanun hükmünde kararname” çıkararak imamların çalışma süresini 18 saatten 1 saatin altına indirmek suretiyle maaşlarından önemli ölçüde tasarruf sağlayabilir. Hatta, haftalık 280 rekat namazı topluca hafta sonu bir günde kıldırarak bu kişilerin hafta içi başka işlerde çalışmalarına da imkan sağlayabiliriz. Böylece çift maaş kazanabilecekler ve gelirlerini devlete yük olmadan arttırabileceklerdir.

2. Birinci maddede ortaya atılan çözüm biraz radikal olabilir. İnananlar namazların topluca kıldırılmasına haklı olarak karşı çıkabilirler. Gerçek inananların, inanmayanlardan bile para toplanarak bunun cami/imam için harcanmasına da karşı çıkması gerekir diye düşünüyorum. Hazır AKP de % 47 oyla iktidara gelmişken Diyanet İşleri Başkanlığı’nı feshetmeyi düşünmelidir. Devletin sırtına binmiş 88563 dini personelin¹²⁷ maaşından tasarruf sağlayabiliriz böylece. Aslına bakarsanız toplam tasarruf Diyanet’in yıllık bütçesi olan 1,6 milyar TL olacaktır.

¹²⁵ 27 Temmuz 2007’de yazılmıştır.

¹²⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/news/415552.asp>

¹²⁷ <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/default.asp>

Öte yandan devletin sâhip olduğu 78.608 adet de cami varmış. Bu camilerin bir kısmı da ülkenin en değerli gayrimenkulleri arasında yer alıyor. TÜPRAŞ, Türk Telekom, PETKİM gibi ülkenin güzide varlıklarını özelleştiren hükümetin camileri de özelleştirerek bütçe açığını önemli ölçüde azaltması şimdiye kadarki özelleştirme siciliyle uyumlu bir hareket olacaktır. Yalnız daha önce halk/vakıflar/dernekler tarafından yaptırılan camiler bu derneklere (eğer arsası devlet tarafından hibe edilmiş ise) arsa bedeli karşılığında devredilmelidir. Herkes kıldığı namazın bedelini kendisi ödemelidir. Oldu olacak devlet herkesi bedavaya hacca da göndersin!!!

Serbest piyasa koşullarında gerçekten de bu ülkede 80000 camiye ihtiyaç olup olmadığı anlaşılacaktır. Anlaşıp anlaşılmamasına bence gerek de yoktur, isteyen kendi parasıyla dinini başkalarına zarar vermeyecek şekilde icra etmelidir.

DTP Değil DPT Kapatılsın!¹²⁸

Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılması için dava açılmış. Bizce kapatılması gereken kurum DTP değil Devlet Planlama Teşkilatı'dır (DPT).Türkiye 1980 yılında karma ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş denemesi yaptı. Denemeyi 1980'de yaptı ancak Avrupa Birliği tarafından ancak 2005 yılında işleyen bir piyasa ekonomisi olarak değerlendirildi. Bu geçen 25 sene süresince belki başka yerlerde Türkiye'de piyasa ekonomisinin işlerliği üzerine yorum ya da değerlendirme yapılmıştır ama benim haberim yok. Ayrıca bu değerlendirme de politik olarak tartışılabilir. Ama bu geçen 25 yıl boyunca eski günahlar yeni günahlarla birleşince Türkiye bir sürü kriz yaşadı. Bütün kötülüklerin faturası da piyasa ekonomisine çıkarıldı. Dolayısıyla da Türkiye'de bugün piyasa ekonomisini savunmak suç gibi bir şey. Hemen 'azgın kapitalist' olarak adınız çıkar.

¹²⁸ 20 Kasım 2007'de Bariş tarafından yazılmıştır.

Sosyalist ekonomiler üretim araçlarının sahibinin kamu olduğunu ileri sürerek özel mülkiyete karşı çıkar. Buna ek olarak kamu harcamalarının yüksekliği ve bir merkezi planlama kurumunun bulunması sosyalist ekonomilerde en belirgin özellikler. Bu iki durum da bizim hâlimize şıp diye uyuyor. Yüce devletimiz zamanında don-faniladan zeytinyağına, gazete kağıdından araba kaportasına her şeyi üretmiş. Bir kısmını hâlâ üretiyor. Bunun faturası da vatandaşa çıkıyor. Ama suç ‘kapitalist’lerin oluyor.

Bizde merkezi planlama kurumu Devlet Planlama Teşkilatı, yani kısaca DPT. İşleyen bir piyasa ekonomisinde merkezi planlamadan bahsedemeyiz. Şahsen bu kurumun ne işe yaradığı konusunda da bir fikrim yok. DPT’nin kendi web sitesinde¹²⁹ “Devlet Planlama Teşkilatı’nın görevi ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların ve hedeflerin tayininde ve ekonomik politikayı ilgilendiren faaliyetlerin kooordinasyonunda Hükümete yardımcı olmak ve danışmanlık yapmaktır. 1982 Anayasası da planlı kalkınmayı ve planların devlet tarafından hazırlanmasını hükme bağlamıştır.” diyor. Komünist bir anayasamız varmış da haberimiz yokmuş.

Genel anlamda kalkınmayı sağlamak çok güzel bir amaç. Ancak bu amaçla yola çıkıp tam tersini yapıyorsanız, yani kalkınmayı sağlamak yerine ülkeyi daha da fakirleştiriyorsanız amacı bahane ederek varlığınıza koruyamazsınız. Müsteşarlık düzeyinde faaliyet gösteren DPT bu nedenle kapatılmalıdır, hükümete danışma mekanizmasını da parti içi oluşturulacak gruplar devralmalıdır. DPT’nin yaptığı kalkınma planları ve teşvikler, kalkınmanın esas aktörleri olan özel sektör yatırımlarını desteklememekte hatta kösteklemektedir. Çin bile planlı ekonomiden vazgeçmişken bizde hâlâ DPT gibi dev bir kurumun var olması ülkenin kalkınmasına engel olmaktadır.

¹²⁹ <http://www.dpt.gov.tr/must/tarihce.asp>

Kalkınma ve ekonomik refah planlama ile yapılacak iş değildir. Çok klasik olacak ama eski Sovyetlerin geldiği durum ortada. Devlet planlama ve don-fanila üretme işlerinden acilen çıkıp asli görevi olan güvenlik ve hukuk alanlarına ağırlık vermelidir. Devlete don fanila ürettirirseniz hukuk ve güvenlikte geleceğiniz yer bugünkü durum olacaktır.

Geçen yazılarımda devletin fındık politikasının maliyetini ve piyasada oluşturduğu saçmalıklara dikkat çekmeye çalıştım. Buna karşılık yine devletin üzerine düşmeyen ‘kutsi’ amaçlarla süslenip püslenip itiraz edenler oldu. Anlaşılan DPT’nin etkisi bizde öyle baskın ki izlenen sosyalist politikaların suçunu piyasa mekanizmasına yüklemekten kimse vazgeçmeyecek.

DPT’nin bir zararı da bugün ortalıkta Güngör Uras tipinde bilgisi kıt bir sürü köşe yazarını başımıza bela etmesidir. Bu kişiler hâlâ basmakalıp planlı ekonomi tekerlemeleri ile bugünü anlamaya çalışırlar ama hep de yetersiz kalırlar. En büyük korkuları dövizdir, çünkü planlı dönemde en çok bu konuda çuvallamışlardır. Bugün DPT çıkışı (ya da DPT’nin arka bahçesi sayılan Mülkiye tandanslı) bütün iktisatçı geçinen yazarlarda aynı defoları görürsünüz.

Reform reform deniyor da kimse altını doldurmuyor. Alın size reform: Zararı faydasından çok olan DPT kapatılsın.

Devlet Opera ve Balesi Satılsın¹³⁰

Ne operayı severim ne de baleyi. Devlet tiyatrolarını severim ama. Yine de bu, burada yazacaklarımı etkilemez. Konu basit.

Bir tanıdığım köyde öğretmenlik yaparken arkadaşlarıyla içmeye gitmişler. Tesadüf bu ya köylülerden biri de kasabaya iş için inmiş, onları görünce yanlarına gitmiş. Adama rakı ikram etmiş-

¹³⁰ 3 Kasım 2007’de yazılmıştır.

ler, daha hayatında rakı içmemiş. Tadına bakar bakmaz yüzünü ekşitmiş ve bizim tanıdığa “Hocam bi soru soracam, siz şimdi bu rakıyı hükümet zorunyan mı içiyonuz yoksam kendi rızanıznan mı?” demiş. Bizim devlet opera ve balesi de o hesap. Devlet büküklerimiz Türk insanı öküzdür, kendi başına bunları dinlemez, biz kendimiz çalıp kendimiz oynayalım hesabına ülkede toplanan 3-5 kuruş vergiyi ecnebi dans ve çengisine çarçur ediyorlar.

Nedense Devlet Havyar ve Şampanya Genel Müdürlüğü’nü kurmak kimsenin aklına gelmemiş. Bizim halkımız bu tür şeylere de pek ilgi göstermez, belki bunları da devlet sübvansede ederse halkımız bu elit ürünlerden de faydalanabilir.

Şaka gibi yahu. Devletin tiyatroda, operada, balede ne işi var. Üç kuruşa sattıkları biletleri bile bitiremiyor bu deyyuslar, “normal” fiyatına satsalar kimse seyretmeye gelmeyecek. Kapatın gitsin, itiraz edene de “buyur kardeş sen kendine bir opera bale şirketi kur, elini tutan mı var” de.

Sadeleştirin şu devleti, azaltın vergileri. Halkın da bu konularda duyarlı olması lazım. Kriz bitti, borç sarmalından kurtulduk, vergilerde artık azalma olması lazım demesi lazım.

Devletin sanatçısı olmaz olsa olsa soytarısı olur¹³¹

İzlenimler¹³²’den Fethi Bey Ekonomix’in yazdığı Devlet Opera ve Balesi Satılsın başlıklı yazıya, altına imza atabileceğim bir yorum lütfetmiş. Aynen aktarıyorum:

Arkadaşlar,

Bilgimin kaynağı bir sohbetten duymak, teyit edemedim ama Türkiye’de ilk operalar Trabzon ve Selanik’te özel şahıslarca açılmış ve özel sektörce işletilmiş.

Bugün adam gibi özel opera gayet güzel iş yapar. Yapamazsa da bu işi devletimiz yürütsün demek beyhudedir, daha nice sanat dalının cümlesini devletin icra etmeye kalkması mantıksız, tuhaf bir durumdur.

¹³¹ Barış tarafından yazılmıştır.

¹³² <http://www.izlenimler.net/>

Devletin sanatçısı olmaz, olsa olsa soytarısı olur. Devlete yamayan adamdan aydın da olmaz, sanatçı da. Hatta "Kültür" Bakanlığı da topyekün sorgulanmalıdır.

FST, izlenimler

Fethi Bey'e teşekkür ediyoruz. Genişletelim biraz ben de:

Benim acilen kapatılacak kurumlar arasında listemin başında TRT ve DPT vardır. Bunu da ekleyeyim. Önce bunların var olması gerektiğini savunacak olanlar varsa onları görelim. Neden gereklimiş bu kurumlar? Ben de eteğimdeki taşları dökerim bilahare.

TRT Kapatılsın

Rıfat Hisarcıklıoğlu bir konuşma yapmış, ben bu blogu kapatabım siz onu dinleyin. Bu aklı başında konuşma ile ilgili haberi tnn.net¹³³ de bulabilirsiniz:

"Türkiye'nin tarihte ilk kez sıfır bütçe açığına doğru gittiğini kaydeden Hisarcıklıoğlu, bu durumun tam olarak deklare edilmediğini, ama sıfır bütçe açığına doğru gidişin teşvik edilmesi gerektiğini söyledi. Hisarcıklıoğlu, "Emir almaktan hoşlanmıyorsak, (Kemikli duruş sergilenmiyor) diye sitem ediyorsak bütçe açığı verdirmemeliyiz" diye konuştu.

...Sanayiciye çıkarılan elektrik faturası içindeki TRT payına da değinen Hisarcıklıoğlu, % 2'lik bu payın sanayiciye yıllık yükünün yaklaşık 200 milyon dolar olduğunu söyledi. Hisarcıklıoğlu, "TRT'yi finanse etmek benim işim değil" dedi.

İstihdam üzerindeki vergi yükünün yüksek olması nedeniyle artık gazetelere verilen iş ilanlarında "SSK+yemek+servis+yatak" gibi ifadelerin kullanıldığını, yani kanuni mecburiyet olmasına rağmen işçiyi SSK'lı yapmanın "bonus" olduğunu söyledi."

Konuşmasının devamında kur, ekonomi politikası ve bürokrasi konularına da değiniyor, devamını okumanızı tavsiye ederim.

Bizim burada söylediklerimizi adam bir konuşma da özetlemiş, her zamanki çizgisi mi böyleydi yoksa bir seferlik yanlışlıkla mı böyle bir konuşma yaptı bilmiyorum. Yalnız bu pozitif notu buraya ekliyor ve gelecekte de daha dikkatli bir şekilde Rıfat Hisarcıklıoğlu'nu takip edeceğimi belirtmeliyim.

¹³³ http://haber.tnn.net/haber_detay.asp?ID=1408722&cat=EKO

Özelleştirme Nasıl Yapılır?¹³⁴

Başka ülke örneklerini fazla incelemedim ama Türkiye’de özelleştirme uygulamaları üç şekilde yapılıyor. Bunun ilki (ve özelleştirme denilince ilk akla gelen durum) doğrudan özelleştirme diyebileceğimiz, kamu tarafından işletilen şirketlerin belirli bir bedel karşılığında özel mülkiyete devredilmesi. Bu konunun etrafıca bilindiğini varsayıyorum ve fazla detaya girmiyorum. Özelleştirme karşıtları genelde bu yöntemle yapılan özelleştirmelere karşı çıkıyorlar ve ne derece haklı oldukları şüpheli. Yazının devamında ne demeye çalıştığımı anlaşılabacaktır.

Özelleştirme konusunda ikinci yöntem en az ilki kadar (hatta daha fazla) yaygın olmasına rağmen pek dikkati çekmiyor. Bu yöntemle kamu hiçbir şekilde elinde bulundurduğu işletmeleri özel mülkiyete devretmiyor. Ancak eğer sektörde karlılık yükseksse özel sektör kamudan daha fazla yatırım yaparak daha hızlı gelişiyor. Kısa zaman dilimleri için bir özelleştirmeden bahsetmesek bile uzun dönemde sektör kendiliğinden özel sektörün eline geçiyor. Buna *de facto* özelleştirme diyebiliriz. (Bu kavramı ilk defa Deniz Gökçe’den işitmiştim. Bir yazısında¹³⁵ bu durumu şöyle açıklıyor: “... Ancak burada bizim *de facto* özelleştirme adını verdiğimiz bir olgu gerçekleşiyor. Devlet sıkı maliye politikası çerçevesinde yatırımı kısıyor (uzun vadede sosyal etkisi gündeme gelecek), özel sektör ise yatırıma devam ediyor. Yani özel taraf büyüyor, devlet zorunlu olarak duraklıyor.”)

De facto özelleştirme durumunu birkaç örnek ile açalım: İlki Sümerbank örneği. Sümerbank Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren tekstil sektörünün en büyük oyuncusu idi. Ancak ilerleyen yıllarda kamunun kaynak yetersizliği ve özel sektörün tekstil alanında yaptığı yatırımlar Sümerbank’ın pazar payını daralttı. So-

¹³⁴ 12 Ekim 2007 tarihinde Barış tarafından yazılmıştır.

nuçta Sümerbank'ın özelleştirme kararının alındığı 1987 yılında kurumun tekstil sektöründeki ağırlığı % 10'un altına gerilemişti bile. 1993 yılında Sümerbank'ın bankacılık ve sanayi bölümleri Sümer Holding ve Sümerbank olarak birbirinden ayrıldı. Ayrılmadan hemen önce (1992 yılında) Sümerbank'ın tekstilde pazar payı % 8'in altında olarak rapor edilmiş. Yani tekstil sektörü büyük oranda *de facto* özelleştirme yöntemi ile özelleştirilmiştir.

İkinci örnek üniversiteler. Elimde rakamlar yok. Ancak sektördeki gelişim kabaca herkesin malumu. Bugün (ya da dün) delinin teki “üniversiteleri özelleştiriyoruz” (Türkiye’de bunu söylemek için sanırım deli olmak lazım) diye ortaya çıksa hâli ne olurdu merak ediyorum. Ama sektöre uzun dönem itibarı ile baktığımızda özel sektörün hızla artan payı dikkatimizi çekiyor. Kamunun, bütçe açıkları, kaynakların kötü kullanımı ve yetersiz planlama ile –bu planlamalar genelde hep yetersiz olur, her ne kadar genelde kağıt üzerinde çok affilli dursalar da– üniversitelere ne kadar kaynak ayırabildiği herkesin malumu. Ancak buna karşılık, son 10-20 yılda özel sektör bu alana girerek *de facto* özelleştirmeye neden oldu. Bugün özelleştirmenin en büyük karşıtlarından olanlar bile (baş harfi Erinc Yeldan) özel üniversitede akademik hayatını sürdürüyorlar.

De facto özelleştirme durumu söz konusu olduğunda iki farklı durum ortaya çıkıyor. Bu da mevcut kanunların bu duruma ne kadar izin verdiği (ya da vermediği) sorusu etrafında şekilleniyor. Eğer herhangi bir kısıtlama yoksa sektörün karlılık durumu özel sektör yatırımları için belirleyici oluyor. Ancak ilgili sektöre ilişkin kanunlar ve kısıtlamalar varsa durum farklılaşıyor. Örneğin, özel sektörün tekstil fabrikası açması kanunla yasaklansaydı durum ne olurdu diye düşünün.

Dikkatli okuyucularımız geleceğim noktayı sanırım sezmişlerdir. Eğer karlılık düşükse ve kanunlar nedeniyle kısıtlama varsa

(pek ender rastlanan bir durum) o kanunlar zaten gereksizdir. Yani karlılık düşük ve kısıtlama olmadığı durumla aynı sonuç ortaya çıkar. Ben bu duruma pek bir örnek bulamadım, siz bulursanız yorumlar kısmına ekleyin. Ama karlılığın yüksek olduğu bir durumdan bahsediyorsak, kısıtlama yoksa *de facto* özelleştirme oluyor. Kısıtlama varsa üçüncü tip özelleştirme ile karşı karşıyayız. Ya özel sektör yeraltına iniyor, kaçakçılık ve yasadışı pazarlar ortaya çıkıyor. Ya da özel sektör alenen kısıtlamayı maliyet olarak kabul edip hem yaparım hem de parası neyse öderiz şeklinde özetlenebilecek bir strateji uyguluyor.

Birkaç örnek verelim. Türkiye’de TV ve radyo yayını uzun yıllar devletin tekelindeydi. Hem kanunlar özel sektöre izin vermiyordu hem de piyasaya giriş maliyeti oldukça yüksekti. Ancak teknolojik gelişmeler 1990’lı yılların başında bu maliyetleri önemli ölçüde aşağıya çekince özel TV ve radyolar mantar gibi ortaya çıkmaya başladılar. Yasak hâlâ yasaktı ama hem özel TV’ler (ilk olarak Star TV –Magic Box şirketini hatırlayan var mı?–) ve özel radyolar yayınlarına çoktan başlamışlardı. Okuyucularımızdan ne kadarı 1993’teki siyah kurdela olayını hatırlarlar bilmiyorum. Neticede özel sektör piyasanın önemli bir oyuncusu hâline gelince, oluşan baskı ortamında kanunlarda değişikliğe gidildi. TRT özelleştirilmedi ama *de facto* özelleştirmenin yolu açıldı.

Diğer bir örnek de PTT (= Türk Telekom). Telekom sektörü de uzun yıllar devlet tekelinde idi. Hatırlayanlar olacaktır: Bir zamanlar sabit telefon için sıraya girmeniz ve başvurduktan sonra belirli bir süre beklemeniz gerekiyordu. Bu süre de öyle birkaç hafta ya da ay değildi. 8 sene bekleyen bile vardı. Telekom’un özelleştirilmesi ilk olarak 1980’li yılların ortasında gündeme geldi. O zaman 20-30 milyar dolar gibi rakamlar konuşuluyordu. Ancak 1990’lı yıllarda Turkcell ve Telsim piyasaya girince (önce piyasaya girdiler, lisanslama sonradan yapıldı) sektörde *de facto* özelleş-

tirme dönemi başladı. Devlete ait telekom kurumu cep telefonu hizmetini ancak 2000 yılından sonra vermeye başladı (Aysel mi Veysel mi öyle bir şirketti). Ancak Telekom özelleştiğinde uzun süre 20-30 milyar dolardan 5-6 milyar dolara nasıl düştük konusu tartışıldı. Aradaki fark de fakto özelleştirmenin bedeliydi.

Örnekleri çoğaltmak mümkün. Ama çıkaracağımız dersler var: İster karşı olun ister savunun özelleştirmeden kaçış yolu yok. Siz ne kadar karşı koymaya çalışsanız bile piyasaya söz geçiremiyorsunuz.

Ancak burada özelleştirmeden bahsederken değinmediğimiz ahbap-çavuş yöntemi ile özelleştirmeyi savunduğumuz anlaşılmasın. Ahbap-çavuş mekanizması yukarıda açıklamaya çalıştığım her üç yöntemde de devreye girebiliyor ve toplumsal maliyeti artırabiliyor. Ancak ahbap-çavuş mekanizmasına karşı çıkmakla özelleştirmeye karşı çıkmak ayrı şeyler. Gerekirse bu konuya da gireriz. Ancak bu yazıyı bugünlerde gündeme gelen ve alâkasız gibi görünen bir konu hakkında yazacağım yazıya giriş olarak tasarladım. Bu konuyu tahmin edene de benden 10 puan, 10 puan, 10 puan.

2/B Orman Arazileri Satılmasının¹³⁶

TEMA, 2/B orman arazilerinin satışını engellemek için bir imza kampanyası başlatmış¹³⁷. Böyle şeylere zart diye imza basmamak gerek. Üzerinde düşünün, onaylıyorsanız imza atın, onaylamıyorsanız gerekirse 2/B orman arazilerinin satışı için siz imza kampanyası başlatın.

Hükümet bu alanların satışından 25 milyar dolar bekliyormuş. Birileri ortaya böyle rakamlar attığı zaman hemen inanmayın. Muhtemelen yanlışır bu rakam. Böyle toptan satış durumunda hem istediğiniz gibi tüm arazileri satamazsınız, hem de istediğiniz

¹³⁶ 8 Kasım 2007'de yazılmıştır.

¹³⁷ <http://www.tema.org.tr/2B/>

fiyata satamazsınız. Türkiye’de daha gayrimenkul fiyatlarını takip eden resmi bir endeks yok, emlak vergisi sistemi bir komediden ibaret. Uzman yok. Bu şartlar altında kalkıp da bir tarafınızdan 25 milyar dolar gelir elde edeceğiz dersiniz ancak çocuklar inanır.

Diyelim ki bu arazilerin satışından 5 milyar dolar gelir elde ettik. Birincisi satacağımız fiyatlar olması gerekenin çok altında olacağı için bu yerlerin üzerine çöreklenenlere halktan gelir transferi yapmış olacağız. Bunun yerine bu kişilere geçmiş yıllara yönelik kullanımdan dolayı 5-10 milyar ceza kesersiniz, bundan sonraki yıllar için de senelik 1-2 milyar kullanım ücreti istersiniz. Arazilerin değeri gerçekten 25 milyar dolar ise 1-2 milyar % 10’luk reel faiz ortamında az bile kalır.

İkinci nokta ise elde edilecek bu gelirlerle ne yapılacağıdır. Geçmiş 2-3 yıldaki tecrübelerimiz şunu gösterdi ki Erdoğan hükümeti sosyalist bir hükümettir, sağa sola ve yandaşlarına vatan-daştan topladığı vergileri peşkeş çekmesini daha önceki iktidarlar gibi çok sevmektedir. Vergi gelirleri arttıkça ve bütçe açığı azaldıkça, bu eğilimleri de artmaktadır. Enflasyonun % 8-9 seyrettiği zamanlarda hükümet harcamalarını % 15-20 civarında arttırmakta bir sakınca görmemiştir. O yüzden bu arazilerin satışı yeni harcamalara kaynak olacak, ekonomideki çarpıklıkları arttırarak uzun vadeli büyüme hızımızı düşürecektir.

Bu arada, Erdoğan Hükümeti’ne de gıcık olduğumu belirtmeliyim. “Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derlermiş” sözünün doğruluğu da bir kez daha kanıtlanmış oldu

Neticede bu mentalite iktidarda olduğu sürece ben bu arazilerin satışına karşı olduğumu ve TEMA’nın kampanyasını desteklediğimi belirtmeliyim. Normalde (ekonomik açıdan) muhafazakar bir hükümet iktidarda olsaydı bu hareketi desteklemez, satışın (veya kiralamanın) optimal olarak yapılmasını sağlayacak bir me-

kanızma üzerinde kafa yorardım. Beşiktaş gibi Liverpool'dan 8 gol yiyen bir defansım olduktan sonra ben bir gol atsam ne yazar, atmasam ne yazar?

Yerli Malı Yurdun Malı Herkes Onu Kullanmalı?¹³⁸

Bir okuyucumuz şu soruyu yöneltmiş:

"ATO Başkanı Sinan Aygün "Yerli malı tüketelim ülkemizi kalkındıralım" diyor... Kaynağını hatırlamadığım ama e-maillerde dolaşan açıklamayı aşağıya ekledim. Sinan Aygün'ün aşağıdaki argümanlarına bir ekonomist olarak nasıl bakıyorsunuz, fikrinize gerçekten çok önem veriyorum, blogda bu konuya değinirseniz çok sevinirim."

"ATO Başkanı Sinan Aygün, ithal ürünler yerine Barkodu '869' ile başlayan yerli malı ürünleri satınalma çağrısı yaptı. Aygün, tüketim malı ithalatına giden her 6 bin 500 doların Türkiye'de bir kişiyi işsiz bıraktığını belirterek, '869'u al, çocuğun işsiz kalmasın' dedi. Aygün, yaptığı yazılı açıklamada, yabancı markalı ürünlerin market raflarını istila ettiğini ve ithal ürün tüketimi nedeniyle Türkiye ekonomisinin çıkmaza girdiğini kaydetti. Aygün, bir ürünün barkoduna bakarak hangi ülkeye ait olduğunu anlaşılabileceğini anımsatarak, Türkiye ekonomisinin kurtuluşunun 869 rakamında gizli olduğunu savundu. Aygün, şöyle konuştu: 'Türkiye ekonomisi bugün güçlü ekonomiler karşısında bağımsızlık savaşı veriyor. Bu savaşta parolamız 869'dur.'"

Sinan Aygün olayı çok basite indirgemiş. Sanki her şeyimiz mükemmelmış de tek problem alışveriş yaparken yerli malını yabancı maldan ayırt edemeyen embesil tüketiciymiş. Her fırsatta tüketicilerin aleyhine olacak politikaları isteyen Sinan Aygün, hiç utanmadan tüketiciden bir de pahalı veya kalitesiz malları almasını istiyor.

Yerli malları daha kaliteli veya daha ucuz olsaydı zaten bu "yerli malı kullanın" söylemiyle karşılaşılıyor olmazdık. Problemin çözümü bu malların tüketiciler tarafından hatalı bir karar verilerek alınması değildir. Her işlerini ahbap-çavuş ilişkisiyle halletmeye alışmış üreticilerimiz/tüccarlarımız, burada da aynı yönteme başvuruyorlar.

Acaba Sinan Aygün makam otomobili olarak yerli üretimi Anadolu marka bir arabaya mı biniyor dersiniz? Binmemesi de gerekir.

¹³⁸ 27 Ekim 2007 tarihinde yazılmıştır.

Olması gereken rekabette kim öne çıkıyorsa onun malının alınmasıdır. Almayana ben saf derim. Sinan Aygün'ün sorması gereken soru “yerli malları neden rekabet edemiyor?” sorusudur. Cevabını biz burada çok verdik. Bu sefer cevap yerine soru soralım:

Devlet senede 220 milyar YTL para harcıyor¹³⁹ ve bu harcamalar reel olarak da her sene % 5-10 artış gösteriyor. Niye?

IMF Düşmanlığı

Yurdum insanının ekonomiden anlamamasının sonuçlarından bir tanesi de IMF düşmanlığıdır. Solcusundan tutun sağcısına kadar herkes düşmandır. Bunun böyle olmasının nedenlerinden bir tanesi IMF'nin gelişmiş ülkelerin hegemonyasının bir uzantısı olarak görülmesi ise diğeri de IMF'nin karşımıza sadece kriz zamanlarında çıkması. O yüzden de IMF'yi hep krizle ilişkilendirmişiz. Aynı mantığı kullanarak doktorları da sevmememiz lazım. Doktor demek hastalık demektir çünkü. Bundan 80 sene önce New York'ta hastaneye canlı giren her iki kişiden biri tabutla dışarı çıkıyordu. Ama bu daha çok hastane bu kişileri öldürüyor anlamına değil, bu kişiler hastaneye ancak ölmeden önce gidiyorlar anlamına gelir.

IMF politikalarının ekonomik üstünlüğü tartışılır ve tartışılmaktadır da. Genellikle bizim de burada belirttiğimiz gibi popülizmin pençesindeki kredi kartına yüklenip bol bol hurma yiyen ve yorgan döşek hasta olan ekonomiler IMF'nin kapısını çalarlar. Bu ülkeler problemlerini çözmek yerine hep geleceğe erteledikleri için işler bir gün inceldiği yerden kopar ve başka çareleri kalmadığından IMF'den yardım istenir. Şimdi burada suçlu IMF mi yoksa ülkenin iş bilmez popülist politikacıları mı? Türkiye de bu ülkelerden bir tanesi. Çok uzun süreler çok büyük açıklar vererek ve önüne gelene rüşvet/teşvik/zam dağıtarak üç tane kriz yaşa-

¹³⁹ 2010 yılında devletin harcayacağı para 280 milyar TL olacak.

dık. Süleyman Demirel gencecik insanları 38 yaşında emekli ederek her sene en azından 30 milyar TL açık verilmesine neden oluyorsa bunun sorumlusu IMF miydi? Mesut Yılmaz işçi ve memur maaşlarını reel olarak 2 katına çıkardıysa ve milyarlarca lira açık verilmesine sebep olduysa bunun sorumlusu IMF miydi? Çiftçinin malı her sene piyasa fiyatının çok üstünde rakamlara satın alınıp depolarda çürütüldüyse bunun sorumlusu IMF miydi?¹⁴⁰ Hayali ihracatların, vergi kaçırılmasının, kayıtsız işçi çalıştırılmasının sorumlusu IMF midir? Esnafa, çiftçiye, kendilerine işadamı diyen dolandırıcılara enflasyonun altında oranlarda faizle borç verilmesinin daha sonra geri dönmeyen kredilerin hibe edilmesinin sorumlusu IMF midir?

Atı alan Üsküdar'ı geçtikten sonra IMF'yi çağırıyoruz, adamlar da ülkenin en riskli olduğu zamanda gelip piyasa faizlerinin yarısına bize kredi veriyorlar, halkımız ise adamları bir kaşık suda boğacak. Neymiş? IMF bütçe açıklarının kapanması için insanların daha geç emekli olmasını, ne iş yaptığı belli olmayan devlet memurlarının sayısının azaltılmasını, devlete faydadan çok zarar getiren ve politikacıların arpalığı olan devlet şirketlerinin özelleştirilmesini, vergi idaresinin özelleştirilerek vergi kaçaklarının azaltılmasını, piyasaların serbestleştirilerek vatandaşın tekeller tarafından sömürülmemesini sağlamaya çalışıyorlar. Suçlu IMF değil ki, suçlu ülkeyi IMF'den yardım isteme noktasına getiren politikacılar ve onlara destek olan ekonomi câhili halktır. Kendi salaklığımızın faturasını IMF'ye kesiyoruz, adamlara düşman muamelesi yapıyoruz. Bizim bizden daha büyük düşmanımız yok, bizim kendimize yaptığımız kötülükten daha büyüğünü bize yapan da yok.

Bize düşen politik laf cambazlıklarını bırakıp adam gibi IMF'nin deyip dememesine bakmadan sorunlarımızı kendimizin çözme-

¹⁴⁰ Bir ara TMO o kadar çok mercimek satın almıştı ki ne yapacağını bilemiyor, televizyonlarda reklam yaparak mercimekli yemek tarifi veriliyordu. Obama'nın televizyondan mercimekli köfte tarifi verdiğini bir düşünsenize!

sidir. Herkes birbirine kazık atmaya uğraşıyor, her işbaşına gelen kendi yandaşlarına devletin kaynaklarını (vergi veren vatandaştan toplanan vergileri) peşkeş çekmeye uğraşıyor. Sonra da ülkede büyüme yavaşladığında, işsizlik arttığında suçu IMF'nin, CIA'in ve UEFA'nın üzerine atıyoruz. Bunlar hep ekonomi cehaletinin bir neticesi. Bir adam da çıkıp doğruyu söylemeye cesaret edemiyor. Aha ben söylüyorum. Biz istemedikten sonra kimse bize zarar da veremez fayda da. Okuyun, öğrenin, karşı olduğunuz partiden de olsa eğer bir politikacı doğruyu söylüyorsa destek olun. Zaten böyle insanların sayısı çok az, bir de ideolojik karalamalarla bu kişileri elimizden kaçırmayalım.

Üçüncü Bölüm

Yatırımcılara Tavsiyeler

Bu kitabı yazmak istememin en önemli sebeplerinden bir tanesi de küçük yatırımcıya piyasalar ve yatırımlar konusunda bazı önemli kavramları ve gerçekleri anlatmaktır. Küçük yatırımcılar sadece ülkemizde değil dünyanın her tarafında hemen hemen her durumda dandik yatırım kararları veren, uzun vadede de piyasa ortalamalarının altında getiri sağlayan ya da bazen reel olarak para kaybeden yatırımcı grubudur. Bu kişiler sağdan soldan aldıkları “tüyolarla” borsaya girerler ya da gazete köşelerinden okudukları safsatalarla yatırım kararları verip büyük paralar kaybederler. Bir kısım küçük yatırımcı da temkinlidir, gider yeteneksiz yatırım fonu yöneticilerinin yönettiği fonlara para yatırarak daha az para kaybederler ama yine de kaybederler.

Yatırım fonu yöneticilerinin amacı piyasanın üzerinde getiri sağlamak falan değildir, zaten çoğunun böyle bir yeteneği de

yoktur. Onların amacı diğer yatırım fonu yöneticileri kadar getiri sağlamaktır. Böylece mevcut müşterilerini ve işlerini ellerinde tutabileceklerdir. Yine de her sene bu fon yöneticilerinin bir kısmı tesadüfen piyasanın üzerinde getiri sağlar, şaşkın küçük yatırımcılar da bunların peşinden gidip durur. Ertesi sene bunların büyük kısmı “başarılarını” tekrarlayamazlar ve küçük yatırımcılar başka “başarılı” yatırım fonu yöneticilerine yönelirler. Yatırım fonlarının yöneticilerinin çoğunluğu piyasa getirisi civarında getiriye sâhiptirler, ancak bu fonlara yatırım yapanlar % 3-4 civarında komisyon-aidat-senelik ücret başlıkları altında paraları bayıldıkları için (çarkın bir şekilde dönmesi lazım, çarkı döndürecek su da küçük yatırımcılardan gelir) ortalamada piyasa getirisinin % 3-4 puan altında getiri elde etmeleri garantidir

Yatırım fonu yöneticilerinin çok ufak bir kısmı gerçekten ne yaptığının farkında olan kafası çalışan kişilerdir. Bunlar yatırım fonlarında kendilerini sonsuza dek harcamazlar. Zaten yatırım fonu sahibi şirketler de bu yöneticilere doğru dürüst para ödemez. O yüzden de bu kişiler “hedge fon” dediğimiz kendi fonlarını kurarlar ve zenginlerin paralarını yönetirler. Ortalamada piyasa getirisinin üzerinde getiri elde ederler. Birkaç istatistik vereyim. Bu rakamlar Amerikalı yatırımcıların getirileri kullanılarak hesaplanmış. Amerika’da S&P500 hisselerinin uzun vadeli getiri oranı % 10, yönettikleri para miktarı 10 trilyon dolar olan yatırım fonlarının getiri oranı ise % 9. Neden böyle? Tekrar söyleyeyim çünkü yatırım fonlarının masraflarını da bu fonları kullanan müşteriler ödüyor, neticede bu getirilerini azaltıyor. Maalesef kurnaz küçük yatırımcılar genelde yatırım fonlarının geçmişteki getirilerine bakarak paralarını fondan fona kaydırıyorlar, negatif getiriyle karşılaşınca satıyorlar, hisseler çıkarken tekrar düşer düşüncesiyle girip almıyorlar. Neticede küçük yatırımcının uzun vadeli getiri oranı sadece ve sadece % 3 imiş. Aklınız alabiliyor mu?

Hedge fonlar da küçük yatırımcılara açık olmadığına göre bu ortamda küçük yatırımcıya verebileceğimiz en iyi tavsiyeler şunlardır:

Kural 19: Kendi kafanıza göre veya sağdan soldan aldığınız tüyolara göre yatırım kararlarınızı şekillendirmeyin. Çok zarar edersiniz.

Kural 20: Paranızı tutup da yatırım fonlarına koymayın, kendinizden ziyade beceriksiz fon yöneticilerini ve onların şirketlerini zengin edersiniz.

Peki küçük yatırımcının ne yapması lazım bu durumda? Söyleyeceğim ama önce bazı kavramları bilmeniz ve anlamanız lazım. Birincisi hemen hemen hiç kimsenin borsaların yönünü ister teknik analiz isterse de temel analiz yöntemlerini kullanarak sürekli bir şekilde doğru tahmin edemeyeceğini kabul etmenizdir. Yani televizyonda gördüğünüz “50.000’de destek var, 51.300’de direnç var, borsa düşmezse kesin çıkar” şeklinde boş laflar söyleyenlerin birer şaklaban olduğunu düşüneceksiniz. Şimdi içinizden benim yanıldığımı düşünüyor olabilirsiniz. O yüzden size veya kendisinin gerçekten borsanın yönünü doğru tahmin etme yeteneği olduğunu düşünen herkese **10.000 dolar** kazanma fırsatını burada veriyorum. Kabul edenler için bahsimizin kuralları şu şekilde:

- Kaybetmeniz hâlinde siz bana **5.000 dolar** ödeyeceksiniz.
- 99 gün süreyle borsanın bir sonraki işlem gününde artacağını veya azalacağını tahmin edecekseniz. Bu tahmini da borsanın o günkü seansı kapanmadan yapacaksınız. Mesela Salı günü için tahmininizi Pazartesi günü saat 17’den önce yapmanız gerekiyor. Eğer Pazartesi günü borsa kapalı ise o zaman tahmininizi bir önceki Cuma akşamı saat 17’den önce yapmalısınız.
- Eğer 99 günün sonunda 66 gün veya daha fazla borsanın yönünü doğru tahmin ederseniz yani her üç günden ikisinde

borsanın yönünü bilerseniz ben de size 10.000 dolar ödeyeceğim, hatta bununla da kalmayacağım, sizin bir fon açmanıza ve müşteri bulmanıza da yardımcı olacağım. Neticede gerçekten yetenekliyseniz kazancınız milyonlarca dolar olacaktır, buna hiç şüphemiz olmasın. Ancak borsanın yönünü 34 gün veya daha fazla yanlış tahmin ederseniz bu sefer ben sizin 5000 dolarınızı alırım.

Size şunu kesin olarak söyleyebilirim ki borsanın yönünü her üç günden ikisinde doğru tahmin edebilecek ne bir kişi var ne de bir yöntem. O yüzden televizyonlarda gördüğünüz, kendilerini uzman diye yutturmaya çalışan, yatırım bankalarında şatafatlı unvanlara sâhip, şık giyimli üçkağıtçılara kanmayın. Hiçbirisi yukarıdaki iddiaya girmeyecektir çünkü kaybedeceklerini biliyorlar. Bunu açıklayan teoriye biz ekonomide “etkin pazar hipotezi” diyoruz. İçeriden birilerinden gelen bir bilgiye sâhip değilseniz (ki bu illegaldir) piyasaların ne yöne gideceğini bilme olasılığınız aşağı yukarı % 50’dir. Yani piyasanın yönünü bilerseniz şanslı, bilemezseniz şanssızsınızdır. Öte taraftan Gazi Erçel’in devalüasyon yapmadan önce dolar alması ve kâr etmesi konusu ise yukarıda bahsettiğimiz yasadışı davranışa örnektir. Bu tür fırsatlar küçük yatırımcının önüne gelmez zaten.

Kural 21: Umulmadık bir senede gerçekleşecek kötü bir performansın bir ömür boyu yaptığınız tasarrufları eritmesini istemiyorsanız portföy çeşitlendirmesi yapmanız gerekir. Yoksa bir gün zede oluverirsiniz.

Küçük yatırımcıların bilmesi gereken ikinci kavram ise portföy çeşitlendirmesidir. Aşağıdaki yazıda hem bu kavramı hem de küçük yatırımcıların ne yapması gerektiğini anlatıyorum.

Yatırımcılara, uzak ara, verilen en favori tavsiye portföy çeşitlendirmesidir, yani yumurtaların ayrı ayrı sepetlere konmasıdır. Sebebi basit.

Ortalama adam olursanız, bir afet durumunda tüm yatırımlarınızı kaybetmemiş olursunuz. Üç sene üst üste % 100 getiri kazandınız diyelim, dördüncü sene getiriniz %90 olursa dört sene sonunda bırakın para kazanmayı net kaybınız % 20 olacaktır. Yumurtaları ayrı ayrı sepetlere koyduğunuz zaman ise paranız kaplumbağa misali yavaş ama emin adımlarla büyüyecektir.

Amerika gibi hisse alım satım komisyonlarının genellikle sabit olduğu ülkelerde (1 hisse de alsanız 1.000 hisse de alsanız komisyonu Ameritrade gibi ucuz aracı kurumlarda 10 dolardır) yatırımcılara hisse senedi veya bono fonu almaları önerilir. Eğer 2.000 dolar paranızla hisse senedi almak istiyorsanız, kendinizi risklerden korumak için en azından 10 tane hisse senedi almanız gerekir. Eee, bu durumda 100 dolarınızı sırf komisyon masrafına vermeniz gerekeceği için yatırımcılara alternatif olarak hisse senedi fonları önerilir. Alım satım komisyonu sıfır olan hisse senedi fonları mevcut olduğu için yatırımcı bu alternatifi seçerek 100 dolar tasarruf etmiş olur.

Öte yandan Türkiye'deki fonlar için bu durum söz konusu değildir, sebebi ise Türkiye'deki hisse alım-satım maliyetlerinin % 0,2-0,3 civarında olması. 100 liralık hisse alırsanız 25-30 kuruş komisyon verirsiniz, 1.000 liralık alırsanız 2,5-3 lira. Yani 1.000 lirası olan bir kişi kendi başına 10 tane hisse alarak riskini ek maliyet almadan dağıtabilir

Türk yatırım fonları ise yatırımcıdan hem işlem komisyonlarını hem de yönetim komisyonlarını alıyor. O yüzden daha büyük maliyete sahipler. O yüzden küçük yatırımcının yapması gereken borsaya ayırdığı miktarı İMKB-30 hisseleri arasında eşit olarak dağıtmak, temettü veren şirketlerin hisselerini verdikleri temettü ile geri almaktır. Maliyetiniz düşük olacağı için piyasadaki yatırım fonlarının % 80'den fazlasından daha büyük getiriniz olur. 10 yıllık bir sürede ise hiçbir yatırım fonu sizin bu bahsettiğim basit stratejinizi geçemeyecektir.

Küçük yatırımcılara İMKB-30 dışındaki hisseler, özellikle düşük piyasa değerine sahip, dar hacimli ve manipülasyona açık şirketlere yatırım yapmalarını öneririm. Bir ara borsada Fenerbahçe hisselerinin değeri 2 milyar doların dahi üstüne çıkmıştı yanlış hatırlamıyorsam, olacak şey mi? Maalesef bizim borsamızda oluyor, o yüzden büyük ve likit hisselerden şaşmamak gerek.

Yumurtaları farklı sepetlere koymak sadece çok sayıda hisse senedi almak demek de değildir. Aynı zamanda yabancı hisse senetleri, yerli bonolar, yabancı bonolar, altın ve gayrimenkul de almanız gereklidir. Bu teoremin temel varsayımı "piyasalarda ne olacağını kimse önceden kestiremez, o yüzden yatırımları dağıtarak riski de dağıtabiliriz".

Demek ki küçük yatırımcılar disiplinli bir şekilde risklerini dağıtıp yaptıkları işlemleri minimuma indirirlerse uzun vadede paralarını yatırım

fonlarındaki “uzman” portföy yöneticilerine teslim edenlerden çok daha yüksek getiriler elde edebileceklerdir. Benim bu söylediklerimi söyleyecek çok insan bulamazsınız. Nedeni basit? Borsa aracı kurumları, yatırım bankaları ve portföy yöneticileri bu işten ekmek yiyen kişiler. Daha doğrusu kebab yiyen, ithal arabalara binen kişiler. Bu parayı küçük yatırımcının sırtından kazanıyorlar. Sizin amacınız kendinizi zengin etmek, başkasını değil, propagandalarına kanmayın. Bu kişilerden birkaç tanesi gerçekten yetenekli ise zaten birkaç sene sonra yönettiği fonu bırakır ve İsviçre’ye, İngiltere’ye veya Amerika’ya taşınıp gerçekten milyon dolarlar kazanmaya başlar. O yüzden siz hiç bu kişileri bulmaya çalışmayın, bulsanız da elinizde tutamazsınız.

Böylece akıllı bir yatırımcı olmanın bir kuralını öğrenmiş olduk. İyi bir yatırımcı olmadan önce akıllı bir tüketici ve tasarrufçu olmamız lazım. Ayın sonunda kazandıklarınız harcadıklarınıza ancak yetiyorsa ve geriye bir şey arttıramıyorsanız akıllı bir yatırımcı olmanızın anlamı yoktur çünkü paranız yoktur. Tüketicilerin en büyük yanlışlarından bir tanesinden bahsettiğim şu yazıyı okuyun ve benzer yanlışlara düşmezseniz bankaları değil kendinizi zengin etmiş olursunuz.

Türk televizyonlarını seyretmediğimden bilmiyorum ama Finansbank yeni bir kredi kartı piyasaya sürmüş, nakit çekerseniz aylık sadece % 3 faiz ödüyormuşsunuz. Yani başka bir ifadeyle senelik % 42,6’lık bir faiz. Diğer bankalar ise aylık % 5 civarında, senelik % 80’e yaklaşan faiz uyguluyorlarmış.

Bana sorarsanız bu faiz oranlarıyla kredi kartından nakit çekmek delilik, ister aylık % 3, ister % 5 faiz ödeyin. Üstüne üstlük kredi kartı borcunu her ayın sonunda kapatmamak da delilik. Onların faizleri daha düşük olmasına rağmen.

Ama bu yüksek faiz oranlarına bakarak bankaları suçlamak yanlış. Tüketicilerin davranışlarında (belli koşullar altında) özgür bırakılmalarını ve davranışlarının sorumluluğunu kendilerinin çekmesi gerektiğini her fırsatta belirtiyorum. Şaşkın birisi gidip aylık % 5 faizle borçlanıyorsa suçlu kendisidir. Sonra çıkıp kendisini vuruyorsa suçlu yine kendisidir. Bu ülke çok büyük yokluklardan buralara geldi; şimdi yoksul dediğimiz kişiler 100 yıl öncesinin zenginlerinden daha zenginler (Bana geçim zorluğunu bahane olarak getirmeyin). Problem insanların tüketim ve tasarruf konusunda doğru kararı vermemelerinden, harcamalar konusunda birbirleriyle sidik yarıştırmalarından kaynaklanıyor. Bundan 20 sene önce kimin cebinde cep telefonu vardı Allahaşkına?

Borç para ile tüketim yapmak çoğu durumda salaklıktır. Borç para kullanarak yatırım yapabilirsiniz veya gelecekteki gelirinizde büyük artışlar bekliyorsanız borç para kullanmanız belki mantıklı olabilir ama çok dikkatli olmanız gerekir.

Yapmanız gereken aylık kazancınızın % 30-40 gibi bir miktarını yatırımlara harcamak, geri kalan kısmını ise tüketmektir. Mesela sigara ve içki içmek, cep telefonu kullanmak, otomobil almak bir tüketimdir, çocuğunuzun eğitimi için para harcamanız bir yatırımdır. Aklınızı kullanın, tasarruflarınızı bankaya yatırdığınız zaman aylık % 1,5 faiz bile kazanamıyorsunuz, borçlanırken % 3-5 faiz ödemeyin. Borç alan değil, tasarruf yaparak borç veren olun.

Haa, ben size bunları söylüyorum ama yine de ortalıkta milyonlarca matematik özürlü savurganların dolaştığını biliyorum. O yüzden de banka hisselerini çok seviyorum!!

Ülkemizdeki küçük yatırımcıların pek anlamadığı konulardan bir tanesi de bileşik faiz kavramıdır. Bileşik faiz daha önceki tasarruflarınızdan kazandığınız faizden faiz kazanmaya verilen addır. Bileşik faiz ülkemizin kamu borcunun zıvanadan çıkmasına neden olan en önemli faktörlerden de bir tanesidir. Tabii ki burada suçu bileşik faizin üzerine atmak gibi bir niyetimiz yok. Bileşik faizi kendi çıkarımıza uygun kullanmayı beceremeyip elimize yüzümüze bulaştırıyorsa suç bizdedir, bileşik faizde değil.

Bileşik faiz nedir basit bir örnekle anlatalım. Diyelim ki, 20 yaşınızdan itibaren her sene 1.000 TL biriktirmeye başladınız ve bu para ile reel getirisi senelik % 10 olan bir alana yatırım yapmaya başladınız¹⁴¹. İlk sene biriktirdiğiniz 1.000 TL 21 yaşına geldiğiniz zaman 1100 TL olacaktır. Bu para ile birlikte yine geride kalan senede biriktireceğiniz 1.000 TL'yi yine senelik getirisi % 10 olan alanda değerlendirmeye devam edeceksiniz.

Her sene 1.000 TL biriktirmek çok zor bir olay değil. Günde bir paket ucuz Tekel 2000 sigara içen bir kişinin senelik harcadığı

¹⁴¹ Türkiye'de hazine bonolarının son 20 yıldaki ortalama reel getirisi %10'un çok üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak 2009'un sonlarına doğru reel faizlerde tarihi düşüşler gözlemledik ve şu günlerde 2-3 yıl vadeli reel faizler %5 civarında seyreliyor.

para 1.000 TL'den daha fazla mesela. 50 yaşınıza geldiğiniz zaman, toplam birikimleriniz (biriktirdiğiniz nominal para sadece 30.000 TL bu tarihe kadar) bileşik faizle katlanarak yaklaşık 181.000 TL civarında bir rakama ulaşmış olacaktır. 55 yaşına geldiğiniz zaman, toplam biriktirdiğiniz rakam 35000 TL olmasına rağmen, yatırımlarınız 298000 TL'ye ulaşacaktır. 60 yaşında emekli olduğunuz zaman ise hesabınızda 487.000 TL birikmiş olacak. Beş yıl içerisinde elinizdeki para neredeyse 200000 YTL artıyor dikkat ettiniz mi? Hiç aklınıza gelir miydi senelik 1.000 TL tasarruflarınızın size 40 yılda değil bir yılda 40000 TL kazandırabileceği?

Günde 2 lira 67 kuruş biriktirerek ve daha önemlisi bileşik faiz yardımıyla 20 yaşınızda bir kenara koyduğunuz 1.000 TL, senelik % 10 getiriyle 40 sene sonra 45.259 liraya dönüşüyor. O yüzden erken para biriktirmeye başlamak çok önemli ve bileşik faizin sırrı da burada. Ömür boyu sigara içenler ise bu parayı sigara şirketlerine ve devlete (vergi olarak) vermek yerine tasarruf edip doğru yatırım yapsalar ülkemizde yoksulluk kalmayacak. Yoksul diye adlandırdığımız en düşük % 20'lik gelir seviyesinde yer alan ailelerin senelik sigara ve içki masrafı 1.000 TL'nin çok üzerinde. Bu insanlar bana sorarsanız para yoksulu değil, akıl ve bilgi yoksulu. Yoksa uzun vadede çalışıp para biriktiren insanın yoksul kalması çok zor.

Kural 22: Para biriktirmeye erken başlayın ve gençken mümkün olan en azami tasarrufu yapın. Yaşlandıkça ipleri gevşetebilirsiniz.

Buraya kadar söylediklerimizi özetleyecek olursak öncelikle harcamalarımıza dikkat edip ne sigara ve içki şirketlerine ne kredi kartı şirketlerine ne de aracı kurumlara para kaptırıyoruz. Biriktirdiğimiz paraları bir kenara kısa vadeli likit kağıtlarda duran acil durum fonlarını ayırdıktan sonra (ki bu paranın yaklaşık 6 aylık giderlerinize eşit olması lazım) kalan parayı yıllarca dokunmamak

üzere portföy çeşitlendirmesi yoluyla çeşitli enstrümanlara dağıtıyoruz. Yaşı genç olanlar portföylerinin % 70'ini likit olmayan veya riski yüksek (mesela borsa) alanlarda değerlendirmelidirler. Emeklilik yaşına yaklaşanlar ise bu oranı % 30 civarında tutmalıdır. Herkesin ihtiyaçları ve dolayısıyla kaldıracabilecekleri risk farklı olduğundan tek bir strateji öneremiyorum maalesef.

Küçük yatırımcılara vereceğim tavsiyeler ana hatlarıyla böyle. Yazının bundan sonraki kısmında borsa, dolar, altın, petrol gibi yatırım araçları hakkında daha önce yazdığım yazıları paylaşacağım.

Borsa

İlk yazımız teknik analiz üzerine. Bu konuya bu kadar geniş yer vermemin sebebi Türkiye’de oldukça tutulan ve uygulanan bir yatırım yöntemi olması. Küçük yatırımcıların çok işlem yaparak çok para kaybetmesine ve aracı kurumları zengin etmesine yarar.

Teknik analiz kullanarak piyasa getirisinin üzerinde para kazanabilir miyiz? Küçük ve orta büyüklükteki yatırımcılar için bu soruyu cevaplamaya çalışacağım. Teknik analiz yönteminin felsefesi şudur. Borsada gerçekleşen işlemlerin çoğu *noise*’dur, yani anlamsız, bir bilgi dahilinde yapılmamış işlemlerdir. Şimdi birisi çıkıp da kimsenin bilmediği bir bilgi çerçevesinden alım veya satım olayına yüksek hacimle girerse arz-talep dengesizliğinden dolayı bir trend oluşacak, biz de “herkesin hemfikir olduğu” teknik analiz yöntemlerini kullanarak bu gizli bilgileri açığa çıkarabileceğiz düşüncesidir.

Bu düşüncenin sakat taraflarına tek tek bakalım. Birincisi kimsenin elinde bir bilgi olmadığını düşünelim. Gerizekalı teknik analiz yöntemleri *noise*’a bakarak (ortada bir şey olmamasına rağmen) herkese al-sat sinyali verecektir. Teknik analizi takip eden koyun sürüleri de “Aaaaa, bak bu kağıt çıkacak” diye yüklenince

kağıtlar da gerçekten çıkmaya başlayacaktır. Adamlar abartırlarsa bu sefer rakamların doğru dürüst analizini yapan kişiler ellerindeki kağıtları yüksek fiyattan satacaktır. Bu sefer teknik analiz “sat” sinyali verecek, teknik analizi yavaş uygulayanlar ve hissenin fiyat artışından gaza gelip alım yapan küçük yatırımcılar zarar yazacaklardır. Neticede durduk yere hissede oynaklık yaratılmış olacak, hızlı işlem yapanlar ve aracı kurumlar kazançlı çıkacaktır.

İkinci durumda yine kimsenin elinde bir bilgi olmadığını varsayıyoruz. Ancak bu sefer elinde yüksek miktarda nakiti bulunan “bıyıklı” bir yabancıнын Morgan Stanley üzerinden tek bir kağıtta işlem yaptığını varsayıyoruz. Bu kişi kağıtları diyelim ki 10 seviyesinde toplamaya başlasın ve fiyatlar 11’e kadar yükselsin. Morgan Stanley’nin büyük miktarlarda alım yaptığını gören yerli teknik analizciler ve gaza gelen küçük yatırımcılar, bir de bizim “bıyıklı” yabancıнын çıkardığı söylentilere de kanarak alımlara geçince hissenin fiyatının 12’ye geldiğini varsayalım. Hisse 12’ye çıkarken bu arada bizim “bıyıklı” yabancı da başka kurumlar aracılığıyla ve çaktırmadan elindeki kağıtları boşaltmaz mı?

Üçüncü durumda elinde bilgi olan birisinin olduğunu varsayalım. Hatta bu kişi siz olun. Ne yapardınız? Ülkede teknik analizi takip eden bir sürü manyak olduğunu biliyorsunuz, alım yaparken elinizi başkalarına gösterir miydiniz? Teknik analizin ne tür koşullarda sat sinyali verdiğini siz de herkes gibi biliyorsunuz, o zaman alım yapmak istediğiniz zaman en iyi strateji satış yaparak başlamak ve piyasaya bu kağıtta ciddi satış olacak izlenimi verdirmeniz değil midir? Bunu yapamıyorsanız da en azından hisselerle “al” sinyali verdirmezsiniz.

Oyun teorisinin uygulanabileceği en ideal piyasa kısa vadeli hisse alım satım piyasalarıdır, ama ne hikmetse ben bu konuda doğru dürüst bir tek çalışmaya bile rastlamadım.

Yabancılar salak değil, işlem yaparken size ellerini belli etmezler. Ayrıca sizin sandığınız gibi çoğu kısa vadeli yatırımcı da değildir. Yabancıların kısa vadeli yatırımcı olduğunu söyleyebilmeniz için borsadaki yabancı payının büyük dalgalanmalar göstermesi gerekir. 2008-2009 krizinde bile borsada yabancıların payı 2-3 puan dışında oynamadı. O yüzden yabancıların kısa vadeli geldiği yönündeki tezlere katılmadığımı belirtmeliyim.

Televizyonlarda teknik analizden bahseden bankacıların mı aptal olduğu, yoksa bizi mi aptal yerine koyduğu konusuna geri dönelim. Bu kişilerin, teknik analizin çalışmadığını bildiklerini düşünelim. O zaman nasıl para kazanacaklar? Birilerinin alım satım yapması lazım, komisyon ödemesi lazım. Teknik analiz kullanılarak alım satım yapılırsa daha da güzel olur. O yüzden televizyondan milleti gaza getirip işlem yapmaya teşvik ederek hem komisyonlardan hem de anti-teknik analiz stratejilerinden para kazanabilirler. Ben Türkiye’de olsaydım bu stratejiyi uygulardım. Şaşkın küçük yatırımcının hep kaybetmesinin nedeni de bu olabilir mesela.

Öte yandan Türkiye’de faaliyet gösteren yatırım fonlarının performansına baktığımız zaman çoğunun piyasa getirisinin, öyle böyle değil, bayağı altında bir performans sergilediğini görüyoruz. Şimdi burada üç durum söz konusu olabilir. Birincisi, aldıkları komisyonlar, kesintiler, vs. aşırı yüksek. İkincisi, bu portföy yöneticileri gerçekten de teknik analiz uygulayarak işlem yapıyor ve neticede kaybediyordur. Üçüncüsü, bilerek kötü işlem yaparak fonun parasını kaybediyorlardır. Bu tabii ki bir olasılık ve elimde bunu kanıtlayacak veri yok. Ancak çok mantıksız bir alternatif de değil.

Analizimizin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Küçük yatırımcılara tavsiyemiz kendi kendilerine yukarıda bahsettiğimiz oyunda ne tür bir rol aldıklarını sormalarıdır. Borsa 2003 yılında 9000 seviye-

sinden 2007 yılındaki 58000 seviyesine kadar 6,5 kat artarken kaç defa “SAT” sinyali aldıklarını hatırlasınlar. Kumarhaneye cebinde üç kuruş parayla giren turist gibi davranmasınlar, unutmayın kumar oynuyorsanız genelde oynatan değil oynayan kaybeder.

Türkiye’deki ilginç durumlardan bir tanesi de haber kanalı enfasyonu yaşanıyor olması. Amerika’da Avrupa’da bu kadar haber kanalı yok, Türkiye’de önüne gelen haber (ve finansal haber) kanalı açıyor. İşin komik tarafı ise Türkiye’de finanstan anlayan sadece üç-beş kişinin olması ve bu kişilerin de bu haber kanallarıyla bir alâkalarının olmaması. Anlayacağınız ne haber kanallarını yönetenler, ne de haber kanallarına “uzman” diye görüş bildirmek üzere çıkanlar ekonomi ve finanstan çok anlamıyor ve ortaya çıka çıka eğlence programı çıkıyor. İşte bu konuda yazdığım bir yazı:

Milliyet’in borsa sayfasındaki bağlantılardan bir tanesi de “Uzman Görüşü” bağlantısı. Günün sonunda o günün yorumunu yapıp bizi ertesi gün borsada neyin beklediğini belirtiyorlar. Altında da Fortis’in amblemi var ama bu reklam amaçlı mı yoksa “Uzman Görüşü”nün Fortis tarafından mı yapıldığını gösteriyor bilemiyorum. Dün borsa % 1,6 değer kaybettiği zaman yapılan açıklama şöyle:¹⁴²

“Güne düşük işlem hacmi ve alım ağırlıklı başlayan piyasa, 44.895 puan seviyesine kadar yükselmiş olsada gelen satışlarla geriledi. Günün büyük kısmını dar aralıkta yatay bir seviyede geçiren İMKB’de, genelde satış eğiliminin ve para çıkışının hakim olduğu izlendi. Yurtdışı borsalardaki olumsuz seyrinde hakim olduğu günde, TÜPRAŞ’la ilgili Danıştay ve hükümet tarafından yapılan açıklamalarında etkisi ile 43.856 puan seviyesine kadar geriledi. Günü % 1,62 düşerek 44.046 puandan kapattı. Bu günde piyasanın takip edeceği gündem maddeleri arasında özellikle bu gün yapılacak olan 5 yıllık sabit kuponlu DT ihalesi, TÜPRAŞ’la ilgili gelişmeler, sosyal güvenlik yasası ilgili haberler, yurt dışı borsalardaki gelişmeler son günlerde uluslararası izlenen ABD-İRAN gerginliği izlenirken, yeni FED başkanı Bernanke’nin yarın yapacağı açıklamalar da beklenecek. Endeksin 44.000 seviyesi üzerinde kalması ile gelecek tepki alımlarıyla yukarı yönlü hareketler para girişi ve hacimle desteklenemezse yükselişler cızıl lacacak ve geri çekilmeler yaşanabilir. 45.000 direncini geçmekte zorlanan endekste 43.600 seviyeleride destek olmaya devam etmekte.”

Uzman işi bilene denir. Yukarıda belirtilenlerin uzmanlıkla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Kahve fincanına bakıp da fal söyleyen kocaka-

¹⁴² http://finans.milliyet.com.tr/c/uzman_gorusu.asp Link sabit değil maalesef

rlar bile daha doğrudan söylüyorlar söyleyeceklerini. Üç vakte kadar yol görünüyor deseler de, yolun sonunda para var, yakışıklı bir genç var da diyorlar. Bizim "uzmanımız" peki ne demiş? Özetleyeyim:

"Sabah borsa çıkmaya çalıştı ama çıkamadı. Eee, çıkamayınca hâliyle düştü. Bu satışları körükleyen yurtdışı piyasalardaki düşüş de olabilir, TÜPRAŞ'la ilgili gelişmeler de olabilir, tam bilemiyoruz. Neyse dünü bir kenara bırakalım bugüne bakalım. Bugün piyasalar faizlerden tutun yurtdışı gelişmelere, yurtdışı borsalardan tutun Bernanke'nin öğle yemeğinde yediği bol fasulyeli Meksika yemeğine kadar her türlü haberi değerlendirecektir. Bu arada ABD-İran gerginliği ve Memo'nun kaç ribaunt aldığı da izlenecektir. Tüm bu izlemeler ve değerlendirmelerden sonra eğer borsa dünkü kapanışının üzerinde bir seviyede kalırsa günü yükselişle kapatmış olacaktır. Yok eğer gün sonunda dünkü kapanışın altında bir değerde olursa günü düşüşle kapatmış olacaktır. Haaa bir de borsalar öyle çok oynak değildir, günde % 1-2'den fazla oynaklık göstermezler. O yüzden diyelim ki mesela bugün % 1'den fazla düşmez (hani dün de düştü ya o yüzden bugün çok düşmez) ve % 2'den fazla yükselmez. Destek 43.600. (Borsa ilk seansın sonunda 43.000'e düşmüş kimin umurunda!!)"

Uzmanlar da söylediklerinin saçma ve anlamsız olduğunu biliyorlar da, kabahat televizyonlarda. Adamları ekran karşısına çıkarıyorlar, ne desin adamlar bilmiyorum mu desin? O zaman bir daha çıkarmazlar. O yüzden onlar da laf kalabalığı yaparak "Valla bugün çıkmazsa kesin düşer, 45 binde destek 43 binde köstek var" şeklinde açıklamalarda bulunuyorlar. Bizim izleyicilerimiz de hergün ekran karşısına geçip bu şaklabanlıkları izliyor.

Bu arada köşe yazarlarının ve gazetecilerin borsalar konusunda kıldıkları potlara değinmeyeceğimi varsayıyorsanız yanılıyorsunuz. Ara ara gazeteciler küçük yatırımcıları paniğe sürüklemeye çalışan haberler yapıyorlar. Piyasalarda kıyamet koparsa ya da o izlenim verilirse insanların daha fazla televizyon izleyeceğini veya gazete okuyacağını düşünüyor olmalılar. İşte gazeteci ve televizyoncu Enis Berberoğlu'nun 2007 Şubat'ında yazdığı yazıya getirdiğimiz eleştiriler:

Bu akşamki yazımızın konusu *Hürriyet*'in attığı "Borsa'dan 3,5 milyar dolar kaçtı" başlık¹⁴³ olacaktı. Borsada yabancıların payı 70 milyar dolar olduğuna göre ve bizim borsa da iki gün içerisinde % 5 düştüğüne göre yabancıların sahip olduğu hisselerin değeri de yaklaşık olarak

¹⁴³ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/6032411.asp?gid=112>

(70 dolar X 0,05=3,5 dolar) 3,5 milyar dolar azalmış olmalıydı. *Hürriyet* yabancılardan sâhip olduğu hisselerin değer kaybetmesini "3,5 milyar doların kaçması" şeklinde kamuoyuna duyurarak milleti gaza getirmeye çalışıyor. Acaba yabancılardan sâhip olduğu gayrimenkullerin değeri % 5 azalsa idi "Yabancılar sırtlarına tuğlaları yüklediler, ülkelerine kaçırıyorlar" başlığını mı atacaklardı çok merak ediyorum. Türkiye'de 6 milyar dolar gayrimenkule sâhip yabancılar 300 milyon dolar değerinde tuğlayı ülkelerine kaçırırken gümrük memurları tarafından suç üstü yakalandı diye de devam ederdi haberleri herhâlde.

Neyse yukarıda bahsettiğimiz konu ile ilgili haberi okurken birden haberin içerisinde "uzman" görüşlerine yer verildiğini farkettim. En büyük puntuyla Yiğit Bulut'un adı yazıyordu, uzmanlık kimlere kalmış. Neyse Yiğit Bulut'u görmezden gelip, Enis Berberoğlu'nun görüşlerini okumaya koyuldum. Ben şahsen Enis Berberoğlu'nun yazılarını şimdiye kadar hiç okumadım, hayal meyal CNN'de Para Metre diye bir program hazırladığını hatırlıyorum ama dikkate aldığım yazarlar arasında olmadığını belirtmeliyim. Bu yazıda da "uzman" olarak bize sunulmasa gidip yazılarını okuyacağım yoktu. Neyse okumuş bulunduk, ona göre değerlendirmemizi yapalım.

Enis Berberoğlu sözlerine "**Ne yazık ki küresel türbülânstan Türkiye daha çok etkilendi. Bu gelişmelerde yaklaşan iki seçim ve cari açık önemli.**" cümleleriyle başlamış, söylediklerinin devamını okuma gereği bile duymadım. Analize geçelim.

Türkçede "çok" kelimesi miktar ifade eder, öte yandan "daha" kelimesi ise en azından iki şeyi kıyaslamak için kullanılır. Örneğin Ali'nin parası Mehmet'in parasından daha çoktur dediğiniz zaman eğer Mehmet'in 50 lirası var ise bu Ali'nin en azından 51 lirası vardır anlamına gelir. Küresel türbülânstan kastedilen ise dünya çapında borsaların değer kaybetmesidir. Etkilenmekten kastedilen ise duygusal etkilene değil, yüzdesel olarak borsaların değer yitirmesidir. Demek ki Enis Berberoğlu ilk cümlesinde İMKB'deki düşüşün tüm dünya borsalarında gerçekleşenden daha büyük olduğunu belirtiyor.

Gerçekten öyle mi bir bakalım. Çin Borsası % 10'a yakın değer kaybetti, Brezilya Borsası 3.000 puan kaybetti ki bu % 7'e yakın bir düşüşe karşılık geliyor. Hint Borsası bizim gibi % 5, Alman ve Fransız Borsaları % 4, Amerikan borsası ise % 3,5 değer yitirdi. Eğer Berberoğlu dolar bazında düşüşleri kastediyorsa Amerikan hisse senetleri bir günde 500 milyar dolar değer kaybetti ki bunu kastetmiyor demektir. Ayrıca Amerikan borsasında gördüğümüz düşüş son 5 yılın en büyük bir günlük kaybı, oysa Türk borsası buna benzer kayıpları hem de üst üste geçen Mayıs ve Haziran aylarında yaşamıştı. Göreceğiniz üzere bu türbülânstan en çok etkilenen biz değiliz. Hatta normalde Ame-

rikan borsası 1 düşerken bizim 3 düştüğümüzü göz önüne alırsanız aslında bizim bu düşüşü ucuz atlatan borsaların başında geldiğimizi farkedersiniz.

Enis Berberoğlu bu yaşadığımız düşüşü cari açığa bağlamış; doğru tabii Çin dünyanın en büyük cari açığını veriyor değil mi, ya Brezilya? Bu arada yabancılar Türkiye’de bu yıl iki tane seçim olacağını daha yeni öğrendiler herhâlde, gerçekten sürpriz oldu, keşke daha önce haber verseydik adamlara.

Bu arada Amerika’da bir yazar var Sine Ulğorebreb adında, o Dow Jones’un 400 puandan fazla değer kaybetmesini şu sözlerle açıklıyor: “Yabancı yatırımcılar bir günde 500 milyar doları yurtdışına kaçırdı, en çok biz etkilendik. Borsanın düşmesinin sebebi yaklaşan seçimlerin belirsizliği ve Amerika’nın 800 milyar dolarlık cari açığıdır”. Ne kadar da doğru söylüyor!

Döviz

Yatırım araçları denilince nedense Türkiye’de insanların aklına ilk gelenlerden bir tanesi de döviz oluyor. 2006’nın sonunda yazdığım şu yazı bu konudaki görüşlerimi özetliyor.

Bir okurumuz bize gönderdiği e-mailde şu yorumda bulunmuş:

“Direk konuya giriyorum. Vatan gazetesi yazarı Onur Kumbaracıbaşı’nın şu yazısını¹⁴⁴ okudunuz mu:

Vaktiniz yoksa sadece son paragrafı okuyun. Türkiye’de döviz yatırımcısının uzun dönemde hiç zarar ettiğini görmemiş sayın Kumbaracıbaşı. Kendisinin uzun dönem anlayışı ne bilmiyorum ama benim 5 senedir tuttuğum dövizler, alternatif yatırımlarla kıyaslandığında değerinin 3’ta 2’sini kaybetti. (Belki daha bile fazla) Herhâlde yeterince uzun bir dönem beklersek ben değilsem de çocuklarım bu zararı telafi edecekler.”

Öncelikle şunu belirteyim, eski politikacılara güvenim sıfır, fikirleri ve görüşleri benim için bir anlam ifade etmiyor. O yüzden de onların yazılarını pek okumuyorum. Onur Kumbaracıbaşı da eski Bayındırlık Bakanlarımızdan, yani ülkemizin 2001 yılındaki refah seviyesine ulaşmasında katkısı olan kişilerden. Yine de okuyucumuzu kırmayıp Onur Kumbaracıbaşı’nın yazısını yorumlamaya karar verdik.

¹⁴⁴ <http://www2.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&Newsid=92004&CategoryId=4&wid=46>

Yazının özeti şu: borsa küçük yatırımcıya mezar olur, altın da pek iyi değil, en iyisi gayrimenkul, hazine bonoları ve dövizdir demiş.

Pozitif başlayalım, gayrimenkul ve hazine bonoları gerçekten de küçük yatırımcı için iyi yatırım araçlarıdır. Son 15 yılın en yüksek getirisine sâhip yatırım aracı hazine bonolarıdır. Aynı şeyi altın, döviz ve borsa için söyleyemeyiz. Maalesef yatırım geçmişe dönük yapılan bir faaliyet değildir. Yani geçmişe bakarak geleceği kestirmeye çalışmak çok doğru bir yaklaşım değildir. Ben bu yazıda paranızı nereye koymanız gerektiği hakkında bir yorum yapmayacağım. Kumbaracıbaşı'nın döviz uzun vadede yatırımcısına hiçbir zaman kaybettirmemiştir ifadesine yorum yapacağım.

Döviz yatırımcısına kriz dönemlerinde kazandıran bir spekülasyon aracıdır. Kriz olmadığı zamanlarda ellerinde döviz tutanlar zarar ederler. Sağolsun, varolsun, Onur Kumbaracıbaşı'nın aktif politikacılık yaptığı dönemlerde ülkemiz 3 adet büyük kriz gördü. Ülkemiz halkına müstehaktı bu krizler, sandıkta ne ektiye onu biçmişti. Popülist politikalara destek vermenin neticesiydi bu krizler. O yüzden 1994-2001 yılları arasında döviz spekülâtörlerine iyi kazandırmıştır, özellikle her krizden sonra faizler “normalleşene” kadar dövizden hazine bonosuna geçen yatırımcılarımız için. Daha önceki dönemlerde ise kapalı, devletçi bir ekonomi politikası güttüğümüz için döviz yatırımcısına iyi kazandırıyorlardı (döviz tutmak yasadıydı ya neyse!!).

Şimdi 2001 sonrasındaki döneme bakarsak dövizin yatırımcısına çok kaybettirdiğini görürüz. Kriz sonrasında 1,7 TL olan dolar kuru beş yıl sonra 1,5 TL'ye düşmüştür. Yani nominal olarak döviz değer kaybetmiştir, reel kaybı ne siz sorun ne de ben söyleyeyim. 2001 sonrası dönemde kriz çıktı çıkacak, cari açık patlayacak, her şey kötüye gidiyor söylemlerinden etkilenip para-

sını dövizde tutan vatandaşımızın canı çok yanmıştır. İşin gerçeği şudur ki krizin ne zaman çıkacağını önceden tahmin etmek kolay değildir. O yüzden birçok yorumcu her gün kriz tahmini yapıyor ülkemizde. Elbet bir gün haklı çıkacaklar ve o gün geldiği zaman “biz size demiştik” diyecekler. Maalesef onların akıyla hareket edenler son 4 yılda çok zarar ettiler.

Şubat 2006’da Türk yatırımcısının elinde hâlâ 70 milyar dolar civarında döviz olduğunu görüyoruz. Toplam portföyümüzün dörtte biri döviz varlıklarındaymış. Bu nedenle döviz artışlarına karşı ortalama yatırımcının kendisini sigortaladığını söyleyebiliriz. Bana kalırsa fazla bile sigortalamışız ama neyse.

Diyeceğim şu ki döviz konusunda % 60 doğru tahminde bulunacak (yani yaptığı her 5 tahminden 2 tanesi yanlış olacak) adam daha anasının karnından doğmamıştır. Ekonomi teorisinin bize söylediklerine bakarsak hızlı büyüyen ülkelerin paralarının uzun vadede diğer ülke paralarına karşı değer kazanması gerektiğini biliyoruz. Buna göre Türk lirasının uzun vadede dolara, euroya ve Japon yenine karşı “reel olarak” değer kazanmasını bekleriz. O yüzden Onur Kumbaracıbaşı’nın buyurduğu “döviz uzun vadede kaybettirmez” lafı saçmadır. Tabii ihtimaller dahilinde Onur Kumbaracıbaşı benim bilmediğim bir şeyi biliyor olabilir. Belki tekrardan iktidara gelip ülkeyi bir 10 yıl daha geriye götürmeyi planlıyorsa o zaman yaptığı “döviz uzun vadede kaybettirmez” tahmini kesinlikle doğru çıkacaktır.

Gördüğünüz üzere bu yazıyı yazdığımız tarihten itibaren geçen üç yıllık süre Kumbaracıbaşı’nın değil bizim haklı olduğumuzu gösterdi. O tarihte 1,5 TL olan dolar kuru bugün 1,5 TL’nin altındadır. Yani hem nominal hem de reel olarak kaybettirmeye devam etmiş. Hani Yiğit Bulut’un yazılarında bahsettiği yabancı yatırımcılar Yorgo ve Hans’ın dolar bozdurup hazine bonosuna yatıra-

rak kazandığı anormal getiriler vardı ya, işte o getirilerin kaynağı devlet hazinesi değil, güzelim Türk lirasını satıp Amerikan doları spekülasyonu yapan câhil vatandaşdır. Kumbaracıbaşı ise hâlâ bu kişileri gaza getirecek tavsiyelerde bulunuyor mu bilemiyorum.

Altın

Halkımız tarafından diğer sevilen ve normalde spekülasyon dışında bir getirisi olmayan diğer bir enstrüman ise altındır. Normalde ben altını bir yatırım aracı olarak çok tutmam ama özellikle son 4-5 yıldır altın hem Çin ve Hindistan gibi ülkelerin zenginleşmesiyle hem de gelişmiş ülkelerin bütçe açıkları vererek paralarının değer kaybetmesinin önünü açmasıyla büyük bir sıçrama yaptı. Aşağıda altın fiyatlarının ons başına 550 dolar olduğu dönemde yazdığım yazıyı okursanız bu konuda ne düşündüğüm konusunda fikir sahibi olabilirsiniz.

Öncelikle altın piyasasında ne oluyor ne bitiyor bir ona bakalım. Altın 3 çeşit kullanıma hizmet ediyor: ticarete para olarak, tüketimde takı olarak ve üretimde hammadde olarak. Geçmiş senelerde altının üretimde hammadde olarak kullanılmasında büyük çaplı bir artış olmadı. O yüzden altının onsunun 250 dolarından 500 dolar civarına çıkmasında diğer iki faktörün önemli rolü var. Birincisi, Amerikan ekonomisinin dış ticarete büyük açıklar vermeye başlamasıyla birlikte Amerikan doları da değer yitirmeye başladığı bir sürecin içerisine girdi. Altın'ın en önemli fonksiyonu dolardaki değer kaybına karşı yatırımcısını koruyor olması. Diğer faktör ise, altının özellikle doğu kültürlerinde, özellikle Hint ve Çin, en yaygın kullanılan takı türlerinden biri olmasıdır. Hindistan ekonomisinin son yıllarda % 7-8 aralığında büyümesini göz önüne alırsak, Hindistan'da altın tüketimine katkıda bulunabilecek tüketici sayısında önemli artışlar görülmeye başladığını

görürüz. Ben önümüzdeki yıllarda da bu artışın devam etmesini bekliyorum.

Öte yandan, altın dünya merkez bankaları tarafından özellikle sabit döviz kurlarının terk edildiği 70'lerden itibaren bir değer saklama aracı olarak kullanılma fonksiyonunu kaybetti. Yani merkez bankaları bir anlamda ellerindeki altın rezervlerinden son 30 yıldır kurtulmaya çalışıyorlar. Bu da altın fiyatlarının düşmesine katkıda bulunuyordu. Ancak yakın zamanda Rusya gibi ticaret fazlası veren bazı ülkelerdeki merkez bankaları rezervlerini sadece dolarda veya euroda (avroda) değil, enflasyon ve devalüasyon riskinden uzak olan altında da tutmaya başladılar¹⁴⁵.

Sonuç olarak, şu anda altına olan talebin arzdan daha yüksek olacağını gösteriyor. Önümüzdeki birkaç yıl içerisinde altın fiyatları bugünkü seviyesinin üzerinde olacaktır. Ancak Türk yatırımcısı için bence borsa çok daha iyi yatırım fırsatları sunuyor. 15 yıllık bir süre içerisinde bence borsaya yatırım yapan bir kişi parasını rahatlıkla 4 katına çıkarabilir. Aynı şeyi altın yatırımcısı için söyleyemem. Yine de kısa vadede (1 yıl) spekülasyon yapmak isteyenler için altın ümit vadeden bir yatırım aracı, düşme olasılığı pek yok, % 15-20 yükselme olasılığı ise var.

Altın konusundaki fikirlerimi 2009'un başında fiyatlar 800 doların altına indiği zaman değiştirdim ve iki sene içerisinde 1200 doları geçeceği tahmininde bulundum. Bunun en önemli sebebi altın fiyatlarının dolar olarak ifade edilmesi ve Amerikan hükümetinin de 2009 yılında \$1500 milyar açık verecek olması idi. Yani altın fiyatları yükselecek derken bir bakıma doların gerçek değeri düşecek tahmininde bulunuyordum. Dikkat ederseniz doların değer kaybettiği zamanlarda altın ve petrol gibi emtia fiyatları yukarı çıkıyor. O yüzden altın fiyatlarının dolar cinsinden artması TL cinsinden

¹⁴⁵ Son zamanlarda Çin'de de böyle bir eğilim görülüyor ki altının 1.200 dolar sınırını geçmesine büyük katkıda bulunacağını düşünüyorum.

de aynı oranda artacağı anlamı taşıyor. Ancak kısa vadeli dolar faizlerinin sıfır civarında olduğu bu günlerde dolar spekülasyonu yapanlar var ise ben bu kişilere altını önerebilirim.

Petrol

Benim altından daha çok tercih ettiğim ve yatırımcıları hem dolar enflasyonuna karşı hem de gelecekte ortaya çıkacağını düşündüğüm petrol kıtlığına karşı koruyacak yatırım aracı ise petroldür. Biliyorum Türkiye’de petrole direkt olarak yatırım yapmak mümkün değil ama yakın bir gelecekte başkası yapmazsa ben böyle bir enstrümanı borsaya sürerim, siz hiç merak etmeyin. Petrol konusundaki görüşlerimi 2006’da yazdığım şu yazıda paylaşıyorum:

Petrol fiyatlarının geleceği konusunda iki ayrı tahmin var. Birincisi, petrol fiyatlarının özellikle önümüzdeki yıllarda Çin ve Hint ekonomilerinin hız kazanmasıyla artacak petrol talebi nedeniyle zıplayacağı öngörülüyor. Bu grup, petrol üreticilerinin artan talebi karşılayamayacağını düşünüyor. Diğer görüş ise, petrol fiyatlarındaki yüksek seviyelerin endüstriye yeni yatırımları çekeceğini, daha önce kârlı olmayan petrol sahalarının yeniden üretime kazandırılacağını, yeni üretim teknolojileri geliştirilerek mesela kayaların arasına sıkışmış petrol ve gazın yeryüzüne çıkarılmasının başarılabileceğini öngörüyor. Ayrıca, nükleer enerji, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi gibi enerji kaynaklarının da üretime daha büyük katkı yapması bekleniyor. Bu sebeplerden dolayı da petrol fiyatlarının daha yukarı gitmeyeceği düşünülüyor.

Zaman hangi grubu haklı çıkarır bilinmez ama ben şahsen iki grubun da öngördükleri süreçler konusunda haklı olduğunu düşünüyorum. Yani yukarıda sıraladıklarımın tamamının gerçekleşmesini bekliyorum ve nihayetinde enerji sektörüne yatırım yapan herkesin (ister petrol üreticilerine olsun, isterse alternatif enerji üreticilerine olsun) kazançlı çıkacağını düşünüyorum. Sonuç konusunda hangi grup haklı çıkar peki?

Çin’de şu an 20 milyon tane araç var ve Çin günlük 6,7 milyon varil (yani ABD’nin dörtte biri kadar) petrol tüketimine sâhip. Uzmanlar (aslında bunların ne kadar uzman olduğu da bilinmez ama) 2020 yılında Çin’deki araç sayısını 150 milyon olarak tahmin ediyorlar. Hindistan’daki araç sayısı daha az ama Hindistan da çok büyük hızla büyümeye başladı. Dikkat ederseniz iki ülke de dünya üzerinde kendi petrol kaynaklarını güvence altına almak için Kazakistan’da, Nijerya’da, Venezuela’da ya şirket ya da petrol arama hakları satın

almaya başladılar. Bence üretimdeki artış tüketimdeki artışı yakalayamayacak ve nihayetinde hem petrol fiyatları hem de alternatif enerji fiyatları büyük oranlarda artacaktır.

Kahin gibi yazı yazmışım vesselam. Petrol fiyatları o zamanki 60 dolar seviyesinden iki kattan fazla artarak 140 dolara kadar tırmanmıştı. Ancak küresel kriz neticesinde bugünkü 70 dolar seviyesine geriledi ama bunun da geçici olduğu çok açık. Dünya ekonomisi bir miktar canlanınca petrol fiyatları da 100 doların üzerine tekrar yükselecektir. Krizi fırsata çeviririz diyen başbakanımız keşke kriz sırasında ülke adına uzun vadeli ucuz fiyattan petrol anlaşmalarına imza atsaydı.

Gayrimenkul

Ülkemizde faizlerin düşmesiyle birlikte değeri artacak başka bir sektör ise gayrimenkuldür. Ben herkesin portföyünde bir miktar gayrimenkul bulundurması gerektiğini düşünüyorum ama yaygın kanının aksine gayrimenkul halkımızın portföyünde olması gerektiğinden çok daha fazla yer tutar. Bir soru sorayım: Türkiye'deki 17 milyon hanenin yüzde kaç ev sahibidir? İpucu olarak dünyada en kolay ev sahibi olunan ülke olan Amerika'daki oranı vereceğim: % 67. Hani kira öder gibi ev sahibi olacaksınız deniliyor ya, Amerika'da öyle, birkaç pahalı şehir dışında çoğu yerde başınızı sokacak bir ev almanız çok kolay. Türkiye'deki oranı tahmin edebildiniz mi

Milletin sızlanmasına, yüksek kiralardan yakınmasına bakarsanız % 40-50 gibi bir rakam tahmin etmişsinizdir. Ekonomist blogunda yazan Selçuk arkadaşımız birkaç değişik kaynaktan ev sahipliği oranı tahminlerini vermiş: *Hürriyet* % 39, SPK Başkanı % 60, *Capital* dergisi % 60. Doğru rakamı açıklıyorum: % 72 . Bu tür istatistiklere ihtiyaç duyduğunuz zaman bakmanız gereken yer Türkiye İstatistik Kurumunun web sitesidir. TÜİK kentlerde

oturanların % 64'ünün ve kırsal kesimde oturanların % 86'sının ev sahibi olduğunu söylüyor.¹⁴⁶ Bu rakamlar 2003 yılına ait, genelde ev sâhipliği oranı zamanla artar, o yüzden şu anki ortalama rakam % 74 seviyesindedir dersek yanlış olmaz.

Gayrimenkule nasıl yatırım yapabileceğinizin detaylarına girmiyorum, siz daha iyi biliyorsunuzdur zaten. Belki aklınıza gelmeyecek iki tane alternatiften bahsedebilirim. Birincisi borsada işlem gören İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı gibi hisseleri satın alarak ticari gayrimenkule yatırım yapabilirsiniz, özellikle faizlerin çok düşük seyredeceği önümüzdeki yıllar için bu şirketlerin sunduğu kâr payı gayet cazip seviyelerde seyreliyor. İkinci bir gayrimenkul alternatifi ise tarım alanıdır. Bakmayın siz tarımcılığın çok uzun süredir düşüyor olmasına. Önümüzdeki yıllarda özellikle ticari tarımın yaygınlaşacağını ve tarımın yaygın olarak profesyonelce yapılmaya başlanacağını tahmin ediyorum. Eğer imkanınız varsa ya tarım arazisi alabilirsiniz ya da büyük bir şirketseniz bu alana yatırım yapabilirsiniz.

Sigorta¹⁴⁷

En önemli yatırım araçlarından bir tanesi de sigortadır. Türk yatırımcıların ve işadamlarının çoğu sigorta kavramını çok iyi bilmiyorlar. Sigortanın değişik çeşitleri var tabii ki. Küçük yatırımcıların tabii ki kendilerini hayat, yangın, deprem, sağlık, vb. sigortalardan alarak kötü zamanlara karşı korumaları gerekir. Bu yazıda biraz farklı bir konu olan yabancıların *hedging* dedikleri, pozisyonlarınızı sigorta ettiğiniz işlemlerden bahsedeceğim.

İşadamları neden bu sigorta türünü bilmiyorlar? Bugün vadeli işlemler borsasına giderseniz döviz kuru için sigorta alabilirsiniz bir fiyat ödeyerek veya döviz kuru riski de satın alabilirsiniz spe-

¹⁴⁶ http://www.die.gov.tr/yillik/24_Gelir.pdf, sayfa 11.

¹⁴⁷ Bu yazı Haziran 2006 tarihinde yazılmıştır.

kölasyon yapmak istiyorsanız. Döviz kurlarının fiyatı aşağı yukarı şu şekilde belirleniyor. Bugünkü döviz kuru diyelim ki 1,50 olsun. Aylık faiz oranları da % 1 olsun. Bir ay sonraki döviz kuru (arbitraj yapmaya fırsat vermeyecek olan) 1,515 fiyatından belirleniyor; 6 ay sonraki döviz kuru şimdiki döviz kuru 6 aylık faiz olan % 6 oranında arttırılarak bulunuyor. Mesela bugün dolar kuru 1,5 ise altı ay sonra dolar almak veya satmak isterseniz işlem yapacağınız kur 1\$=1,592 TL'dir.

Şimdi siz akli başında bir iş adamı iseniz, tekstil işi içerisindey-seniz ve döviz kuru düşmesi karşısında artık daha fazla dayanamayıp kepenk kapatmak durumunda olacağınızı düşünüyorsanız gidip vadeli işlemler borsasından 1.592 TL'ye dolar satabilir ve döviz kurunu kendiniz için sabitleyebilirsiniz. Eğer bu süre içerisinde döviz kuru düşerse siz kepenk kapatmak zorunda kalmaz-sınız. Eğer döviz kuru yükselirse karınızdan zarar edersiniz ama yine kepenk kapatmak zorunda kalmazsınız.

Bizim VOB hâlâ çok sığ, yeterince işlem hacmi yok, daha ama-tör bir borsa yani. Amerika'daki vadeli işlemler borsalarının pi-yasa değerleri NYSE ve NASDAQ'in çok çok üzerinde. Mesela CME'nin piyasa değeri 15,6 milyar dolar iken NASDAQ'in piya-sa değeri sadece 3,3 milyar dolar idi. Yani adamlar risklerini sigor-ta ediyorlar (aralarında çok spekülasyon yapan da var tabii). Daha uzun vadeli işlem yapmak isterseniz bunu bankalar aracılığıyla gerçekleştirmeniz de mümkün.

İş riskinizi azaltmanın tek yolu döviz kuru riskinizi sigorta et-meniz değil tabii ki. İşinizde hammadde kullanıyorsanız çok uzun vadeli işlemler yapmanız söz konusu. Mesela NYMEX'te 2012 vadeli petrol alabilirsiniz veya satabilirsiniz. Genelde petrol üre-ticileri uzun vadeli satışları bu piyasada yapıyorlar. Bunun için ül-kemizde vadeli piyasaların kurulması çok önemli.

Peki yatırımcılar pozisyonlarını nasıl sigortalarlar? En garanti yolu kısa vadeli hazine bonolarında parayı tutmaktır, getirisi genelde düşüktür ama tüm piyasalar düştüğünde bu pozisyonlar değer yitirmezler. Yatırım araçları yukarıya gittiği zaman ise bu pozisyonlar yerinde sayar. Sigorta yapmanın diğer bir yolu ise vadeli işlemler borsasında IMKB100 veya IMKB30 endekslerini alıp satabilirsiniz. Bu yolla eğer hisse senedi pozisyonlarınız karlı ise % 15’lik stopaj vergisini¹⁴⁸ vermekten kurtulabilirsiniz.

Daha keşfetmemiz gereken çok enstrüman var.

Bireysel Finans ve Tasarruflar

Kitabımızın bu en son kısmında *Ekonomi Türk*’e yakın bir zamanda katılmış ve bireysel finans konuları üzerine yazılan yazan T’Pol hanımefendinin¹⁴⁹ yazı serisini aktarıyoruz. Her ne kadar ülke ekonomisinin gidişatı önemli olsa da neticede her koyun kendi bacağından asılıyor. Sosyal güvenlik sisteminin her geçen gün daha da büyüüp yakın bir gelecekte bütçenin büyük bir kısmını yutacak bir karadeliğe dönüştüğünü, hemen olmasa da bundan bir 15-20 yıl sonra emeklilere verilen maaşların ciddi ölçüde keşileceğini görebilmek için münecim olmaya gerek yok. Yaşlandığınızda devletin size bakacağını düşünüyorsanız çok büyük bir hataya düşüyorsunuz. O yüzden bugün tutumluluk konusunda atacağınız küçük adımlar yaşlılığınızda pişman olmamanızı sağlayacaktır. İşte T’Pol’ün son derece faydalı yazısı:

Hepimizin elde etmek istediği birçok “şey” var. Bazen bunlara sâhip olma tutkusu mantıklı düşünmemizin ve ileriye dönük yatırım yapmamızın önüne geçiyor. Tasarruf fikri sürekli erteleniyor ve isteklerimiz bazen gelirimizin çok üstünde bir hayat tarzı yaşa-

¹⁴⁸ Bu uygulama yakın bir geçmişte kaldırıldı ama burası Türkiye, yakında yine vergi kanununu değiştirip stopajları geri getirirler.

¹⁴⁹ Kitapta yazılarına yer verilen Ekonomi Türk yazarları içerisinde doktora derecesiyle ilişkisi olmayan tek yazardır.

ma hevesini körüklüyor. Sonuç, yığılmaya başlayan borçlar, stres ve bozulan sosyal ilişkiler ve hatta sağlık sorunları oluyor.

Yazının ilk bölümü bütçe yapmak için hangi aşamaların hayata geçirileceği üzerine olacak. Bütçe yapmak ve uygulamaya alışmak zaman alan bir konudur. Ben bütçe yapmaya 1998 yılında başladım. Çok ilkel bir gelir gider tablosuydu ve o dönemde otomatik ödemeler yaygın olmadığı için daha ziyade ödemelerimi takip etmek için kullandığım bir araçtı. O sıralar önceliğim yeni bir şehre taşınıp, bir ev kiraladığım için satın aldığım eşyaların taksitlerini ve diğer ödemelerimi planlayabilmektir. Tabloma baktıkça gelirimi ve ödemelerimi izliyor, ilave harcamaları erteliyordum. Henüz tutumlu olmak ve ileriye dönük para biriktirmek gibi derterim yoktu.

Bir arkadaşım yine 1998 yılında beni döviz cinsinden, tasarruflu hayat sigortası yaptırmaya ikna etmişti. İleriye dönük olarak attığım tek finansal adım buydu. Çok yanlış bir seçim ve berbat bir tasarruf yöntemi olmasına rağmen 10 yılı doldurana kadar bekledim, geçen yıl da nakde çevirdim. Kimseye tavsiye etmem. Ço luk çocuk sahibi olan birisi hayat sigortası yaptırmak isteyebilir ama birikimli olan yerine daha farklı tipleri var. Dikkatle inceleyip uygun bir hayat sigortası yaptırarak, sevdiklerinizi güvence altına alabilirsiniz. İşin acı tarafı o zamanlar birikimli hayat sigortası satan firmaların tümü açıkça yalan söylüyor ve en kritik konuları bilerek müşterilerden saklıyorlardı. İnanılmaz kesintileri olan bir sigorta biçimiydi.

Öğrenci, yeni evlenecek genç bir çift, yalnız yaşayan bir kişi, birkaç çocuklu bir aile ya da emekli olabilirsiniz ama kim olursanız olun bütçe yapmanız gerekir. Gelirinizin ve giderinizin ne kadar olduğunu bilmek, nereye kaç para ayıracağınızı planlamak en önemli işlerinizden biri olmalı.

Bütçe yapmak en göz korkutan ve sevilmeyen işlerden biridir ama bu alışkanlığı edinmek belki de elinizdeki en güçlü silahlardan biri

olacak ve hayatınızı borçtan uzak ve rahat geçirmenize yardım edecektir. Bütçe için ben Excel programını kullanıyorum ve gerçekten de çok basit bir formatım var. Sıradan bir defter ya da geniş kareli bir kağıt da kullanabilirsiniz ama Excel'in veya başka bir spreadsheet'in yeteneklerinden faydalanmanızı özellikle tavsiye ederim.

Hevesle hemen bir bütçe formatı oluşturmadan evvel tamamlamanız gerektiğini düşündüğüm bazı adımlar var.

A. Gelir ve Giderler

Brüt ücret alıyorsanız, her ay yaklaşık elinize ne kadar net ücret geçeceğini öğrenebileceğiniz bazı web siteleri var. Bunlardan biri www.personelonline.com Ben bütçemi alacağım en düşük ücrete göre yapar, fazlasını tasarruflarıma ilave ederim. Böylece yıl ilerleyip ücretim azaldıkça hayal kırıklığına uğramadığım gibi, daha fazla parayı senenin ilk yarısında tasarruf ederek, getirisini bir anlamda artırmış olurum. Kira geliriniz varsa, bunu da gelirler hanenize kaydedin. Ben faiz ve temettü gelirlerini gelir saymıyorum zira onları harcamayı asla düşünmem. Gelirlerinizi tespit etmeniz giderlerinizi tespit etmenize oranla çok daha kolaydır.

Giderlerinizin sağlıklı bir analizini yapmak için en az iki ay kuruş kuruş tüm giderlerinizi yazarak, kendi kategorilerinizi oluşturmanız gerekiyor. Bu işi yapmak için önce doğrudan giderlerinizi bir kenara yazın. Örnekleyecek olursak: kira, elektrik, su, aidat, doğalgaz (mazot, kömür vs. hangi ısınma yöntemini kullanıyorsanız), cep telefonu, telefon, ADSL, kablo/TV/Digitürk/D-Smart, yardım ve bağışlar, araç kredisi, mortgage, tüketici kredisi, kredi kartı, DASK, konut sigortası, sağlık sigortası, emlak vergisi, okul harcı, ders kitapları, yurt harcı, vs. vs...

Sonra doğrudan çıktı olmayan bazı kategorileri yaratan harcamaları algılayabilmek için her gün harcadığınız parayı not edin.

Hiçbir şeyi atlamayın: benzin, benzincide kasada aliverdiğiniz çikolata ya da sakız, içme suyu, kitap ve dergiler, sinema, tiyatro, Starbucks kahve (çok popüler örnek olduğu için dayanamadım), dışarıda yenen her türlü yemek, atıştırma, her türlü giyim alış-verişi, market ve bakkal harcamaları, otobüs, dolmuş, taksi, vapur, tramvay gibi ulaşım araçları, dilencilere verdiğiniz paralar, super loto, sayısal loto, at yarışı vs., sigara, puro, içki vs.

Bunları en az 1 ay (ideali 2 ay) not ettikten sonra kendi kategorilerinizi oluşturun. Eminim rakamları görünce çok şaşıracaksınız. İnsan farkında dahi olmadan inanılmaz paralar harcıyor. Bunların gerekliliğini sorgulamak ve azaltılabilecek ya da tamamen elimine edilebilecekleri tespit etmek son derece önemlidir. Benim en temel sorunum dışarıda fazlaca yemek yemek ve de gereksiz olsa bile ayakkabı almaktır. Yalnız yaşayan insanların yemek yapmak yerine hazır gıdalara yönelmesi yahut da dışarıda yemek yemesi sadece pahalı değil aynı zamanda son derece sağlıksız.

B. Gereksiz Harcamaların Tespiti ve Eliminasyonu

Bir ya da iki ay dikkatli bir şekilde tüm harcamalarınızı kaydedip not ettiniz ve artık gelirinizi ile giderinizin hangi kalemlerden oluştuğunu biliyorsunuz.

Gereksiz harcamalarınızın bu aşamada gözünüze batmaya başlaması lazım. Örneğin her gün sabah kahvaltınızı dışarıda yapıyorsanız, bu alışkanlığın bir yılda size neye mal olduğunu görebilirsiniz. Kahvaltı keyfinizden vazgeçmenizi önermiyorum ama dışarıda yaptığınız kahvaltıyı bir rutin olmaktan çıkartıp, arada sırada yaptığınız ve sizi mutlu eden keyifli bir aktiviteye çevirmenizi öneriyorum. Giderlerinizin listesini incelediğinizde bundan sonra hiç düşünmeden harcadığınız ufak tefek rakamlara dikkat etmeye başlayacağınızdan eminim. Gereksiz harcamaları bulun ve öncelikle bunlardan kurtulun.

Bir yığın taksidiniz ve kredi kartı borcunuz varsa, çocuğunuzun hem baleye hem tenis dersine, hem de ata binmeye (bu örnekleri abartılı diye veriyorum, beyaz Türklükle falan ilgisi yok şimdiden söyleyeyim) gitmesi büyük bir lüktür. Gerçekten sevdiği tek bir konu bir çocuk için yeterli olmalıdır. Üstelik bu illa para ödenmesi gereken bir aktivite bile olmayabilir. Mahalle kuaföründe bile olsa her hafta saç ve manikür pedikür yaptırıyorsanız, bu ağır bir masraftır. Saçınız röfleli ise tek renge dönmeniz ve kendi saçınızı boyamanız, her akşam tırnaklarınıza vazelin sürüp manikürünüzün ömrünü uzatmanız ve hatta kendi manikürünüzü yapmanız, böylece kuaför seferlerinin sayısını düşürmeniz bütçenizi ciddi ölçüde etkileyecektir. Sigara içiyorsanız, azaltmanız ya da tamamen bırakmanız hem cebinize, hem sağlığınıza yarayacaktır. Bir buçuk yıl evvel aldığınız ve taksidini hâlâ ödemekte olduğunuz cep telefonunuz eskidiyse ve yenilemek istiyorsanız, kendinize dur deyin ve telefonu ancak bozulunca yenileyeceğinize dair kendinize bir söz verin. Kullandığınız cep telefonu tarifesini yeniden gözden geçirebilir, uygun tarife geçebilir ve konuşmalarınızı kısıtlayabilirsiniz. Otomobiliniz varsa, bazı durumlarda toplu taşıma araçlarını kullanmayı seçebilirsiniz. İşyeriniz otomobil masraflarını karşılamıyorsa ama servis imkanı sağlıyorsa ve buna rağmen her gün otomobille işe gidiyorsanız bir daha düşünün. Esasında borcunuz varsa, tüm dikkatinizi bunu ödemeye vermeniz ve temel ihtiyaçlar dışında hiçbir şeye para harcamamanız gerekir. Az bir borçsa yukarıdaki önlemler yeterli olabilir ama sizi uyutmayacak kadar yüksek borçsa, gıda ihtiyacınız ve çocuğunuzun okul giderleri dışında her şeyi kesmeniz gerekir. Bazı uç durumlarda otomobilinizi hatta evinizi satmanız bile gerekebilir. İşleri bu noktaya getirmeden finansal dünyanızı toparlamanızı umarım.

Tabii her konuda olduğu gibi bu konuda da kantarın topuzuna ve toplam sâhip olma maliyetlerine dikkat etmek gerek. Başka bir

eve taşınarak kirada 150 TL tasarruf edeceğini hesaplayan birinin 2.000 TL'lik taşınma, 1.000 TL boya badana/tamirat masrafı yapması ve yeni lokasyon nedeniyle ayda 50-75 TL daha fazla ulaşım giderinin olması anlamlı değil. Sağlık harcamaları konusunda da dikkatli olmak gerek. Ufacık bir diş çürüğünü erteleyerek tasarruf etmeye kalkışırsanız, bu size pahalı bir kanal tedavisi hatta diş çekimi ve implant olarak geri dönebilir.

C. Gelir-Gider Dengeniz

i. Geliriniz Giderinizden Az

Eğer geliriniz giderinizden azsa başınız dertte ve de borcunuz var demektir. Gereksiz olduğunu düşündüğünüz şeyleri elimine ettiğiniz hâlde giderler fazlaysa, bazı gerekli şeylerden de fedakarlık etmenizi, gelirinizi artırmaya çalışmanızı öneririm. Borçlarınızı ödeyinceye kadar ikinci bir işte çalışmanız, eşiniz çalışmıyorsa onun da çalışmaya başlaması, her türlü tatil, eğlence giderlerinin tamamen elimine edilmesi, dışarıda yenen yemeklerin tamamen kesilmesi yani tam anlamıyla bir kemer sıkma politikası uygulanmaya başlanması gerekecektir. Borç ödemelerini de bütçenize bir gider olarak kaydedin ve sıkı sıkıya bütçenize uymaya çalışın. Dave Ramsey borç ödemeye başlamadan evvel küçük bir acil durum fonu oluşturulmasını öneriyor. Bu bana göre de mantıklı bir davranış. Borçlarınızı konsolide edip, sâhip olduğunuz bir şeyi satarak ödeyebiliyorsanız, bunu yapmanızı öneririm. Borçtan kurtulmak birinci öncelik olmalı. Kredi kartlarınızı bir ödeme aracı değil de bir borçlanma aracı olarak kullanıyorsanız hemen vazgeçin. (Hükümet her ne kadar ilave tedbirler getirip borç ödemeyi teşvik edip duruyorsa da bu doğru bir yol değil. Bankalar da budala olmadığına göre bundan sonra kredi kartı vereceği müşterilere daha fazla dikkat etmeye başlayacaktır. Amerika'da bankalar müşterilerin kredi limitlerini düşürmeye ve kartları iptal etmeye başladılar bile.)

Elden aldığınız borçlar da aile ve dostluk ilişkilerinizi sıkıntıya sokabilir. Bu nedenle borçlardan yani modern kölelikten bir an evvel kurtulmalısınız. Bu cep telefonunuzdan, otomobilinizden veya uç durumlarda evinizden vazgeçmeniz demek olabilir ama gün gün daha derin borca batmaktansa, radikal çözümler bulmak ve uygulamak sizi özgür kılabilir. Tabii ki herkes için uygun bir reçete yok. Borcun miktarı, kişinin yaşı, sağlığı, geliri vs. gibi durumlar farklı çözümler gerektirir. Tek bir doğru var o da borçla uzun süre devam edemeyeceğiniz gerçeğidir. Borçsuz yaşamın tadını aldığınızda bundan vazgeçemeyeceksiniz.

(Tek kabul edilebilir borç ev almak için kullandığınız kredi olabilir ama ev alırken de en mütevazı evi almaya bakın ve bankanın kabul ettiği minimum peşinattan fazlasını yatırmayı hedefleyin. Daha sonra para biriktirip, daha iyi bir ev alabilirsiniz. Elinde 250.000 USD nakitle İstanbul’da beğendiği bir ev bulamayan bir arkadaşım var. Beğendiği evler 350.000-400.000 USD civarında ve bankadan kredi almayı düşünüyor. Bunu asla yapmayın. Atalarımız “ayağını yorganına göre uzat” derken boş konuşmamışlar ama “borç yiğidin kamçısıdır” diyeni bir yakalarsam çok fena yapacağım!)

Unutmayın borcunuz varsa, asla özgür birisi değilsinizdir.

ii. Geliriniz Giderinize Eşit

Gelirinizin giderinize eşit olma durumu maaştan maaşa yaşadığınızın ve tasarruf edemediğinizin bir göstergesidir. Demek ki gereksiz olmadığını düşündüğünüz harcamalarınıza dikkatle bakmalısınız. Bunları azaltıp, her ay belli bir miktar parayı (ilk başta ne kadar küçük olursa olsun) tasarrufa ayırmayı öğrenmeniz gerekecek.

iii. Geliriniz Giderinizden Fazla

Bilin ki bir azınlığı temsil ediyorsunuz. Tasarruf edecek paranız kalıyor. Ya çok iyi bütçe yönetimi yapan tutumlu birisiniz ya da

oldukça iyi para kazanan birisiniz. Nasıl biri olursanız olun işte size bir ipucu: Eğer geliriniz giderinizden fazlaysa, tasarruf etmeyi planladığınız parayı da bütçenize bir gider gibi kaydedin. Böylece ay sonunda artanı değil, mantıklı bir gelir gider incelemesi sonrası planladığınız rakamı biriktirmeniz kolaylaşır. Yine de ayın sonunda artan paranız varsa, ne mutlu size!

D. Acil Durum Fonu

Gerçek acil durumlar için 1.000-1.500 TL civarı bir paranın bir kenarda tutulmasının sayısız yararları vardır. Borç ödemeye başlamadan evvel bu parayı kenara koymak gerekir. Zira borç öderken başınıza gelebilecek acil durumlar daha derin borca batmanıza sebep olabilirler. Bunun psikolojik etkileri bile sizi doğru yoldan çıkartmaya yetebilir. Pekiyi gerçek acil durum nedir? Ne değildir? Söyleyelim: Yeni bir cep telefonu, vitrinde gördüğünüz ve kendilerini almanız için adeta size yalvaran ayakkabılar ya da iş arkadaşınızın sizi de gitmeye ikna ettiği bir tatil ... Bu ve benzerleri gerçek acil durumlar değildirler. Ani bir sağlık sorunu, bozulan bir buzdolabı (klima değil), geçiminizi sağlamak için mutlaka gereksinim duyduğunuz otomobilin bozulması gibi şeyler gerçek acil durumlardır.

E. HÖDÖ Parası 3-6-12 Ay

Kolay olmadığını biliyorum ama herkesin özellikle de henüz aile sorumluluğu üstlenmemiş genç arkadaşların ne yapıp edip, kenara “HÖDÖ Parası” koymalarını tavsiye ediyorum. Bu “HÖDÖ Parası” sözünün patenti bana aittir. Yıllar evvel istemediğim bir işte çalışmak zorunda kaldığım zaman kendime şu sözü verdim: “En az bir yıllık geçinme paramı biriktireceğim ve buna hiçbir koşulda dokunmayacağım. Böylece asla bir daha istemediğim bir

işte çalışmak zorunda kalmayacağım”. Bu sözümü sadece bir kez o da ev alırken bozdum ama sonra her zaman yerine getirdim. Benim için HÖDÖ Parası bir yıllık geçinme parasıdır zira, seçici olmak ve uygun bir iş bulmak benim tecrübe seviyemde rahat rahat bir yıl ve hatta daha fazla sürebilir. Daha genç olsaydım ve uzman seviyesinde çalışıyor olsaydım 6 ay da yeterli olabilirdi.

F. İleriye Dönük Para Biriktirme

“Güzelim niye ileri dönük para biriktireceğiz? Aslan gibi devlet baba bize emekli maaşı ödemeyecek mi?” diyenler için gerçekten üzgünüm. Müflis SGK’nın bundan 10-20-30 yıl sonra ne durumunda olacağını kim bilebilir? Ama geçmişten bu yana işler SGK açısından hep kötüye gitti. Emekli ücretlerinin alım gücü düştü. Nedeni basit: 15-20 sene çalışmış adamı emekli edip, 40 sene beslemeye kalkarsan olacağı budur. Üstelik de hep gurur duyduğumuz genç işgücümüz, ileride emekliler ordusu olacak. Eğer Cumhuriyet kurulduğundan beri emeklilik yaşı 60 olsaydı, bugün bu sorunları konuşmuyor olacaktık ama baba politikacıların popülist yaklaşımları sayesinde bugün bu noktadayız. İleride devletin ödeyip ödeyemeyeceği belli olmayan parayı destekleyecek alternatif gelirinizin olması gerek. İleriye dönük olarak para biriktirmek bu nedenle fevkalade gerekli.

İyi de ileriye dönük para biriktirirken ne yapacağız? Bu da artık bir sonraki kitaba...

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette...

www.liberte.com.tr

kitaplardan örnek sayfalar
indirimli fiyatlar
fırsatlar

